

Oznaka poročila: ARRS-CRP-ZP-2018/46

ZAKLJUČNO POROČILO O REZULTATIH CILJNEGA RAZISKOVALNEGA PROJEKTA

A. PODATKI O RAZISKOVALNEM PROJEKTU

1. Osnovni podatki o raziskovalnem projektu

Šifra projekta	V4-1433	
Naslov projekta	Opredelitev stroškovno učinkovitejših strategij ohranjanja avtohtonih pasem domačih živali Identifying cost-effective conservation strategies for animal genetic resources	
Vodja projekta	16329 Luka Juvančič	
Naziv težišča v okviru CRP	3.02.01 Določitev stroškovno učinkovitih javnih podpor za ohranjanja avtohtonih pasem domačih živali	
Obseg učinkovitih ur raziskovalnega dela	1212	
Cenovna kategorija	B	
Obdobje trajanja projekta	07.2014 - 09.2017	
Nosilna raziskovalna organizacija	510	Univerza v Ljubljani
	481	Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta
Raziskovalne organizacije - soizvajalke	1360	KMETIJSKO GOZDARSKA ZBORNICA SLOVENIJE KMETIJSKO GOZDARSKI ZAVOD NOVA GORICA
Raziskovalno področje po šifrantu ARRS	4	BIOTEHNIKA
	4.03	Rastlinska produkcija in predelava
	4.03.08	Ekonomika agroživilstva in razvoj podeželja
Družbeno-ekonomski cilj	08.	Kmetijstvo
Raziskovalno področje po šifrantu FORD/FOS	4	Kmetijske vede in veterina
	4.01	Kmetijstvo, gozdarstvo in ribištvo

2. Sofinancerji

Sofinancerji		
1.	Naziv	Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano
	Naslov	Dunajska c. 22, 1000 Ljubljana

B. REZULTATI IN DOSEŽKI RAZISKOVALNEGA PROJEKTA

3. Povzetek raziskovalnega projekta¹

SLO

V uvodnem delu raziskave je bil predstavljen nabor dejavnikov, ki vplivajo na ohranjanje in rejo avtohtonih pasem domačih živali ter njihov pomen pri zagotavljanju ekosistemskih storitev. Temu je sledila predstavitev številčnosti in statusa ogroženosti avtohtonih pasem v mednarodnem prostoru ter podrobnejši pregled za Slovenijo. V povezavi z vprašanji, vezanimi na aktivno vlogo države pri ohranjanju živalskih genetskih virov, je bil opravljen pregled pravnih podlag, institucij, aktivnosti in resursov, vključenih v ohranjanje avtohtonih pasem domačih živali. V povezavi z vprašanji, vezanimi na možnosti tržne valorizacije avtohtonih pasem pa smo podrobneje obravnavali vprašanja percepcije in dejavnikov nakupnega odločanja za proizvode avtohtonih pasem.

Empirično jedro raziskovalnega dela je predstavljalo terensko delo s pridobivanjem primarnih podatkov, vnos in obdelava podatkov in interpretacija rezultatov. V grobem ga lahko ločimo na dva dela. V prvem delu smo skušali razviti konkretne predloge za učinkovitejše vključevanje države v ohranitev in rejo avtohtonih pasem domačih živali v Sloveniji. Pri izdelavi predlogov smo skušali izhajati iz potreb in preferenc rejcev. V ta namen smo izvedli anketno raziskavo rejcev treh avtohtonih pasem: belokranjske pramenke, krškopoljskega prašiča in drežniške koze. Del te raziskave obsega tudi izvedbo ekonomske eksperimentalne metode konkurenčne izbire. Rezultati ekonometrične analize anketnih rezultatov potrjujejo hipotezo, da bi bilo namesto (preračunano na koeficient GVŽ) enotnih zneskov plačil (po vrstah in pasmah) smotno oblikovati sistem podpor, kjer bi najbolj kritično ogrožene pasme prejele višje zneske podpor.

Dolgoročna ekonomska vzdržnost rej avtohtonih pasem je odvisna od njihove uspešnosti na trgu oziroma od pripravljenosti potrošnikov, da za živila, proizvedena iz surovin avtohtonih pasem, plačajo višjo ceno kot za istovrstne generične izdelke. Zato smo v drugem sklopu empiričnega dela izvedli anketno raziskavo nacionalno reprezentativnega vzorca potrošnikov. V njej smo preverili relevantnost posameznih dejavnikov pri oblikovanju potrošnikovih preferenc do živil živalskega izvora v Sloveniji. Posebno pozornost smo namenili izdelkom ki svojo tržno prepoznavnost gradijo na reji avtohtonih pasem domačih živali. Rezultati ankete razkrivajo, da so slovenski kupci načeloma pripravljeni posegati po kakovostnih (in dražjih) živilih iz avtohtonih pasem, vendar je potrebno za realizacijo tega intenzivno izpostavljati prednosti, da upravičimo potencialno višjo ceno. Na pozicioniranje teh proizvodov lahko vplivamo z aktivnostmi povezovanja ponudnikov, certificiranja posebnih prehranskih proizvodov in promocijskimi aktivnostmi.

Zaključni del projekta je bil namenjen sintezi rezultatov v zaključna priporočila nosilcem odločanja v kmetijski politiki ter posameznikom, skupinam proizvajalcev in gospodarskim družbam, ki tržijo proizvode in storitve, povezane z rejo avtohtonih pasem.

ANG

The introductory part of the research outlines the factors influencing the conservation of autochthonous breeds of domestic animals, as well as their importance in the provision of ecosystem services. This is followed by a presentation of the numbers and risk status of autochthonous breeds both internationally, and in a more detailed manner for Slovenia. With regard to the public support for the conservation of animal genetic resources, an overview of legal bases, institutions, activities and resources involved in the conservation of autochthonous breeds was carried out. With regard to market valorization of autochthonous breeds, a review of factors influencing consumers' perception and purchasing decision for products of autochthonous breeds was carried out.

Acquisition and analysis of survey data represented the empirical core of the project. Empirical work consisted of two parts. In the first part, we tried to develop concrete proposals for more efficient public support for the conservation and breeding of autochthonous breeds in Slovenia. In drafting the proposals, we tried to derive from the needs and preferences of breeders. To this end, we conducted a survey of breeders of three autochthonous breeds: Bela krajina pramenka sheep, Krško polje pig and Drežnica goat, including the implementation of an economic experimental method of competitive bidding. The results of the econometric analysis confirm the hypothesis that a support system where the most critically endangered breeds would receive higher amounts of support would be a more efficient policy instrument than the current system of uniform (per livestock unit) payments (both, by species and breeds).

Long-term economic sustainability of autochthonous breeds depends on the willingness of consumers to pay higher prices for foods produced from raw material of indigenous breeds than for generic products. Therefore, in the second part of the empirical work, we carried out a survey of a nationally representative sample of consumers, checking the relevance of individual factors in shaping consumer preferences to foods of animal origin in Slovenia. We paid special attention to products that are building their market visibility on the autochthonous breeds. The results of the survey suggest that Slovenian buyers are, in principle, willing to purchase quality (and more expensive) foods from autochthonous breeds, but this would require a significant effort to inform the buyers about the advantages that justify a potentially higher price. The positioning of these products can be influenced by activities as: certification of specialty food products, producer and value-chain organisations, and promotional activities.

The final part of the project synthesizes results into final recommendations to decision makers in agricultural policy, as well as individuals, producer groups and companies that market products and services related to the production of autochthonous breeds.

4. Poročilo o realizaciji predloženega programa dela oz. ciljev raziskovalnega projekta²

Vsebinska in delovna izhodišča raziskave

Slovenija se kot podpisnica Konvencije o biotski raznovrstnosti zavezuje k razvoju strokovnih podlag, ki bi omogočile doseganje ciljev na področju živalskih genskih virov. Kljub javnofinančnim spodbudam in drugim oblikam aktivnega vključevanja države v ohranitev in rejo avtohtonih pasem domačih živali v Sloveniji pa stanje ostaja nezadovoljivo. Populacija posameznih pasem oz. števila živali, ki so osnova za določanje stopnje ogroženosti, se ne zvišuje in nekatere od njih še vedno uvrščamo v različne stopnje ogroženosti.

Neugodna situacija na področju živalskih genetskih virov (ŽGV), natančneje avtohtonih pasem v Sloveniji je osrednji problem te raziskave. Cilj je priprava strokovnih podlag in praktičnih predlogov, ki bi jih ključni akterji (rejci, drugi ponudniki vzdolž verig vrednosti, rejska združenja, podporne institucije in nosilci odločanja v kmetijski politiki) lahko uporabili pri doseganju cilja trajnega in ekonomsko vzdržnega ohranjanja in reje slovenskih avtohtonih pasem domačih živali.

Izhodišče raziskave predstavljajo naslednje hipoteze:

1. Poleg neposrednih ekonomskih učinkov je reja avtohtonih pasem živali v Sloveniji pomembna tudi v smislu zagotavljanja ekosistemskih storitev.
2. Trenutni sistem podpor za ohranjanje in rejo avtohtonih pasem domačih živali temelji na sistemu enotnih plačil in kot tak ne upošteva razlik v učinkovitosti in stroških reje avtohtonih pasem, razlik v oportunitetnih stroških reje, stopnji ogroženosti posameznih pasem, posebnostih pasme, geografski porazdelitvi, ter drugih dejavnikov.
3. Uporaba metode hipotetične konkurenčne ponudbe omogoča določitev ravni plačil, ki jo je rejec pripravljen sprejeti za rejo določene vrste/pasme živali ter identifikacijo stroškovno učinkovitejših rejcev avtohtonih pasem.
4. Sistem podpor, ki upošteva razlike med vrstami in pasmami, pa tudi drugimi značilnostmi rej avtohtonih pasem, je stroškovno učinkovitejši od obstoječega sistema fiksnih podpor.
5. Slovenska živila, proizvedena iz surovin avtohtonih pasem, imajo neizkoriščen tržni potencial. Poznavanje tovrstnih živil med slovenskimi potrošniki je nizko, posledično je tudi pripravljenost za nakup tovrstnih živil nizka.

V nadaljevanju poročila poročamo o rezultatih raziskave, ki se v pretežni meri nanašajo na zgoraj navedene hipoteze.

Pomen in družbene koristi, povezane z ohranjanjem avtohtonih pasem živali

Iz ekonomskega vidika koristi ohranjanja ŽGV delimo na: (i) neposredno uporabno vrednost, ki izhaja iz reje živali in s tem povezano živinorejsko proizvodnjo; (ii) posredno uporabno vrednost, ki izhaja iz stranskih učinkov reje (npr.: kroženje snovi v tleh, širjenje semen, kontrola požara); (iii) potencialno vrednost, ki izhaja iz rejske pomembnih lastnosti in atributov dodajanja vrednosti proizvodov); (iv) zapuščinsko vrednost, ki izhaja iz možnosti koriščenja pozitivnih lastnosti živalskih genskih virov v prihodnosti in (v) moralno vrednost, ki izhaja iz zadoščenja o nadaljevanju obstoja živalskih genskih virov, tudi če jim ne moremo določiti uporabne vrednosti.

Celovitejši pogled na koristi ohranjanja nudi ekološki vidik, ki ŽGV obravnava kot vir številnih ekosistemskih storitev, npr. oskrbovalnih (npr. hrana, genetski viri); (iii) uravnalnih (npr. preprečevanje erozije, požarov); (iv) podpornih (npr. rodovitnost zemlje); (v) habitatnih (npr. ohranjanje habitatov, genetska raznovrstnost) in (vi) kulturnih (npr. tradicija, obdelanost krajine).

Dejavniki, ki vplivajo na ohranjanje avtohtonih pasem in njihovi učinki

Na obseg in stanje reje avtohtonih pasem najbolj vplivajo motivi in preference rejcev, povezane z rejo avtohtonih pasem. Viri navajajo, da se njihovi motivi in preference najpogosteje oblikujejo na podlagi lastnosti živali: proizvodnih lastnosti, rejskih značilnosti, ekonomičnosti reje, odpornosti in prilagodljivosti. Navajajo pa tudi take, ki jih ni mogoče razvrstiti v pomensko zaključene skupine. Mednje lahko uvrstimo osebne preference (npr. tradicija, želja po ohranitvi pasme), popularnost pasme, nezahtevnost reje ipd.

Na stanje ohranjenosti avtohtonih pasem poleg motivacije in preferenc rejcev vpliva vrsta dejavnikov, ki se nanašajo na proizvodno okolje pasme. Povezani so lahko s preusmeritvijo rej na moderne pasme, s specializacijo proizvodnje, z uporabo naprednejših tehnologij reje, s spremembami v preferencah potrošnika, s spremembami v tržnem okolju itd.

Motivi in cilji rejcev slovenskih avtohtonih pasem živali

Eno od osrednjih raziskovalnih vprašanj, s katerim se ukvarjamo v tem projektu je, kako trajno vzpostaviti obseg reje slovenskih avtohtonih pasem na kmetijskih gospodarstvih v Sloveniji. V povezavi s tem smo najprej ovrednotili motive, ki jih kot pomembne izpostavljajo rejci. Le-ti se razlikujejo glede na vrsto in pasmo domačih živali, glede na tip reje (npr. način vhlavitve, intenzivnost reje, krma), pa tudi glede na same razmere za rejo (kakovost in dostopnost zemljišč, naravne razmere). V splošnem lahko rečemo, da se slovenski rejci najpogosteje odločajo za rejo avtohtonih pasem domačih živali zaradi kakovosti proizvodov, odpornosti in prilagodljivosti ter ohranjanja tradicije. Izmed okoljskih in drugih družbenih koristi avtohtonih pasem pa rejci poudarjajo tradicionalnost proizvodov, vir genetskega materiala ter ohranjanje tradicije in kulturne dediščine.

Javnofinančne podpore kot motiv za rejo avtohtonih pasem?

Delež celotne populacije živali, vključenih v podpore, se med pasmami razlikuje in se giblje med 20 in 50 odstotki in se med leti praktično ne spreminja. Na podlagi tega predvidevamo, da tudi v prihodnje znaten delež rejcev avtohtonih pasem ne bo zainteresiran za sodelovanje v teh programih.

Rejci so pri odločanju o (ne)sodelovanju v podporah za rejo avtohtonih živali dokaj rigidni. V primeru, da ostanejo plačila in pogoji za sodelovanje v ukrepih isti, bi jih bilo kar 86% pripravljenih rejo ohranjati naprej. V (hipotetičnem) primeru ukinitve podpor za rejo avtohtonih pasem domačih živali bi se le 13% anketiranih rejcev na to odzvalo z opustitvijo reje avtohtonih pasem. Lahko torej povzamemo, da javno-finančne spodbude za rejo avtohtonih pasem niso ključni motiv rejcev za ohranitev tovrstnih rej in posledično ŽGV na kmetijskih gospodarstvih v Sloveniji.

Simulacija sprememb v izvajanju podpor za rejo avtohtonih pasem z metodo konkurenčne ponudbe

Vprašanje (ne)učinkovitosti javnih podpor za rejo slovenskih avtohtonih pasem živali je osrednje vprašanje tega raziskovalnega projekta. S tem vprašanjem povezane kar tri hipoteze raziskovalnega projekta.

Prva od njih pod vprašaj postavlja ustreznost trenutne ureditve, ko je znesek plačil (preračunan na koeficient GVŽ) enak, ne glede na vrsto ali pasmo živali, pa tudi na druge parametre reje. Rezultati raziskave z metodo konkurenčne ponudbe to hipotezo potrjujejo. Zneski plačil, pri katerih bi bili rejci pripravljene sodelovati v programu podpor, se krepko razlikujejo med posameznimi živalskimi vrstami in pasmami. Na višino zneska, pri katerem bi bil rejec pripravljen vstopiti v program podpor vplivajo tudi nekateri drugi, zlasti socio-ekonomski dejavniki. S tem potrujemo tudi hipotezo o primernosti metode konkurenčne ponudbe za izračun ustreznega zneska za vstop rejca v program podpor, pa tudi za identifikacijo stroškovno učinkovitejših rejcev.

V povezavi s tretjo hipotezo, da bi bil sistem variabilnih podpor rejcem stroškovno učinkovitejši od trenutne fiksne sheme podpor ugotavljamo, da bi napredek v učinkovitosti dosegli že z uveljavitvijo variabilnih plačil po pasmah, pri čemer bi bila višina teh plačil določena na podlagi konkurenčne ponudbe za posamezno pasmo. Modelno izračunani zneski plačil, pri katerih so rejci pripravljene sodelovati v programu podpor (WTA), so najvišji pri pasmah, kjer parametri produktivnosti pomembno odstopajo navzdol v primerjavi z modernimi pasmami (krškopoljski prašič, WTA = 54 EUR) in kjer je stanje ogroženosti pasme kritično (drežniška koza, WTA = 33 EUR). V primeru belokranjske pramenke metoda konkurenčne ponudbe razkriva, da so rejci pripravljene sodelovati v programu tudi ob nižjih plačilih (WTA = 14 EUR). V povezavi s temi rezultati se kot smiseln kaže razmislek o oblikovanju zneskov plačil, kjer bi najbolj kritično ogrožene pasme prejele višje zneske podpor.

Možnosti tržne valorizacije proizvodov avtohtonih pasem

Lastnosti avtohtonih pasem živali imajo potencial dodajanja tržne vrednosti in sicer bodisi kot višja cena proizvoda v prodajnih formatih široke potrošnje, ali pa kot posledica prodaje v višje cenovno rangiranih formatih. Anketna raziskava je pokazala, da se rejci tovrstnih strategij redko poslužujejo. V najboljšem primeru dodajajo vrednost svoji živinorejski proizvodnji preko neposredne prodaje in/ali prodaje na domu, ni pa bilo zaslediti trženjskih aktivnosti v smeri, da bi lastnosti proizvodov avtohtonih pasem uporabili kot atribut dodajanja vrednosti.

Na slovenskem trgu z živili animalnega izvora skorajda ni zaslediti tržne valorizacije avtohtonih pasem. Nekaj tega lahko zasledimo v lokalni kulinariki in gastronomiji, redko tudi formalizirano v shemah kakovosti. Aktivnosti, kjer bi bila avtohtona pasma uporabljena kot atribut višje (percipirane) kakovosti in vrednosti, so zaenkrat redke.

Tako lahko pritrdimo hipotezi, da je potencial naših avtohtonih pasem slabo izkoriščen in da so v prihodnosti še rezerve na področju pozicioniranja, valorizacije in trženja proizvodov avtohtonih pasem. Poudariti kaže, da gre pri tem za napor, ki terja vsebinsko konsistentno in povezano aktivnost vseh akterjev, vključenih v verige vrednosti.

Poznavanje in nakupno odločanje za proizvode avtohtonih pasem

Dolgoročna ekonomska vzdržnost rej avtohtonih pasem je odvisna od njihove uspešnosti na trgu oziroma od pripravljenosti potrošnikov, da za živila, proizvedena iz surovin avtohtonih pasem, plačajo več kot za istovrstne generične izdelke. Pri tem je potrebno vzeti v zakup tveganje, da pripravljenost kupcev za plačilo višjega zneska za nakup tovrstnih živil ni sama po sebi umevna.

Seznanjenost slovenskih potrošnikov s pojmom 'avtohtona pasma' sodeč po rezultatih raziskave ni slaba. Nekoliko slabše je njihovo poznavanje konkretnih pasem. Razlog za skrb pa predstavljajo rezultati primerjalnega rangiranja dejavnikov nakupa živil po MaxDiff metodi, po katerih avtohtona pasma živali nima vpliva na nakupno odločitev.

V kontekstu teze, da je pripravljenost plačati višjo ceno povezana predvsem z zaznano (percipirano) višjo kakovostjo in vrednostjo tovrstnih izdelkov, takšna podoba slovenskih avtohtonih pasem v očeh potrošnika ni najbolj obetavna.

Primeri uspešnega tržnega pozicioniranja izdelkov avtohtonih pasem nas kljub temu opogumljajo, da je kljub šibkemu splošnemu poznavanju avtohtonih pasem možno razviti uspešne primere tržne valorizacije. Uspešna tržna valorizacija je rezultat različnih dejavnikov, pri čemer sta na prvem mestu tradicija in kakovost proizvodov avtohtonih pasem, zelo pomembna pa sta tudi pazljiva izbira najustreznejših prodajnih poti in profesionalno izvajanje celotnega tržnega spleta.

Zaključimo lahko, da se tudi v Sloveniji kaže potencial za živila iz avtohtonih pasem, vendar je potrebno za realizacijo tega intenzivno komunicirati s potrošnikom. Sem spadajo tudi aktivnosti, za katere obstajajo možnosti javnega sofinanciranja: povezovanje ponudnikov, certificiranje, promocijske aktivnosti. Opozoriti kaže, da gre pri tem za dolgoročen napor, ki terja dolgoročno in konsistentno aktivnost v smeri 'izgradnje' avtohtone pasme kot enega od odločilnih atributov pri nakupnem odločanju. Pri komunikaciji prednosti oziroma koristi morajo le-te biti prvenstveno vezane na končnega potrošnika.

5. Ocena stopnje realizacije programa dela na raziskovalnem projektu in zastavljenih raziskovalnih ciljev³

Realizacija zastavljenih raziskovalnih ciljev in hipotez je podrobneje opisana v prejšnji točki tega poročila. Ocenjujemo, da so bila vsa raziskovalna vprašanja ustrezno naslovljena in metodološko obravnavana.

V povezavi s širšimi družbeno-ekonomskimi cilji rezultati raziskovalnega projekta po naši oceni neposredno naslavljajo dva:

Okolje: varovanje živalskih vrst in njihovega naravnega okolja

Rezultati projekta dokazujejo, da je mogoča izboljšava trenutnega sistema podpor za ohranjanje in rejo avtohtonih pasem domačih živali. Napredek v učinkovitosti bi dosegli z uveljavitvijo variabilnih plačil po pasmah, pri čemer bi bila višina teh plačil določena na podlagi konkurenčne ponudbe za posamezno pasmo. Kaže pa razmisliti tudi o oblikovanju zneskov plačil, kjer bi najbolj kritično ogrožene pasme prejele višje zneske podpor

Kmetijstvo: spodbujanje kmetijstva, gozdarstva, ribištva in proizvodnje živil

V raziskavi smo identificirali, katere so zaželene lastnosti posameznih avtohtonih pasem domačih živali, ki najbolj motivirajo rejce za rejo teh živali. V splošnem lahko rečemo, da se slovenski rejci najpogosteje odločajo za rejo avtohtonih pasem domačih živali zaradi kakovosti proizvodov, odpornosti in prilagodljivosti ter ohranjanja tradicije. Motivi se razlikujejo glede na vrsto in pasmo domačih živali, glede na tip reje (npr. način vhlavitve, intenzivnost reje, krmna baza), pa tudi glede na same razmere za rejo (kakovost in dostopnost zemljišč, naravne razmere). Te lastnosti so uporabna informacija rejским združenjem in strokovnim službam pri pripravi rejških programov (načrtovanje rejških ciljev).

V raziskavi smo tudi preverili poznavanje in nakupno odločanje za proizvode avtohtonih pasem pri slovenskih potrošnikih. Rezultati so v pomoč pri učinkovitejšem tržnem pozicioniranju izdelkov avtohtonih pasem v prihodnje. Dolgoročna ekonomska vzdržnost rej avtohtonih pasem je namreč odvisna od njihove uspešnosti na trgu oziroma od pripravljenosti potrošnikov, da za živila, proizvedena iz surovin avtohtonih pasem, plačajo višjo ceno kot za istovrstne generične izdelke.

6. Spremembe programa dela raziskovalnega projekta oziroma spremembe sestave projektne skupine⁴

Pogodbeni rok za oddajo končnega poročila o delu na projektu V4-1433 »Opredelitev stroškovno učinkovitejših strategij ohranjanja avtohtonih pasem domačih živali« (vodja prof. dr. Luka Juvančič)« 30. junij 2017. Dne 8.5.2017 je bila podana prošnja sofinancerju projekta za podaljšanje roka za oddajo končnega poročila za tri mesece, torej do konca septembra 2017. Prošnja je bila utemeljena s časovnim zamikom pri pridobitvi anketnih podatkov o možnostih tržne valorizacije rej avtohtonih pasem, katere izvedba je bila zaradi zagotovitve nacionalno reprezentativnega statističnega vzorca zaupana zunanjemu izvajalcu (podjetje Aragon). Prošnji je bilo ugodeno in projektu je bilo odobreno trimesečno podaljšanje roka za oddajo poročila.

Vse delovne naloge, opredeljene v programu dela, so bile do formalnega zaključka projekta uspešno realizirane in predstavljene v končnem poročilu sofinancerju (MKGP) z obsežno vsebinsko prilogo. V skladu s pogodbenimi obveznostmi je bil 19/10/2017 izvedena tudi javna predstavitev rezultatov projekta.

7. Najpomembnejši dosežki projektne skupine na raziskovalnem področju⁵

Dosežek	
1.	COBISS ID 4056968 Vir: COBISS.SI
Naslov	<i>SLO</i> Možne posledice Nagojskega protokola za rejo živali in svetovna izmenjava živalskih genskih virov
	<i>ANG</i> Possible consequences of the Nagoya Protocol for animal breeding and the worldwide exchange of animal genetic resources
Opis	<i>SLO</i> V članku so obravnavani živalski genski viri v kontekstu Nagojskega protokola, pri čemer je poudarek dan značilnostim in praksam v kontekstu varovanja živalskih genskih virov. Predstavlja vrste in načine upravljanja z živalskimi genskimi viri in trende v genskem toku teh virov. Prispevek primerja trenutne ukrepe in ureditve lokalnih pasem in mednarodnih komercialnih pasem. Predstavljene so ključne koristi, ki izhajajo iz mednarodne izmenjave živalskih genskih virov za raziskave in živinorejo ter trenutnega razvoja v sektorju, ki podpira izvajanje Nagojskega protokola. Na voljo so tudi sklici na področje uporabe in uporabo zakonodaje EU o ŽGV. Prispevek poudarja pomen stalnega nemotenega dostopa do živalskih genskih virov za raziskave in vzrejo, da bi olajšal nadaljnji globalni napredek v živinoreji.
	<i>ANG</i> The paper discusses animal genetic resources in the context of the Nagoya Protocol, providing an overview of the distinctive features and practices in this sector of genetic resources. It presents how animal genetic resources are utilized, who are the users and providers, and what are the trends in gene flow of these resources. The paper reflects on current access measures and arrangements for local breeds and for international commercial breeds. Key benefits arising from the international exchange of animal genetic resources for research and livestock production and current developments in the sector supporting the implementation of the Nagoya Protocol are presented. References to the scope and application of EU ABS legislation are also made. The paper underlines the importance of continuous undisturbed access to animal genetic resources for research and breeding to facilitate further development within the global livestock sector.
Objavljeno v	Taylor & Francis; Acta agriculturæ Scandinavica. Section A, Animal science; 2018; Vol. 68, no.; on line first; Impact Factor: 0.340; Srednja vrednost revije / Medium Category Impact Factor: 1.033; WoS: AD; Avtorji / Authors: Martyniuk Elzbieta, Berger B., Bojkovski Danijela, Bouchel D., Hiemstra S.J., Marguerat C., Matlova V., Saether N.
Tipologija	1.01 Izvirni znanstveni članek

		Dosežek	
2.	COBISS ID	3624840	Vir: COBISS.SI
	Naslov	SLO	Javne podpore reji lokalnih pasem v evropski regiji - pregled
		ANG	Supports for local breeds in the European region - an overview
	Opis	SLO	V Evropski uniji je področje živalskih genskih virov urejeno v različnih zakonodajnih virih, ki se nanašajo na ohranjanje, selekcijo in rejo, zdravstveno varstvo živali, promet, ekološko kmetijstvo, hrano in varno hrano ter dostopnost in delitev koristi. Med ukrepi pa (vsaj z vidika rejcev) osrednje mesto zavzemajo plačila za rejo lokalnih pasem iz naslova kmetijsko-okoljskih ukrepov. V povezavi s slednjimi mednarodni primerjalni pregled načinov izvajanja tovrstnih podpor razkriva precejšnje razlike med državami v višini dodeljenih sredstev in načinu dodeljevanja sredstev. Slovenija se med državami, ki izvajajo tovrstne podpore, uvršča med države z nižjimi zneski finančnih spodbud, ampak široko vključenostjo upravičenih vrst oziroma pasem.
		ANG	In the European Union, management of animal genetic resources is regulated in various legislative sources relating to conservation, selection and breeding, animal health, transport, organic farming, food and safe food, and accessibility and sharing of benefits. Among the supporting policy instruments (at least from the point of view of breeders), the central place role is attributed to the payments for the breeding of local breeds, as a part of the agri-environmental measures. In connection with the latter international comparative overview of the modalities of this policy instrument reveals significant differences between countries in terms of the amount of funds allocated and the way in which the funds are allocated. Slovenia is one of the MS that utilise this policy instrument; compared with other MS, the amounts of support are at the lower end, but enable a wide inclusion of eligible species, or breeds.
	Objavljeno v	Poljoprivredni fakultet; Utilization of local animal breeds and production systems in sustainable production of high quality animal products; Poljoprivreda; 2015; Str. 7-10; Avtorji / Authors: Bojkovski Danijela, Simčič Mojca, Kompan Drago	
Tipologija	1.06 Objavljeni znanstveni prispevek na konferenci (vabljeni predavanja)		
3.	COBISS ID	4031880	Vir: vpis v obrazec
	Naslov	SLO	Opredeleitev stroškovno učinkovitih strategij ohranjanja živalskih genskih virov v Sloveniji z uporabo konzervacijskih avkcij
		ANG	Identifying cost-effective animal genetic resources conservation strategies in Slovenia through the use of conservation tenders
	Opis	SLO	Sedanji sistem podpora ohranjanju lokalnih pasem v Sloveniji temelji na shemi enotnih plačil. Shema ni uspela pri preusmerjanju negativnih trendov. Študija podrobneje preučuje alternativo, pri kateri bi bila plačila določena s konkurenčnimi razpisi. Na 300 kmetijskih gospodarstvih v Sloveniji je bil opravljen avkcijski eksperiment. Z regresijsko analizo smo ugotavljali vpliv različnih dejavnikov, ki vplivajo na pripravljenost rejcev, da sodelujejo v shemah podpore, in oceniti višino plačil, pri kateri so le-ti pripravljeni vstopiti v tovrstne sheme.
ANG		The current support for the conservation of local breeds in Slovenia is based on the fixed payment scheme. The scheme has not been successful in reversing the negative trends. The study takes a closer look at an alternative, where the payments would be determined by competitive tendering. A conservation tender experiment was carried out on 300 farms in Slovenia. Interval regression analysis has been applied in order to identify the determinants that affect the breeders' willingness to participate in support schemes, and to estimate the breeders' willingness to accept for payments rewarding the preservation of indigenous breeds	

	Dosežek	
		of domestic animals.
	Objavljeno v	EAAE Congress "Towards sustainable agri-food system: balancing between markets and society. Parma, 1-6 September [Elektronski vir]
	Tipologija	1.03 Kratki znanstveni prispevek
4.	COBISS ID	3841672 Vir: COBISS.SI
	Naslov	<i>SLO</i> Javne dobrine in ekosistemske storitve v kmetijstvu - študij primera Solčavskega
		<i>ANG</i> Public goods and ecosystem services - case Study Solčava
	Opis	<i>SLO</i> Kmetijstvo zagotavlja številne okoljske in družbene koristi, vendar je razumevanje mehanizmov in okoliščin, ki ta vidik kmetijstva spodbujajo ali ovirajo, na relativno nizki ravni. Pri tem so zlasti slabo raziskani elementi kaskade vrednotenja (zavedanje-upoštevanje-ovrednotenje) teh koristi, pa tudi drugi dejavniki, kot so institucionalno in pravno okolje, gospodarske razmere, kulturni vplivi ter okoljska in kmetijska politika. Študija primera socio-ekološkega sistema (SES) na Solčavskem ima namen preučiti navedene elemente. Poglavitni elementi v opisu SES so akterji, sistemi upravljanja, naravno okolje (sistem naravnih virov), glavne okoljske in družbene koristi, širše družbene in gospodarske razmere ter interakcije med omenjenimi elementi. V okviru raziskave je bil opis sistema preverjen s pomočjo različnih deležnikov s kvalitativnimi metodami: poglobljenimi intervjuji, delavnicami in fokusnimi skupinami. S pomočjo participativnega raziskovanja smo iskali interakcije med različnimi elementi sistema, ki vplivajo na zagotavljanje okoljskih in družbenih koristi, in možnosti za njihovo izboljšanje ter eventualno prenos na druga območja. Prispevek predstavlja prve ugotovitve raziskovalne skupine. Kot glavna faktorja za izboljšanje zagotavljanja javnih dobrin in ekosistemskih storitev iz kmetijstva na tem območju smo prepoznali delovanje lokalnih oblasti v smislu zagotavljanja ugodnega institucionalnega okolja ter sodelovanje zasebnih akterjev.
		<i>ANG</i> Agriculture is a provider of many environmental and social benefits, yet the understanding of mechanisms and circumstances that promote or hamper this aspect of farming is relatively poor. This is especially true of the elements of the cascading benefit valorization chain (awareness-appreciation-value), but also of other factors, such as the insitutional and legal setting, economic situation, cultural influences and environmental and agricultural policy. The case study of the socio-ecological system (SES) in Solčavsko intends to examine these elements. The main elements in the description of an SES are actors, the governance system, the natural environment (resource system), main benefits (resource units), broader social and economic setting and interactions between these elements. The description of the system was checked with stakeholders using qualitative methods: in-depth interviews, workshops and focus groups. Using participatory research, we sought to identify the interactions between the elements of the system that influence the provision of environmental and social benefits and possibilities to improve this provision, as well as transferable lessons. We present first results. We identified the inclusion of local authorities and cooperation of private actors as the main factors for improving the provision of public goods and ecosystem services in agriculture in this area.
	Objavljeno v	Društvo agrarnih ekonomistov Slovenije - DAES; Analitične podlage za načrtovanje razvoja kmetijstva; 2016; Str. 71-84; Avtorji / Authors: Rac Ilona, Kocjančič Tina, Juvančič Luka, Erjavec Emil
	Tipologija	1.08 Objavljeni znanstveni prispevek na konferenci

8. Najpomembnejši dosežek projektne skupine na področju gospodarstva, družbenih in kulturnih dejavnosti⁶

		Dosežek	
1.	COBISS ID	4027016	Vir: COBISS.SI
	Naslov	SLO	Ohranjanje avtohtonih pasem domačih živali: motivi, ukrepi in priložnosti
		ANG	Preservation of local breeds: motives, measures and opportunities
	Opis	SLO	V strokovni publikaciji (glasilo rejcev avtohtonih pasem) so na poljuden način predstavljene ključne ugotovitve projekta. Poudarek pri tem je namenjen ukrepom / korakom za učinkovitejšo tržno valorizacijo avtohtonih pasem.
		ANG	In a professional publication (the bulletin of breeders of autochthonous breeds), the key findings of the project are presented. The emphasis is given to the measures / steps for more efficient market valorization of local breeds.
	Šifra	F.25 Razvoj novih organizacijskih in upravljaljskih rešitev	
	Objavljeno v	Društvo za ohranjanje cikastega goveda v Sloveniji; Cikasti zvonček; 2017; Št. 18; str. 23-25; Avtorji / Authors: Bojkovski Danijela, Juvančič Luka, Pohar Jurij, Kuhar Aleš, Vrisk Maja	
Tipologija	1.04 Strokovni članek		
2.	COBISS ID	3999368	Vir: COBISS.SI
	Naslov	SLO	Proizvodi slovenskih kmetij - predelava na kmetiji
		ANG	Products of Slovenian Farms - on-farm processing
	Opis	SLO	Prispevek na strokovnem srečanju (letno srečanje kmetijske svetovalne službe) predstavlja možnosti dodajanja vrednosti kmetijskim proizvodom s predelavo in neposredno prodajo na kmetiji. Med atributi dodajanja vrednosti pri predelavi živil animalnega izvora je izpostavljena tudi izpostavljanje (slovenskih avtohtonih) pasem živali.
		ANG	The contribution at the expert meeting (annual meeting of the agricultural advisory service) presents the possibility of adding value to agricultural products through processing and direct sale on the farm. Among the attributes of adding value in the processing of foods of animal origin, exposure of (Slovenian indigenous) breeds of animals is also exposed.
	Šifra	F.12 Izboljšanje obstoječe storitve	
	Objavljeno v	Kmetijsko gozdarska zbornica Slovenije; Strokovni izzivi sodobnega kmetijstva; 2017; Str. 191-212; Avtorji / Authors: Krt Stopar Andreja, Levart Stane, Kos Irena, Kapun Maršik Jožica, Bajd Frelj Vanja, Kunej Ana-Nuša, Strelec Slavica, Horvat Srečko, Žolnir Andreja, Juvančič Luka	
Tipologija	1.09 Objavljeni strokovni prispevek na konferenci		
3.	COBISS ID	3664264	Vir: COBISS.SI
	Naslov	SLO	Pomen ekosistemskih storitev avtohtonih pasem
		ANG	Significance of ecosystem services of local breeds
	Opis	SLO	Rejcem drobnice je bil poljubno predstavljen koncept ekosistemskih storitev (ES) v kmetijstvu. Na primeru dveh pasem (belokranjska pramenka in krškopoljski prašič) so ekosistemske storitve bile tudi okarakterizirane. Prispevek nadalje predstavlja (neizkoriščen) tržni potencial in širšo družbeno relevantno ES avtohtonih pasem.
		ANG	The concept of ecosystem services (ES) in agriculture was presented to the members of sheep breeders' association. In the case of two breeds (Bela Krajina pramenka and Krško polje Pig), ecosystem services were also characterized. The contribution further represents the (unexploited) market potential and the wider social relevance of ES of autochthonous breeds.

	Dosežek	
	Šifra	F.05 Sposobnost za začetek novega tehnološkega razvoja
	Objavljeno v	Kmetijska založba; Zbornik predavanj; 2015; Str. 157- 163; Avtorji / Authors: Bojkovski Danijela, Simčič Mojca, Juvančič Luka
	Tipologija	1.09 Objavljeni strokovni prispevek na konferenci
4.	COBISS ID	4037768 Vir: COBISS.SI
	Naslov	<i>SLO</i> Gorski les in produkti avtohtonih pasem v slovenskem alpskem prostoru - poskus izboljšanja tržne valorizacije ekosistemskih storitev kmetijstva
		<i>ANG</i> Mountain wood and the products of traditional livestock breeds in Slovenian alpine space - an attempt to enhance market valorisation of ESBOs (Slovenia)
	Opis	<i>SLO</i> Prispevek opisuje rezultate terenske raziskave, opravljene na območju Solčavskega. V njej smo skupaj z lokalnimi akterji identificirali dva proizvoda kmetijstva in gozdarstva, značilna za ta prostor in katerih tržni potencial ni v celoti izkoriščen - gorski les in avtohtone pasme (jezersko-solčavska ovca, cika). V raziskavi obravnavamo možnosti učinkovitejše tržne valorizacije teh dveh proizvodov.
		<i>ANG</i> The article describes the results of field research carried out in the Solčava region. In it, together with local actors, we identified two products of agriculture and forestry, typical for this area, and whose market potential is not fully exploited - mountain wood and autochthonous breeds (Solčava-Jezersko sheep, Cika cattle). The study deals with the possibilities of more efficient market valorization of these two products.
	Šifra	F.12 Izboljšanje obstoječe storitve
	Objavljeno v	Institute for European Environmental Policy (IEEP); Developing innovative and participatory approaches for PG/ESS delivery (WP4); 2017; Str. 403-443; Avtorji / Authors: Rac Ilona, Erjavec Emil, Juvančič Luka, Kavčič Stane
	Tipologija	1.17 Samostojni strokovni sestavek ali poglavje v monografski publikaciji
5.	COBISS ID	3963784 Vir: COBISS.SI
	Naslov	<i>SLO</i> Motivi, cilji in perspektive rejcev avtohtonih pasem domačih živali
		<i>ANG</i> Motives, objectives and perspectives of breeders of local breeds of domestic animals
	Opis	<i>SLO</i> Pričujoče magistrsko delo skuša dobiti natančnejši vpogled v motive, cilje in perspektive rejcev lokalnih pasem domačih živali v Sloveniji in s tem prispevati k učinkovitejšim strategijam ohranjanja živalskih genskih virov v prihodnje. Ugotovitve temeljijo na rezultatih anketne raziskave, v katerih je sodeloval 301 rejec, vanjo so bili vključeni rejci slovenskih avtohtonih in tradicionalnih pasem. Ugotovili smo, da se slovenski rejci najpogosteje odločajo za rejo avtohtonih pasem domačih živali zaradi kakovosti proizvodov. Med najpomembnejše okoljske in druge družbene koristi avtohtonih pasem izpostavljajo tradicionalnost proizvodov. Seznam motivov je daljši, motivi so kompleksnejši in se razlikujejo med obravnavanimi skupinami. Kot razlog ohranjanja teh pasem slovenski rejci višine podpor ne postavljajo v ospredje, kar se sklada z ugotovitvami podobnih raziskav v drugih državah. K povečanju prireje bi rejce po njihovi oceni najbolj spodbudil 'urejen trg'. Možnosti tržne valorizacije proizvodov avtohtonih pasem so v Sloveniji, z nekaterimi redkimi izjemami, slabo izkoriščene.
		<i>ANG</i> The Master thesis aims to provide an insight into the motives, goals and perspectives of breeders of domestic breeds of domestic animals in Slovenia, thereby contributing to more effective strategies for the conservation of animal genetic resources in the future. The findings are based on the results of a survey involving 301 farmers, including breeders

Dosežek	
ANG	of Slovenian indigenous and traditional breeds. We have found that Slovene breeders most often decide on the breeding of autochthonous breeds of domestic animals due to the quality of products. Among the most important environmental and other social benefits of autochthonous breeds, they emphasize the tradition of products. The list of motifs is longer, the motifs are more complex and different from the groups considered. As a reason for the conservation of these breeds, Slovenian breeders do not put the amount of support in the foreground, which is in line with the findings of similar surveys in other countries. In order to increase production, farmers would be most encouraged by the 'regulated market' in their assessment. The possibilities of market valorization of indigenous breeds of products are poorly exploited in Slovenia, with some rare exceptions.
Šifra	D.10 Pedagoško delo
Objavljeno v	[M. Vrisk]; 2017; XV, 95 str., [31] str. pril.; Avtorji / Authors: Vrisk Maja
Tipologija	2.09 Magistrsko delo

9. Drugi pomembni rezultati projektne skupine⁷

10. Pomen raziskovalnih rezultatov projektne skupine⁸

10.1. Pomen za razvoj znanosti⁹

SLO

V raziskovalnem projektu smo metodo konkurenčne ponudbe prvič v znanstveni literaturi poskusno izvedli na primeru ohranjanja avtohtonih pasem domačih živali. Po nam dosegljivih podatkih je bila metoda konkurenčne ponudbe namreč do sedaj opravljena izključno za namene ohranjanja rastlinskih naravnih virov in ekosistemskih storitev in do sedaj še ni bila uporabljena pri ohranjanju avtohtonih pasem domačih živali. Primerjava med različnimi fiksnimi shemami plačil znotraj kmetijsko okoljskih programov in stroški, pridobljenimi s konkurenčno ponudbo, bo uporabna za nosilce odločanja in oblikovanja plačil za ohranjanje avtohtonih pasem domačih živali v Sloveniji. Prav tako bo metoda ob manjših modifikacijah uporabna tudi za druge države članice Evropske unije, ali druge države članice FAO s podobnim tipom podpor za ohranjanje živalskih genetskih virov. Raziskava bo pomembno vplivala tudi k aplikativnemu razvoju ekonomike naravnih virov in okoljske ekonomike v regionalnem okvirju Srednje in vzhodne Evrope (in posebej Slovenije), saj se metoda lahko aplicira tudi na določanje plačil za ohranjanje drugih avtohtonih živalskih genetskih virov in sort rastlin, ter zagotavljanje ekosistemskih storitev.

ANG

The main scientific novelty of this research project is application of the economic experimental method of competitive bidding in the case of animal genetic resources (more specifically, conservation of local breeds). According to literature search, the method of competitive bidding has so far been carried out exclusively for the purpose of preserving plant natural resources and ecosystem services and has not yet been used in the conservation of autochthonous breeds of domestic animals. Comparison between different fixed payment schemes within agri-environment programs and costs obtained through competitive bidding will be useful for decision makers and for the design of payments for the conservation of indigenous breeds of domestic animals in Slovenia. Likewise, with minor modifications, the method will also be applicable to other EU Member States or other FAO Member States with a similar type of support for the conservation of animal genetic resources. The research will also have an important impact on the applicative development of the economics of natural resources and environmental economics in the regional framework of Central and Eastern Europe (and especially Slovenia), since the method can also be applied to the determination of payments for the conservation of other indigenous animal genetic

resources and plant varieties and the provision of ecosystem services.

10.2. Pomen za razvoj Slovenije¹⁰

SLO

Rezultati raziskave so lahko v oporo tudi rejcem slovenskih avtohtonih pasem, njihovim združenjem in ostalim akterjem vzdolž verige vrednosti prehranskih proizvodov avtohtonih pasem. Prvič je v slovenskem prostoru na nacionalno reprezentativnem vzorcu preverjeno poznavanje in pomen avtohtonih pasem pri nakupu živil animalnega izvora. Opredeljeni so koraki za boljše poznavanje in dvig percipirane vrednosti proizvodov slovenskih avtohtonih pasem.

ANG

The results of the research can also support breeders of Slovenian autochthonous breeds, their associations and other actors along the chain of value for food products of local breeds. For the first time, the knowledge and importance of autochthonous breeds in the purchase of foodstuffs of animal origin has been verified in the Slovene territory on a nationally representative sample. Steps for better knowledge and increase of the perceived value of products of Slovenian indigenous breeds are defined.

11. Vpetost raziskovalnih rezultatov projektne skupine

11.1. Vpetost raziskave v domače okolje

Kje obstaja verjetnost, da bodo vaša znanstvena spoznanja deležna zaznavnega odziva?

1 v domačih znanstvenih krogih

2 pri domačih uporabnikih

Kdo (poleg sofinancerjev) že izraža interes po vaših spoznanjih oziroma rezultatih?¹¹

Raziskava ima odmev v mednarodnem strokovnem okolju, zlasti v mednarodnih strokovnih organizacijah, ki se ukvarjajo z ohranjenjem živalskih genskih virov

11.2. Vpetost raziskave v tuje okolje

Kje obstaja verjetnost, da bodo vaša znanstvena spoznanja deležna zaznavnega odziva?

1 v mednarodnih znanstvenih krogih

2 pri mednarodnih uporabnikih

Navedite število in obliko formalnega raziskovalnega sodelovanja s tujini raziskovalnimi inštitucijami:¹²

Biodiversity international (prof. Adam Drucker); somentor doktorskega dela raziskovalke na projektu, Danijele Bojkovski

Kateri so rezultati tovrstnega sodelovanja:¹³

Danijela Bojkovski: Economic value of autochthonous farm animals breeds using the hypothetical auction. Doktorski študij Bioznanosti, področje Ekonomika naravnih virov. Mentor: prof. dr. Emil Erjavec, somentor: Prof. Adam Drucker. Predviden rok dokončanja doktorskega dela: september 2018

12. Označite, katerega od navedenih ciljev ste si zastavili pri projektu, katere konkretne rezultate ste dosegli in v kakšni meri so doseženi rezultati uporabljeni

Cilj	
F.01	Pridobitev novih praktičnih znanj, informacij in veščin
	Zastavljen cilj ☐ DA ☐ NE ☐ NE

	Rezultat	Dosežen
	Uporaba rezultatov	Delno
F.02 Pridobitev novih znanstvenih spoznanj		
	Zastavljen cilj	DA DA NE NE
	Rezultat	Dosežen
	Uporaba rezultatov	Uporabljen bo v naslednjih 3 letih
F.03 Večja usposobljenost raziskovalno-razvojnega osebja		
	Zastavljen cilj	DA DA NE NE
	Rezultat	Dosežen
	Uporaba rezultatov	V celoti
F.04 Dvig tehnološke ravni		
	Zastavljen cilj	DA DA NE NE
	Rezultat	
	Uporaba rezultatov	
F.05 Sposobnost za začetek novega tehnološkega razvoja		
	Zastavljen cilj	DA DA NE NE
	Rezultat	
	Uporaba rezultatov	
F.06 Razvoj novega izdelka		
	Zastavljen cilj	DA DA NE NE
	Rezultat	
	Uporaba rezultatov	
F.07 Izboljšanje obstoječega izdelka		
	Zastavljen cilj	DA DA NE NE
	Rezultat	Dosežen
	Uporaba rezultatov	Uporabljen bo v naslednjih 3 letih
F.08 Razvoj in izdelava prototipa		
	Zastavljen cilj	DA DA NE NE
	Rezultat	
	Uporaba rezultatov	
F.09 Razvoj novega tehnološkega procesa oz. tehnologije		
	Zastavljen cilj	DA DA NE NE
	Rezultat	
	Uporaba rezultatov	
F.10 Izboljšanje obstoječega tehnološkega procesa oz. tehnologije		
	Zastavljen cilj	DA DA NE NE
	Rezultat	

	Uporaba rezultatov	<input type="text"/>
F.11	Razvoj nove storitve	
	Zastavljen cilj	DA DA NE NE
	Rezultat	<input type="text"/>
	Uporaba rezultatov	<input type="text"/>
F.12	Izboljšanje obstoječe storitve	
	Zastavljen cilj	DA DA NE NE
	Rezultat	<input type="text"/>
	Uporaba rezultatov	<input type="text"/>
F.13	Razvoj novih proizvodnih metod in instrumentov oz. proizvodnih procesov	
	Zastavljen cilj	DA DA NE NE
	Rezultat	Dosežen <input type="text"/>
	Uporaba rezultatov	Uporabljen bo v naslednjih 3 letih <input type="text"/>
F.14	Izboljšanje obstoječih proizvodnih metod in instrumentov oz. proizvodnih procesov	
	Zastavljen cilj	DA DA NE NE
	Rezultat	<input type="text"/>
	Uporaba rezultatov	<input type="text"/>
F.15	Razvoj novega informacijskega sistema/podatkovnih baz	
	Zastavljen cilj	DA DA NE NE
	Rezultat	<input type="text"/>
	Uporaba rezultatov	<input type="text"/>
F.16	Izboljšanje obstoječega informacijskega sistema/podatkovnih baz	
	Zastavljen cilj	DA DA NE NE
	Rezultat	<input type="text"/>
	Uporaba rezultatov	<input type="text"/>
F.17	Prenos obstoječih tehnologij, znanj, metod in postopkov v prakso	
	Zastavljen cilj	DA DA NE NE
	Rezultat	<input type="text"/>
	Uporaba rezultatov	<input type="text"/>
F.18	Posredovanje novih znanj neposrednim uporabnikom (seminarji, forumi, konference)	
	Zastavljen cilj	DA DA NE NE
	Rezultat	Dosežen <input type="text"/>
	Uporaba rezultatov	Uporabljen bo v naslednjih 3 letih <input type="text"/>
F.19	Znanje, ki vodi k ustanovitvi novega podjetja ("spin off")	
	Zastavljen cilj	DA DA NE NE
	Rezultat	<input type="text"/>
	Uporaba rezultatov	<input type="text"/>

F.20	Ustanovitev novega podjetja ("spin off")	
	Zastavljen cilj	DA DA NE NE
	Rezultat	<input type="text"/>
	Uporaba rezultatov	<input type="text"/>
F.21	Razvoj novih zdravstvenih/diagnostičnih metod/postopkov	
	Zastavljen cilj	DA DA NE NE
	Rezultat	<input type="text"/>
	Uporaba rezultatov	<input type="text"/>
F.22	Izboljšanje obstoječih zdravstvenih/diagnostičnih metod/postopkov	
	Zastavljen cilj	DA DA NE NE
	Rezultat	<input type="text"/>
	Uporaba rezultatov	<input type="text"/>
F.23	Razvoj novih sistemskih, normativnih, programskih in metodoloških rešitev	
	Zastavljen cilj	DA DA NE NE
	Rezultat	Dosežen <input type="text"/>
	Uporaba rezultatov	Uporabljen bo v naslednjih 3 letih <input type="text"/>
F.24	Izboljšanje obstoječih sistemskih, normativnih, programskih in metodoloških rešitev	
	Zastavljen cilj	DA DA NE NE
	Rezultat	<input type="text"/>
	Uporaba rezultatov	<input type="text"/>
F.25	Razvoj novih organizacijskih in upravljavskih rešitev	
	Zastavljen cilj	DA DA NE NE
	Rezultat	<input type="text"/>
	Uporaba rezultatov	<input type="text"/>
F.26	Izboljšanje obstoječih organizacijskih in upravljavskih rešitev	
	Zastavljen cilj	DA DA NE NE
	Rezultat	Dosežen <input type="text"/>
	Uporaba rezultatov	Uporabljen bo v naslednjih 3 letih <input type="text"/>
F.27	Prispevek k ohranjanju/varovanje naravne in kulturne dediščine	
	Zastavljen cilj	DA DA NE NE
	Rezultat	<input type="text"/>
	Uporaba rezultatov	<input type="text"/>
F.28	Priprava/organizacija razstave	
	Zastavljen cilj	DA DA NE NE
	Rezultat	<input type="text"/>
	Uporaba rezultatov	<input type="text"/>
F.29	Prispevek k razvoju nacionalne kulturne identitete	

	Zastavljen cilj	DA DA NE NE
	Rezultat	<input type="text"/>
	Uporaba rezultatov	<input type="text"/>
F.30	Strokovna ocena stanja	
	Zastavljen cilj	DA DA NE NE
	Rezultat	Dosežen <input type="text"/>
	Uporaba rezultatov	V celoti <input type="text"/>
F.31	Razvoj standardov	
	Zastavljen cilj	DA DA NE NE
	Rezultat	<input type="text"/>
	Uporaba rezultatov	<input type="text"/>
F.32	Mednarodni patent	
	Zastavljen cilj	DA DA NE NE
	Rezultat	<input type="text"/>
	Uporaba rezultatov	<input type="text"/>
F.33	Patent v Sloveniji	
	Zastavljen cilj	DA DA NE NE
	Rezultat	<input type="text"/>
	Uporaba rezultatov	<input type="text"/>
F.34	Svetovalna dejavnost	
	Zastavljen cilj	DA DA NE NE
	Rezultat	Dosežen <input type="text"/>
	Uporaba rezultatov	Uporabljen bo v naslednjih 3 letih <input type="text"/>
F.35	Drugo	
	Zastavljen cilj	DA DA NE NE
	Rezultat	<input type="text"/>
	Uporaba rezultatov	<input type="text"/>

Komentar

---

13. Označite potencialne vplive oziroma učinke vaših rezultatov na navedena področja

	Vpliv	Ni vpliva	Majhen vpliv	Srednji vpliv	Velik vpliv	
G.01	Razvoj visokošolskega izobraževanja					
G.01.01.	Razvoj dodiplomskega izobraževanja	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	
G.01.02.	Razvoj podiplomskega izobraževanja	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	
G.01.03.	Drugo: <input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	
G.02	Gospodarski razvoj					

G.02.01.	Razširitev ponudbe novih izdelkov/storitev na trgu	1	2	3	4	
G.02.02.	Širitev obstoječih trgov	1	2	3	4	
G.02.03.	Znižanje stroškov proizvodnje	1	2	3	4	
G.02.04.	Zmanjšanje porabe materialov in energije	1	2	3	4	
G.02.05.	Razširitev področja dejavnosti	1	2	3	4	
G.02.06.	Večja konkurenčna sposobnost	1	2	3	4	
G.02.07.	Večji delež izvoza	1	2	3	4	
G.02.08.	Povečanje dobička	1	2	3	4	
G.02.09.	Nova delovna mesta	1	2	3	4	
G.02.10.	Dvig izobrazbene strukture zaposlenih	1	2	3	4	
G.02.11.	Nov investicijski zagon	1	2	3	4	
G.02.12.	Drugo:	1	2	3	4	
G.03	Tehnološki razvoj					
G.03.01.	Tehnološka razširitev/posodobitev dejavnosti	1	2	3	4	
G.03.02.	Tehnološko prestrukturiranje dejavnosti	1	2	3	4	
G.03.03.	Uvajanje novih tehnologij	1	2	3	4	
G.03.04.	Drugo:	1	2	3	4	
G.04	Družbeni razvoj					
G.04.01	Dvig kvalitete življenja	1	2	3	4	
G.04.02.	Izboljšanje vodenja in upravljanja	1	2	3	4	
G.04.03.	Izboljšanje delovanja administracije in javne uprave	1	2	3	4	
G.04.04.	Razvoj socialnih dejavnosti	1	2	3	4	
G.04.05.	Razvoj civilne družbe	1	2	3	4	
G.04.06.	Drugo:	1	2	3	4	
G.05.	Ohranjanje in razvoj nacionalne naravne in kulturne dediščine in identitete					
G.06.	Varovanje okolja in trajnostni razvoj					
G.07	Razvoj družbene infrastrukture					
G.07.01.	Informacijsko-komunikacijska infrastruktura	1	2	3	4	
G.07.02.	Prometna infrastruktura	1	2	3	4	
G.07.03.	Energetska infrastruktura	1	2	3	4	
G.07.04.	Drugo:	1	2	3	4	
G.08.	Varovanje zdravja in razvoj zdravstvenega varstva					
G.09.	Drugo:					

Komentar

---

14. Naslov spletne strani za projekte, odobrene na podlagi javnih razpisov za sofinanciranje raziskovalnih projektov za leti 2015 in 2016¹⁴

C. IZJAVE

Podpisani izjavljam/o, da:

- so vsi podatki, ki jih navajamo v poročilu, resnični in točni;
- se strinjamo z obdelavo podatkov v skladu z zakonodajo o varstvu osebnih podatkov za potrebe ocenjevanja in obdelavo teh podatkov za evidence ARRS;
- so vsi podatki v obrazcu v elektronski obliki identični podatkom v obrazcu v pisni obliki (v primeru, da poročilo ne bo oddano z digitalnima podpisoma);
- so z vsebino zaključnega poročila seznanjeni in se strinjajo vsi soizvajalci projekta;
- bomo sofinancerjem istočasno z zaključnim poročilom predložili tudi elaborat na zgoščenki (CD), ki ga bomo posredovali po pošti, skladno z zahtevami sofinancerjev.

Podpisi:

*zastopnik oz. pooblaščen oseba
raziskovalne organizacije:*

in

vodja raziskovalnega projekta:

Univerza v Ljubljani, Biotehniška
fakulteta

Luka Juvančič

ŽIG

Datum:

16.3.2018

Oznaka poročila: ARRS-CRP-ZP-2018/46

¹ Napišite povzetek raziskovalnega projekta (največ 3.000 znakov v slovenskem in angleškem jeziku). [Nazaj](#)

² Navedite cilje iz prijave projekta in napišite, ali so bili cilji projekta doseženi. Navedite ključne ugotovitve, znanstvena spoznanja, rezultate in učinke raziskovalnega projekta in njihovo uporabo ter sodelovanje s tujimi partnerji. Največ 12.000 znakov vključno s presledki (približno dve strani, velikost pisave 11). [Nazaj](#)

³ Realizacija raziskovalne hipoteze. Največ 3.000 znakov vključno s presledki (približno pol strani, velikost pisave 11). [Nazaj](#)

⁴ Navedite morebitna bistvena odstopanja in spremembe od predvidenega programa dela raziskovalnega projekta, zapisanega v prijavi raziskovalnega projekta. Navedite in utemeljite tudi spremembe sestave projektne skupine v zadnjem letu izvajanja projekta (t. j. v letu 2016). Če sprememb ni bilo, navedite »Ni bilo sprememb«. Največ 6.000 znakov vključno s presledki (približno ena stran, velikosti pisave 11). [Nazaj](#)

⁵ Navedite dosežke na raziskovalnem področju (največ deset), ki so nastali v okviru tega projekta.

Raziskovalni dosežek iz obdobja izvajanja projekta (do oddaje zaključnega poročila) vpišete tako, da izpolnite COBISS kodo dosežka – sistem nato sam izpolni naslov objave, naziv, IF in srednjo vrednost revije, naziv FOS področja ter podatek, ali je dosežek uvrščen v A' ali A'. [Nazaj](#)

⁶ Navedite dosežke na področju gospodarstva, družbenih in kulturnih dejavnosti (največ pet), ki so nastali v okviru tega projekta.

Dosežek iz obdobja izvajanja projekta (do oddaje zaključnega poročila) vpišete tako, da izpolnite COBISS kodo dosežka, sistem nato sam izpolni podatke, manjkajoče rubrike o dosežku pa izpolnite.

Dosežek na področju gospodarstva, družbenih in kulturnih dejavnosti je po svoji strukturi drugačen kot znanstveni dosežek. Povzetek znanstvenega dosežka je praviloma povzetek bibliografske enote (članka, knjige), v kateri je dosežek objavljen.

Povzetek dosežka na področju gospodarstva, družbenih in kulturnih dejavnosti praviloma ni povzetek bibliografske enote, ki ta dosežek dokumentira, ker je dosežek sklop več rezultatov raziskovanja, ki je lahko dokumentiran v različnih bibliografskih enotah. COBISS ID zato ni enoznačen izjemoma pa ga lahko tudi ni (npr. prehod mlajših sodelavcev v gospodarstvo na pomembnih raziskovalnih nalogah, ali ustanovitev podjetja kot rezultat projekta ... - v obeh primerih ni COBISS ID). [Nazaj](#)

⁷ Navedite rezultate raziskovalnega projekta iz obdobja izvajanja projekta (do oddaje zaključnega poročila) v primeru, da katerega od rezultatov ni mogoče navesti v točkah 7 in 8 (npr. v sistemu COBISS rezultat ni evidentiran). Največ 2.000 znakov, vključno s presledki. [Nazaj](#)

⁸ Pomen raziskovalnih rezultatov za razvoj znanosti in za razvoj Slovenije bo objavljen na spletni strani: <http://sicris.izum.si/> za posamezen projekt, ki je predmet poročanja. [Nazaj](#)

⁹ Največ 4.000 znakov, vključno s presledki. [Nazaj](#)

¹⁰ Največ 4.000 znakov, vključno s presledki. [Nazaj](#)

¹¹ Največ 500 znakov, vključno s presledki. [Nazaj](#)

¹² Največ 500 znakov, vključno s presledki. [Nazaj](#)

¹³ Največ 1.000 znakov, vključno s presledki. [Nazaj](#)

¹⁴ Izvajalec mora za projekte, odobrene na podlagi Javnega razpisa za izbiro raziskovalnih projektov Ciljnega raziskovalnega programa »CRP 2016« v letu 2016 in Javnega razpisa za izbiro raziskovalnih projektov Ciljnega raziskovalnega programa »Zagotovimo.si hrano za jutri« v letu 2016, na spletnem mestu svoje RO odpreti posebno spletno stran, ki je namenjena projektu. Obvezne vsebine spletne strani so: vsebinski opis projekta z osnovnimi podatki glede financiranja, sestava projektne skupine s povezavami na SICRIS, faze projekta in njihova realizacija, bibliografske reference, ki izhajajo neposredno iz izvajanja projekta ter logotip ARRS in drugih sofinancerjev. Spletna stran mora ostati aktivna še 5 let po zaključku projekta. [Nazaj](#)

Obrazec: ARRS-CRP-ZP/2018 v1.00

61-49-94-8E-0F-DF-E4-72-F1-FA-14-7C-B2-0E-F4-12-D8-B2-E7-82

krškopoljski prašič

Univerza na Primorskem
kranjska čebela
Jezerško-solčavska ovca
drežniška koza
bovška ovca
cikasto govedo
lipicanec
soška postrv
kraški ovčar
štajerska kokoš

Določitev stroškovno učinkovitih javnih podpor za ohranjanje avtohtonih pasem domaćih živali (V4-1433)

Končno poročilo o rezultatih opravljenega
raziskovalnega dela na projektu v okviru ciljnega
raziskovalnega programa (CRP) »zagotovimo.si
hrano za jutri«

Avtorji:

Luka Juvančič
Danijela Bojkovski
Jure Pohar
Aleš Kuhar
Maja Vrisk

KAZALO VSEBINE

Vsebina

1	POVZETEK (SUMMARY)	13
1.1	Povzetek.....	13
1.2	Summary	21
2	OPIS PROBLEMA IN CILJEV	30
2.1	Opredelitev problema	30
2.2	Cilji, hipoteze in koraki raziskave	32
3	PREGLED LITERATURE	34
3.1	Pomen živalskih genetskih virov v kmetijstvu.....	34
3.1.1	Zastopanost lokalnih pasem v celotni populaciji domačih živali in stopnja ogroženosti	34
3.1.2	Koristi, povezane z ohranjanjem živalskih genskih virov.....	37
3.2	Dejavniki, ki vplivajo na stanje živalskih genetskih virov v kmetijstvu	43
3.2.1	Sistematika in vzajemno delovanje dejavnikov	43
3.2.2	Motivi rejcev za rejo avtohtonih pasem	45
3.2.3	Družbeni in ekonomski dejavniki	49
3.2.4	Biofizični in agroekološki dejavniki, povezani z naravnim in proizvodnim okoljem 51	
3.3	Podporno okolje za ohranjanje živalskih genetskih virov.....	52
3.3.1	Pravni in institucionalni okvir ohranjanja lokalnih pasem.....	52
3.3.2	Akterji.....	56
3.3.3	Načini ohranjanja živalskih genskih virov	58
3.3.4	Primerjava delovanja držav na področju ohranjanja ŽGV	60
3.3.5	Ukrepi za ohranjanje živalskih genetskih virov v Sloveniji.....	64

3.4	Percepcija in dejavniki nakupnega odločanja za proizvode avtohtonih pasem ...	78
3.4.1	Koncept percipirane vrednosti	78
3.4.2	Percipirana vrednost v kontekstu procesa nakupnega odločanja	82
3.4.3	Avtohtona pasma kot dejavnik potrošne izbire	85
4	METODA DELA	89
4.1	Pristop k raziskavi.....	89
4.2	Anketna raziskava rejcev izbranih avtohtonih in tradicionalnih pasem	91
4.2.1	Zasnova in izvedba anketne raziskave	91
4.3	Ekonometrična ocena stroškovno učinkovitejših plačil rejcem avtohtonih pasem	98
4.3.1	Možnosti izboljšav v izvajanju proračunskih spodbud rejcem avtohtonih pasem ...	98
4.3.2	Metoda konkurenčne ponudbe	99
4.3.3	Ekonometrična analiza podatkov, pridobljenih z metodo konkurenčne izbire	101
4.4	Raziskava poznavanja in percepcije proizvodov avtohtonih pasem pri slovenskih potrošnikih	106
4.4.1	Skupinski intervjuji (fokusne skupine)	106
4.4.2	Anketna raziskava	107
5	REZULTATI RAZISKAVE	110
5.1	Motivi in cilji rejcev slovenskih avtohtonih pasem živali – anketna raziskava..	110
5.1.1	Stukturne značilnosti anketiranih kmetij	110
5.1.2	Motivi za rejo obravnavanih vrst domačih živali	118
5.1.3	Sodelovanje anketiranih kmetij v kmetijsko-okoljskih ukrepih.....	132
5.1.4	Predlogi ukrepov/spodbud za povečanje rej/kmetij	137
5.1.5	Obseg in raven tržnega pozicioniranja proizvodov avtohtonih pasem na anketiranih kmetijah.....	138

5.2 Simulacija sprememb v izvajanju podpor za rejo avtohtonih pasem z metodo konkurenčne ponudbe.....	143
5.2.1 Opis spremenljivk, uporabljenih v ekonometrični analizi	143
5.2.2 Dejavniki sodelovanja rejcev v programu podpor za rejo avtohtonih pasem - bivariatni probit model.....	144
5.2.3 Dejavniki, ki vplivajo na višino pričakovanega zneska podpor za rejo avtohtonih pasem – intervalni regresijski model.....	145
5.2.4 Finančna vzdržnost in potencialni učinki prehoda na variabilna plačila za podporo reji avtohtonih pasem	147
5.3 Poznavanje in nakupno odločanje za proizvode avtohtonih pasem - anketna raziskava	151
5.3.1 Potek raziskave in opis vzorca	151
5.3.2 Odnos anketirancev do hrane in nakupovanja živil	154
5.3.3 Značilnosti in dejavniki nakupa živil animalnega izvora.....	155
5.3.4 Avtohtone pasme.....	161
6 RAZPRAVA, ZAKLJUČKI IN PRIPOROČILA NAROČNIKU	165
6.1.1 Posebnosti v percepciji in motivih za rejo avtohtonih pasem med slovenskimi rejci	165
6.1.2 Pomen kmetijske politike, vključno z javno-finančnimi podporami za rejo avtohtonih (ali lokalno prilagojenih) pasem.....	166
6.1.3 Možnosti tržne valorizacije proizvodov avtohtonih pasem.....	169
6.2 Uspešnost trenutne sheme plačil rejcem avtohtonih pasem v Sloveniji in predlogi za izboljšanje.....	170
6.3 Percepcija in nakupno obnašanje (potencialnih) potrošnikov proizvodov avtohtonih pasem v Sloveniji.....	173
7 LITERATURA	176
8 PRILOGE K POROČILU.....	184
8.1 Pomen avtohtonih pasem pri zagotavljanju ekosistemskih storitev kmetijstva: primer belokranjske pramenke	184

8.1.1	Uvod.....	184
8.1.2	Primer belokranjske pramenke.....	185
8.1.3	Sklepi.....	186
8.2	Podrobnejši pregled dejavnikov, ki vplivajo na rejo avtohtonih pasem domačih živali, podrobneje obravnavanih v okviru raziskovalnega projekta.....	187
8.2.1	Uvod.....	187
8.2.2	Dejavniki vpliva na populacijo belokranjske pramenke.....	187
8.2.3	Dejavniki vpliva na populacijo drežniške koze.....	193
8.2.4	Dejavniki vpliva na populacijo krškopoljskega prašiča.....	195
8.3	Primerjava višine podpor za rejo lokalno prilagojenih pasem v nevarnosti opustitve reje	196
8.3.1	Izhodišče.....	196
8.3.2	Pristop k raziskavi.....	196
8.3.3	Rezultati z razpravo.....	197
8.3.4	Zaključna razprava.....	201
8.4	Vprašalnik za rejce avtohtonih in tradicionalnih pasem domačih živali v Sloveniji	202
8.5	Kvalitativna analiza nakupnega obnašanja - intervjuji fokusnih skupin.....	221
8.5.1	Protokol za skupinski intervju.....	221
8.5.1	Povzetek skupinskih intervjujev.....	225
8.6	Anketni obrazec (potrošniki).....	230

KAZALO PREGLEDNIC

Preglednica 1: Število lokalnih pasem posameznih področij sveta glede na živalske vrste	35
Preglednica 2: Pregled ogroženih pasem na svetu po posameznih vrstah domačih živali.....	35
Preglednica 3: Stalež slovenskih avtohtonih pasem domačih živali in status njihove ogroženosti	36
Preglednica 4: Nabor ekosistemskih storitev, izhajajočih iz reje domačih živali (MEA; 2005; TEEB, 2010; Oteros-Rozas in sod. 2013)	40
Preglednica 5: Motivi rejcev za rejo avtohtonih pasem v razvitih državah	48
Preglednica 6: Finančni okvir izvajanja programa varstva biotske raznovrstnosti v slovenski živinoreji.....	65
Preglednica 7: Podpore »de minimis« in vključenost v program in situ ohranjanja v letih 2008-2010.....	69
Preglednica 8: Podpore »de minimis« in vključenost v program in situ ohranjanja v letu 2011	69
Preglednica 9: Podpore »de minimis« in vključenost v program in situ ohranjanja v letu 2012	69
Preglednica 10: Podpore »de minimis« in vključenost v program in situ ohranjanja v letu 2013	69
Preglednica 11: Podpore »de minimis« in vključenost v program in situ ohranjanja v letu 2014	70
Preglednica 12: Podpore »de minimis« in vključenost v program in situ ohranjanja v letu 2015	70
Preglednica 13: Podpore »de minimis« in vključenost v program in situ ohranjanja v letu 2016	70
Preglednica 14: Pregled podpor Programa razvoja podeželja v Sloveniji 2004-2006	72

Preglednica 15: Pregled podpor Programa razvoja podeželja v Sloveniji 2007-2010.....	73
Preglednica 16: Pregled podpor Programa razvoja podeželja v Sloveniji 2007-2020.....	74
Preglednica 17: Število živali slovenskih avtohtonih in tradicionalnih pasem, deležnih plačil v okviru podukrepa PAS (PRP 2007-13) oziroma GEN_PAS (PRP 2014-2020)	75
Preglednica 18: Število in delež vključenih rejcev po posameznih kategorijah	93
Preglednica 19: Skupno število živali na KMG po tipih rej – pregled in opisna statistika....	110
Preglednica 20: Kmetijska zemljišča v uporabi (KZU) po tipih rej – pregled in opisna statistika.....	112
Preglednica 21: Opisna statistika za starostno strukturo nosilcev kmetij*	115
Preglednica 22: Statistično značilne razlike najpomembnejših razlogov pri izbiri pasme znotraj posameznih skupin	124
Preglednica 23: Statistično značilne razlike okoljskih in drugih družbenih koristi avtohtonih pasem znotraj posameznih skupin.....	131
Preglednica 24: Pripravljenost rejcev za rejo avtohtonih pasem domačih živali v primeru, da plačila in pogoji za sodelovanje v ukrepih ostanejo isti.....	136
Preglednica 25: Skupna prireja, prodaja in glavni kupci proizvodov krškopoljskega prašiča	140
Preglednica 26: Skupna prireja, prodaja in glavni kupci proizvodov drežniške koze	141
Preglednica 27: Skupna prireja, prodaja in glavni kupci proizvodov avtohtone pasem ovc .	142
Preglednica 28: Kratek opis in deskriptivna statistika spremenljivk (n=301)	143
Preglednica 29: Rezultati bivariatnega probit modela sodelovanja rejcev v programu podpor za rejo avtohtonih pasem.....	144
Preglednica 30: Rezultati intervalnega regresijskega modela plačil za rejo slovenskih avtohtonih pasem.....	146

Preglednica 31: Dinamika izvajanja podpor za rejo belokranjske pramenke, krškopoljskega prašiča in drežniške koze v okviru podukrepa PAS (PRP 2007/14) oziroma operacije GEN-PAS (PRP 2014/20)..... 148

Preglednica 32: Simulacija zneska potrebnih podpor za rejce avtohtonih pasem BP, KP in DK ob dvigu populacije izven ravni ogroženosti..... 149

KAZALO SLIK

Slika 1: Upravljanje z ŽGV – shematski prikaz.....	59
Slika 2: Razmerja med cenovno komponento, percipirano kakovostjo in percipirano vrednostjo (Zeithaml, 1988).....	79
Slika 3: Predlog vrednosti (Aaker, 1996).....	80
Slika 4: Zasnova projekta CRP V4-1433	89
Slika 5: MaxDiff zasnova vprašalnika za rangiranje dejavnikov nakupnega odločanja.....	109
Slika 6: Pregled anketiranih KMG (razvrščenih po vrsti domačih živali in tipu pasme) glede na skupno število živali na kmetiji.....	111
Slika 7: Pregled anketiranih KMG (razvrščenih po vrsti domačih živali in tipu pasme) glede na kmetijska zemljišča v uporabi (v hektarjih in po razredih)	114
Slika 8: Razporeditev anketiranih KMG glede na skupno število živali (skupine) in starostne skupine nosilcev kmetij.....	116
Slika 9: Pregled anketiranih KMG (razvrščenih po vrsti domačih živali in tipu pasme) glede na starostne skupine nosilcev kmetij.....	117
Slika 10: Opredelitve rejcev glede najpomembnejših razlogov, ki vplivajo na izbiro pasme.....	118
Slika 11: Najpomembnejši razlogi rejcev pri izbiri pasme po vrstah domačih živali.....	119
Slika 12: Najpomembnejši razlogi pri izbiri pasem na anketiranih KMG (razvrščenih po vrsti domačih živali in tipu pasme)	120
Slika 13: Najpomembnejši razlogi pri izbiri pasme po rejcih AP in rejcih TP	121
Slika 14: Najpomembnejši razlogi rejcev pri izbiri pasme po številu živali (velikostni razredi)	122
Slika 15: Najpomembnejši razlogi rejcev pri izbiri pasme po starosti nosilcev KMG	123

Slika 16: Deleži okoljskih in drugih družbenih koristi avtohtonih pasem za katere rejci menijo, da so najpomembnejše	125
Slika 17: Najpomembnejše okoljske in druge družbene koristi avtohtonih pasem po vrstah domačih živali	126
Slika 18: Najpomembnejše okoljske in druge družbene koristi avtohtonih pasem po tipih rej (AP in TP)	127
Slika 19: Najpomembnejše okoljske in druge družbene koristi avtohtonih pasem po živalskih vrstah in tipih pasem (AP in TP).....	128
Slika 20: Najpomembnejše okoljske in druge družbene koristi avtohtonih pasem po velikostnih skupinah rej	129
Slika 21: Najpomembnejše okoljske in druge družbene koristi avtohtonih pasem po starostnih razredih rejcev	130
Slika 22: Sodelovanje anketiranih rejcev v kmetijsko okoljskih programih (2004-2020).....	132
Slika 23: Sodelovanje posameznih skupin rejcev v kmetijsko okoljskih programih.....	133
Slika 24: Vzroki za nesodelovanje v kmetijsko okoljskih programih.....	134
Slika 25: Pripravljenost rejcev obravnavanih avtohtonih pasem domačih živali po nadaljnji reji v primeru hipotetične ukinitve podpor za rejo avtohtonih pasem domačih živali.....	135
Slika 26: Spodbude, ki bi pripomogle k povečanju kmetije	137
Slika 27: Druge vrste podpor za katere rejci menijo, da bi bolje prispevale k povečanju reje avtohtonih pasem domačih živali na njihovih kmetijah.....	138
Slika 28: Glavni kupci proizvodov rejcev tradicionalnih in avtohtonih pasem domačih živali	139
Slika 29: Glavni kupci proizvodov rejcev tradicionalnih in avtohtonih pasem domačih živali	139
Slika 30: Anketna raziskava poznavanja in nakupnega odločanja za proizvode avtohtonih pasem – spol anketirancev.....	151

Slika 32: Anketna raziskava poznavanja in nakupnega odločanja za proizvode avtohtonih pasem – starost anketirancev.....	151
Slika 33: Anketna raziskava poznavanja in nakupnega odločanja za proizvode avtohtonih pasem – izobrazba anketirancev.....	152
Slika 34: Anketna raziskava poznavanja in nakupnega odločanja za proizvode avtohtonih pasem – regija bivanja anketirancev.....	153
Slika 35: Anketna raziskava poznavanja in nakupnega odločanja za proizvode avtohtonih pasem – zaposlitveni status anketirancev.....	153
Slika 36:: Anketna raziskava poznavanja in nakupnega odločanja za proizvode avtohtonih pasem – (samo)ocena dohodka anketirancev glede na slovensko povprečje.....	154
Slika 36: Odnos do hrane in nakupovanja živil.....	155
Slika 37: Frekvenca in mesto nakupa mesa in mesnih izdelkov.....	156
Slika 38: Najpomembnejši nakupni dejavniki pri nakupu mesa in mesnih izdelkov.....	156
Slika 39: Frekvenca in mesto nakupa mleka in mlečnih izdelkov.....	157
Slika 41: Najpomembnejši nakupni dejavniki pri nakupu mleka in mlečnih izdelkov.....	158
Slika 42: Frekvenca in mesto nakupa jajc.....	158
Slika 43: Najpomembnejši nakupni dejavniki pri nakupu jajc.....	159
Slika 44: Rangiranje dejavnikov nakupa živil animalnega izvora po MaxDiff metodi.....	159
Slika 45: MaxDiff analiza splošnih nakupnih dejavnikov – primerjave znotraj področja.....	160
Slika 46: Skupine potrošnikov glede na pomen dejavnikov njihovega nakupnega vedenja..	161
Slika 47: Razumevanje pojma ‘avtohtona pasma’ in spontani priklic konkretne pasme.....	162
Slika 48: Olajšani priklic slovenskih avtohtonih pasem (dejanskih in izmišljenih).....	162
Slika 49: Stališča anketirancev do trditev, vezanih na slovenske avtohtone pasme živali	164

Slika 49: Raven finančnih spodbud (EUR/žival) za rejo lokalno prilagojenih pasem govedi 198

Slika 50: Raven finančnih spodbud (EUR/žival) za rejo lokalno prilagojenih pasem konj... 199

Slika 51: Raven finančnih spodbud (EUR/žival) za rejo lokalno prilagojenih pasem ovc 199

Slika 52: Raven finančnih spodbud (EUR/žival) za rejo lokalno prilagojenih pasem koz 200

Slika 53: Raven finančnih spodbud (EUR/žival) za rejo lokalno prilagojenih pasem prašičev

..... 200

1 Povzetek (Summary)

1.1 Povzetek

Vsebinska in delovna izhodišča raziskave

Republika Slovenija se kot podpisnica Konvencije o biotski raznovrstnosti zavezuje k razvoju strokovnih podlag, ki bi omogočile doseganje zastavljenih ciljev na področju biotske raznovrstnosti in živalskih genskih virov. Kljub javnofinančnim spodbudam in drugim oblikam aktivnega vključevanja države v ohranitev in rejo avtohtonih pasem domačih živali v Sloveniji, pa stanje ostaja nezadovoljivo. Populacija posameznih pasem oz. števila živali, ki so osnova za določanje stopnje ogroženosti, se ne zvišuje in nekatere od teh pasem še vedno uvrščamo v različne stopnje ogroženosti.

Neugodna situacija na področju živalskih genskih virov (ŽGV), natančneje avtohtonih pasem v Sloveniji je osrednji problem te raziskave. V njej si zadajamo za cilj pripravo strokovnih podlag in praktičnih predlogov, ki bi jih ključni akterji (rejci, drugi ponudniki vzdolž verige vrednosti hrane, rejska združenja, podporne institucije in nosilci odločanja v kmetijski politiki) lahko uporabili pri doseganju cilja trajnega in ekonomsko vzdržnega ohranjanja in reje slovenskih avtohtonih pasem domačih živali.

Izhodišče raziskave predstavlja naslednje hipoteze:

1. Poleg neposrednih ekonomskih učinkov je reja avtohtonih pasem živali v Sloveniji pomembna tudi v smislu zagotavljanja ekosistemskih storitev (oskrbovalnih, uravnalnih in kulturnih).
2. Trenutni sistem podpor za ohranjanje in rejo avtohtonih pasem domačih živali temelji na sistemu enotnih plačil in kot tak ne upošteva razlik v učinkovitosti in stroških reje avtohtonih pasem, razlik v oportunitetnih stroških reje, stopnji ogroženosti posameznih pasem, posebnostih pasme, geografski porazdelitvi, ter drugih dejavnikih.
3. Uporaba metode hipotetične konkurenčne ponudbe omogoča določitev ravni plačil, ki jo je rejec pripravljen sprejeti za rejo določene vrste/pasme živali (angl. willingness to accept, WTA) ter identifikacijo stroškovno učinkovitejših rejcev avtohtonih pasem.
4. Sistem plačil, ki upošteva razlike med vrstami in pasmami, eventuelno tudi drugimi značilnostmi rej avtohtonih pasem, je stroškovno učinkovitejši v primerjavi s standardnimi fiksnimi shemami plačil ohranjanja živalskih genskih virov.

5. Slovenska živila, proizvedena iz surovin avtohtonih pasem, imajo neizkoriščen potencial za dodajanje vrednosti in s tem povezano višje cenovno pozicioniranje na trgu. Vendar zaznana kakovost tovrstnih živil med slovenskimi potrošniki ni prepoznana, posledično je tudi pripravljenost za nakup tovrstnih živil nizka.

Potek dela

Potek raziskave je bil vezan neposredno na obravnavo zastavljenih hipotez. Uvodni, kabinetni del raziskave je bil namenjen sistematičnemu zbiranju strokovnih podlag, potrebnih za nadaljnje empirično delo. Predstavljen je bil celovit nabor koristi, povezanih z ohranjanjem in rejo avtohtonih pasem domačih živali. Na primeru izbrane pasme (belokranjska pramenka) je bil opisan pomen avtohtonih pasem pri zagotavljanju ekosistemskih storitev. Temu je sledila predstavitev trenutnega stanja glede številčnosti in statusa ogroženosti avtohtonih pasem v mednarodnem prostoru ter nekoliko podrobnejši pregled za Slovenijo. V povezavi z raziskovalnimi vprašanji, vezanimi na aktivno vlogo države pri ohranjanju ŽGV, je bil opravljen pregled pravnih podlag, institucij, aktivnosti in resursov, vključenih v ohranjanje avtohtonih pasem domačih živali. V povezavi z raziskovalnimi vprašanji, vezanimi na možnosti tržne valorizacije avtohtonih pasem pa smo podrobneje obravnavali vprašanja percepcije in dejavnikov nakupnega odločanja za proizvode avtohtonih pasem.

Empirično jedro raziskovalnega dela je predstavljalo terensko delo s pridobivanjem primarnih podatkov, vnos in obdelava podatkov in interpretacija rezultatov. V grobem ga lahko ločimo na dva dela. V prvem delu smo skušali razviti konkretne predloge za učinkovitejše vključevanje države v ohranitev in rejo avtohtonih pasem domačih živali v Sloveniji. Pri izdelavi predlogov smo skušali izhajati iz potreb in preferenc rejcev. V ta namen smo izvedli anketno raziskavo rejcev treh avtohtonih pasem: belokranjske pramenke, krškopoljskega prašiča in drežniške koze. Del te raziskave obsega tudi izvedbo ekonomske eksperimentalne metode konkurenčne izbire. V drugem sklopu empiričnega dela smo izvedli raziskavo, ki je bila izvedena v dveh stopnjah: raziskavi v fokusnih skupinah je sledila anketa nacionalno reprezentativnega vzorca potrošnikov. V njej smo preverili relevantnost posameznih dejavnikov pri oblikovanju potrošnikovih preferenc do živil živalskega izvora v Sloveniji. Posebno pozornost smo namenili izdelkom ki svojo tržno prepoznavnost gradijo na reji avtohtonih pasem domačih živali.

Zaključni del projekta je bil namenjen sintezi rezultatov in ugotovitev projekta v zaključna priporočila končnim uporabnikom oz. nosilcem odločanja v kmetijski politiki ter

posameznikom, skupinam proizvajalcev in gospodarskim družbam, ki tržijo proizvode in storitve, povezane z rejo avtohtonih pasem.

Pomen in družbene koristi, povezane z ohranjanjem avtohtonih pasem živali

Iz ekonomskega vidika koristi ohranjanja ŽGV delimo na: (i) neposredno uporabno vrednost, ki izhaja iz reje živali in s tem povezano živinorejsko proizvodnjo; (ii) posredno uporabno vrednost, ki izhaja iz stranskih učinkov reje (npr.: kroženje snovi v tleh, širjenje semen, kontrola požara); (iii) potencialno vrednost, ki izhaja iz koristi, ki bi jih lahko genetski viri imeli v prihodnosti (npr. nosilke rejsko pomembnih lastnosti, atributi dodajanja vrednosti proizvodov); (iv) zapuščinsko vrednost, ki izhaja iz možnosti koriščenja pozitivnih lastnosti živalskih genskih virov v prihodnosti in (v) moralno vrednost, ki izhaja iz zadoščenja o nadaljevanju obstoja živalskih genskih virov, tudi če jim ne moremo določiti uporabne vrednosti.

Celovitejši pogled na koristi ohranjanja ŽGV nudi ekološki vidik, ki ŽGV obravnava kot vir številnih ekosistemskih storitev. Razvrstitev ekosistemskih storitev, ki zajema iz dveh mednarodno referenčnih klasifikacij (MEA, 2008, TEEB, 2010) razlikuje med: (i) oskrbovalnimi storitvami (npr. hrana, energija, genetski viri); (iii) uravnalnimi storitvami (npr. uravnavanje vodnih tokov, preprečevanje požarov); (iv) podpornimi storitvami (npr. rodovitnost zemlje); (v) habitatnimi storitvami (npr. ohranjanje habitatov, genetska raznovrstnost) in (vi) kulturnimi storitvami (npr. tradicija, obdelanost krajine).

Dejavniki, ki vplivajo na ohranjanje avtohtonih pasem in njihovi učinki

Na obseg in stanje reje avtohtonih pasem v prvi vrsti vplivajo motivi in preference rejcev, povezane z rejo avtohtonih pasem. Viri navajajo, da se njihovi motivi in preference najpogosteje oblikujejo na podlagi lastnosti živali: proizvodnih lastnosti, rejskih značilnosti (npr. plodnost, karakter), ekonomičnosti reje, odpornosti in prilagodljivosti. Navajajo pa tudi take, ki jih ni mogoče razvrstiti v pomensko zaključene skupine. Mednje lahko uvrstimo osebne preference (npr. tradicija, želja po ohranitvi pasme), popularnost pasme, nezahtevnost reje ipd.

Na stanje ohranjenosti avtohtonih pasem poleg motivacije in preferenc rejcev vpliva vrsta dejavnikov, ki se nanašajo na proizvodno okolje pasme. Povezani so lahko s preusmeritvijo rej na visoko proizvodne pasme, s specializacijo proizvodnje, z uporabo naprednejših tehnologij reje, s spremembami v preferencah potrošnika, s spremembami v tržnem okolju itd.

Vplive in učinke na ohranjanje avtohtonih pasem domačih živali lahko pripišemo zunanjim vzrokom. V literaturi jih poimenujejo okoliški vplivi, ki se delijo na socialno-ekonomske, biofizične in agroekološke vidike ohranjanja. Pomen in intenziteta njihovega delovanja se med območji in med posameznimi vrstami domačih živali razlikujejo.

Pristopi in izkušnje držav pri ohranjanju avtohtonih pasem

Področje ohranjanja in upravljanje živalskih genskih virov ureja niz mednarodnih sporazumov in zavez: Konvencija o biološki raznovrstnosti (ZN, 1992), Globalna strategija gospodarjenja z živalskimi genskimi viri (FAO, 1999), Globalni načrt ohranjanja ŽGV (FAO, 2007) in Nagojski protokol (ZN, 2010).

V Evropski uniji je področje živalskih genskih virov urejeno v različnih zakonodajnih virih, ki se nanašajo na: ohranjanje, selekcijo in rejo, zdravstveno varstvo živali, promet, ekološko kmetijstvo, hrano in varno hrano ter dostopnost in delitev koristi. Evropska komisija koordinira doseganje ciljev ohranjanja biotske raznovrstnosti v kmetijstvu z oblikovanjem politik in ukrepov ter vključitvijo le teh v naslednje programe: (i) program razvoja podeželja s podporami za rejo avtohtonih pasem v okviru kmetijsko-okoljskih ukrepov; (ii) Evropsko inovativno partnerstvo; (iii) politika raziskav in inovacij; (iv) program skupnosti o ohranjanju, karakterizaciji, vrednotenju in o uporabi genskih virov v kmetijstvu; (v) Evropska podatkovna baza vrst in pasem domačih živali.

V nadaljevanju smo se osredotočili na neposredne podpore reji avtohtonih pasem. Z njimi je povezan tudi osrednji raziskovalni cilj projekta, tj. opredelitev stroškovno učinkovitih javnih podpor reji avtohtonih pasem.

Mednarodni primerjalni pregled načinov izvajanja tovrstnih podpor razkriva precejšnje razlike med državami v višini dodeljenih sredstev in načinu dodeljevanja sredstev. Slovenija se med državami, ki izvajajo tovrstne podpore, uvršča med države z nižjimi zneski finančnih spodbud.

Podpore reji avtohtonih pasem živali se v Sloveniji kontinuirano izvajajo od leta 2003. Vpogled v dinamiko izvajanja teh podpor nam razkriva, da delež celotne populacije živali, vključenih v podpore, med pasmami variira. Delež živali posameznih pasem, s tem pa verjetno tudi rejcev, pri redkih pasmah preseže polovico celotne populacije. Vpogled v dinamiko gibanja populacije slovenskih avtohtonih pasem in višine plačil, namenjenih

spodbujanju teh rej nam nadalje pokaže, da nihanja staleža živali med leti niso nujno sledila spremembam v višini podpor.

Motivi in cilji rejcev slovenskih avtohtonih pasem živali

Eno od osrednjih raziskovalnih vprašanj, s katerim se ukvarjamo v tem projektu je, kako trajno vzpostaviti obseg reje slovenskih avtohtonih pasem na kmetijskih gospodarstvih v Sloveniji. V povezavi s tem smo najprej ovrednotili dejavnike, ki jih v zvezi s tem kot pomembne percipirajo sami rejci.

Nabor motivov slovenskih rejcev za rejo avtohtonih pasme precej širok in kompleksen. Motivi se razlikujejo glede na vrsto in pasmo domačih živali, glede na tip reje (npr. način vhlavitve, intenzivnost reje, krmna baza), pa tudi glede na same razmere za rejo (kakovost in dostopnost zemljišč, naravne razmere). V splošnem pa lahko rečemo, da se slovenski rejci najpogosteje odločajo za rejo avtohtonih pasem domačih živali zaradi kakovosti proizvodov, odpornosti in prilagodljivosti ter ohranjanja tradicije. Izmed okoljskih in drugih družbenih koristi avtohtonih pasem pa rejci poudarjajo tradicionalnost proizvodov, vir rejskega/genetskega materiala ter ohranjanje tradicije in kulturne dediščine.

Javnofinančne podpore kot motiv za rejo avtohtonih pasem?

Kot že rečeno, se delež celotne populacije živali, vključenih v podpore med pasmami precej razlikuje in se giblje v razponu med 20 in 50 odstotki. Ta delež se znotraj pasme med leti praktično ne spreminja. Na podlagi tega lahko pričakujemo, da bo verjetno vedno obstajal znaten delež rejcev avtohtonih pasem, ki niso zainteresirani za sodelovanje v teh programih.

Anketni rezultati nadalje razkrivajo, da so rejci pri odločanju o (ne)sodelovanju v podporah za rejo avtohtonih živali dokaj rigidni. V primeru, da ostanejo plačila in pogoji za sodelovanje v ukrepih isti, bi bilo kar 86% rejcev avtohtonih pasem pripravljenih te ohranjati še naprej. Nadalje je zanimiv tudi podatek, da bi se v (hipotetičnem!) primeru ukinitve podpor za rejo avtohtonih pasem domačih živali samo 13% anketiranih rejcev na to odzvalo z opustitvijo reje avtohtonih pasem.

Iz vsega navedenega lahko povzamemo, da javno-finančne spodbude za rejo avtohtonih pasem niso ključni motiv rejcev za ohranitev tovrstnih rej in posledično ŽGV na kmetijskih gospodarstvih v Sloveniji. Izmed drugih vrst podpor, ki bi bolj prispevale k povečanju reje avtohtonih pasem, anketirani rejci najpogosteje navajajo 'podpore trgu' (38%) in investicijske podpore (28%).

Simulacija sprememb v izvajanju podpor za rejo avtohtonih pasem z metodo konkurenčne ponudbe

Vprašanje (ne)učinkovitosti javnih podpor za rejo slovenskih avtohtonih pasem živali je osrednje vprašanje tega raziskovalnega projekta. S tem vprašanjem so na različne načine povezane kar tri hipoteze raziskovalnega projekta.

Prva od njih pod vprašaj postavlja ustreznost trenutne ureditve, ko je znesek plačil (preračunan na koeficient GVŽ) enak, ne glede na vrsto ali pasmo živali, seveda tudi ne glede na druge parametre reje. Rezultati naše raziskave z metodo konkurenčne ponudbe to hipotezo potrjuje. Zneski plačil, pri katerih bi bili rejci pripravljene sodelovati v programu podpor reji avtohtonih pasem, se krepko razlikujejo med posameznimi živalskimi vrstami in pasmami. Na višino zneska, pri katerem bi bil rejec pripravljen vstopiti v program podpor, statistično značilno vplivajo tudi nekateri drugi, zlasti socio-ekonomski dejavniki. S tem potrjujemo tudi hipotezo o primernosti metode konkurenčne ponudbe za izračun ustreznega zneska za vstop rejca v program podpor (WTA), pa tudi za identifikacijo stroškovno učinkovitejših rejcev avtohtonih pasem.

Tretja hipoteza, da bi bil sistem variabilnih podpor rejcem stroškovno učinkovitejši od trenutne fiksne sheme podpor, zahteva nekoliko širši razmislek. Najprej se pomudimo pri skrajni obliki uveljavitve metode konkurenčne izbire, kjer bi rejci med seboj konkurirali z individualnimi avkcijskimi ponudbami za rejo določene avtohtone pasme. Izvedba tovrstnega izvajanja finančnih spodbud za rejo avtohtonih pasem je teoretično morda res najbolj konsistentna, zato pa je težko izvedljiva iz praktičnega vidika, prav tako bi bila verjetno slabo sprejeta s strani rejcev. V raziskavi zagovarjamo tezo, da bi napredek v učinkovitosti dosegli že z uveljavitvijo variabilnih plačil po pasmah, pri čemer bi bila višina teh plačil določena na podlagi konkurenčne ponudbe za posamezno pasmo. Modelno izračunani zneski plačil, pri katerih so rejci pripravljene sodelovati v programu podpor (WTA), so najvišji pri pasmah, kjer parametri produktivnosti pomembno odstopajo navzdol v primerjavi z modernimi pasmami (primer: krškopoljski prašič, WTA = 54,45 EUR) in kjer je stanje ogroženosti pasme najbolj kritično (primer: drežniška koza, WTA = 33,00 EUR). V primeru belokranjske pramenke metoda konkurenčne ponudbe razkriva, da so rejci pripravljene sodelovati v programu tudi ob nižjih plačilih (WTA = 14,13 EUR). V povezavi s temi rezultati se kot smiseln kaže razmislek o oblikovanju zneskov plačil, kjer bi najbolj kritično ogrožene pasme prejele višje zneske podpor.

Trenutna situacija tržne valorizacije proizvodov avtohtonih pasem

Lastnosti avtohtonih pasem živali imajo potencial dodajanja vrednosti prehranskim proizvodom. To je lahko preprosto višja cena proizvoda v prodajnih formatih široke potrošnje ali pa prodaja v zahtevnejših in višje cenovno rangiranih formatih.

Anketna raziskava je pokazala, da se rejci tovrstnih strategij redko poslužujejo. V najboljšem primeru dodajajo vrednost svoji živinorejski proizvodnji preko neposredne prodaje in/ali prodaje na domu, ni pa bilo zaslediti sistematičnega tržnega pozicioniranja in pripadajočih trženjskih aktivnosti v smeri, da bi lastnosti proizvodov avtohtonih pasem (ali same avtohtone pasme) uporabili za dodajanje vrednosti.

Tudi ob opazovanju aktivnosti na slovenskem trgu z živili animalnega izvora skorajda ni zaslediti tržne valorizacije avtohtonih pasem. Še največ tega lahko zasledimo v lokalni kulinariki in gastronomiji, v osamljenih primerih tudi formalizirano v shemah kakovosti. Aktivnosti, kjer bi bila avtohtona pasma konsistentno uporabljena kot atribut višje (percipirane) kakovosti in vrednosti, so zaenkrat redke.

Na podlagi tega lahko pritrdimo hipotezi, da je potencial naših avtohtonih pasem zelo slabo izkoriščen in da so v prihodnosti še velike rezerve na področju pozicioniranja, ovrednotenja, prodaje in trženja proizvodov avtohtonih pasem domačih živali. Poudariti kaže, da gre pri tem za napor, ki terja vsebinsko konsistentno in povezano aktivnost vseh akterjev, vključenih v verige vrednosti proizvodov avtohtonih pasem.

Percepcija in dejavniki nakupnega odločanja za proizvode in storitve avtohtonih pasem

Raziskave s področja nakupnega vedenja v povezavi z živili, katerih surovine prispevajo avtohtone pasme živali, so redke. Avtohtone pasme potrošniki opisujejo s pridevniki, kot so tradicionalno, bližje naravi, vrsti primerna reja, ekološko, naravno, regionalno. Proizvode avtohtonih pasem v večini primerov enačijo z boljšo kakovostjo, tako na podlagi intrinzičnih kot tudi ekstrinzičnih lastnosti. V primeru dostopnosti proizvoda avtohtone pasme živali na kraju nakupa so anketirani potrošniki (vsaj deklarativno) pripravljeni za nakup slednjega. Hkrati pa avtorji opozarjajo tudi, da obstaja razkorak med stališči in vedenjem, saj se tudi zelo pozitivno stališče do hrane proizvedene iz surovin lokalnih pasem ne zaključuje nujno z nakupom.

Poznavanje in nakupno odločanje za proizvode avtohtonih pasem pri slovenskih potrošnikih

Dolgoročna ekonomska vzdržnost rej avtohtonih pasem je odvisna od njihove uspešnosti na trgu oziroma od pripravljenosti potrošnikov, da za živila, proizvedena iz surovin avtohtonih pasem, plačajo višjo ceno kot za istovrstne generične izdelke. Pri tem je potrebno vzeti v zakup tveganje, da pripravljenost kupcev za plačilo višjega zneska za nakup živil, katerih sestavino predstavljajo avtohtone pasme živali, ni sama po sebi umevna.

Seznanjenost slovenskih potrošnikov s pojmom 'avtohtona pasma' in njegovo razumevanje sodeč po rezultatih naše raziskave nista slaba - 87% anketirancev je pravilno prepoznalo definicijo avtohtone pasme. Nekoliko slabše je njihovo poznavanje konkretnih pasem, kjer ob spodbujenem priklicu najbolje poznano avtohtono pasmo (štajerska kokoš) pozna nekaj več kot polovica anketirancev. Razlog za skrb pa predstavljajo rezultati primerjalnega rangiranja dejavnikov nakupa živil po MaxDiff metodi, po katerih pasma živali nima praktično nobenega vpliva na nakupno odločitev, še manj pa avtohtona pasma. V kontekstu teze, da je pripravljenost plačati višjo ceno povezana predvsem z zaznano (percipirano) višjo kakovostjo in vrednostjo tovrstnih izdelkov, takšna podoba slovenskih avtohtonih pasem v očeh potrošnika seveda ni najbolj obetavna.

Primeri uspešnega tržnega pozicioniranja izdelkov avtohtonih pasem, nekateri tudi iz naše neposredne soseščine, nas kljub temu opogumljajo, da je kljub šibkemu splošnemu poznavanju avtohtonih pasem možno razviti uspešne primere tržne valorizacije. Uspešna tržna valorizacija je rezultat različnih dejavnikov, pri čemer sta na prvem mestu tradicija in kakovost proizvodov avtohtonih pasem, zelo pomembna pa sta tudi pazljiva izbira najustrežnejših prodajnih poti in profesionalno izvajanje celotnega tržnega spleta.

Zaključimo lahko, da se tudi v Sloveniji kaže potencial za živila iz avtohtonih pasem, vendar je potrebno za realizacijo tega intenzivno izpostavljati prednosti, da upravičimo potencialno višjo ceno. Na pozicioniranje teh proizvodov lahko vplivamo s komunikacijami, kot z enim od elementov trženjskega spleta. Sem spadajo tudi aktivnosti, za katere obstajajo tudi možnosti javnega sofinanciranja: povezovanje ponudnikov, certificiranje posebnih prehranskih proizvodov, promocijske aktivnosti - vse to z namenom, da se med potrošniki dvigne zaznana kakovost in pripravljenost za nakup izdelkov avtohtonih pasem. Opozoriti kaže, da gre pri tem za dolgoročen napor, ki terja tudi dolgoročno in konsistentno aktivnost v smeri 'izgradnje' avtohtone pasme kot enega od odločilnih atributov pri nakupnem odločanju. Pri komunikaciji prednosti oziroma koristi morajo le-te biti prvenstveno vezane na končnega potrošnika.

1.2 Summary

Material and conceptual basis of the research

As a signatory state of the Convention on Biological Diversity, the Republic of Slovenia is committed to the development of technical foundations which would enable the achievement of goals set in the field of biological diversity and animal genetic resources. Despite public financial incentives and other forms of actively including the state in the preservation and breeding of autochthonous domestic animal breeds in Slovenia, the situation remains unsatisfactory. The population of individual breeds, or rather the number of animals that form the basis for determining the level of endangerment, is not rising, and some of these breeds are still at various levels of endangerment.

The main goal of the research is the preparation of technical foundations and practical proposals that key players (breeders, other suppliers along the food value chain, breeder associations, support institutions and decision-makers in agricultural policy) could use in achieving the permanent and sustainable conservation and breeding of Slovenian autochthonous domestic animal breeds.

The basis of the research is represented by the following hypotheses:

1. In addition to direct economic effects, the breeding of autochthonous animal breeds in Slovenia is also important for ensuring ecosystem services (provisioning, regulating and cultural services).
2. The current support system for the conservation and breeding of autochthonous breeds of domestic animals is based on a single payment scheme, and as such it does not take into account the differences in effectiveness and costs of breeding autochthonous breeds, differences in opportunity costs of breeding, levels of endangerment of individual breeds, breed characteristics, geographic distribution, characteristics of agricultural ecosystems, level of market development and other socio-economic factors.
3. Using the hypothetical competitive offer method enables the definition of the level of payment that the breeder is willing to accept for breeding a certain animal species/breed, and the identification of more cost efficient breeders of autochthonous breeds.
4. The payment system, which takes into account the differences between species and breeds, and perhaps even other characteristics of breeding autochthonous breeds, is

more cost efficient than standard fixed payment schemes for conserving animal genetic resources.

5. Slovenian foodstuffs, produced from the raw materials of autochthonous breeds, have an untapped potential for achieving higher value added and the accompanying higher price positioning. However, the perceived quality of such foodstuffs is not recognised by Slovenian consumers, and as a result the willingness to purchase these sorts of foodstuffs is also low.

The course of work

The course of the research was directly linked to dealing with the set hypotheses. The initial, desk-based part of the research was dedicated to the systematic collection of technical foundations, needed for further empirical work. We presented a comprehensive set of benefits linked to the conservation and breeding of autochthonous breeds of domestic animals. The importance of autochthonous breeds in ensuring ecosystem services has been shown with the case of a chosen breed (Bela Krajina pramenka). This was followed by a presentation on the current situation of the numerousness and state of endangerment of autochthonous breeds in the international sphere, and a slightly more detailed overview for Slovenia. Concerning the research issues linked to the state's active role in conserving AnGR (animal genetic resources), we conducted an overview of legal foundations, institutions, activities and resources included in the conservation of autochthonous breeds of farm animals. Concerning the research issues linked to the possibility of market valorisation of autochthonous breeds, we dealt with the issues of perception and the factors that affect decision-making regarding purchasing of products of autochthonous breeds, in more detail.

The empirical core of the research work consisted of field work with the acquisition of primary data, data entry and processing, and result interpretation. It can be roughly divided into two parts. In the first part we tried to develop solid propositions for a more effective inclusion of the state in the conservation and breeding of autochthonous breeds of domestic animals in Slovenia. In forming the propositions, we tried to stem from the needs and preferences of breeders. For this purpose we carried out a survey with breeders of three autochthonous breeds: Bela Krajina pramenka, Krško polje pig and Drežnica goat. A part of this research also covers the implementation of the economic experimental methods of competitive selection. In the second part of the empirical work, we conducted a survey in two stages: the exploratory survey in focus groups was followed by a questionnaire for a

nationally representative sample of consumers. In the survey we checked the relevance of individual factors in the formation of the consumer's preferences towards animal product foodstuffs in Slovenia. We paid special attention to products that build their market recognisability on the breeding of autochthonous breeds of domestic animals.

The final part of the project was dedicated to synthesising the results and project findings into final recommendations to end users, i.e. decision-makers in agricultural policy and individuals, groups of producers and economic companies that market products and services connected to the breeding of autochthonous breeds.

The importance and social benefits of the conservation of autochthonous animal breeds

From an economic perspective, FAO (2013) divides the benefits of the conservation of AnGR into: (i) direct use value, stemming from animal breeding and the livestock production connected to it; (ii) indirect use value, stemming from the side effects of breeding (e.g.: the circulation of matter in the soil, seed propagation, fire control); (iii) option value stemming from the benefits that genetic resources could have in the future (e.g. carriers of important characteristics for breeding, attributes that add value to products); (iv) bequest value, stemming from the possibility of using the positive characteristics of animal genetic resources in the future, and (v) existence value that stems from the satisfaction of the continued existence of animal genetic resources, even if we cannot determine their useful value.

A more comprehensive view of the benefits of conserving AnGR is provided by the ecological perspective, which treats AnGR as a source of many ecosystem services. The classification of ecosystem services, which draws from two international referential classifications (MEA, 2008; TEEB, 2010) distinguishes between: (i) provisioning services (e.g.: food, energy, genetic resources); (ii) regulating services (e.g.: water flow regulation, fire prevention); (iii) support services (e.g.: soil fertility); (iv) habitat services (e.g.: habitat conservation, genetic diversity) and (v) cultural services (e.g.: tradition, landscape cultivation).

Factors that affect the conservation of autochthonous breeds and their effects

The most influential factors that affect the scale and state of the breeding of autochthonous breeds are the motives and preferences of breeders, linked to the breeding of autochthonous breeds. Sources say that motives and preferences are most often formed based on the characteristics of the animals: production attributes, breeding characteristics (e.g.: fertility,

disposition), costs of breeding, resilience and adaptability. They also list factors that cannot be classified in discrete groups. These include personal preferences (e.g.: tradition, the desire to conserve the breed), breed popularity, how undemanding the breeding is, etc.

In addition to the motivation and preferences of breeders, the state of the conservation of autochthonous breeds is affected by a range of factors related to the production environment of the breed. They can be linked to the redirection of breeding to highly productive breeds, production specialization, the use of more advanced breeding technologies, changes in consumer preferences, changes in the market environment, etc. We can attribute the influences and effects on the conservation of autochthonous breeds to external causes. In the literature they are called ambient influences and divided into social-economic, biophysical and agro-ecological aspects of conservation. The importance and intensity of their activity are distinctly different between areas and individual species of farm animals.

Approaches and experiences of countries in the conservation of autochthonous breeds

The field of AnGR conservation and management is regulated by a series of international agreements and commitments: The Convention on Biological Diversity (UNCED, 1992), Global Strategy for the Management of Farm Animal Genetic Resources (FAO, 1999), The Global Plan of Action for Animal Genetic Resources (FAO, 2007) and the Nagoya Protocol (CBD, 2010).

The field of animal genetic resources is determined in the European Union by various legislative documents related to: the conservation, selection and breeding, animal health care, traffic, organic agriculture, food, food safety, and the accessibility and division of benefits. The European commission wishes to reach the goals of conserving the biological diversity in agriculture by forming policies and measures and implementing them into programmes such as: (i) the Rural development programme with support for breeding autochthonous breeds within agri-environmental measures; (ii) the European Innovation Partnership; (iii) the Research and innovation policy; (iv) the Community programme on the conservation, characterisation, collection and utilisation of genetic resources in agriculture; (v) the European database of species and breeds of domestic animals.

Hereinafter we focus on direct support for breeding autochthonous breeds, to which the central research goal of the project is also linked, i.e. defining of cost efficient public support for breeding autochthonous breeds.

The international comparative overview of the methods of implementing such support reveals significant differences between countries in the amount of allotted resources and the method of allotting them. Among the countries that implement such support, Slovenia is among those with lower amounts of financial incentives.

The breeding of autochthonous animal breeds has been continuously supported in Slovenia since 2003. Inspection of the dynamics of implementing this support reveals that the percentage of the entire population of animals included in the support varies significantly among breeds.

Inspection of the dynamics of the population shift of Slovenian autochthonous breeds and of the levels of payments, intended to incentivize this breeding, also shows that fluctuations in animal stocks did not follow the changes in the level of support in selected years. The connection between these two facts is not as strong as expected. The percentage of animals of individual breeds, and likely also breeders, only exceeds half of the entire population in very few breeds.

Motives and goals of breeders of Slovenian autochthonous animal breeds

One of the main research issues we are dealing with in this project is how to permanently establish a range of breeding Slovenian autochthonous breeds on agricultural holdings in Slovenia. It makes sense that we first evaluate the factors that the breeders themselves perceive as important in relation to this.

The range of motives that Slovenian breeders have for breeding autochthonous breeds is quite wide. Their motives are complex and they vary depending on the species and breed of domestic animals, type of breeding (e.g.: stabling method, breeding intensity, feed base), and on the very conditions for breeding (quality and accessibility of land, natural conditions). Generally, we can say that Slovenian breeders most often decide to breed autochthonous domestic animal breeds because of the quality of the products, their resilience and adaptability, and maintaining the tradition. Of the environmental and other social benefits of autochthonous breeds, the breeders emphasize the traditionality of the products, the breeding/genetic material resource and maintaining the tradition and cultural heritage.

Public financial support as a motive for breeding autochthonous breeds?

The percentage of the entire population of animals, included in the support, varies between breeds and ranges between 20% and 50%. Within the breed, the share remains fairly stable

over the years. It is therefore likely that there will always be a substantial number of breeders of autochthonous breeds not interested in participating in these programmes.

The survey results also reveal that breeders are quite rigid in their decision-making about their cooperation (or lack thereof) in the support for breeding autochthonous animals. If the payments and conditions for cooperation in the measures were to remain the same, 86% of breeders of autochthonous breeds would be willing to keep them. Furthermore, it is interesting to note that, if (hypothetically!) the support for breeding autochthonous domestic animal breeds were to be discontinued, only 13% of surveyed breeders would respond by abandoning the breeding of autochthonous breeds.

From all of the above, we can summarize that the public finance incentives for breeding autochthonous breeds are not a key motive for breeders to maintain such breeding, and consequentially also the AnGR on agricultural holdings in Slovenia. Of the other types of support that would better contribute to the increase in the breeding of autochthonous breeds, they most commonly list “market support” (38%) and “investment support” (28%).

The simulation of changes in the implementation of support for autochthonous breeds with the competitive offer method

The (in)effectiveness of public support for the breeding of Slovenian autochthonous animal breeds is the central issue of this research project. Three hypotheses of the research project are linked to this issue in different ways.

The first of these calls into question the appropriateness of the current arrangement, where the payment amount (recalculated with regard to the LSU unit) is the same, regardless of the animal species or breed and, of course, other breeding parameters too. The results of our research using the competitive offer method confirm this hypothesis. The amounts of payments for which farmers would be willing to participate in the support program for the breeding of autochthonous breeds vary greatly between individual animal species and breeds. The amount for which a breeder would be willing to participate in the support program, is statistically significantly affected by some other factors, especially socio-economic ones. This also confirms the hypothesis regarding the appropriateness of the competitive offer method for calculating the appropriate amount for the breeder to enter into the support program (WTA), and for identifying more cost efficient breeders of autochthonous breeds.

The third hypothesis, which states that the system of variable support for breeders would be more cost efficient than the current fixed support scheme, requires a broader consideration.

Let us first address the extreme form of implementing the competitive selection method, where breeders would compete amongst themselves with individual auction bids to breed a certain autochthonous animal breed. Executing financial incentives to breed autochthonous animal breeds in this way may theoretically truly be the most consistent, but is very hard to implement practically, and it would also likely not be accepted well by the breeders. In the study we argue that progress in efficiency could be achieved just by introducing variable payments by breeds, where the amount of these payments would be determined by the amount of the average WTA for individual breeds. It is evident from the calculated estimates of payment amounts with the competitive offer method, that the payment amounts for which breeders are willing to participate in support programs (WTA) are highest for breeds, where productivity parameters are deviating significantly downwards in comparison to modern breeds (e.g.: Krško polje pig, WTA = 54,45 EUR) and where the conservation status of the breed is most critical (e.g.: Drežnica goat, WTA = 33,00 EUR). In the case of the Bela Krajina pramenka, the competitive offer method reveals that breeders are willing to participate in the program even with lower payments (WTA = 14,13 EUR). In view of these results, it seems sensible to consider establishing payment amounts where the most critically endangered breeds would receive higher support amounts.

The current situation of the market valorisation of products of autochthonous breeds

The characteristics of autochthonous animal breeds have the potential to add value to food products. This could simply be a higher price of the product in sales formats for wider consumption, or its sale in formats that are more difficult and at a higher cost range.

The survey has shown that breeders rarely make use of such strategies. In the best case scenario, they add value to their livestock production through direct sales and/or selling at home. But we did not find any systematic market positioning and the accompanying market activities aimed at using the properties of the products of autochthonous breeds (or the autochthonous breeds themselves) for adding value.

Even when observing the activities on the Slovenian market for animal product foodstuffs, we found almost no trace of market valorisation of autochthonous breeds. This can mostly be found in local cuisine and gastronomy, and also, in isolated cases, formalised in quality schemes. Activities, where an autochthonous breed would consistently be used as an indicator of higher (perceived) quality and value, are currently rare.

Based on this, we can point out that the potential of our autochthonous breeds is made very poor use of, and that there are still large reserves concerning the positioning, evaluation, sale and marketing of products of autochthonous domestic animal breeds. We should stress that this is an effort that requires a consistent and coherent activity of all players that are included in the value chains of products of autochthonous breeds.

Perception and factors of purchasing decision-making for products and services of autochthonous breeds

Research in the field of purchasing behaviour linked to foodstuffs, the raw materials of which come from autochthonous animal breeds, is rare. Consumers describe autochthonous breeds with adjectives such as traditional, closer to nature, species-appropriate breeding, organic, natural, and regional. Products of autochthonous breeds are in most cases described as being of higher quality, based on intrinsic, as well as extrinsic characteristics. Concerning the accessibility of products of autochthonous animal breeds at the purchasing location, surveyed consumers are (at least declaratively) willing to purchase the products. The authors also point out that there is a gap between opinions and behaviour, because even very positive opinions of food produced from raw materials of local breeds, do not necessarily result in a purchase.

Familiarity of Slovene consumers with products of autochthonous breeds and their impact on purchasing behaviour

Long-term economic sustainability of breeding autochthonous animal breeds depends on their success on the market, or rather the consumers' willingness to pay a higher price for foodstuffs that come from autochthonous breeds, rather than for generic products of the same sort. Here we must accept the risk that the buyers' willingness to pay a higher price for foodstuffs with ingredients that come from autochthonous animal breeds is not a given.

The Slovenian consumers' familiarity with, and the understanding of, the term 'autochthonous breed', is not bad, according to our survey results (87% of surveyed people correctly identified the definition of an autochthonous breed). Their knowledge of actual breeds is somewhat worse, where only a little more than half of the people surveyed knew the most renowned autochthonous breed (Styrian hen), with some assisted, stimulated recollection. But what is worrying are the results of the comparative ranking of factors for purchasing foodstuffs with the MaxDiff method, where the animal breed practically does not affect the purchasing decision-making at all, and an autochthonous breed even less so. In the context of the thesis, that the willingness to pay a higher price is primarily linked with a perceived higher quality

and value of products of this sort, such an image of Slovenian autochthonous breeds in the consumer's eyes is not particularly promising.

Despite this, cases of successful market positioning of products of autochthonous breeds, some even from our direct neighbourhood, encourage us that even though the general familiarity with autochthonous breeds is lacking, it is possible to develop successful cases of market valorisation. Successful market valorisation is a result of various factors, starting with tradition and on the quality of the products from autochthonous breeds, as well as the professional management of the whole marketing mix.

We can conclude that there is a potential for foodstuffs made from autochthonous breeds in Slovenia, but to realise this, it is necessary to intensively stress the benefits in order to justify the potentially higher price. We can further influence the positioning of these products with communication as one of the elements of the marketing network. This includes activities with possibilities for public co-funding: connecting providers, certifying special food products, promotional activities – all with the intention to increase the perceived quality and willingness to purchase products of autochthonous breeds among consumers. We should point out that this is a long-term effort that also demands a long-term and consistent activity towards 'building up' autochthonous breeds one of the decisive factors in purchasing decision-making. In communicating the benefits, these must be primarily focused on the end user.

2 Opis problema in ciljev

2.1 *Opredelitev problema*

Kljub zaostanku v proizvodnih in/ali kakovostnih parametrih v primerjavi z modernimi pasmami, reja avtohtonih pasem ostaja smotrna alternativa rejcem domačih živali. Med razlogi za rejo avtohtonih pasem rejci izpostavljajo prilagojenost na lokalno specifične proizvodne razmere. Z rejo avtohtonih pasem torej rejci znižujejo proizvodna tveganja in nemalokrat celo kompenzirajo zaostanek v proizvodnem potencialu.

Poleg socialno-ekonomskega vidika ima reja avtohtonih pasem tudi širšo družbeno relevantno. Tovrstne reje so vir številnih ekosistemskih storitev, od katerih imajo nekatere tudi status javnih dobrin (biotska raznovrstnost, kulturno izročilo, kulturna krajina, prehranska varnost, itd). Morebitno zmanjševanje ali opuščanje reje avtohtonih pasem bi zato, poleg neposredne ekonomske škode rejcem, prineslo tudi škodo v širšem družbenem pomenu. V prvi vrsti je s tem povezana nevarnost genske erozije in s tem potencialne izgube zanimivih selekcijskih proizvodnih lastnosti avtohtonih pasem (odpornost, prilagojenost). Podobno velja za izgubo tradicionalnih načinov reje ter s tem povezanih znanj in veščin, vključno z načini predelave v tradicionalne kmetijske proizvode in živila. V povezavi s slednjim kaže omeniti izgubo potenciala za pozicioniranje tradicionalnih kmetijskih proizvodov in živil v določenem (praviloma zahtevnejšem in višje cenovno pozicioniranem) prodajnem formatu. Izpostaviti kaže tudi simbolno vrednost avtohtonih pasem, ki predstavljajo pomemben vidik socialnega kapitala v območjih, poznanih po tovrstnih rejah. Njihovo opuščanje pomeni hkrati tudi zmanjšanje promocijske vrednosti nekega območja, zlasti v povezavi s turizmom oziroma gastronomijo.

Problem izumiranja pasem domačih živali je v zadnjih letih postal pomembno družbeno vprašanje in predmet znanstvenih raziskav in ukrepov za njihovo ohranjanje. Organizacija združenih narodov za prehrano in kmetijstvo (FAO) v poročilu o stanju svetovnih živalskih genskih virov (FAO, 2007) poroča, da na svetu vsak mesec izgubimo eno pasmo domačih živali in opozarja na nepovratno izgubo avtohtonih pasem domačih živali. Države si prizadevajo za zajezitev negativnih trendov z uveljavljanjem določil mednarodnih sporazumov, kot sta Konvencija o biološki raznovrstnosti (CBD, 2010) in njen izvedbeni dokument, Strateški načrt ohranjanja biotske raznovrstnosti do 2020 (CBD, 2010). V omenjenih sporazumih se pogodbenice obvezujejo k razvoju strokovnih podlag za

trajno in ekonomsko vzdržno ohranjanje in rabo živalskih genskih virov. Pri razvoju strokovnih podlag je potrebno upoštevati ekonomske, socialne, kulturne in etične vrednosti živalskih genetskih virov. Vse te razsežnosti je potrebno upoštevati tudi pri metodah ekonomskega vrednotenja živalskih genetskih virov, ki predstavljajo osnovo za načrtovanje javno-finančnih podpor in drugih ukrepov za doseganje ciljev, povezanih z ohranjanjem avtohtonih pasem domačih živali.

Republika Slovenija se kot podpisnica Konvencije o biotski raznovrstnosti zavezuje k razvoju strokovnih podlag, ki bi omogočile doseganje zastavljenih ciljev na področju biotske raznovrstnosti in živalskih genskih virov. Med ukrepi za doseganje teh ciljev v Sloveniji kaže izpostaviti plačila 2. Stebra SKP (ukrep KOP 214-II/6 'Reja avtohtonih in tradicionalnih pasem domačih živali' v programskem obdobju 2007/13, oziroma ukrep KOPOP M.10.1, operacija 'Reja lokalnih pasem, ki jim grozi prenehanje reje') in državne pomoči po načelu »*de minimis*« za rejce plemenskih živali, vključenih v program »genske banke«.

Kljub javnofinančnim spodbudam in drugim oblikam aktivnega vključevanja države v ohranitev in rejo avtohtonih pasem domačih živali v Sloveniji, stanje ostaja nezadovoljivo. Populacija slovenskih avtohtonih pasem in število živali, vključenih v zgoraj navedene podporne ukrepe ne dosegata ciljev, opredeljenih v Pravilniku o ohranjanju biotske raznovrstnosti v živinoreji (Ur.l. RS, št. 90/2004) in Programu varstva biotske raznovrstnosti v živinoreji za obdobje 2010-2016 (Program, 2010). Populacija posameznih pasem oz. števila plemenic, ki so osnova za določanje stopnje ogroženosti, se ne zvišuje in nekatere od teh pasem glede na kriterije (Pravilnik, 2004) še vedno uvrščamo v različne stopnje ogroženosti. Takšen trend je opaziti pri drežniški kozi, belokranjski pramenki, bovški ovci, istrski pramenki in slovenskem hladnokrvnem konju, ki jih uvrščamo med kritično ogrožene pasme. krškopoljski prašič, cikasto govedo in štajerska kokoš, po podatkih iz Registra pasem (2016) spadajo med ogrožene pasme. Število plemenic in plemenjakov vpisanih v rodovniško knjigo, se mora pri teh pasmah povečati, le tako bomo lahko te pasme uvrstili vsaj med ranljive ali celo neogrožene.

V raziskavi izhajamo iz podmene, da so podporni ukrepi države zgolj dodatni in začasni element spodbude rejcem za rejo avtohtonih pasem. Dolgoročna ekonomska vzdržnost tovrstnih rej je odvisna od njihove uspešnosti na trgu oziroma od pripravljenosti potrošnikov, da za živila, proizvedena iz surovin avtohtonih pasem, plačajo višjo ceno kot za istovrstne generične izdelke. Znanstveni viri, ki potrjujejo pripravljenost kupcev za višje plačilo tradicionalnih živil živalskega izvora, so maloštevilni (Verbeke in Ward, 2006), zato je ne

moremo avtomatsko privzeti za nakupni trg z živili živalskega izvora v Sloveniji. Pripravljenost plačati višjo ceno je povezana predvsem z zaznano (percipirano) kakovostjo izdelkov. Zaznana kakovost je v veliki meri odvisna od ustreznega pozicioniranja izdelkov v določenem tržnem segmentu. Na pozicioniranje lahko vplivamo s komunikacijami, kot z enim od elementov trženjskega spleta. Tako je vredno oceniti ali je smiselno med vrsto ukrepov, ki se štejejo kot javne podpore, uvrstiti tudi sredstva za povezovanje ponudnikov, certificiranje posebnih prehranskih proizvodov, promocijske aktivnosti, vse to z namenom, da se med potrošniki dvigne zaznana kakovost in pripravljenost za nakup izdelkov avtohtonih pasem.

2.2 Cilji, hipoteze in koraki raziskave

Pričujoči projekt si zadaja cilj priprave teoretičnih in analitičnih podlag, predvsem pa praktičnih predlogov, ki bi jih ključni akterji (rejci, drugi ponudniki vzdolž verige vrednosti hrane, rejska združenja, podporne institucije in nosilci odločanja v kmetijski politiki) lahko uporabili pri doseganju cilja trajnega in ekonomsko vzdržnega ohranjanja in reje slovenskih avtohtonih pasem domačih živali.

V izhodišču raziskave smo postavili naslednje ugotovitve (hipoteze), ki so bile tekom dela na raziskovalnem projektu najprej predmet poglobljenega in sistematičnega pregleda virov (poglavje 3 tega poročila), formalnega empiričnega preverjanja (poglavje 4) in sinteze – oblikovanja priporočil zainteresiranim deležnikom (poglavje 5):

- Poleg neposrednih ekonomskih učinkov je reja avtohtonih pasem živali v Sloveniji pomembna tudi v smislu zagotavljanja ekosistemskih storitev (oskrbovalnih, uravnalnih in kulturnih).
- Trenutni sistem podpor za ohranjanje in rejo avtohtonih pasem domačih živali temelji na sistemu enotnih plačil in kot tak ne upošteva razlik v učinkovitosti in stroških reje avtohtonih pasem, razlik v oportunitetnih stroških reje, stopnji ogroženosti posameznih pasem, posebnostih pasme, geografski porazdelitvi, agroekosistemskih značilnosti, razvitosti trga ter ostalih socio-ekonomskih dejavnikov.
- Sistem plačil, ki upošteva razlike med vrstami in pasmami, eventuelno tudi drugimi značilnostmi rej avtohtonih pasem, je stroškovno učinkovitejši v primerjavi s standardnimi fiksnimi shemami plačil ohranjanja živalskih genskih virov.
- Pri ohranjanju avtohtonih živalskih genskih virov nastanejo med posameznimi rejci različni zasebni (oportunitetni) stroški ohranjanja.

- Uporaba metode hipotetične konkurenčne ponudbe omogoča določitev ravni plačil, ki jo je rejec pripravljen sprejeti za rejo določene vrste/pasme živali (angl. *willingness to accept*) ter identifikacijo stroškovno učinkovitejših rejcev avtohtonih pasem.
- Slovenska živila, proizvedena iz surovin avtohtonih pasem, imajo neizkoriščen potencial za dodajanje vrednosti in s tem povezano višje cenovno pozicioniranje. Vendar zaznana kakovost tovrstnih živil med slovenskimi potrošniki (še) ni široko prepoznana, posledično je tudi pripravljenost za nakup tovrstnih živil nizka.

V okviru raziskovalnega projekta smo oblikovali metode za presojo ustreznosti javnih podpor ter izdelali predlog učinkovitega sistema javnih spodbud, ki bi omogočile preživetje slovenskih avtohtonih pasem domačih živali nad mejo ogroženosti ter priporočila rejcem in drugim deležnikom v verigi vrednosti proizvodov avtohtonih pasem glede učinkovitejšega nastopanja na trgu. Koraki k doseganju zastavljenih ciljev projekta in z njimi povezanimi raziskovalnimi hipotezami so naslednji:

- Sistematičen pregled tehnoloških, ekonomskih, socialnih, kulturnih in etičnih vidikov ohranjanja avtohtonih pasem domačih živali;
- Preverjanje relevantnosti teh vidikov na primeru izbranih slovenskih avtohtonih pasem in rangiranje le-teh po pomembnosti;
- Pregled institucionalnega podpornega okolja in resursov, vključenih v ohranjanje avtohtonih pasem domačih živali;
- Izdelava koncepta ekonomsko vzdržnega in stroškovno učinkovitejšega podpornega okolja za ohranjanje avtohtonih pasem, temelječega na metodi konkurenčne ponudbe (hipotetične avkcije);
- Preverjanje relevantnosti posameznih dejavnikov pri oblikovanju potrošnikovih preferenc do živil živalskega izvora v Sloveniji s posebno pozornostjo na izdelke, ki svojo tržno prepoznavnost gradijo na reji avtohtonih pasem domačih živali;
- Sinteza rezultatov in ugotovitev projekta v zaključna priporočila končnim uporabnikom oz. nosilcem odločanja v kmetijski politiki ter posameznikom, skupinam proizvajalcev in gospodarskim družbam, ki tržijo proizvode in storitve, povezane z rejo avtohtonih pasem.

Pričujoče poročilo je sestavljeno na način, da sledi sosledju zastavljenih ciljev. V delih, kjer je to relevantno, podaja še dodatne informacije, potrebne za razumevanje rezultatov opravljenih raziskav (npr. opis teoretičnih modelov in raziskovalnih metod).

3 Pregled literature

3.1 Pomen živalskih genetskih virov v kmetijstvu

3.1.1 Zastopanost lokalnih pasem v celotni populaciji domačih živali in stopnja ogroženosti

V Preglednici 1 predstavljamo razširjenost registriranih lokalnih pasem domačih živali po posameznih živalskih vrstah in po posameznih območjih sveta. Na svetu je 576 lokalnih pasem koz, od tega največ v Evropi s Kavkazom, tri od teh v Sloveniji. Zastopanost lokalnih pasem je bistveno številčnejša med ovcami (1155), pri čemer je največja raznolikost pasem v Evropi in Kavkazu (613), 5 izmed teh se nahaja v Sloveniji. V primeru prašičev največje število lokalnih pasem beleži Azija, ki ji sledita Evropa in Kavkaz s 188 lokalnimi pasmami, od katerih so štiri v Sloveniji. Za primerjavo z obravnavanimi živalskimi vrstami podajamo v Preglednici 1 tudi zastopanost goveda, konj in kokoši po posameznih področjih sveta (Bojkovski in sod., 2014; FAO, 2015).

Številnim lokalnim pasmam domačih živali grozi nevarnost opuščanja rej in posledično dolgoročni obstoj in ohranjanje pasem. V letu 2013 je FAO v sodelovanju z strokovnjaki pripravil Navodila in smernice za *in vivo* ohranjanje živalskih genetskih virov. Navodila priporočajo klasifikacijo pasem glede na stopnjo ogroženosti po naslednjem vrstnem redu: 1. kritične, 2. ogrožene, 3. ranljive, 4. neogrožene. Takšna klasifikacija se uporablja tudi v globalnem informacijskem sistemu DAD-is, kjer se zbirajo podatki za vse svetovne pasme živalskih genetskih virov. Navodila določajo globalno klasifikacijo pasem na osnovi števila plemenic in plemenjakov, trenda v naraščanju populacije ter deleža čistopasemskih parjenj. Posamezne se delijo na vrste z veliko ali majhno sposobnostjo za reprodukcijo (FAO, 2013).

Preglednica 1: Število lokalnih pasem posameznih področij sveta glede na živalske vrste

Živalske vrste	Število lokalnih pasem po posameznih področjih sveta								
	Azija	Latinska Amerika in Karibi	Afrika	Evropa in Kavkaz		Severna Amerika	Bližnji in Srednji Vzhod	Jugozahodni Pacifik	Skupaj
				Skupaj	Slovenija				
Koze	183	28	96	218	3	6	34	11	576
Ovce	262	51	117	613	5	21	53	38	1155
Prašiči	214	60	53	188	4	12	1	15	543
Govedo	241	141	176	369	3	17	43	32	1019
Konji	138	84	40	371	5	22	14	25	694
Kokoši	305	88	129	912	5	15	35	30	1514

Problematiko ogroženosti pasem v svetovnem merilu kratko ilustriramo z zadnjimi dosegljivimi podatki za leto 2014 (Preglednica 2). Iz preglednice 2 je razvidno, da je genska erozija, izmed vrst domačih živali, ki jih podrobneje obravnavamo v empiričnem delu raziskave (koze, ovce, prašiči), največja pri prašičih. Med posameznimi področji sveta se skoraj največ pasem prašičev nahaja na območju Evrope in Kavkaza, kjer je tudi najbolj poznana stopnja ogroženosti posameznih pasem domačih živali. Na območju Evrope in Kavkaza je v primerjavi z drugimi regijami prišlo do največjega števila izumrtja pasem prašičev, kar je posledica visoko specializirane živinorejske industrije, kjer je proizvodnja skoncentrirana na malo število pasem. To območje ima tudi največ pasem označenih kot ranljive. Pri tem moramo upoštevati, da imata ti dve področji najbolj znane podatke o pasmah medtem ko so podatki z drugih regij sveta o stopnji ogroženosti precej bolj pomankljivi oziroma neznani (FAO, 2015).

Preglednica 2: Pregled ogroženih pasem na svetu po posameznih vrstah domačih živali

Vrste živali	Stopnje ogroženosti							Skupaj
	Izumrle	Kritične	Kritične, vendar v programih ohranjanja	Ogrožene	Ogrožene, vendar v programih ohranjanja	Neranjlive	Neznano	
Koze	19	34	3	39	15	157	414	681
Ovce	160	53	9	86	43	403	788	1542
Prašiči	107	26	9	42	20	109	396	709
Govedo	184	39	11	67	54	285	768	1408
Konji	87	104	10	67	21	137	479	905
Kokoši	60	147	7	147	67	212	1089	1729

Po primerjanju podatkov o stanju ogroženosti pasem na svetovni ravni med letoma 2006 in 2014, se je povečalo število pasem, ki jim grozi prenehanje reje iz 15 na 17 %. Več kot

polovica pasem 58% nima poznanega statusa ogroženosti, zaradi pomanjkanja informacij. Zato je število pasem, ki jim grozi prenehanje reje močno podcenjeno (FAO, 2015).

Tudi v Sloveniji se soočamo z nevarnostjo opuščanja rej lokalnih pasem domačih živali in posledično z nevarnostjo genske erozije. Za klasifikacijo pasem glede na stopnjo ogroženosti smo v Sloveniji povzeli FAO klasifikacijo, ki je predstavljena v »Navodilih in smernicah za *in vivo* ohranjanje živalskih genskih virov« in ima naslednje stopnje ogroženosti: 1. kritična, 2. ogrožena, 3. ranljiva in 4. neogrožena. Navodila za uporabo in razvrščanje v posamezne stopnje ogroženosti so določena v prilogi Pravilnika o ohranjanju biotske raznovrstnosti v živinoreji (Pravilnik..., 2016). Ta delitev velja v Sloveniji od leta 2014 in vključuje dejavnike kot so sposobnost pasme za reprodukcijo, trend populacije in delež čistopasemskih parjenj, geografska razširjenost in koeficient inbridinga. Pravilnik o spremembah Pravilnika za ohranjanje biotske raznovrstnosti v živinoreji, Ur. l. RS, št. 88/14, tudi določa, da se pri ocenjevanju kot končna stopnja ogroženosti upošteva najnižja ocena stopnje ogroženosti (Stopnja..., 2016).¹

Preglednica 3: Stalež slovenskih avtohtonih pasem domačih živali in status njihove ogroženosti

Pasma /Leto	2000	2003	2006	2009	2012	2015	2016	Status ogrož.
Lipicanski konj	600	630	1000	800	1.150	1.250	1.267	ranljiva
Slovenski hladnokrvni konj		1.120	2.200	3.000	1.460	1.240	2.950	kritična
Posavski konj		700	630	900	1.560	1.700	1.750	ogrožena
Cikasto govedo	400	686	1.350	2.159	2.558	3.784	4.289	ogrožena
Krškopoljski prašič	300	350	529	538	821	1.786	1.950	ogrožena
Jezersko--solčavska ovca	19.000	19.200	17.000	17.200	17.200	17.000	17.200	ranljiva
Bovška ovca	3.500	3.600	3.600	3.500	3.500	3.300	3.500	kritična
Belokranjska pramenka	250	680	850	880	809	862	1050	kritična
Istrska pramenka	600	1.200	1.100	1.150	1.150	1.020	1.050	kritična
Drežniška koza		550	600	600	650	660	670	kritična
Štajerska kokoš	1.000	1.200	1.000	1.200	1.800	1.700	1.450	ogrožena
Kranjska čebela (št. čebeljih družin)	162000	157000	170682	142751	150000	150000	150000	/

¹ Kriterije za ocenjevanje stopnje ogroženosti tako od leta 2014 naprej predstavljajo razpredelnice, ki se nahajajo v drugi prilogi Pravilnika o ohranjanju biotske raznovrstnosti v živinoreji (Pravilnik..., 2016).

Republika Slovenija je v skladu z mednarodnimi konvenciji sprejela Program varstva biotske raznovrstnosti v živinoreji. Ohranjanje in program dela Javne službe je zakonsko predpisan z Zakonom o živinoreji in Pravilnikom o biotski raznovrstnosti v živinoreji. MKGP od leta 2000 namenja sredstva za izvajanje programa javne službe, ki pa so se zaradi rebalansa proračuna RS v zadnjih letih precej zmanjševala. Zaradi zmanjševanja sredstev je bilo potrebno v letne programe izvajanja uvrstiti le prioritete naloge. V prejšnjem obdobju je bilo v okviru te službe opravljenih tudi veliko raziskovalnih nalog, kar v zadnjih letih ni več mogoče. Kot je razvidno v Preglednici 3, podporni sistem države za izboljšanje stanja na področju ŽGV beleži pozitivne rezultate v smislu naraščanja staleža posameznih avtohtonih pasem domačih živali. Naraščanje populacije je opazno skoraj pri vseh avtohtonih pasmah domačih živali, razen pri vseh pasmah ovc in koz, kjer populacije v zadnjih letih ostajajo na konstantni ravni. Kljub ukrepom in sredstvom, ki jih država namenja v okviru Programa razvoja podeželja in »*de minimis*« podpor, je izmed 12 avtohtonih pasem domačih živali še vedno 5 kritično ogroženih.

3.1.2 Koristi, povezane z ohranjanjem živalskih genskih virov

3.1.2.1 Ekonomske koristi

Prizadevanje za ohranitev genetske raznolikosti pasem domačih živali je smiselno že zaradi njihovega morebitnega prispevka gospodarstvu v prihodnosti. Povečanje genetske raznolikosti omogoča hitrejšo prilagajanje spremembam podnebja, proizvodnih sistemov, tržnim razmeram ali predpisom. Raznolikost pasem domačih živali prispeva k raznolikosti outputov, torej prehranskih proizvodov, pogosto tudi k izboljšanju hranilne vrednosti. Pripomore tudi k raziskavam in izobraževanju na različnih področjih (osnovne biološke raziskave, imunologija, prehrana, reprodukcija, genetika, in prilagojenost na podnebje in druge okoljske spremembe). Genetsko različne pasme lahko na primer uporabljajo pri raziskavah odpornosti in dovzetnosti za bolezni, kar bi lahko pripomoglo k boljšemu razumevanju osnovnih mehanizmov in s tem k razvoju boljšega upravljanja z boleznimi. Razpoložljivost in raznovrstnost pasem pomeni natančnejše določanje mutacij odgovornih za določene proizvodne lastnosti in značilnosti pasem. Živalski genski viri se uporabljajo tudi v humani medicini, npr. preučevanja genetskih bolezni pri ljudeh (FAO, 2013).

Glede na različne vrednosti ohranjanja (družbene koristi) lahko živalske genske vire z ekonomskega vidika razdelimo na:

- Neposredno uporabno vrednost – izhaja iz koristi pridobljenih iz uporabe živalskih genskih virov, kot so proizvodnja mleka ali mesa;
- Posredno uporabno vrednost – izhaja iz zagotavljanja podpore ali zaščite drugim aktivnostim, ki proizvajajo koristi, kot na primer preko podpore regulacije in zaščite ekosistemskih storitev (npr.: kroženje snovi v tleh, širjenje semen, kontrola požara);
- Potencialno vrednost – izhaja iz potencialnih koristi, ki bi jih lahko genetski viri imeli v prihodnosti; na primer obstoj pasme in dostopnost biotske raznovrstnosti, ki jo lahko uporabimo kot odgovor na tržne in okoljske spremembe; avtohtone pasme so lahko nosilke dodane vrednosti proizvodov (npr. okus/aroma ali pa preprosto izročilo, tradicija);
- Zapuščinsko vrednost – izhaja iz koristi, ki bi lahko bile pridobljene iz znanja, kar bi drugim omogočilo uživanje ugodnosti živalskih genskih virov v prihodnosti
- Moralno vrednost – izhaja iz zadoščenja, da vemo da živalski genski viri obstajajo, tudi če ne moremo določiti nobene druge vrednosti (FAO, 2013).

3.1.2.2 Ekosistemske storitve, izhajajoče iz reje lokalno prilagojenih pasem

Ekosistemske storitve - splošno

Domače živali so sestavni del ekosistemov v kmetijstvu. Tesno so povezane z drugimi naravnimi ekosistemi in imajo odločilno vlogo pri zagotavljanju ekosistemskih storitev. Zagotavljanje ekosistemskih storitev je odvisno od proizvodnega sistema, vrste in pasme domačih živali in podpornih bioloških funkcij. Kot vsi drugi genetski viri v kmetijstvu in proizvodnji hrane so domače živali nosilci ekosistemskih procesov, iz katerih izhajajo različne ekosistemske storitve. Obstaja več tipologij ekosistemskih storitev, ki iz različnih zornih kotov opredeljujejo ekosistemske storitve (TEEB, 2010; MEA, 2003; Haines-Young in Potschin, 2011). V prispevku se osredotočamo na najpogosteje uporabljano milenijsko oceno ekosistemov (MEA, 2005), ki le-te deli na štiri kategorije: oskrbovalne, uravnalne, podporne (habitatne) in kulturne storitve.

Raznolikost pasem domačih živali je del mnogih ekosistemov. Izguba bi tako pomenila povečanje ogroženosti v teh ekosistemih in zmanjšanje njihove odpornosti na spremembe. Živinoreja lahko zagotavlja osnovne okoljske storitve, kot so zatiranje plevela in širjenja semena. S povečevanjem števila prebivalstva in posledično povpraševanja po živalskih proizvodih bodo obrobna območja in nižje do srednje intenzivni proizvodni sistemi v državah v razvoju pridobili na pomenu pri proizvodnji hrane, v razvitih državah pa se površine s

poljščinami (njive) zmanjšujejo in se »vračajo k naravi«. Dobro prilagojene pašne živali tako pogosto igrajo pomembno vlogo pri razvoju in vzdrževanju takšnih območij. Tako v razvitem kot nerazvitem svetu vzdrževanje in razvoj prilagojenih lokalnih pasem predstavlja ključno vlogo pri zagotavljanju razvojnih ciljev dosežka trajnosti brez škodljivega vpliva na okolje (FAO, 2013).

Za ekosistemske storitve, ki jih zagotavljajo domače živali je bil v letu 2014 pripravljen pregled ekosistemskih storitev, ki so prikazane v Preglednici 4 (FAO, 2014). Odvisne so od vloge človeka kot upravljalca domačih živali in od okoliških ekosistemov. Podatkov o določenih pasmah in z njimi povezanih ekosistemskih storitev je malo, največ informacij v literaturi najdemo za določene vrste domačih živali. Razvrstitev ekosistemskih storitev v Preglednici 4 je narejena na osnovi MEA klasifikacije, vendar dodatno vključuje tudi habitatne storitve, kot so klasificirane v TEEB (2010).

|

Preglednica 4: Nabor ekosistemskih storitev, izhajajočih iz reje domačih živali (MEA; 2005; TEEB, 2010; Oteros-Rozas in sod. 2013)

EKOSISTEMSKE STORITVE	
KATEGORIJE	PRIMERI
Oskrbovalne storitve	Hrana (meso, mleko, jajca, med)
	Volna, vlakno, usnje, koža, vosek
	Gnojila (gnojnica, gnojevka ali hlevski gnoj)
	Goriva (gnoj in metan za energijo, bio-goriva iz gnoja)
	Energija (delovna moč za vleko)
	Genetski viri (genetski material za rejo, material za medicinske namene)
	Biotehnološki/Medicinski material (laboratorijske živali, testni organizmi, biokemični proizvodi)
Uravnalne storitve	Recikliranje odpadkov; predelava hrane, ki ni primerna za ljudi (predelava rastlinskih surovin in ostankov hrane, konzumacija vegetacije)
	Degradacija zemlje in zaščita pred erozijo (vzdrževanje vegetacije)
	Uravnavanje kvalitete / čiščenje vode
	Uravnavanje vodnih tokov (naravna drenaža in preprečevanje suše, vpliv vegetacije na padavine, čas in obseg poplav)
	Uravnavanje podnebja (vezava CO ₂ , ublažitev emisij toplogrednih plinov)
	Uravnavanje ekstremnih dogodkov (požari, poplave)
	Opraševanje (pridelek in kvaliteta semen v rastlinski proizvodnji, genetska raznovrstnost)
Biološka kontrola in uravnavanje bolezni ljudi/živali (uničevanje habitatov in posledično vektorjev prenosljivih bolezni)	
Podporne storitve	Vzdrževanje prsti in rodovitnosti zemlje (kroženje snovi na ravni kmetije in širše, nastanek prsti)
	Primarna proizvodnja (izboljšanje rasti in vegetacije)
Habitatne storitve	Vzdrževanje življenjskih ciklov za nekatere ogrožene vrste (ohranjanje habitatov za vrste npr. ptice selivke)
	Povezanost habitatov (raztros semen preko prebavil in kožuhov)
	Vzdrževanje genetske raznovrstnosti (zaščita in ohranjanje genetskih rezerv)
Kulturne storitve	Priložnost za rekreacijo, družbene aktivnosti (eko in turistične kmetije, šport, druga rekreacija povezana z živalskimi vrstami)
	Prenos znanja in njegova vrednost (tradicionalno znanje o neki pasmi, načinih paše in socialno kulturnih sistemih v pokrajini in znanstveno raziskovanje)
	Kulturna in zgodovinska zapuščina (prisotnost pasme v regiji vzdržuje elemente lokalne in kulturne dediščine, ki zaznamujejo neko regijo)
	Inspiracija za kulturo, umetnost in oblikovanje (velikokrat je prisotnost neke pasme povezana z ročnimi deli in modo, je navdih za kulturno, intelektualno in duhovno dogajanje in oglaševanje)
	Estetska vrednost krajine (vrednost povezana z urejenostjo krajine, ki jo oblikujejo domače živali)
	Duhovni pomen (vrednost povezana z ljudskimi običaji, religijo in kulturnim pomenom)

Lokalno prilagojene pasme domačih živali in oskrbovalne ekosistemske storitve

Oskrbovalne storitve, kot že ime samo pove, nas oskrbujejo z dobrinami oziroma proizvodi, ki so pridobljeni iz ekosistemov. Mednje uvrščamo prehranske snovi, vodne vire, snovi in materiale ter energijo. Različne vrste in pasme domačih živali imajo skozi zagotavljanje različnih proizvodov kot so hrana, hranilne snovi in dohodek tudi raznovrsten prispevek k blaginji ljudi. Ne oskrbujejo nas samo s hrano; že stoletja jih človeštvo potrebuje za druge proizvode kot so oblačila in delovna sila. Domače živali hrano in organske odpadke, ki niso namenjene za prehrano ljudi, predelajo v koristne proizvode kot sta meso in mleko. Z ekosistemi so povezane preko paše in iskanja hrane, pri čemer neposredno vplivajo na tla in vegetacijo ter proizvodnjo gnoja (FAO, 2014). Že stoletja rejci širom sveta redijo različne vrste in pasme domačih živali, pri čemer uporabljajo tradicionalne načine reje. Tradicionalni načini reje jim omogočajo ohranjanje biotske raznovrstnosti, usmerjeno kmetovanje in zaščito pred nepredvidljivimi klimatskimi ali tržnimi razmerami.

Bolj je nek ekosistem kompleksen in raznolik, bolj morajo biti domače živali, ki v njem živijo prilagodljive, odporne in raznolike, da lahko zagotavljajo ekosistemske storitve. Način paše, izbira krme, velikost in telesna masa živali so namreč lastnosti, ki se med posameznimi pasmami razlikujejo. Raziskave so pokazale, da imajo te lastnosti pomembno vlogo pri zagotavljanju ekosistemskih storitev, še posebej v območjih z omejenimi možnostmi za pridelavo (visokogorska in alpska območja, kraški svet, območja z ekstremnim podnebjem). Pasma, ki so dobro prilagojene na temperaturne spremembe in proizvodne sisteme z omejenimi možnostmi za pridelavo, velikokrat najdemo na alpskih in mediteranskih območjih. Ekosistemi z majhno proizvodnostjo vegetacije zahtevajo majhne obremenitve in pasme s skromnimi potrebami. Na sušnih mediteranskih območjih lahko preživijo samo dobro prilagojene pasme. V pašnih sistemih reje živali odstranjujejo invazivne rastline in suho snov ter omogočajo vzdrževanje protipožarnih pregrad ter tako zmanjšujejo možnost širjenja požarov. Prispevajo lahko tudi k zmanjšanju pojavnosti plazov in k preprečevanju širjenja posameznih vrst vegetacije. To prispeva k preprečevanju izgube habitatov prostoživečih živali ali krajinskih značilnosti, ki se odlikujejo po svojih estetskih značilnostih ali rekreacijski uporabi (FAO, 2015).

V tradicionalnih mešanih sistemih reje, živali uspešno odstanjujejo tudi plevel ali pripomorejo k porabi ostankov pridelka. Z pašo pripomorejo k odstranjevanju nezaželenih rastlin, kmetijskih škodljivcev in vektorjev bolezni (npr. perutnina prispeva k omejevanju klopotov) (FAO, 2015).

Na območjih, kjer je zemlja nagnjena k degradaciji, so pomembne lastnosti telesna masa živali, način paše in raba tal. Avtohtone pasme domačih živali odlikujejo vse zgoraj našte lastnosti, saj jih najbolj odlikuje sposobnost in prilagodljivost na trenutne ali trajne spremembe v ekosistemih (Hall, 2004). Globalna raziskava o ekosistemskih storitvah v živinoreji je pokazala, da so v marginalnih območjih najbolj zastopane avtohtone pasme domačih živali. Skoraj polovica populacije vseh avtohtonih pasem ovc, 44 % koz, 38 % govedi, 21 % prašičev in 27 % perutnine se nahaja v proizvodnih sistemih z omejenimi dejavniki. V intenzivnih proizvodnih sistemih, kjer so razmere za kmetovanje ugodne so v največji meri zastopane samo tujerodne pasme domačih živali (FAO, 2014).

Lokalno prilagojene pasme ter zagotavljanje uravnalnih in podpornih (habitatnih) ekosistemskih storitev

Uravnalne storitve se nanašajo na koristi, ki izhajajo iz uravnavanja procesov v ekosistemu. Le te so: uravnavanje zračnih, vodnih in snovnih tokov. Uravnavanje fizikalnega okolja kot je podnebje, rodovitnost in struktura tal, vezava CO₂ ter uravnavanje biotskega okolja kot so opraševanje, uravnavanje bolezni in škodljivcev ter ohranjanje populacij. Podporne ekosistemske storitve so odgovorne za biološke procese, potrebne za proizvodnjo drugih ekosistemskih storitev. Mednje štejemo nastajanje prsti, fotosintezo in kroženje hranilnih snovi. Gnojenje vpliva tudi na zdravje travniških tal, ki je ključno tako za proizvodnost pašnega sistema kot tudi pri skladiščenju ogljika in kroženju vode. Rezultati so odvisni zlasti od karakteristik ekosistema in od praks upravljanja s pašo. Vplivi gnojenja so vidni na dolgi rok tekom paše in teptanja. Ob nepravilnem načrtovanju paše, lahko tla postanejo zbita in neodporna na erozijo, zato je pravilana paša, ki izboljša kvaliteto tal še kako pomembna (FAO, 2015).

Lokalno prilagojene pasme ter zagotavljanje habitatnih in kulturnih ekosistemskih storitev

Živalski genski viri zagotavljajo habitatni prostor za ohranjanje biotske raznovrstnosti in genetskih rezerv ter omogočajo nadaljevanje naravne selekcije in migracij prostoživečih organizmov. Lepoto narave, rekreacijske storitve in estetska vrednost krajine ter znanje in informacije, ki jih pridobimo iz ekosistemov, uvrščamo med kulturne storitve, ki prispevajo k duhovni blaginji ljudi (MEA, 2005). Živalski genski viri v številnih družbah odsevajo

zgodovinsko identiteto skupnosti, ki so jo razvile in so jim omogočale preživetje in tradicijo. Izguba lokalnih pasem zato pomeni izgubo kulturne identitete neke skupnosti in izgubo dela dediščine človeštva (FAO, 2013).

V razvitih državah prihaja do povečanja vloge živali predvsem na zgodovinskih in tradicionalnih območjih. Tako so na primer v Sloveniji za širšo javnost postali zanimivi tradicionalni dogodki (razstave živali, festivali itd.) iz preteklosti. Povečal se je tudi interes po uporabi živali v terapevtske in izobraževalne namene (FAO, 2015).

Raznolikost pasem domačih živali predstavlja tudi pomemben način zavarovanja pred težje napovedljivimi dogodki, ker potencialno vsebujejo odgovor na še nepoznane izzive v prihodnosti. Zanašanje na manjše število pasem je lahko tvegano, kar se odraža v zmanjšanju genov in kombinacij genov, ki trenutno niso relevantne, lahko pa postanejo v prihodnosti (FAO, 2013).

3.2 Dejavniki, ki vplivajo na stanje živalskih genskih virov v kmetijstvu

3.2.1 Sistematika in vzajemno delovanje dejavnikov

Rastlinski in živalski genski viri, namenjeni za kmetijstvo in prehrano, so osnovni biološki vir svetovne prehranske varnosti. Njihova ekonomska vrednost se odraža v proizvodnji kvalitetnih proizvodov rastlinskega in živalskega izvora. Avtohtone pasme domačih živali imajo zraven proizvodnje še pomembno socialno, kulturno in ekološko vrednost. Številne med njimi zaradi specifičnih proizvodnih lastnosti zagotavljajo vrsto ekosistemskih storitev. Navkljub številnim pozitivnim vidikom reje domačih živali avtohtonih pasem zadnje poročilo o stanju živalskih genskih virov (FAO, 2016) razkriva, da stanje ogroženosti večine avtohtonih pasem narašča. Podatki kažejo da je 17% pasem še vedno kritično ogroženih. Predvsem je zaskrbljujoč podatek, da se največ ogroženih pasem nahaja v Evropskih državah.² Da bi v prihodnje lahko razumeli procese, ki pripomorejo k (ne)ohranjanju avtohtonih pasem in pravilno oblikovali politike ohranjanja, je razumevanje in identifikacija teh dejavnikov največji izziv pri upravljanju živalskih genskih virov (FAO, 2016).

---

² Poročilo obravnava območje Evrope geografsko precej široko, vključuje namreč tudi geografsko območje vse do Kavkaza.

Pomanjkljivi pristopi in načini upravljanja živalskih genskih virov (ŽGV) na lokalnem, nacionalnem in svetovnem nivoju so najpogostejši vzrok za slabitev staleža, ali celo izginjanje avtohtonih pasem domačih živali. Dejavniki, ki ogrožajo rejo avtohtonih pasem domačih živali, imajo različne učinke na posamezne populacije. Popolnoma enak dejavnik lahko različno vpliva na populacije v različnih geografskih področjih. Hiter tehnološki napredek je pripomogel k standardizaciji proizvodnih procesov, k lažjemu transportu genetskega materiala na svetovni ravni, specializaciji in komercializaciji kmetijske proizvodnje ter uporabi manjšega števila elitnih plemenjakov (FAO, 2016). Posledice napredka se odražajo v izrazitem upadanju efektivne populacije pri najbolj razširjenih pasmah domačih živali. Posledica je visoka stopnja inbridinga in izguba genetske raznovrstnosti živalskih genskih virov.

Na stanje ohranjenosti avtohtonih pasem poleg same motivacije kmetov za rejo teh živali vpliva vrsta dejavnikov, ki se nanašajo na proizvodno okolje pasme (Anderson *et. al.*, 2002). Delimo jih na socialno-ekonomske, biofizične in agroekološke dejavnike. Pomen in intenziteta njihovega delovanja se med območji in med posameznimi vrstami domačih živali pomembno razlikujejo.

Drugo svetovno poročilo o stanju živalskih genskih virov za prehrano in kmetijstvu navaja seznam tveganj, ki so jih posamezne države navedle kot najpogostejše dejavnike ogrožanja živalskih genskih virov (FAO, 2016):

- nekontrolirano križanje pasem,
- uvedba in razširjanje rabe tujerodnih pasem,
- odsotnost programov ohranjanja in pomanjkljiva politika na področju upravljanja z ŽGV,
- nizka proizvodnost in posledično manjša konkurenčnost rej avtohtonih pasem,
- intenzifikacija proizvodnje in zmanjšanje števila majhnih tradicionalnih sistemov reje,
- obvladovanje in upravljanje bolezni,
- izguba pašnih površin ali drugih proizvodnih virov,
- parjenje v sorodu,
- migracije prebivalcev,
- spremembe v preferencah potrošnikov in rejcev,
- mehanizacija,

- nezadostno trženje oz. šibka tržna valorizacija (prehranskih) proizvodov, temelječih na sestavinah iz avtohtonih pasem.

Poleg zgoraj navedenih, posamezne države navajajo še nekatere druge dejavnike (npr. ekonomski in tržni dejavniki, klimatske spremembe, liberalizacija trga, pomanjkanje infrastrukture in nezanimanje mladih rejcev).

3.2.2 Motivi rejcev za rejo avtohtonih pasem

3.2.2.1 Proizvodne lastnosti

Kot prednosti reje avtohtonih pasem domačih živali, rejci navajajo njihove prouzvodne lastnosti kot so dolgoživost, celoletno plodnost (Strmčnik in sod., 2015), mesnatost (Strmčnik in sod., 2015; Vrisk, 2016), kakovost mesa³, skromnost (Bezek-Jakše, 2011; Belokranjska..., 2010), boljšo plodnost, robustnost, maternalne sposobnosti (Gandini in sod., 2010), manjšo zahtevnost reje⁴ (Gandini in sod., 2010; Uzgajaju..., 2017; Bajić, 2015), dobro proizvodnjo kljub skromnim razmeram in kakovost proizvodov⁵ (Bertaglia in sod., 2004; Bajić, 2015).

3.2.2.2 Zunanje lastnosti

Pri zunanjih lastnostih rejci izpostavljajo majhnost (Saether in sod., 2001) in karakter (prijaznost, dober temperament, lahka obvladljivost) (Bertaglia in sod., 2004).

3.2.2.3 Ekonomičnost reje

Rejci avtohtonih pasem se za rejo avtohtonih pasem domačih živali redkeje odločajo iz ekonomskih razlogov. Le manjši del rejcev navaja dober zaslužek v povezavi z rejo avtohtone pasme (Strmčnik in sod., 2015), navajajo še druge vzroke kot so cenejša krma za živali (ob paši ne potrebujejo koncentratov, drugih dodatkov), visoke cene mesa na tržišču (Uzgajaju...,

---

³ Rejec navaja okusno meso jagenjčka, pečenega na ražnju, odlične salame, hrenovke, kranjske klobase in golaž (Bezek-Jakše, 2011).

⁴ Rejci omenjajo enostavnost reje v primerjavi z modernimi pasmami (Admin, 2017) in nezahtevnost z vidika prehrane živali (Bajić, 2015).

⁵ To lahko ponazorimo s primerom lastnosti mleka, kjer npr. visoka vsebnost maščob omogoča boljšo izdelavo sira (Bertaglia in sod., 2004) ali kjer rejec prašičev navaja, da je kakovostno meso primerno za proizvodnjo visoko kakovostnih tradicionalnih suhomesnatih proizvodov (Bajić, 2015).

2017), manjši finančni vložki v infrastrukturo in dostopnost podpor za rejo avtohtonih pasem (Bajić, 2015).

3.2.2.4 Odpornost in prilagodljivost

Rejci navadno navajajo kar odpornost (Strmčnik in sod., 2015; Bajić, 2015) in prilagodljivost avtohtone pasme (npr. na kraški teren, strmine, kamenje) (Strmčnik in sod., 2015; Bezek-Jakše, 2011; Belokranjska..., 2010), redkeje pa navajajo bolj natančno za kakšno odpornost in prilagodljivost gre.

3.2.2.5 Osebne preference rejcev

Reja avtohtonih pasem je pogosto povezana tudi z osebnimi preferencami rejcev. Med njimi avtorji navajajo naslednje: želja po mešani kmetiji, obuditev pašništva, preživetje z lastnimi sredstvi in ne s subvencijami, živeti preprosto življenje, del pašne tradicije na kmetiji, želja po reji lokalnih pasem, ljubezen do neke pasme, (Bertaglia in sod., 2004), ohranjanje redke pasme, ohranjanje alternativne mlečne pasme (Saether in sod., 2001), radovednost in navdušenost nad pasmo (Bajić, 2015).

3.2.2.6 Drugi motivi rejcev

Med motivi rejcev najdemo tudi take, ki jih ni mogoče razvrstiti v pomensko zaključene skupine. Med njimi avtorji izpostavljajo motive, kot so večja odpornost pasme na klimatske spremembe, popularnost pasme, preprečevanje gozdnih požarov, zmanjševanje stresa živali in posledično boljša kakovost proizvodov (Bertaglia in sod., 2004), več-namenskost pasme (mleko, meso, sir, dobre pašne živali, turizem) (Bertaglia in sod., 2004; Gandini in sod., 2010), tradicija (Gandini in sod., 2010; Strmčnik in sod., 2015; Vrisk, 2016), druga pasma, genski viri, zgodovinski razlogi (Saether in sod., 2001), ohranjanje kulturne krajine (Strmčnik in sod., 2015; Vrisk, 2016), ni potrebne košnje na težko dostopnih predelih (Strmčnik in sod., 2015), preprečevanje zaraščanja, samooskrba (za namene turistične kmetije) (Vrisk, 2016).

Zgoraj naštetimi motivi so v sintetizirani obliki predstavljeni v Preglednici 5. Iz preglednice prav tako lahko razberemo, katere lastnosti rejci pripisujejo posameznim živalskim vrstam.

Rejcem ovc so pomembne predvsem proizvodne lastnosti kot so: dolgoživost, celoletna plodnost (Strmčnik in sod., 2015), mesnatost (Strmčnik in sod., 2015; Vrisk, 2016), kakovost mesa (Bezek-Jakše, 2011; Belokranjska..., 2010) in skromnost živali (Bezek-Jakše, 2011; Belokranjska..., 2010). Cenijo tudi odpornost (Strmčnik in sod., 2015) in prilagodljivost živali (Strmčnik in sod., 2015; Bezek-Jakše, 2011; Belokranjska..., 2010), omenjajo pa tudi

tradicijo (Strmčnik in sod., 2015; Vrisk, 2016), ohranjanje kulturne krajine (Strmčnik in sod., 2015; Vrisk, 2016), samooskrbo, preprečevanje zaraščanja (Vrisk, 2016) in da ni potrebne košnje na težko dostopnih predelih (Strmčnik in sod., 2015) (Preglednica 5).

Za rejo koz se odločajo predvsem iz lastnih preferenc kot so: želja po mešani kmetiji, obuditev pašništva, preživetje z lastnimi sredstvi in ne s subvencijami, živeti preprosto življenje, del pašne tradicije, želja po reji lokalnih pasem in ljubezen do te pasme koz. Cenijo tudi njihove proizvode in dobro proizvodnjo kljub skromnim razmeram in kakovost proizvodov. Kot razlog za rejo omenjajo tudi karakter živali, zavedanje o klimatskih spremembah, popularnost pasme, preprečevanje gozdnih požarov, zmanjševanje stresa živali in pospedično kakovost proizvodov ter večnamenskost živali (Bertaglia in sod., 2004) (Preglednica 5).

Rejci prašičev v nasprotju z rejci ovc in in koz dajejo večji poudarek ekonomskim motivom kot so: cenejša hrana za živali, visoke cene mesa na tržišču (Uzgajaju..., 2017), manjše finančno vlaganje v infrastrukturo in podpora države na žival (Bajić, 2015). Omenjajo tudi enostavnost reje (Uzgajaju..., 2017; Bajić, 2015), kakovost mesa in odpornost živali. Kot vzrok za začetek reje so rejci navajali radovednost in navdušenost nad pasmo (Bajić, 2015) (Preglednica 5).

Preglednica 5: Motivi rejcev za rejo avtohtonih pasem v razvitih državah

Razvite države	Lastnosti	Vir	Vrsta živali
Proizvodne lastnosti	dolgoživost, celoletna plodnost	Strmčnik in sod., 2015	Ovce
	mesnatost	Strmčnik in sod., 2015; Vrisk, 2016	
	boljša plodnost, robustnost, maternalne sposobnosti	Gandini in sod., 2010	Govedo
	zahtevnost reje (enostavna reja v primerjavi z modernimi pasmami; nezahtevnost z vidika prehrane živali)	Gandini in sod., 2010	
	dobra proizvodnja kljub skromnim razmeram, kakovost proizvodov (lastnosti mleka (npr. visoka vsebnost maščob omogoča boljšo izdelavo sira))	Bertaglia in sod., 2004	Koze
	kakovost mesa (okusno meso jagenjčka, pečenege na ražnju, odlične salame, hrenovke, kranjske klobase in golaž; kakovostno meso primerno za proizvodnjo visoko kakovostnih tradicionalnih suhomesnatih proizvodov)	Bezek-Jakše, 2011; Belokranjska..., 2010	Ovce
		Bajić, 2015	Prašiči
	skromnost	Bezek-Jakše, 2011; Belokranjska..., 2010	Ovce
Zunanje lastnosti	majhnost živali	Saether in sod., 2001	Govedo
	karakter (prijaznost, dober temperament, lahka obvladljivost)	Bertaglia in sod., 2004	Koze
		Saether in sod., 2001	Govedo
Ekonomski razlogi	dober zaslužek (zgolj 8% vprašanih)	Strmčnik in sod., 2015	Ovce
	cenejša hrana za živali (se pasejo in ne potrebujejo koncentratov ali drugih dodatkov)	Admin, 2017	Prašiči
	visoke cene mesa na tržišču		
	ne potrebuje veliko finančnega vlaganja v infrastrukturo	Bajić, 2015	
Odpornost in prilagodljivost	odpornost	Strmčnik in sod., 2015	Ovce
		Bajić, 2015	Prašiči
	prilagodljivost (npr. na kraški teren, strmine, kamenje; vzdržljivost)	Strmčnik in sod., 2015; Bezek-Jakše, 2011; Belokranjska..., 2010	Ovce
Preference rejcev	želja po mešani kmetiji, obuditev pašništva, preživetje z lastnimi sredstvi in ne s subvencijami, živeti preprosto življenje, del pašne tradicije na kmetiji, želja po reji lokalnih pasem, ljubezen do teh koz	Bertaglia in sod., 2004	Koze
	ohranjanje redke pasme, ohranjanje alternativne mlečne pasme	Saether in sod., 2001	Govedo
	radovednost in navdušenost nad pasmo	Bajić, 2015	Prašiči

se nadaljuje

nadaljevanje Preglednice 5:

Razvite države	Lastnosti	Vir	Vrsta živali
Drugo	klimatske spremembe, popularnost, preprečevanje gozdnih požarov, zmanjševanje stresa živali in posledično boljša kakovost proizvodov	Bertaglia in sod., 2004	Koze
Drugo	več namenskost pasme (mleko, meso, sir, dobre pašne živali, turizem)	Bertaglia in sod., 2004	Koze Govedo
	več namenskost pasme (mleko, meso, sir, dobre pašne živali, turizem) tradicija	Gandini in sod., 2010	
		Gandini in sod., 2010	Govedo Ovce
	tradicija druga pasma, genski viri, zgodovinski razlogi	Strmčnik in sod., 2015; Vrisk, 2016	Govedo Ovce
	vzroki	Saether in sod., 2001	Govedo
	ohranjanje kulturne krajine	Strmčnik in sod., 2015; Vrisk, 2016	Ovce
	ni potrebne košnje na težko dostopnih predelih	Strmčnik in sod., 2015	
	preprečevanje zaraščanja samooskrba (za namene turistične kmetije)	Vrisk, 2016	Ovce

3.2.3 Družbeni in ekonomski dejavniki

3.2.3.1 Dejavniki, povezani z demografskimi gibanji

Naraščanje prebivalstva in migracije v mesta se odražajo tudi v spremenjenih vzorcih in večjem povpraševanju po hrani. V Sloveniji je prišlo do najradikalnejših sprememb z množično migracijo prebivalstva v mesta v prvih desetletjih po 2. svetovni vojni. Takratna politika je zaradi višjega povpraševanja po hrani spodbujala uvedbo industrijskih živinorejskih obratov in uvedbo visoko intenzivnih pasem, ki so lahko zagotavljali hrano za naraščajoče mestno prebivalstvo. Migracije v mesta in urbanizacija je povzročila zmanjšanje delovne sile na podeželju in posledično zvišanje starostne strukture prebivalcev na podeželju. Tradicionalni način življenja in z njim povezano znanje, kulturna raznovrstnost in prakse se spreminjajo. Izgubljajo se stari običaji in načini reje avtohtonih in tradicionalnih pasem in pridelava njihovih proizvodov na tradicionalen način. Tveganja izgube avtohtonih pasem se dodatno poglobijo in dobijo nove razsežnosti v primeru vojn in čezmejnih konfliktov, ki lahko povzročijo množične migracije prebivalcev in uvoz 'modernih' pasem preko humanitarne

pomoči (Koehler-Rollefson, 2003). Vojne so lahko velikokrat vzrok izgubam lokalnih pasem.⁶ Humanitarne organizacije v času vojne za oživitev sektorja nudijo pomoč v obliki uvoza tujih visoko produktivnih pasem, stranski učinek česar je pospešena erozija ŽGV.

3.2.3.2 Tržne razmere

Na ekonomiko reje avtohtonih pasem vplivajo različni dejavniki, kot so proizvodni sistemi, proizvodni cilji rejcev in cenovno-stroškovna razmerja. Na konkurenčnost tovrstnih rej vplivajo tudi dejavniki na strani povpraševanja, kot so preference porabnikov, pa tudi struktura in razmerje moči vzdolž oskrbnih verig, širši ekonomski/gospodarski kontekst, ureditev mednarodne trgovine.

Spremembe v vzorcih povpraševanja in preferencah potrošnikov so v zadnjih desetletjih vodile v krepitev intenzivnosti in specializacije proizvodnje ter posledično povečanje produktivnosti. Reja avtohtonih pasem v tem kontekstu ni ekonomsko učinkovita, avtohtone pasme so v primerjavi z modernimi nekonkurenčne. Spremembe v povpraševanju na trgu, povezane tudi z spremembami v preferencah potrošnika, ekonomska nestabilnost na določenih trgih ter neugodni trgovinski sporazumi so ravno tako dejavniki, ki ogrožajo rejo avtohtonih pasem (FAO, 2009; FAO 2016)

3.2.3.3 Kmetijska politika

Kmetijska politika ima pomemben neposreden in posreden vpliv na stanje ohranjenosti posamezne pasme. S sprejemanjem določenih ukrepov lahko spodbuja, ali pa otežuje rejo avtohtonih pasem in pridelavo njihovih proizvodov. Pri načrtovanju in oblikovanju strategij razvoja pogostokrat ni v zadostni meri upoštevan kriterij prilagojenosti pasem na določeno okolje. Na poslabševanje položaja rej avtohtonih pasem pomembno pripomorejo tudi pomanjkljivo oblikovane sektorske politike, vključno z rejskimi usmeritvami in strategijami, reformami zemljiške politike ter preferiranjem (pre)usmeritev v rejo visoko proizvodnih in tujerodnih pasem ter pridelavo proizvodov iz le-teh. Prav tako negativno na ohranjenost avtohtonih pasem lahko vpliva ne vključevanje rejskih organizacij in NVO v oblikovanje strategij za trajnostno rabo ŽGV in neizvajanje rejskih politik in strategij. Odsotnost inštitucij odgovornih za monitoring živalskih genskih virov (ŽGV), mehanizmov za zgodnje

---

⁶ Koehler-Rollefson (2003) opisuje drastično zmanjšanje avtohtonih pasem govedi pasme buša med vojno v Bosni.

opozarjanje ogroženosti, primernih tehnologij, inštitucij in programov za podporo, ohranjanje in promocijo ŽGV, pomanjkanje ozaveščenosti o ekonomski in biološki vrednosti posameznih avtohtonih in tradicionalnih pasem, še posebej njihovih ne-proizvodnih lastnosti (plodnost, odpornost etc.), pomanjkanje utemeljitev in politične volje za podporo aktivnosti in programov povezanih z ŽGV ter pomanjkanje genskih bank so ravno tako dejavniki, ki negativno vplivajo na stanje živalskih genskih virov (FAO, 2009).

3.2.3.4 Rejski programi

Rejski programi določajo rejske cilje, ki težijo k izboljšanju ene proizvodne lastnosti, najpogosteje na račun spremembe druge (zvišanje mlečnosti, proizvodnja pustega mesa). Tako oblikovani rejski cilji prispevajo k zniževanju genetske variabilnosti pasme. Primere takšnih rejskih ciljev najdemo tudi v slovenskih rejskih programih za določene pasme.

Tudi današnja uporaba modernih biotehnoloških orodij za namene reprodukcije še vedno temelji na ciljnih in usmeritvah rejskih programov in v kolikor le-ti niso celovito zasnovani, tudi rezultati ne morejo biti optimalni. Tako so rejski cilji danes prvenstveno usmerjeni v proizvodnjo specializiranih proizvodov (npr. pusto meso), rezultat takšne reje pa so pasme, ki so manj odporne na okoliške vplive (Anderson in sod., 2002). Zaradi specializacije proizvodnje se v reji za križanje uporabljajo le tujerodni elitni plemenjaki. Nekontrolirano parjenje v sorodu, uvoz tujerodnih pasem, zamenjava avtohtonih pasem s križanci ali čistopasemskimi živalmi tujerodnih eksotičnih pasem, slabo znanje o povezavi med genotipom in okoljem, raba modernih tehnologij kot so umetno osemenjevanje, embrio transfer in pomanjkanje plemenjakov za razmnoževanje najbolj ogrožajo rejo avtohtonih pasem.

3.2.4 Biofizični in agroekološki dejavniki, povezani z naravnim in proizvodnim okoljem

Degradacija proizvodnih sistemov je povezana s povečano konkurenco za naravne vire, spremembami namembnosti kmetijskih zemljišč, ustanovitvijo zaščitenih območij, območij za rekreacijo, uničevanjem naravnih virov s pretirano pašo in onesnaževanjem okolja ter predatorji. Literatura v povezavi s to skupino dejavnikov navaja primer iz Etiopije, kjer je zmanjšanje pašnih območij povzročilo zmanjšanje čred pri rejcih, posledično pa do reje manjšega števila bikov. Pomanjkanje bikov je vodilo v križanje z drugo pasmo in upadanje populacije avtohtone pasme govedi (Taye in sod, 2009). Pasma domačih živali so pogostokrat omejene na določeno geografsko območje, kjer so izpostavljene večjim tveganjem, kot so npr.

pogini ob pojavi bolezni. Naravne katastrofe, kot so ponavljajoče se suše, poledenitve ali snežni meteži, potresi in poplave ter druge katastrofe, ki jih povzroči človek so pogosti dejaviki, ki povzročajo izgubo neke avtohtone pasme domačih živali. V ponazoritev lahko navedemo smrt 700,000 glav jakov na Kitajskem, ki jo je povzročilo nekaj zaporednih mrzlih zim (Anderson in sod., 2002). V letu 1998 je npr. huda zima v Tibetu povzročila nomadam smrt 10 milijonov bivolov in ovc. Ponekod najdemo primere živali, ki so prilagojene na ekstremne temperature. V Sibiriji FAO (1999) poroča o jakutskem govedu, ki je prilagojeno na temperature do minus 60°C. To govedo preživi ob zelo skromni krmi in vseeno proizvaja mleko z visoko vsebnostjo maščobe in je odporno na tuberkulozo, leukozo in brucelozo. Kljub tem odličnim lastnostim je v Sibiriji najdenih le še 900 teh živali. Anderson in sod. (2002) poročajo o posledicah orkana, ki je prizadel vzhodno Bengalijo in je uničil 60% populacije govedi, v poplavah v El Salvadorju je utonilo 20,000 govedi, v severni Karolini je utonilo 23.000 prašičev in preko 2 milijona piščancev poročajo Anderson in sod. (2002). Posledice poginov so opazne še desetletja po tovrstnih katastrofičnih dogodkih.

3.3 Podporno okolje za ohranjanje živalskih genetskih virov

3.3.1 Pravni in institucionalni okvir ohranjanja lokalnih pasem

Ohranjanje in upravljanje živalskih genskih virov je odvisna od več vrst zakonodajnih okvirjev, med katere spadajo pravno zavezujoči in neobvezni mednarodni sporazumi ter EU predpisi in programi.

Pomen biotske raznovrstnosti je bil prvič poudarjen na Konferenci združenih narodov o človekovem okolju v letu 1972. V letu 1983 je FAO ustanovil Komisijo za rastlinske genske vire in pričel z razvojem Globalnega programa ohranjanja in rabe rastlinskih genskih virov. Prvo priznanje pomembnosti genskih virov v kmetijstvu sovпада z razširitvijo pristojnosti te komisije na vse vrste biotske raznovrstnosti v kmetijstvu v letu 1995.

Svet za prehrano in kmetijstvo pri Združenih narodih (FAO) je v letu 1990 spodbudil pripravo celovitega programa za trajnostno upravljanje z živalskimi genskimi viri na svetovni ravni. Razumevanje globalnih trendov na področju biotske raznovrstnosti živalskih genskih virov je bila prednost tega programa. Kot posledica je bil izveden prvi monitoring pasem in ustanovljena globalna baza podatkov za živalske genske vire v letu 1991. Sledilo je globalno srečanje ekspertov in priprava ciljev in ključnih elementov globalnega programa ohranjanja v letu 1992. Na tem srečanju je bila priprava globalnega programa ohranjanja močno podprta s strani strokovnjakov in v letu 1993 je sledil začetek priprave smernic za Globalno strategijo

upravljanja z živalskimi genskimi viri. Sprejetje Agende 21 in ratifikacija Konvencije o biološki raznovrstnosti je še dodatno spodbudila oblikovanje, razvoj in pripravo Globalnega načrta ohranjanja (FAO, 2009).

Prvi pomemben mednarodni sporazum imenovan Agenda 21 o okolju in razvoju je bil s strani 179 držav članic sprejet leta 1992 na konferenci Združenih narodov v Riu de Janeiru. Sporazum opredeljuje glavne okoljske probleme in določa potrebne ukrepe za uresničitev trajnostnega razvoja. V poglavju 14 se dotika ohranjanja in trajnostne rabe živalskih genskih virov ter določa glavne smernice za ohranjanje in upravljanje AnGR. Najpomembnejši ukrepi so vzpostavitev programov ohranjanja, ohranjanje ogroženih lokalnih pasem na kmetijah, priprava strategij razvoja pasem in izbira avtohtonih lokalnih populacij za vključitev v programe ohranjanja (Agenda 21, 1992).

Istočasno je bil v letu 1992 sprejet glavni pravno zavezujoč pravni instrument za trajnostno upravljanje in ohranjanje biotske raznovrstnosti Konvencija o biološki raznovrstnosti, ki jo je ob sprejemu podpisalo 150 držav. Do leta 2016 ima Konvencija 168 držav podpisnic. Najbolj pomembni cilji Konvencije so ohranjanje biološke raznovrstnosti ter dostop in pravična delitev koristi, ki izhajajo iz uporabe genskih virov. Živalski genski viri so navedeni v delovnem programu Konvencije, ki se nanaša na kmetijsko biotsko raznovrstnost. Konvencija priznava suverenost posameznih držav nad svojimi genskimi viri, vendar poudarja dolžnost držav da genske vire ohranjajo in omogočajo dostop do njih tudi drugim državam pogodbenicam. Pri tem velja načelo pravične delitve koristi pri izmenjavi genskih virov, ki mora biti sporazumna in obojestranska (CBD, 1992).

Leto 1993 je pomemben mejnik razvoja saj je FAO pričel s pripravo Globalne strategije gospodarjenja z živalskimi genskimi viri. Globalna strategija je okvir, ki omogoča ustanovitev globalnih, nacionalnih, regionalnih politik in strategij za ohranjanje in trajnostno rabo ŽGV. Ključne aktivnosti strategije so ustanovitev globalnih, regionalnih in nacionalnih središčnih točk obveščanja, mehanizme financiranja ter globalni informacijski sistem vseh pasem domačih živali (Globalna strategija....., 1999).

Na globalni FAO konferenci in konferenci članic podpisnic Konvencije o biološki raznovrstnosti je bila poudarjena in priznana pomembnost Globalne strategije ohranjanja. Za ta namen je bila v letu 1997 pri Komisiji za genetske vire v kmetijstvu (CGRFA) ustanovljena prva medvladna tehnična skupina za ŽGV v kmetijstvu, ki je predlagala FAO komisiji izvedbo svetovnega pregleda stanja živalskih genskih virov za kmetijstvo in prehrano. Svetovno poročilo je bilo prvič objavljeno v letu 2007 in je služilo kot osnova za pripravo

Globalnega načrta ohranjanja ŽGV (Global Plan of Action for animal genetic Resources – GPA) za kmetijstvo in prehrano (FAO, 2009). Komisija za genetske vire v kmetijstvu, katere članice so vlade 178 držav in Evropske unije, nadzira in ocenjuje implementacijo globalnega načrta ohranjanja, ki je bil sprejet na Mednarodni tehnični konferenci za živalske genske vire v kmetijstvu v Interlaknu 2007. Globalni načrt ohranjanja je sestavljen iz strateških prednostnih področij in ciljev ter indikatorjev za spremljanje napredka implementacije. V Globalnem akcijskem načrtu je predlagano tudi ustanavljanje Nacionalnih kontaktnih točk, ki bodo pripomogle k implementaciji Globalnega načrta ohranjanja na nacionalnem nivoju. Komisija je tako pozvala vlade vseh držav članic k imenovanju Nacionalnih koordinatorjev za živalske genske vire katerih vloga je ključna pri izvajanju Globalnega akcijskega načrta na nacionalni ravni (FAO, 2015).

V letu 2008 so bile na konferenci članic Konvencije o biološki raznovrstnosti vse države povabljene k promociji, ozaveščanju, podpori in odstranitvi ovir za ohranjanje živalskih genskih virov ter implementaciji Globalnega načrta ohranjanja ŽGV. Strateški načrt za ohranjanje biotske raznovrstnosti 2011-2020, ki vključuje Aichi cilje za biotsko raznovrstnost je bil sprejet v letu 2010. Cilj 13 je za ohranjanje živalskih genskih virov še posebej pomemben, saj vključuje poziv državam, da razvijejo in implemetirajo strategije za zmanjšanje genetske erozije in ohranijo genetsko raznovrstnost domačih živali in njihovih divjih prednikov.

Najpomembnejši zakonodajni dokument, ki je vstopil v veljavo pa je Nagojski protokol, sprejet v letu 2010 in veljaven od leta 2014. Najpomembnejši učinek Nagojskega protokola je urediti dostop in delitev koristi za vse uporabnike genskih virov. Čeprav protokol priznava suverenost posameznih držav nad svojimi genskimi viri, poudarja dolžnost držav, da genske vire ohranjajo in omogočajo dostop do njih tudi drugim državam pogodbenicam. Pri tem velja načelo pravične delitve koristi pri izmenjavi genskih virov, ki mora biti sporazumna in obojestranska. Obenem ureja tudi dostop do tradicionalnega znanja in uporabe znanja povezanega z genskimi viri (Nagoya, 2010).

V Evropski uniji je področje živalskih genskih virov urejeno v različnih zakonodajnih dokumentih povezanih z: ohranjanjem, selekcijo in rejo, zdravstvenim varstvom živali, prometom, ekološkim kmetijstvom, hrano in varno hrano ter dostopom in delitvijo koristi. Različne uredbe in sklepi so zavezujoči v vseh državah članicah medtem ko direktive določajo cilje, kjer se države lahko odločijo, kako jih bodo dosegle (EU, 2017a). Komisija želi cilje ohranjanja biotske raznovrstnosti v kmetijstvu doseči z oblikovanjem politik in ukrepov ter vključitvijo le teh v programe kot so:

- Program razvoja podeželja s kmetijsko-okoljskimi ukrepi, ki zajema kmetovanje v praksi (on-farm ohranjanje ŽGV; ukrepi omogočajo pokritje izpada dohodka s tem, ko kmetje redijo ogrožene živali, katere pa povečini niso tako produktivne kot komercialne pasme). PRP tako nagrajuje kmete kot tudi druge upravičence (nevladne organizacije in druge zainteresirane skupine);
- Evropsko inovativno partnerstvo, ki zajema raziskovalne aktivnosti in spodbuja interakcije med pristojnimi akterji;
- Politika raziskav in inovacij, ki z Okvirnim programom Obzorje 2020 gradi na bazi znanja o genetski raznolikosti v kmetijstvu (pokrije celo področje dejavnosti povezanih z genskimi viri, kot so karakterizacija, ex-situ ohranjanje itd.);
- Program skupnosti o ohranjanju, karakterizaciji, vrednotenju in o uporabi genskih virov v kmetijstvu (The community programme on conservation, characterisation, evaluation and use of genetic resources in agriculture tudi »The community programme« (»Program skupnosti«)) deluje na področju ohranjanja, tako in-situ kot tudi ex-situ. Dejavnosti Programa skupnosti vključujejo ohranjevalno infrastrukturo, bazo podatkov, temeljne zbirke, genske banke, izmenjavo genetskega materiala med udeleženci programa in končnimi uporabniki (kmetje, rejci) itd.;
- Razvoj Evropske podatkovne baze vrst in pasem domačih živali (European database for farm animal species and breeds - EFABIS), katere vzdrževanje in skrb se nadaljuje pod okriljem Evropske nacionalne točke in FAO (European Commission, 2013).

Prvi petletni program ohranjanja, karakterizacije, zbiranja in rabi genskih virov v kmetijstvu je bil sprejet in objavljen v Uredbi Sveta ES 1467/94 in razveljavljen z Uredbo Sveta (EU) 870/2004. V Uredbi poziva članice k uvedbi trajnostnih ukrepov za ohranitev, opredelitev, zbiranje in izkoriščanje potenciala biotske raznovrstnosti za promocijo in podporo ciljev Skupne kmetijske politike (SKP). Zadnja uredba je omogočila tudi sofinanciranje petih projektov s področja ohranjanja živalskih genskih virov.

Konvencijo o biološki raznovrstnosti je Evropska unija ratificirala v letu 1993, v letu 2010 pa so voditelji EU držav sklenili zaježiti upadanje biotske raznovrstnosti do leta 2020. Za namen slediti dogovorjenim ciljem in Konvenciji o biološki raznovrstnosti je bila v letu 2011 sprejeta Strategija EU za biotsko raznovrstnost do leta 2020. Le ta v cilju 3 poziva k ukrepom, ki bodo ohranjali in izboljšali biotsko raznovrstnost v kmetijstvu in predlaga ukrepe, ki naj jih Komisija in države članice implementirajo v svoje Programe Razvoja podeželja.

Za zmanjšanje izgube biotske raznovrstnosti je EU znotraj programov za razvoj podeželja in kmetijsko-okoljskih ukrepov oblikovala in implementirala različne učinkovite ukrepe za ohranitev kmetijske biotske. Znotraj Kmetijsko-okoljskih ukrepov imajo države članice možnost, da kmetom povrnejo nadomestilo za dodatne stroške in izgubo dohodka, ki so posledica dejavnosti ohranjanja ali izgube dohodka pri reji lokalnih pasem domačih živali (sort kmetijskih rastlin) ki jim grozi prenehanje reje.

Skupna kmetijska politika (SKP) ima pomemben vpliv na ohranjanje in upravljanje genskih virov, ki se uporabljajo v kmetijstvu. Kmetijsko-okoljski programi so bili razviti v skladu s tremi Uredbami Sveta (EU) št. 2078/92, (EU) št. 1257/99 in (EU) št. 1698/2005. Prva uredba (EU) št. 2078/92 je obvezala vse države članice, da oblikujejo kmetijsko-okoljske ukrepe in zagotovijo plačila kmetom v zameno za ohranjanje. Čeprav je takrat EU odobrila več kot 100 shem, je redkokatera vključevala ukrepe za ohranjanje ogroženih lokalnih pasem domačih živali (Mitchell, 1997). Direktn vpliv je imela Uredba Sveta (EU) št. 1698/2005 ki zagotovi članicam sredstva iz Evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja (EKSRP). Plačila iz sklada so namenjena kmetom lokalnih pasem ki jim grozi prenehanje reje. Najvišja plačilo, ki ga članice lahko izplačajo je določeno v višini 200,00 EUR/GVŽ, vendar dovoljuje tudi višja plačila, v kolikor jih države utemeljijo. Uredba Komisije (EU) št. 1974/2006 določa način izvajanja Uredbe Komisije (EU) št. 1698/2005, kjer so lahko plačila namenjena za lokalne pasme domačih živali, ki so v določeni državi avtohtone in jim grozi nevarnost prenehanja reje. Seznam lokalnih pasem, ki jim grozi prenehanje reje pripravi in odobri priznan nacionalni organ.

Uredba (EU) št. 1698/2005 omogoča tudi, da se ukrepi člena 39 (5) namenijo ohranjanju genskih virov v kmetijstvu namenijo za promocijo in spodbujanje ozaveščanja o *ex situ* in *in situ* ohranjanju živalskih genskih virov, označevanju, zbiranju in uporabi genskih virov v kmetijstvu vključno z razvojem in oblikovanjem podatkovnih baz shranjenega materiala.

3.3.2 Akterji

Akterji pri upravljanju z ŽGV se nahajajo tako na nacionalnem, regionalnem kot tudi mednarodnem področju. Posamezniki lahko delujejo samostojno ali pa nastopajo v okviru interesnih skupin bodisi vladnih ali nevladnih organizacij. Vpletenost vseh interesnih skupin je ključno za ohranjanje in trajnostno uporabo genskih virov v kmetijstvu. Od priložnosti, ki jih ponujajo živalski genski viri, imajo lahko koristi tako kmetje, raziskovalci, rejci, kmetijsko-živilska in druga predelovalna industrija, kot tudi potrošniki. Pri ohranjanju,

trajnosti in dobrem ovrednotenju ŽGV je pomemben vsak člen v tej verigi (European Commission, 2013).

Med ključne akterje lahko v splošnem štejemo:

- Znanstvenike, ki skupaj s pristojnimi organi prispevajo k ex-situ ohranjanju, kot spremljavi in-situ ohranjanju in uporabi. Opravljajo dejavnosti povezane z opredelitvijo in ocenitvijo živalskih genskih virov in z izbiro koristnih lastnosti. Sodelujejo tudi pri izboljšanju metodologij in orodij v povezavi z izboljševanjem učinkovitosti opredelitve ŽGV in pri testiranju in pri izboljševanju rejskih tehnik. Pomembno vlogo imajo tudi pri sintetiziranju in razširjanju rezultatov in pri zagotavljanju genetskega materiala in podobnih informacij, dostopnih uporabnikom, kot so industrija, rejci in kmetje.
- Kmete, ki sodelujejo pri ohranjanju ŽGV s trajnostno uporabo in ohranjanjem rej. Motivi kmetov k ohranjanju ŽGV niso nujno povezani z ekonomsko upravičenostjo, vendar pa bi za trajnostno uporabo morali omogočiti ekonomsko upravičeno podlago. Kmetje se tako za ohranjanje odločajo iz različnih vzgibov: prilagojenosti živali na stres, odpornost na bolezni, kakovosti, edinstvene ponudbe itd.
- Potrošnike, katerih odločitve vplivajo na celotno oskrbovalno verigo. Vedno bolj postaja pomembna kakovost, raznolikost, trajnost, pravična trgovina, dobro počutje živali itd. povezano s hrano. S podporo in promocijo proizvodov, ki prihajajo od tradicionalnih pasem lahko pripomorejo k spodbujanju kmetov, da se odločijo za rejo ogroženih pasem živali. Za to pa je potrebno sodelovanje med vsemi akterji, tako kmeti, predelovalci, trgovci na drobno kot tudi potrošniki.
- Odločevalce in upravljavce (vlada, država), ki morajo poskrbeti za usklajevanja na vseh ravneh, vključno s pristojnimi mednarodnimi organizacijami in mednarodno mrežo in pri zagotavljanju učinkovite uporabe obstoječih struktur. Sodelovati morajo pri razvoju institucionalnega in pravnega okvira, ki zadeva ohranjanje in trajnostno rabo genskih virov v kmetijstvu sočasno s povečevanjem ekonomske upravičenosti (European Commission, 2013).

V okviru EU je pod vladnimi organizacijami izvajanje Konvencije o biotski raznovrstnosti prepuščeno posameznim državam. Pogodbe, obveznosti, standardi in priporočila sprejeta na mednarodni ravni se razvijajo in izvajajo znotraj držav s prilagoditvijo in dokončanjem ustreznih nacionalnih strategij in politik, zakonov in statutov. Večina evropskih držav ima nacionalni akcijski načrt za usklajevanje zalog, reje, ohranjanja in krepitev zmogljivosti ŽGV. Vsaka država ima mrežo za upravljanje z ŽGV, vključno administracijo, pasemske

organizacije, raziskave in hobi društva. Evropski nacionalni koordinatorji (NC) za ŽGV so del evropske regionalne mreže in imajo centralno vlogo pri koordinaciji dela na nacionalni ravni. Ena takšnih vladnih organizacij je Evropska kontaktna točka (European Regional Focal Point for Animal Genetic Resources – ERFP), ki podpira implementacijo globalne strategije FAO-a za upravljanje z ŽGV v evropski regiji. ERFP opravlja pomembne aktivnosti na področju *in situ* in *ex situ* ohranjanja, skrbi za monitoring ter dokumentiranje pasem, pripravlja in podpira razvoj EU politik skozi nacionalne predstavnike ter skrbi za informiranost nacionalnih koordinatorjev ter izmenjavo informacij in izkušenj med različnimi državami, vladami in nevladnimi organizacijami. Sodeluje tudi s z drugimi organizacijami s področja ohranjanja (npr: European cooperative programme for plant genetic resources - ECPGR in European forest genetic resources programme - EUFORGEN), subregionalnimi organizacijami (npr: Nordic Genetic Resource Centre (NordGen)), mednarodnimi nevladnimi organizacijami (npr: Rare Breeds International (RBI), DAGENE, EFFAB itd.) in opravlja različne naloge (podpira regionalne delavnice nacionalnih koordinatorjev, organizira enkrat letno srečanje nacionalnih koordinatorjev itd.) (Maki-Tanila in sod., 2010).

Kot nevladne organizacije pa delujejo European Federation of Animal Science (EAAP), ki predstavlja strokovne interese znanstvenikov, akademikov, strokovnjakov in proizvajalcev, tehnikov, uradnikov, vladnih služb in organizacij kmetov; SAVE Foundation, ki je krovna organizacija za varovanje kmetijskih vrst; European Forum for Farm Animal Breeding (EFFAB), ki je neodvisen evropski forum za razmnoževanje rejnih živali in izbiro organizacij, vključno s tehnološkimi podjetji, ki delujejo na tem področju (Maki-Tanila in sod., 2010).

EU financira raziskovalne programe in eden od teh se navezuje na hrano, kmetijstvo, ribištvo in biotehnologijo. Za nadzor raznolikosti pasem živali na evropskih farmah pa so ustanovili EFABIS (European farm animal biodiversity system). Evropska EFABIS baza podatkov zbira podatke z mreže nacionalnih biodiverzitetnih baz podatkov (EFABISnet) (Maki-Tanila in sod., 2010).

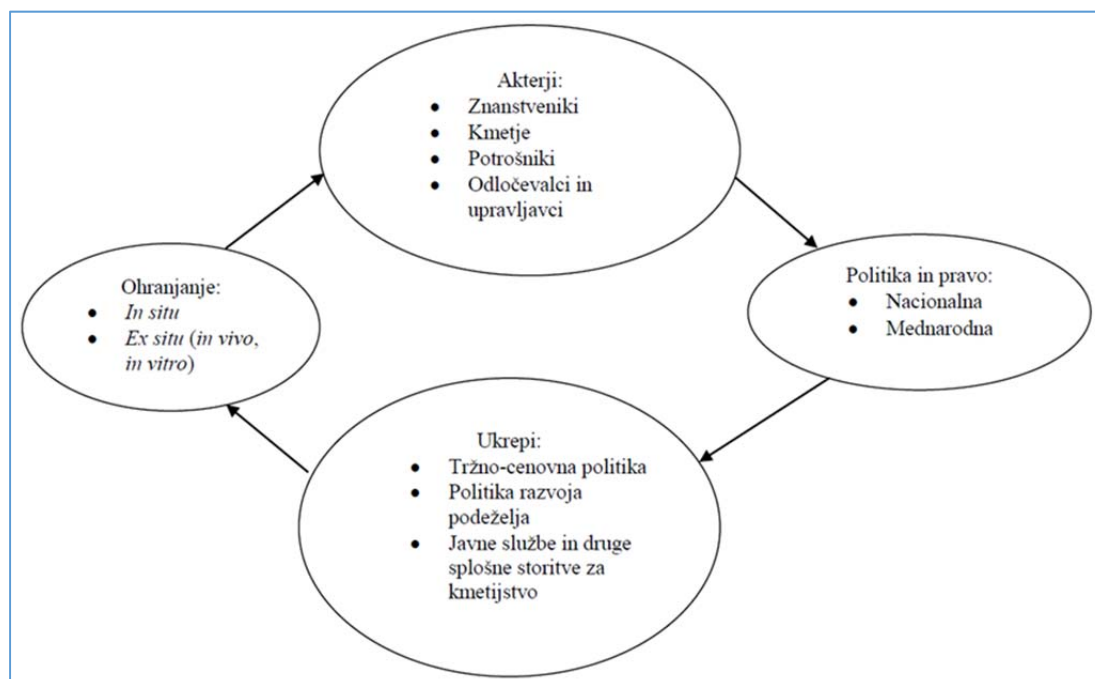
3.3.3 Načini ohranjanja živalskih genskih virov

Ohranjanje živalskih genskih virov lahko poteka *in situ in vivo* (znotraj naravnega habitata, ohranjanje na kmetiji) ali *ex situ* (zunaj naravnega habitata), ki pa je lahko v *in vivo* ali *in vitro* obliki. Najbolj pomembna oblika ohranjanja živalskih genskih virov je *in situ*, *ex situ* ohranjanje služi kot podpora.

In situ in vivo ohranjanje ŽGV se izvaja z rejo živali v izvornem okolju, kjer se je pasma razvila in v tradicionalnem proizvodnem sistemu. Javna služba nalog genske banke v živinoreji za ohranjanje *in situ in vivo* ustanavlja ark kmetije, ark središča in ark parke. Rejci se v ohranjanje *in situ in vivo* vključijo tudi preko ukrepov državne pomoči po pravilu »*de minimis*« (MKGP. 2016).

Ex situ ter *in vitro* ohranjanje ŽGV se izvaja s shranjevanjem bioloških vzorcev živali, kot so na primer kri, somatske celice, semena, jajčne celice itd. Shranjeni morajo biti na način, da je zagotovljena dolgotrajna obstojnost shranjenega genetskega materiala. Ohranjanje *ex situ* ter *in vitro* se izvaja z dolgotrajnim shranjevanjem genetskega materiala, ki lahko, ob potrebi v prihodnosti, omogoči rekonstrukcijo pasme. Tovrstno ohranjanje vzdržujejo in zagotavljajo genetske rezerve (spolne celice, zarodki itd.) za posamezne vrste, pasme in linije domačih živali in depozitorij tkiv, ki zajema shranjevanje biološkega materiala (kosti, DNA, koža, dlaka itd.) (MKGP. 2016).

Ukrepi oziroma instrumenti, ki so posredno ali neposredno vezani na ŽGV, lahko izhajajo s področja tržno-cenovne politike (neposredna plačila na glavo itd.), politike razvoja podeželja (izravnalna plačila itd.) ali s področja javnih služb in drugih splošnih storitev za kmetijstvo (svetovalne službe, raziskovalna dela, javni zavodi itd.).

Slika 1: Upravljanje z ŽGV – shematski prikaz

3.3.4 Primerjava delovanja držav na področju ohranjanja ŽGV

Pri opisu pravne in institucionalne organiziranosti področja ohranjanja ŽGV povzemamo rezultate obsežne raziskave, ki je bila izvedena v 35 evropskih državah in se je nanašala na oceno in pregled podpor za lokalne pasme domačih živali (Kompan in sod., 2014).⁷

V večini evropskih držav so kmetje, ki redijo ogrožene lokalne pasme domačih živali *in situ* neposredno podprti s strani države s kmetijsko-okoljskimi programi v okviru nacionalnih podeželskih razvojnih programov. Višina, obseg podpore in izvajanje ukrepov se med posameznimi državami razlikujejo. Ravno tako se razlikuje tudi vpliv podpor na *in situ* ohranjanje in velikost populacije (Kompan in sod., 2014).

Iz obravnavane literature je bilo možno razbrati, da je cilj ohranjanja ogroženih lokalnih pasem povečanje njihovega števila ter s tem ohranjanje biotske raznovrstnosti ter lažje prilagajanje različnim klimatskim spremembam. Ohranjanje lokalnih pasem domačih živali doprinese k ohranjanju različnih kultur, tradicij in lokalnih skupnosti (Kompan in sod., 2014).

3.3.4.1 Zakonodajni okviri

Področja in pravne ureditve upravljanja lokalnih pasem domačih živali se med posameznimi državami zelo razlikujejo. Posamezne države področje urejajo na nacionalnem nivoju skozi Programi razvoja podeželja ali Programe ohranjanja biodiverzitete, posamezne države pa področje urejajo tudi na regionalnem nivoju. Izmed sodelujočih držav tri države članice EFRP nimajo nikakršne pravne ureditve na tem področju. Izmed 35 sodelujočih držav jih 9 nima Nacionalnega programa za živalske genske vire, v 10 državah pa potekajo priprava le teh. Izmed 26 držav, ki imajo nacionalne programe v šestih le ti niso časovno omejeni. Kar nekaj držav ima nacionalne programe tudi priznane s strani ministrstva in so del nacionalne zakonodaje. Ministrstva so odgovorna za ocenjevanje napredka in morebitno revizijo programov (Kompan in sod., 2014).

---

⁷ Večina informacij in podatkov, predstavljenih v nadaljevanju tega poglavja, izhaja iz ankete, opravljene v 35 državah članicah EFRP za živalske genske vire (AnGR): Albanija, Avstrija, Azerbajdžan, Bosna in Hercegovina, Bolgarija, Hrvaška, Ciper, Češka, Danska, Estonija, Finska, Francija, Nemčija, Grčija, Madžarska, Islandija, Irska, Italija, Latvija, Litva, Črna gora, Norveška, Poljska, Portugalska, Srbija, Slovaška, Slovenija, Španija, Švedska, Švica, Nizozemska, Turčija, Ukrajina, Združeno kraljestvo. Podrobnejše informacije o rezultatih te raziskave so predstavljene v Kompan in sod. (2014).

3.3.4.2 Institucionalne ureditve

Odgovornost za upravljanje z živalskimi genskimi viri je v domeni resornih ministrstev. V nekaterih državah so v aktivnosti vključene tudi druge interesne skupine kot so pasemske organizacije ali raziskovalni inštituti. Implementacija politike s področja živalskih genskih virov poteka skozi ministrstva, priznane rejske organizacije, svetovalnih služb ter raziskovalnih organizacij. V upravljanje živalskih genskih virov so vključene tudi interesne skupine kmetov, združenj kmetov, pasemskih organizacij, raziskovalnih inštitutov, ministrstev in nevladnih organizacij. Število vključenih interesnih skupin se od države do države razlikuje, različna je prav tako stopnja odgovornosti države. Polovica držav ima specializirane nevladne organizacije pristojne za živalske genske vire. Glavna vloga teh je ohranjanje ogroženih/redkih pasem, usposabljanje kmetov, promocija lokalnih izdelkov in javno ozaveščanje (Kompan in sod, 2014).

3.3.4.3 Podporno okolje

Med državami se politika podpor za živalske genske vire razlikuje. Kar nekaj je držav, ki dodatnih podpor nimajo (npr. Nizozemska), vendar ima večina vključenih držav različne oblike podpor. Razlike med državami so tudi v dodeljevanju drugih podpor, neodvisnih od neposrednih plačil. Druge oblike podpor v povezavi z živalskimi genskimi viri so lahko specifične podpore za posamezne pasme ali kritično ogrožene populacije, pod okriljem programov za genetski napredek, podpora za ekološko kmetovanje, podpore za rejske organizacije in druge oblike podpor. Podpore so namenjene tudi za pomoč pri promociji specialnih proizvodov (Kompan in sod., 2014).

3.3.4.4 Pogoji za dodelitev subvencij za in situ ohranjanje

Kriteriji za dodelitev subvencij za *in situ* ohranjanje pri državah so sledeči: pasme morajo biti uvrščene na seznam ogroženih pasem, rejci morajo sodelovati v programu ohranjanja, živali morajo biti vpisane v rodovniško knjigo ali registrirane v bazo podatkov. Pogoji se med posameznimi državami nekoliko razlikujejo, v glavnem pa imajo med državami kar nekaj skupnih kriterijev (Kompan in sod., 2014).

3.3.4.5 Zaveze rejcev, ki dobivajo subvencije za ohranjanje in situ

S pridobitvijo subvencij z namenom ohranjanja živali *in situ* se kmetje obvežejo, da bodo izpolnjevali določene pogoje. Obveznosti rejcev so sledeče: slediti morajo priporočilom parjenja in preprečevati parjenje v sorodu, izpolnjevati morajo zahteve glede velikosti

kmetije, števila živali na kmetiji, gostoto naselitve na paši in določeno stopnja izobrazbe rejca ter znanja o ohranjanju. V večini držav morajo kmetje izpolnjevati določene pogoje kot so vodenje registra, programa vzreje in skrb za dobro počutje ter zagotavljanje povečanje števila živali. Veliko držav pogoje ohranjanja veže na določeno časovno obdobje, npr. 5 let (Kompan in sod., 2014).

3.3.4.6 Dodatni viri financiranja

Dodatna sredstva za ohranjanje prihajajo iz različnih EU skladov in projektov, mednarodnih nevladnih in drugih organizacij (npr. FAO), posebnih mednarodnih projektov (GEF) in raziskovalnih inštitucij (Kompan in sod., 2014).

3.3.4.7 Metodologija izračunavanja subvencij in način plačila

Med državami se razlikujejo načini izračunov subvencij. V nekaterih državah je celoten proračun namenjen vsem pasmam, v drugih se razdeli med posamezne vrste. Večino plačil določajo ministrstva ali agencije neposredno kmetom, ki morajo podati vlogo za subvencije (Kompan in sod., 2014).

Prevladujoče mnenje držav, sodelujočih v raziskavi je, da bi se brez subvencij zmanjšala populacija ogroženih živali, število rejskih organizacij in posledično zmanjšalo število lokalnih proizvodov. Določene države bi lahko brez podpor hitro izgubile lokalne pasme, saj so subvencije ene od zelo pomembnih orodij za ohranjanje le teh. V bolj razvitih državah subvencije nimajo tako pomembne vloge, ker so lokalne pasme vključene v druge programe in veliko manj odvisne od subvencij (Kompan in sod., 2014).

3.3.4.8 Primerjava višin, izplačevalcev in predlogov višin podpor med državami⁸

Podpore za ohranjanje ogroženih pasem ovc, koz in prašičev se v raziskanih državah med državami razlikujejo. Razlike so v višini dodeljenih sredstev in načinu dodeljevanja sredstev. Določene države znotraj posameznih vrst nimajo razlik v višini podpore, medtem ko imejo druge različna plačila za posamezne vrste. Prav tako ni razlik v višini podpor za ovce in koze, ponekod je razlika v višini plačil med spoloma. Podpore za prašiče so v vseh državah višje od podpor namenjenih za koze in ovce. Več držav namenja podpore za ohranjanje pasem ovc in koz držav ki spodbujajo rejo ogroženih pasem prašičev je nekaj manj. Z višino podpor je

---

⁸ Primerjava višine podpor je podrobneje predstavljena v Prilogi 8.3 tega poročila

zadovoljna kar nekaj držav, saj menijo da je trenutna višina podpor zadovoljiva in pripomore k naraščanju populacij posameznih pasem. Nekaj držav predlaga novo višino podpor za katere menijo, da bi pripomogle k boljšemu ohranjanju ogroženih pasem. Kar nekaj držav pa meni, da je določitev višine primernih, ki bi bila najbolj učinkovita težka, saj bi bilo pri tem potrebno upoštevati več dejavnikov (okolje, ozaveščanje javnosti, produkte, kmetije z manjšimi čredami itd.) (Bojkovski in sod., 2015).

Med državami, vključenimi v raziskavo, so vidne razlike v subvencijah namenjenih vrstam in lokalnim pasmam živali, torej o višini finančne spodbude, različnih ali enakih podporah določenega spola, podpori samo določene vrste živali in raznolikosti spodbud. Iz dobljenih podatkov je tako razvidno, da samo Makedonija in Črna Gora namenita manj denarja lokalnim pasmam kot Slovenija. To velja za primerjavo med spodbudami namenjenimi ohranjanju pasem ovc, medtem ko Grčija tej vrsti namenja najvišje spodbude, 221 EUR/žival. Njej sledijo Poljska (za ovce), Latvija (za ovce in ovne) in Avstrija (za ovne). Najmanj pa tako namenijo Slovenija, Španija, Makedonija in Črna Gora. Izmed 35 zajetih držav v študiji 21 držav namenja spodbude ohranjanju določenih pasem ovc, spodbude namenjene ohranjanju koz pa namenja 13 držav. V tem primeru ravno tako Slovenija in Španija najnižje podpirata to vrsto živali, Grčija pa z največjo spodbudo (194 EUR/žival), kateri sledita Latvija in Avstrija. Podpore reji prašičev so znova najvišje v Grčiji (219 evrov), naslednja Latvija s 160 EUR/žival. Madžarska in Poljska pa podpirata samo rejo svinj. Kljub finančnim podporam se je v nekaterih obravnavanih državah populacija zmanjšala ali ostala na enaki ravni. Vendar pa sedanje izplačevanje podpor na glavo prispeva k ohranjanju pasem, ker bi lahko brez subvencij nekatere države za vedno izgubile lokalne pasme. Glede na nižje prihodke pa sedanje višine podpor ne morejo popolno nadomestiti izgube prihodka zaradi slabše produktivnosti lokalnih pasem (Bojkovski in sod., 2015).

Od, v raziskavo vključenih, 35 držav, dve nimata podpor (Azerbajdžan in BIH), tri nimajo zapisanih obravnavanih podatkov (Danska, Nemčija, Irska), ena nima podatkov za obravnavane živali (ovce, koze in prašiče) (Estonija), ena pa sploh nima neposrednih podpor (Nizozemska) (Kompan in sod., 2014).

V državah, ki nista bili predmet zgoraj predstavljene raziskave je sistem ohranjanja sledeč. Ohranjanje redkih pasem v Avstraliji je pod okriljem zasebnih rejcev, pasemskih društev ali nevladnih organizacij, kot je na primer Australian Rare Breeds Trust. Te posebne interesne skupine podpirajo *in situ* ohranjanje pasem na kmetijah preko pasemskega programa in genetskega svetovanja. *Ex situ* pa se izvršuje preko genskih bank, ki jih vzdržujejo pasemska

združenja in nevladne organizacije, ki skrbijo za ohranjanje (FAO. Country ..., 2015). Program, ki pomaga k ohranjanju živalskih genskih virov v Kanadi je Canadian Animal Genetic Resources (CAGR) program. Ta program med drugim zajema tudi razvoj na področju tehnologije za ohranjanje genskih virov (Agriculture ..., 2013).

3.3.5 Ukrepi za ohranjanje živalskih genetskih virov v Sloveniji

3.3.5.1 Zakonodajna osnova ohranjanja lokalnih pasem domačih živali v Sloveniji

Tako kot druga področja je tudi kmetijstvo in s tem povezana živinoreja pravno urejena v pravnih aktih. Nekateri so sprejeti na ravni države, spet drugi bodisi obvezujoči ali neobvezujoči na ravni Evropske unije, del katere je tudi Slovenija. Slovenija je ob vstopu v Evropsko unijo leta 2004 prevzela tudi obveznost spoštovanja pravnih aktov sprejetih na ravni inštitucij Evropske unije (Evropska Komisija, Evropski Parlament in Evropski Svet) in med Evropsko unijo, kot predstavnikom, in ostalim delom sveta.

Na področju slovenske zakonodaje so za ohranjanje lokalnih pasem domačih živali ključni krovni dokumenti kot so Konvencija o biološki raznovrstnosti (v Republiki Sloveniji ratificirana leta 1996) in Strategij ohranjanja biotske raznovrstnosti v Sloveniji ter zakonodajni dokumenti ki urejajo področje: Zakon o živinoreji, Pravilnik o ohranjanju biotske raznovrstnosti v živinoreji. Na osnovi Strategije ohranjanja biotske raznovrstnosti v Sloveniji je resorno ministrstvo tudi sprejelo dolgoročni Program varstva biotske raznovrstnosti v živinoreji za obdobje 2017-2023, Program razvoja podeželja 2014-2020 (PRP 2014-2020) katerega del je tudi seznam avtohtonih in tradicionalnih pasem domačih živali.

3.3.5.2 Program varstva biotske raznovrstnosti v slovenski živinoreji

Program varstva biotske raznovrstnosti v živinoreji (v nadaljevanju: program varstva BRŽ) se v skladu z zakonom izvaja kot javna služba nalog genske banke v živinoreji (v nadaljevanju: javna služba). Program je temeljni dokument izvajanja nalog javne službe. V letu 2002 je začel veljati tudi Zakon o živinoreji, ki je zaščitil avtohtone pasme domačih živali in določil način delovanja in vsebine programa ohranjanja.

Sredstva za delovanje službe zagotavlja MKGP. Program varstva BRŽ je sestavni del Strategije ohranjanja biotske raznovrstnosti v Sloveniji, ki jo je sprejela Vlada Republike Slovenije v letu 2001 in ima svojo podlago v Konvenciji o biološki raznovrstnosti ter v uskladitvi slovenskega pravnega reda s pravnim redom Evropske unije. V dolgoročnem

programu varstva BRŽ so ta sredstva okvirno načrtovana za večletno obdobje. Finančni načrt izvajanja se nato prilagodi v skladu z Izhodišči za pripravo finančnega načrta in programa dela, ki ga vsako leto MKGP pošlje Javni službi. Od leta 2008 naprej (Preglednica 6) so se sredstva zaradi rebalansa proračuna RS znižala, od leta 2013 naprej pa ostajajo na isti ravni.

Preglednica 6: Finančni okvir izvajanja programa varstva biotske raznovrstnosti v slovenski živinoreji

Leto izvajanja programa	Višina sredstev program skupaj	Višina sredstev podpore rejcem – »de minimis«
2001	75.000*	30.000*
2002	75.000*	30.000* + 25.000* investicijske podpore
2003	82.600*	33.000*
2004	52.600*	10.000*
2005	51.671*	10.000*
2006	33.540*	100.035 SIT?
2007	206.800**	/
2008	224.792**	17.620** – cikasto govedo
2009	216.001**	25.154**
2010	217.546**	23.210**
2011	217.548**	26.875**
2012	187.552**	23.400**
2013	172.305**	20.700**
2014	167.946**	15.256**
2015	172.306**	14.895**
2016	175.476	14.514**
2017	172.840	17.000** načrtovano

* znesek (v 000 SIT); ** znesek (v €)

Program varstva BRŽ za obdobje 2017 do 2023 je dolgoročni program ukrepov, ki zagotavlja varstvo in ohranjanje posamezne vrste, pasme in linije domačih živali v Republiki Sloveniji. Cilji in usmeritve dolgoročnega programa ohranjanja so:

- ohranjanje vseh pasem domačih živali, ki se redijo na območju Republike Slovenije, s posebnim poudarkom na avtohtonih pasmah v avtohtonem (izvornem) okolju;
- ohranjanje pasem domačih živali v izvornem okolju (in situ in vivo ohranjanje) oziroma izven okolja, v katerem so nastale (ex situ in vivo in ex situ in vitro ohranjanje), za vsako pasmo domačih živali;

- ustanavljanje in delovanje genskih bank v živinoreji;
- izpolnjevanje mednarodnih obveznosti;
- vzgojo in usposabljanje na področju ohranjanja biotske raznovrstnosti v živinoreji;
- ozaveščanje javnosti o pomenu ohranjanja biotske raznovrstnosti v živinoreji;
- povezovanje z drugimi programi na področju kmetijstva.

Osnovne smernice Program varstva BRŽ za obdobje 2017 do 2023 so:

1. Ohranjanje oziroma povečanje staleža slovenskih avtohtonih pasem domačih živali, ki imajo prvo ali drugo stopnjo ogroženosti.
2. Ohranjanje oziroma povečanje staleža slovenskih avtohtonih pasem domačih živali, ki so manj ogrožene, v tradicionalnem okolju ali v tradicionalnih praksah priraje.
3. Izboljšano in okrepljeno podporno okolje za dejavnosti priraje in trženja izdelkov slovenskih avtohtonih pasem domačih živali, ki imajo prvo ali drugo stopnjo ogroženosti.
4. Izboljšano in okrepljeno podporno okolje za dejavnosti priraje in trženja manj ogroženih slovenskih avtohtonih pasem domačih živali, ki se redijo v tradicionalnem okolju ali v okviru tradicionalnih praks.

Najpomembnejši izzivi in ukrepi ohranjanja pasem v prihodnje je preprečevanje parjenja v sorodstvu, ki predstavlja veliko težavo in izziv pri večini slovenskih lokalnih pasem, še posebej pri avtohtonih pasmah domačih živali z zelo majhnimi populacijami. Dolgoročno ohranjanje pasem, genetske raznovrstnosti, ugotavljanje in izločevanje genetskih napak ter preprečevanje parjenja v sorodstvu je mogoče le z vpeljavo rutinskih molekularno-genetskih metod. Takšne metode v kontekstu ogroženih populacij omogočajo preverjanje in določanje porekla, iskanje optimalnega paritvenega partnerja, kakor tudi pregled genetske variabilnosti znotraj populacije. Z odbiro nesorodnih živali z največjo možno genetsko variabilnostjo dosežemo dolgoročno stabilno in odpornejšo populacijo ali celo povečanje staleža ogroženih pasem. Program varstva BRŽ je tako pripravljen na osnovi Globalnega načrta ohranjanja živalskih genskih virov, ki so ga v letu 2007 sprejele države članice FAO (Global Plan..., 2007). Vključuje štiri 4 najpomembnejša strateška prednostna področja ohranjanja ŽGV, ki so predstavljena v nadaljevanju:

STRATEŠKO PREDNOSTNO PODROČJE 1

Karakterizacija, inventarizacija, spremljanje trendov in z njimi povezanih tveganj v povezavi z ogroženostjo ŽGV

Prednostne naloge: Izboljšanje poznavanja stanja, značilnosti, vlog in vrednosti ŽGV in proizvodnih sistemov rej.

Dolgoročni cilj: **Izboljšanje razumevanja stanja, trendov in povezanih tveganj ogroženosti pasem ter značilnosti živalskih genskih virov za izboljšanje in sprejemanje odločitev za njihovo trajnostno rabo, razvoj in ohranjanje.**

STRATEŠKO PREDNOSTNO PODROČJE 2

Trajnostna raba in razvoj

Prednostne naloge: Okrepiti vlogo rejcev pri oblikovanju in soodločanju rejskih strategij in programov, v katerih je potrebna usmeritev v optimalni izkoristek genetske raznovrstnosti pasem ter zagotavljati, da so populacije domačih živali usklajene z njihovim proizvodnim okoljem in družbenimi potrebami.

Dolgoročni cilj: **Zagotoviti trajnostni razvoj in rabo živalskih genskih virov v tradicionalnih proizvodnih sistemih, s poudarkom na zagotovitvi hrane in razvoja podeželja.**

STRATEŠKO PREDNOSTNO PODROČJE 3

Ohranjanje ŽGV

Prednostne naloge: Širitev in diverzifikacija programov ohranjanja s kombinacijo trajnostne rabe pasem domačih živali v njihovem izvornem okolju (*in situ in vivo*) in izven njihovega izvornega okolja (*ex situ in vivo*) ter vzporednim ohranjanjem in posodabljanjem zbirk genetskega materiala (*ex situ in vitro*).

Dolgoročni cilj: **Zavarovanje raznovrstnosti in celovitosti genetske osnove ŽGV z boljšimi izvedbenimi in usklajevalnimi ukrepi ohranjanja. Živalske genske vire je potrebno ohranjati tako v *in situ* kot *ex situ* obliki ter poskrbeti za njihovo ohranjanje tudi v izrednih razmerah (bolezni, plenilci, naravne nesreče, ekonomske krize, vojne, ...).**

STRATEŠKO PREDNOSTNO PODROČJE 4

Politike, inštitucije in zmogljivosti

Prednostne naloge: Razvoj močnejših institucionalnih okvirjev za upravljanje z ŽGV, vključno z

naloge: mehanizmi, ki omogočajo boljšo komunikacijo med deležniki ter olajšati sodelovanje med rejci v načrtovanju in izvajanju politik in programov na področju ŽGV. Izboljšati ozaveščenost, vzgojo in izobraževanje, usposabljanje ter raziskovanje na vseh področjih upravljanja z ŽGV, tudi na novo nastajajočih področjih (molekularna biologija, dostop in delitev koristi, ekosistemske storitve, prilagojenost pasem, možnosti prilagajanja podnebnim spremembam).

Dolgoročni cilj: **Vključenost pri razvoju in nadzoru izvajanja politike, institucionalnih okvirjev za upravljanje z ŽGV ter iniciativ za povečanje ozaveščenosti na področju trajnostnega upravljanja z ŽGV.**

3.3.5.3 Podpore rejcem v okviru programa Genska banka (državne pomoči)-Ukrep »de minimis«

Poleg podpor z naslova Programa razvoja podeželja lahko rejci lokalnih pasem domačih živali prejemajo podpore tudi z ukrepov, ki se izvajajo v obliki nacionalnih državnih pomoči. Ohranjanje genetske pestrosti pri plemenjakih avtohtonih pasem se izvaja v okviru Programa varstva biotske raznovrstnosti v živinoreji, prednostno področje 3. Vsakoletna enkratna državna podpora t.i. ukrep »de minimis«, je namenjena rejcem tistih pasem, ki imajo, glede na 5. člen Pravilnika ohranjanja biotske raznovrstnosti v živinoreji, ki imajo v skladu z Registrom z zootehniško oceno pasem stopnjo ogroženosti kritična ali ogrožena in imajo v skladu s potrjenim rejским programom odbranega, ocenjenega in potrjenega plemenjaka. Posameznega plemenjaka je mogoče uveljavljati za pomoč največ dvakrat. V spodnjih Preglednicah 7-13 je prikazana dinamika izplačevanja podpor »de minimis« po letih in posameznih pasmah (Številco..., 2016).

Preglednica 7: Podpore »de minimis« in vključenost v program in situ ohranjanja v letih 2008-2010

Pasma	2008		2009			2010		
	Plemen- jaki	Rejci	Plemen- -jaki	Pleme- nice	Rejci	Plemen- jaki	Pleme- nice	Rejci
Cikasto govedo	32	30	33	31	47	34	34	53
Krškopoljski prašič			26	14	21	29	29	23
Belokranjska pramenka			29	24	20	12	10	9
Istrska pramenka			37	22	5	7	7	3
Drežniška koza			28	16	19	8	7	9
SKUPAJ:	32	30	153	107	112	90	87	97

Preglednica 8: Podpore »de minimis« in vključenost v program in situ ohranjanja v letu 2011

Pasma	Št. plemenjakov	Št. plemenic	Št. rejcev
Cikasto govedo	38	37	59
Krškopoljski prašič	30	24	25
Belokranjska pramenka	19	17	12
Istrska pramenka	21	15	5
Drežniška koza	13	10	12

Preglednica 9: Podpore »de minimis« in vključenost v program in situ ohranjanja v letu 2012

Pasma	Število plemenjakov	Število plemenic	Število rejcev
Cikasto govedo	40	40	63
Krškopoljski prašič	11	9	17
Istrska pramenka	10	8	3
Belokranjska pramenka	9	9	7
Drežniška koza	7	6	7

Preglednica 10: Podpore »de minimis« in vključenost v program in situ ohranjanja v letu 2013

Pasma	Število plemenjakov	Število plemenic	Št. rejcev
Cikasto govedo	47	48	71
Krškopoljski prašič	23	19	31
Istrska pramenka	15	11	3
Belokranjska pramenka	10	6	9
Drežniška koza	16	12	14

Preglednica 11: Podpore »de minimis« in vključenost v program in situ ohranjanja v letu 2014

Pasma	Število plemenjakov	Število plemenic	Število rejcev
Cikasto govedo	46	39	69
Krškopoljski prašič	12	7	18
Istrska pramenka	7	7	2
Belokranjska pramenka	5	7	4
Drežniška koza	4	4	3

Preglednica 12: Podpore »de minimis« in vključenost v program in situ ohranjanja v letu 2015

Pasma	Število plemenjakov	Število plemenic	Število rejcev
Cikasto govedo	22	24	38
Krškopoljski prašič	20	18	30
Istrska pramenka	9	7	3
Belokranjska pramenka	4	4	6
Drežniška koza	13	12	12

Preglednica 13: Podpore »de minimis« in vključenost v program in situ ohranjanja v letu 2016

Pasma	Število plemenjakov	Število plemenic	Število rejcev
Cikasto govedo	49	45	61
Krškopoljski prašič	14	8	18
Istrska pramenka	13	13	2
Belokranjska pramenka	4	4	3
Drežniška koza	4	4	3

3.3.5.4 Podpore rejcem avtohtonih in tradicionalnih pasem živali iz naslova kmetijsko-okoljskih plačil

V Sloveniji je s spodbudami iz naslova kmetijsko-okoljskih plačil podprtih 11 lokalnih pasem domačih živali. Od leta 2003, ko je država začela spodbujati rejo teh živali, se je pri nekaterih pasmah stalež rahlo povišal nad kritično mejo (Bojkovski in sod., 2015). V nadaljevanju so predstavljene višine podpor samo pri vrstah živali, ki jih v empiričnem delu raziskovalnega projekta podrobneje obravnavamo (ovce, koze in prašiči). Za pridobitev zaokrožene situacije o izvajanju podpor iz tega naslova pa v zaključku tega poglavja pripravljamo še sumarni pregled za obdobje 2007-2016.

SKOP (2004-2006)

Pred letom 2004 ni zaslediti kmetijsko okoljskih plačil za rejo avtohtonih in tradicionalnih pasem, zato bomo v nadaljevanju predstavili podatke od leta 2004 naprej, ko so se te podpore z naslova Kmetijsko okoljskih plačil začele dodeljevati. Na podlagi podatkov iz Poročil o

stanju kmetijstva, živilstva in gozdarstva v posameznih letih od leta 2004 do leta 2014 pripravljenih s starni Kmetijskega inštituta Slovenije, v nadaljevanju predstavljamo višine podpore za rejo avtohtonih in tradicionalnih pasem na enoto (žival/GVŽ), skupno višino podpore na ravni celotne Slovenije, število vključenih KMG in število vključenih živali. V primeru podatkov se osredotočamo na rejo avtohtonih in tradicionalnih pasem ovc, koz in prašičev.

V letu 2003 se je izvajalo 14 ukrepov SKOP, v letu 2004 je bilo dodanih še 8 ukrepov, med njimi tudi rejo avtohtonih in tradicionalnih pasem domačih živali. Ukrep reje je bil uvrščen v drugo skupino Ohranjanje naravnih danosti, biotske pestrosti, rodovitnosti tal in tradicionalne kulturne krajine. V letih 2004, 2005 in 2006 je višina podpore za ovce in koze znašala 18 €/žival, za prašiče 48 €/žival. Odobreno plačilo (do 31.12.2004) za ukrep SKOP po uredbi 2004 za rejo avtohtonih in tradicionalnih pasem domačih živali je v letu 2004 znašalo 110.099.000 SIT. V ukrep je vstopilo 1.177 KMG in 10.970 živali. V ukrep SKOP je v leto 2005 vključenih 13.412 živali. Skupna višina plačila je za leto 2005 znašala 139.548.000 SIT oziroma 582.300 EUR. V letu 2006 je bilo v ukrep vključenih 12.419 živali. Skupna višina plačil je znašala 527.900 evrov (Poročilo o stanju kmetijstva, živilstva in gozdarstva v letu 2004. 2005; Poročilo o stanju kmetijstva, živilstva in gozdarstva v letu 2005. 2006; Poročilo o stanju kmetijstva, živilstva in gozdarstva v letu 2006. 2007; Poročilo o stanju kmetijstva, živilstva in gozdarstva v letu 2010..., 2011) (Preglednica 14).

Preglednica 14: Pregled podpor Programa razvoja podeželja v Sloveniji 2004-2006

Spremenljivke		Ukrepi		
		SKOP (2004-2006)		
		2004	2005	2006
Višina podpore (EUR/žival)	Ovce in koze	18	18	18
	Prašiči	48	48	48
Skupna višina podpore (EUR ali SIT)		110.099.000 SIT	139.548.000 SIT oz. 582.300 EUR	527.900 EUR
Število KMG		1.177		
Število živali		10.970	13.412	12.419

SKOP=Slovensko kmetijski okoljski program, EUR=evro, SIT=slovenski tolar, KMG=kmetijsko gospodarstvo

Prehod SKOP/KOP

Z letom 2007 se je začelo novo sedemletno programsko obdobje 2007-2013. Politika razvoja podeželja se je v tem obdobju izvajala preko 4 osi. V drugi osi se je v sklopu ukrepa Kmetijsko okoljska plačila izvajal podukrep Reja avtohtonih in tradicionalnih pasem domačih živali. Kmetijsko okoljski ukrep se je izvajal po dveh shemah in sicer po SKOP (iz PRP 2004-2006) in KOP (iz PRP 2007-2013). V okviru SKOP so v obdobju 2007-2010 za ovce in koze namenili 10,80 EUR/žival, za prašiče 28 EUR/žival. V okviru KOP-a je višina plačila v obdobju 2007-2013 za rejo lokalno prilagojenih pasem znašala 89,38 EUR/GVŽ. V tem programu ni bilo različnih plačil za ovce, koze in prašiče, temveč je bilo plačilo izračunano na enoto GVŽ. V ukrep SKOP je bilo leta 2007 vključenih 312 KMG, izplačanih je bilo 60.000 EUR. V ukrep KOP je bilo vključenih 1.132 KMG, izplačanih je bilo 477.200 EUR. Skupno je bilo v ukrepih SKOP in KOP izplačanih 537.100 EUR in sicer 1.444 KMG. Do 15.10.2009 je bilo za ukrepe SKOP/KOP izplačanih 541.100 EUR za 1.386 KMG. V letu 2009 je bilo v vključenih 1.145 KMG in višina izplačanih sredstev je znašala 500.300 EUR. V letu 2010 je bilo v ukrep vključenih 1.014 KMG in izplačanih sredstev 487.600 EUR (Poročilo o stanju kmetijstva, živilstva in gozdarstva v letu 2007. 2008; Poročilo o stanju kmetijstva, živilstva in gozdarstva v letu 2008. 2009; Poročilo o stanju kmetijstva, živilstva in gozdarstva v letu 2010..., 2011) (Preglednica 15).

Preglednica 15: Pregled podpor Programa razvoja podeželja v Sloveniji 2007-2010

Ukrepi									
Spremenljivke		SKOP/KOP (2007-2010)							
		2007		2008		2009		2010	
	Ukrepi	SKOP	KOP	SKOP	KOP	SKOP	KOP	SKOP	KOP
Višina podpore (EUR/žival ali GVŽ)	Ovce in koze	10,8 €/žival	89,38 €/GVŽ	10,8 €/žival	89,38 €/GVŽ	10,8 €/žival	89,38 €/GVŽ	10,8 €/žival	89,38 €/GVŽ
	Prašiči	28 €/žival	89,38 €/GVŽ	28 €/žival	89,38 €/GVŽ	28 €/žival	89,38 €/GVŽ	28 €/žival	89,38 €/GVŽ
Skupna višina podpore (€)		60.000	477.200						
Število KMG		312	1.132						
Skupna višina podpore za vsa vključena KMG		537.100 € za 1.444 KMG		541.100 € za 1.386 KMG		500.300 € za 1.145 KMG		487.600 € za 1.014 KMG	

SKOP=Slovensko kmetijski okoljski program, KOP=Kmetijsko okoljska plačila, €=evro, SIT=slovenski tolar, KMG=kmetijsko gospodarstvo, GVŽ=glava velike živine

KOPOP (2015-2020)

V novem programskem obdobju Programa razvoja podeželja 2015-2020 je znotraj ukrepa M10 Kmetijsko-okoljsko podnebnih plačil (KOPOP) vključena tudi operacija 'Reja lokalnih pasem, ki jim grozi prenehanje reje' (ARSKTRP, 2016).

V prvem letu programskega obdobja je bila določena višina podpore 193,62 EUR/GVŽ letno za avtohtone in tradicionalne pasme domačih živali, vendar se je višina podpore izplačala v deležu 60%, kar pomeni 116,17 EUR/GVŽ. Od leta 2016 naprej je višina podpore 193,62 EUR/GVŽ za avtohtone pasme domačih živali in 116,17 EUR/GVŽ za tradicionalne pasme domačih živali. Upravičeni so rejci vseh avtohtonih pasem domačih živali ki so vključene v našo raziskavo (belokranjska pramenka, jezersko-solčavska ovca, drežniška koza in krškopoljski prašič) (Preglednica 16) (Ivačič, 2016).

Preglednica 16: Pregled podpor Programa razvoja podeželja v Sloveniji 2007-2020

Spremenljivke	Ukrepi			
	KOP (2007-2014)		KOPOP (2015-2020)	
	Ovce in koze	Prašiči	Avtohtone pasme	Tradicionalne pasme
Višina podpore (EUR/GVŽ)	89,38	89,38	193,62	116,17

KOP=Kmetijsko okoljska plačila, KOPOP=kmetijsko-okoljska-podnebna plačila, €=evro, GVŽ=glava velike živine

Sumarni pregled

V Preglednici 17 predstavljamo obseg in dinamiko izvajanja podpor rejcem vseh upravičenih avtohtonih in tradicionalnih pasem v obdobju PRP 2007-2013, ko so se podpore izvajale kot eden od podukrepov programa KOP (Reja avtohtonih in tradicionalnih pasem domačih živali, šifra PAS) ter v prvih treh letih aktualnega PRP 2014-2020, ko se podpore izvajajo v okviru KOPOP (operacija 'Reja lokalnih pasem, ki jim grozi prenehanje reje, šifra GEN_PAS).

Gibanje populacije slovenskih avtohtonih pasem živali je podrobneje opisano v poglavju 3.1.1 tega poročila, zato se v opisu osredotočamo zgolj na informacije, ki se nanaša na izvajanje podpor.

Prvi podatek, ki zbode v oči je, da delež celotne populacije živali, ki so vključene v podpore, med pasmami močno variira. V splošnem lahko rečemo, da je delež višji v primeru avtohtonih pasem. Izjemi sta tu dve, vsaka na svoji strani. Med avtohtonimi pasmami navzdol izstopa podatek o vključeni populaciji štajerske kokoši (3,31%). Med tradicionalnimi pasmami pa od splošnega pravila odstopata navzgor ljutomerski kasač v letu 2014 (vključenih 35,43% vseh živali te pasme) ter prašič slovenski landrace, katerih je bilo v letu 2016 v program vključenih kar 36,93% celotne populacije.

Med avtohtonimi pasmami poleg že imenovane štajerske kokoši beleži nizko vključenost v program podpor jezersko solčavska ovca, katere vključenost se giblje na ravni okrog 20%. Najvišji delež vključenosti v program podpor (blizu ali okrog 50%) beležijo belokranjska in istrska pramenka, drežniška koza in krškopoljski prašič.

Preglednica 17: Število živali slovenskih avtohtonih in tradicionalnih pasem, deležnih plačil v okviru podukrepa PAS (PRP 2007-13) oziroma GEN_PAS (PRP 2014-2020)

	Št. živali, v podukrepu PAS (PRP 2007-2013) oz. operaciji GEN_PAS (PRP 2014-2020)					Ocena staleža čistokrvnih živali		Delež vključenih v PAS oz. GEN_PAS	
	2007	2010	2014	2015	2016	2014	2016	2014	2016
AVTOHTONE PASME									
cikasto govedo	750	731	1021	1156*	1489*	3351	4289	30,47	34,71
lipicanski konj	573	545	536	504	535	1231	1267	43,54	42,22
posavski konj	524	491	546	470	591	1720	1750	31,74	33,77
slovenski hladnokrvni konj	493	1492	1235	771	980	3000	2950	41,17	33,22
krškopoljski prašič	566	443	585	680	899	1443	1950	40,54	46,10
belokranjska pramenka	601	422	469	381	497	900	1050	52,11	47,33
bovška ovca	1469	1505	1614	1517	1632	3400	3500	47,47	46,63
istrska pramenka	761	667	585	550	542	1150	1050	50,87	51,62
jezersko-solčavska ovca	4756	4600	3559	2887	3268	17000	17200	20,94	19,00
drežniška koza	257	242	288	327	371	650	670	44,31	55,37
štajerska kokoš	699	55	/	190	190	1700	1450	/	1,31
TRADICIONALNE PASME									
ljutomerski kasač	357	269	124	54	56	350	300	35,43	18,66
slovenska landrace	146	161	285	1613	1637	5253	4432	5,43	36,93
slovenski veliki beli prašič	4	3	1	/	/	577	901	0,17	/
oplemenjena jezersko-solčavska ovca	2736	2520	1672	2085	2638	55000	60000	3,04	4,39
slovenska sanska koza	232	171	224	220	291	2500	2600	8,96	11,19
slovenska srnasta koza	1026	911	317	313	483	4000	4100	7,93	11,78
slovenska grahasta kokoš	1133	104	/	750	750	1294	759	/	/
slovenska srebrna kokoš	479	/	/	610	610	573	603	/	100,0
slovenska rjava kokoš	110	/	/	1600	1600	2692	1737	/	92,11
slovenska pozno operjena kokoš	/	/	/	390	390	378	417	/	9,35

Vir: OIKOS, 2017; MKGP, 2017

* ocena na podlagi podatka o GVŽ; podatek o številu živali po kategorijah ni znan, zato je ocenjen na podlagi strukture celotne populacije govedu v Sloveniji v letu 2016 (SURS, 2017)

Delež živali, sodelujočih v programu podpor rejam slovenskih avtohtonih pasem je v obdobju zadnjih treh let precej stabilen, navkljub dejstvu, da se opazovani leti (2014 in 2016) nahajata v dveh različnih programskih obdobjih, ob nekoliko spremenjenih pogojih izvajanja in različnih ravneh podpor (višje v 2016). Pri tem vendarle opazamo nekaj izjem in sicer se je vključenost znižala (tako v relativnem smislu kot tudi absolutno) pri slovenskem hladnokrvnem konju in ljutomerskem kasaču. Zvišala pa se je (spet tako v relativnem smislu, kot tudi absolutno) pri že navedenem prašiču slovenski landrace, drežniški kozi in krškopoljskem prašiču.

3.3.5.5 Ukrepi iz naslova politike razvoja podeželja, ki posredno vplivajo na ohranjanje lokalnih pasem domačih živali v Sloveniji

Trenutno veljavni ukrepi iz naslova politike razvoja podeželja izhajajo iz Programa razvoja podeželja Republike Slovenije, sprejetega za obdobje 2014-2020. Ta se osredotoča na tri glavna področja: izboljšanje biotske raznovrstnosti, stanja voda in tal; konkurenčnost kmetijskega sektorja in socialno vključenost ter lokalni razvoj podeželskih območij. V okviru PRP 2014-2020 se izvaja 13 ukrepov, ki se nadalje delijo na podukrepe in operacije (Program ..., 2014).

V nadaljevanju so predstavljeni možni ukrepi/podukrepi/operacije neposredno ali posredno povezane z rejo lokalnih pasem domačih živali:

- Ukrep M1- *Prenos znanja in dejavnosti informiranja*, znotraj tega pa Podukrep M1.1- *Podpora za dejavnosti poklicnega usposabljanja in pridobivanja spretnosti*. Upravičenci do podpor so lahko subjekti zasebnega ali javnega prava. Preko tega ukrepa bi se lahko izvajalo dodatno izobraževanje kmetov, tako v okviru obveznosti izvajanja ukrepov ekološkega kmetovanja, kmetijsko okoljskih in podnebnih plačil in dobrobiti živali, kot tudi gospodarjenje z naravnimi viri, predelava in trženje izdelkov avtohtonih pasem domačih živali.
- Ukrep M4 - *Naložbe v osnovna sredstva*, znotraj tega Podukrep M4.1 - *Podpora za naložbe v kmetijska gospodarstva* in Podukrep M4.2 - *Podpora za naložbe v predelavo/trženje in/ali razvoj kmetijskih proizvodov*. Podukrep M4.1 bi lahko pripomogel k novogradnji ali obnovi nepremičnin ter nakupu pripadajoče opreme in strojne opreme, nakupu kmetijskih površin, postavitvi pašnikov in obor ter nakupu pripadajoče opreme za nadzorovano pašo itd. Podukrep M4.2 bi lahko pripomogel h gradnji in obnovi nepremičnin povezanih s predelavo in trženjem.
- Ukrep M6 - *Razvoj kmetij in podjetij*, znotraj tega Podukrep M6.1-*Pomoč za zagon dejavnosti za mlade kmete* in Podukrep M6.4-*Podpora za naložbe v vzpostavitev in razvoj nekmetijskih dejavnosti*. Podukrep M6.1 lahko pripomore k izboljšanju starostne strukture in zadrževanju mladih na podeželju, medtem ko Podukrep M6.4 k podpori nekmetijskih dejavnosti povezanih z lokalno samooskrbo, zelenim turizmom, naravno in kulturno dediščino ter tradicionalnimi znanji in socialnim podjetništvom.
- Ukrep M9 - *Ustanovitev skupin in organizacij proizvajalcev*. Ta omogoča večjo povezanost in tržno usmerjenost v kmetijskem sektorju preko skupnega nastopa in

organizirane prodaje na trgu. To bi pripomoglo k povezovanju rejcev in njihovi boljši tržni usmerjenosti.

- • Ukrep M10 - *Kmetijsko-okoljska in podnebna plačila*. Najbolj neposredno vpliva na rejo lokalnih pasem domačih živali ravno Operacija M.10.1.18-*Reja lokalnih pasem, ki jim grozi prenehanje reje* (GEN_PAS). Posredno znotraj tega ukrepa na ohranjanje lokalnih pasem domačih živali pripomorejo tudi Operacija M.10.1.15-*Planinska paša* (KRA_CRED, KRA_PAST) in Operacija M.10.1.14-*Reja domačih živali na območju pojavljanja velikih zveri* (KRA_OGRM, KRA_VARPA, KRA_VARPP).
- Ukrep M11-*Ekološko kmetovanje*. Lokalne pasme so zaradi svojih lastnosti in boljše prilagoditvene sposobnosti ter odpornosti bolj prilagojene lokalnemu okolju in s tem bolj primerne za ekološko kmetovanje. V primeru, da redijo na kmetiji travojede živali pa so upravičeni tudi do plačila z naslova trajnega travinja. To je lahko še dodatna spodbuda k reji drobnice, posebej lokalnih pasem.
- Ukrep M13-*Plačila območjem z naravnimi ali drugimi posebnimi omejitvami*. Ta ukrep spodbuja sonaravne sisteme kmetovanja, trajnostno rabo kmetijskih zemljišč in ohranjanje kulturne krajine podeželskih območij.
- Ukrep M14-*Dobrobit živali*. Od leta 2014 se izvaja v prašičereji, od leta 2017 se predvideva tudi pri reji govedi in drobnice.
- Ukrep M16-*Sodelovanje*, znotraj tega Podukrep M16.4-Podpora za horizontalno in vertikalno sodelovanje med udeleženci v dobavni verigi za *vzpostavitev in razvoj kratkih dobavnih verig in lokalnih trgov* ter za promocijske dejavnosti na lokalni ravni, ki so povezane z razvojem kratkih dobavnih verig in lokalnih trgov (Program..., 2015; Navodila..., 2015).

Vsi zgoraj naštet ukrepi in podukrepi lahko posredno vplivajo ali pripomorejo k ohranjanju lokalnih pasem domačih živali. Dodatna finančna sredstva lahko prispevajo in spodbudijo k sodelovanju in ozaveščanju različnih akterjev, trženju in prodaji kmetijskih proizvodov, infrastrukturnim izboljšavam na kmetiji, ohranjanju lokalnih pasem itd.

Zraven plačil z naslova PRP lahko kmetje pod določenimi pogoji prejmejo tudi neposredna plačila, ki zajemajo shemo osnovnega plačila (plačilne pravice), plačila za zeleno komponento, plačila za mlade kmete, proizvodno vezana plačila in shemo za male kmete. V poštev pridejo predvsem plačilne pravice, plačilo za mlade kmete in shema za male kmete. Plačila so možna tudi z naslova Nacionalnih ukrepov razvoja podeželja, znotraj katerega sta ukrepa Pomoč za dokončanje komasacijskih postopkov in Podpora strokovnim prireditvam,

stanovskemu in interesnemu združevanju. Znotraj Ukrepa Promocije pa bi bil primeren tudi ukrep Informiranje in promocija kmetijskih proizvodov na notranjem trgu EU in tretjih državah. Znotraj Ukrepov pomoči pa imajo pomembno vlogo pri ohranjanju lokalnih pasem domačih živali tudi t.i. »*de minimis*« ukrepi (ARSKTRP. Programsko..., 2016).

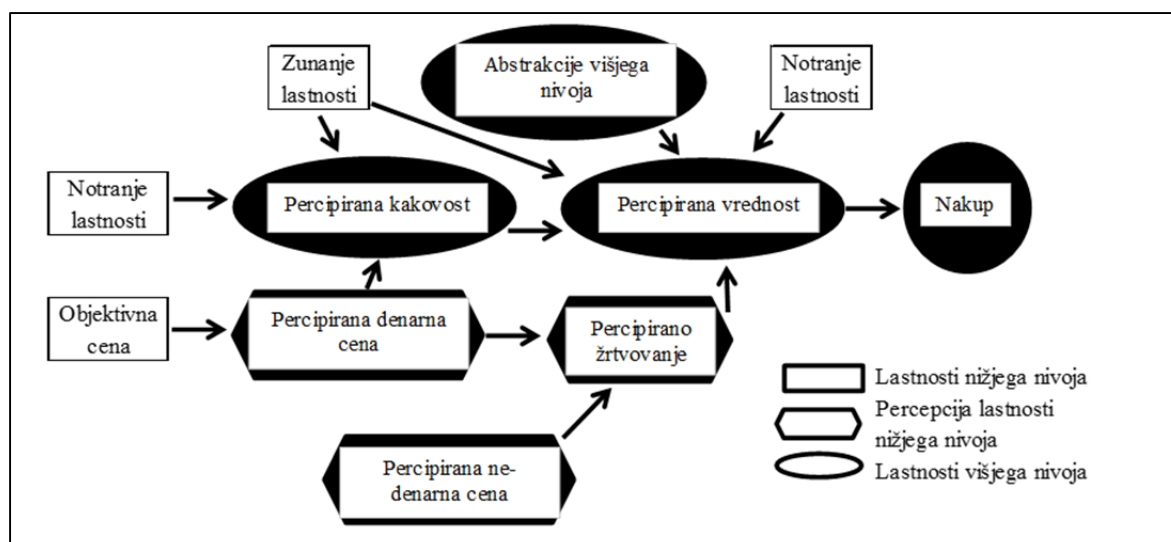
3.4 Percepcija in dejavniki nakupnega odločanja za proizvode avtohtonih pasem

3.4.1 Koncept percipirane vrednosti

Percipirana vrednost (ang. perceived value) je nedotakljiv, celosten občutek potrošnika glede izdelka. Gre za zelo pogosto obravnavani konstrukt, ki z gledišča potrošnika obravnava kaj leta želi oziroma verjame, da bo dobil ob nakupu oziroma ob uporabi določenega izdelka, pridelka ali storitve (Woodruff, 1997). Percipirana vrednost vključuje razmerje med tem, kar potrošnik dobi (npr. kakovost, užitek, ipd.) in tem, kar je pripravljen za to dati (Zeithaml, 1988; Woodruff, 1997). Gre za vrednost izdelka, kot jo prepozna potrošnik in ni enaka dejanski (objektivni) vrednosti, torej gre za potrošnikovo subjektivno dožemanje vrednosti (Zeithaml, 1988).

Konstrukt percipirane vrednosti se razlikuje od konstrukta percipirane kakovosti, saj je vrednost bolj osebne in subjektivne narave, torej gre pri konceptu percipirane vrednosti za koncept višjega nivoja; poleg tega pa za razliko od kakovosti vrednost vsebuje razmerje med komponentama dam in dobim (Zeithaml, 1988). V modelu na sliki 2 so prikazana razmerja med cenovno komponento, percipirano kakovostjo in percipirano vrednostjo (Zeithaml, 1988).

Slika 2: Razmerja med cenovno komponento, percipirano kakovostjo in percipirano vrednostjo (Zeithaml, 1988)

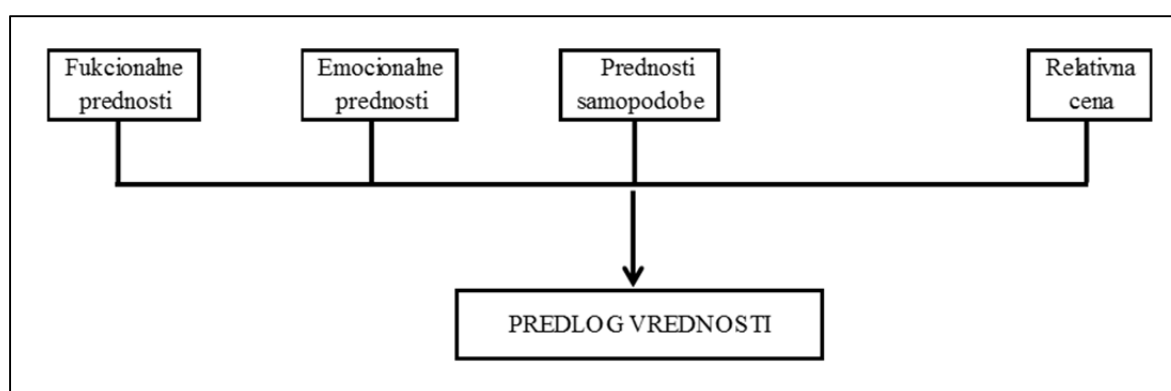
Olson (1972; 1977) je percipirano kakovost izdelkov razdelil v skupek intrinzičnih (notranjih) in ekstrinzičnih (zunanjih) informacij oziroma lastnosti izdelka. Med intrinzične štejemo tiste, ki so del fizične komponente izdelka (npr. barva, okus, vonj, sladkost,...), ekstrinzične lastnosti pa so povezane z izdelkom, vendar fizično, v ožjem smislu niso njegov del, npr. etiketa, zamašek, cena, blagovna znamka, regija porekla in drugo. Embalaža je lahko intrinzična ali ekstrinzična lastnost, odvisno od tega ali fizično predstavlja del izdelka.

Intrinzične in ekstrinzične lastnosti, kot dejavniki izbire imajo pomemben vpliv na nakupni namen in vedenje pri hrani in vinu. Intrinzične lastnosti so pomemben dejavnik izbire še posebej v primeru, ko gre za izdelke, ki jih potošniki konzumirajo pogosteje in jih tudi bolj poznajo (Agnoli in sod., 2016).

Koncept percipirane vrednosti se razlikuje od okoliščin oz. konteksta (Zeithaml, 1988; Woodruff, 1997). To pomeni, da je lahko percepcija v procesu nakupa drugačna, kot pa kasneje ob, ali po uporabi izdelka. Med procesom nakupnega odločanja potrošnik izbira med različnimi alternativami, kjer so pomembni predvsem ekstrinzične lastnosti. Med ali po uporabi določenega pridelka, izdelka, ali storitve pa so potrošniku pomembnejše intrinzične lastnosti. Ekstrinzične lastnosti so pri percepciji kakovosti pomembnejši, takrat, ko potrošnik nima dovolj informacij. Torej, torej kadar potrošnik živila ne pozna, ga nima časa ali možnosti pred nakupom poskusiti, ali pa intrinzičnih lastnosti ni sposoben oceniti (Zeithaml, 1988).

Percipirana vrednost je tesno povezana s konceptom t.i. predloga vrednosti (ang. *value proposition*). Aaker (1996) predlog vrednosti opisuje, kot neke vrste izjavo oz. komunikacijo

o funkcionalnih in emocionalnih lastnosti proizvoda, ter o učinkih na samopodobo porabnika (tu gre za dožemanje sebe v povezavi z drugimi ob uporabi dotičnega proizvoda oz. storitve). Funkcionalna vrednost se v tem kontekstu nanaša na kakovost, zanesljivost, hitrost in podobne lastnosti izdelka; emocionalna vrednost se nanaša na občutke, ki jih ima potrošnik ob uporabi ali posedovanju izdelka, med tem ko vrednost samopodobe predstavlja simbolno vrednost za posameznikovo samopodobo in je povezana s pripadnostjo določeni skupini. Aaker (1996) s predlogom vrednosti povezuje tudi ceno, vendar jo obravnava ločeno. Po njegovem visoka cena lahko zmanjša vrednosti izdelka, lahko pa je po drugi strani tudi pokazatelj za njegovo višjo kakovost. Bistveno je, ali torej pri predlogu vrednosti prevladajo prednosti izdelka ali pa cena.

Slika 3: Predlog vrednosti (Aaker, 1996)

Ceno kot komponento percipirane vrednosti, lahko razdelimo na objektivno ceno, percipirano nemonetarno ceno in odrekanje (Zeithaml, 1988). Jacoby in Olson (1977) delata ločnico med objektivno in percipirano ceno, pri čemer slednjo opisujeta kot razliko dožemanja (zaznavanja) določene cene pri različnih potrošnikih. Zeithaml (1988) ugotavlja, da je cena lahko indikator kakovosti izdelka, kadar ni ostalih informacij, ki bi jo nakazovale in kadar obstaja veliko podobnih izdelkov. Cena prav tako igra veliko vlogo, kadar je med izdelki znotraj skupine izrazita razlika v kakovosti in kadar potrošnik nima cenovnega sidra, torej ne pozna cene izdelka. Po mnenju Olsona (1977) potrošniki ceno smatrajo kot signal za kakovost edino takrat, kadar o njem ni na voljo nobene druge informacije.

Pomembnost konstrukta percipirane vrednosti se je razvila iz dveh dimenzij vedenja potrošnikov in sicer ekonomske dimenzije, kjer je vrednost povezana z zaznano ceno in psihološke dimenzije, kjer vrednost predstavlja kognitivni in afektivni vpliv na izbiro in nakup izdelka (Gallarza in sod., 2011). V obsežnem pregledu literature o vrednosti v očeh potrošnika opisujejo razvoj koncepta od percipirane kakovosti in percipirane cene k

percipirani vrednosti, nato k zadovoljstvu in potem k lojalnosti. Avtorji poudarjajo, da se vmesni koraki lahko tudi izpustijo, saj tako percipirana kakovost, kot tudi cena in vrednost neposredno vplivajo na potrošnikovo lojalnost. Tudi vpliv povratnih informacij se v raziskavah pogosto pojavlja in sicer od zadovoljstva do percipirane vrednosti oziroma od lojalnosti do percipirane vrednosti. V raziskavah po njihovem mnenju manjka pristop, ki bi povezal vse naštetne komponente, pri čemer predlagajo uporabo strukturnih računskih modelov.

V literaturi obstajajo različni tipi klasifikacij vrednosti za potrošnika. V osnovi jo lahko razdelimo na dvo- in večdimenzionalne, vendar Lin in sod. (2005) opisujejo, da sta obe teoriji nezadostni in v določenih delih kontradiktorni. Percipirano vrednost razlagajo kot multidimenzionalni posredni konstrukt drugega reda, kjer komponente vrednosti in stroška, od katerih je vsaka manifestirana z mnogimi kazalniki, delujejo kot posredni indikatorji percipirane vrednosti. Večina avtorjev percipirano vrednost smatra kot več-dimenzionalen koncept, kljub temu pa do konsenza glede števila kategorij še ni prišlo (Gallarza in sod., 2011). Najverjetneje je število dimenzij odvisno od potrošnika, pa tudi od vrste izdelka.

Sweeney in Soutar (2001) sta deset let po objavi publikacije Sheth in sod. (1991) na osnovi modela Sheth-Newman-Gross (poglavje 2.2.1.3), ki identificira pet različnih tipov vrednosti potrošnje (funkcionalno, socialno, emocionalno, epistemično in pogojno), ki pravzaprav predstavljajo pet tipov percipirane vrednosti za potrošnika; razvila lestvico, ki je bila namenjena oceni percipirane vrednosti potrošnika za trajne izdelke. Njun empirični pristop imenovan PERVAL omogoča učinkovito in celovito vrednotenje dejavnikov, ki vplivajo na odnos do izdelka oz. storitve ter posledično povezano nakupno vedenje. Kljub temu, da Sheth in sod. (1991) funkcionalno vrednost opisujejo kot zanesljivost, trajnost, torej fizične komponente, ki nakazujejo kakovost izdelka in tudi ceno, pa drugi avtorji ceno in kakovost smatrajo kot ločena faktorja (Dodds in sod., 1991; Sweeney in Soutar, 2001) in na tak način je bila zasnovana tudi lestvica PERVAL. V procesu oblikovanja lestvice sta avtorja najprej izvedla fokusne skupine, s katerimi sta dobila 107 različnih izjav o percipirani vrednosti trajnostnega izdelka in oblačil, katere so po selekciji razvrstili v sedem kategorij: pet kategorij, ki jih predlagajo Sheth in sod. (1991), ter še kategoriji kakovosti in cene. Nobena od izjav o percipirani vrednosti se ni uvrstila v epistemično in pogojno vrednost, kar je bila najverjetneje posledica izbranih preučevanih izdelkov. Tekom factorske analize se je pokazalo, da je najustreznejša rešitev za lestvico PERVAL sestavljena iz štirih dimenzij in sicer emocionalne, socialne, kakovostne in cenovne. Lestvica je bila testirana tako v situaciji

pred in tudi po nakupu. Štiri podskale oziroma faktorji v lestvici PERVAL so se izkazali za konsistentne, Sweeney in Soutar (2001) pa sta dokazala tudi konvergentno in diskriminantno veljavnost metode, katera je bila uporabljena v mnogih znanstvenih raziskavah iz različnih področij (npr. Sigala, 2006; Gill in sod., 2007; Brown in Mazzarol, 2009; Walsh in sod., 2014...).

3.4.2 Percipirana vrednost v kontekstu procesa nakupnega odločanja

Proces nakupnega odločanja potrošnikov je pred več kot 300 leti začel raziskovati ekonomist Nicholas Bernoulli in skupaj s sodelavcema (John von Neumann in Oskar Morgenstern) so razvili prvo teorijo, ki je bila imenovana »teorija koristnosti« (angl. utility theory). Le-ta je temeljila na predpostavki, da ljudje pri nakupnem odločanju delujejo kot popolnoma racionalna bitja, pri čemer kjer je nakupno vedenje posledica tehtnega razmisleka o najboljšem možnem izidu njihove odločitve (Richarme, 2007; Bray, 2008).

Za razliko od prvotnih teorij, kjer je bilo v ospredju zgolj samo nakupno vedenje, torej dejanska opazovana faza nakupa, današnji modeli v celotnem procesu nakupnega odločanja vključujejo še mnoge druge faze, ki se zgodijo pred in po fazi nakupnega vedenja (Bray, 2008). Najširše sprejeti model nakupnega odločanja je razvil Kotler (2004). Njegov model v osnovi sestavlja pet faz in sicer: prepoznavanje potrebe, iskanje podatkov, ovrednotenje alternativ, nakupna odločitev in ponakupno vedenje. Na stopnji ocenjevanja izdelka se pri potrošniku lahko oblikuje nakupna namera, kateri lahko sledi nakupna odločitev, lahko pa vmes posežeta še dva dejavnika; in sicer stališča drugih in nepredvidene situacije (Kotler, 2004).

V literaturi obstajajo različni modeli nakupnega odločanja, s skupnim imenovalcem faze pred nakupom, nakupa in po nakupu. Število in vrsta faz je odvisna od nakupne situacije (Peter in Olson, 2010). Prepoznavanje potrebe je prva faza v procesu nakupnega odločanja. Potrebo lahko sprožijo notranji (npr. lakota, žeja ipd.) ali zunanji (vrste zunanjih dražljajev so npr. vonj sveže spečenega kruha, oglas na televiziji ali sosedove nove smuči) dražljaji. Za izdelavo trženjskih strategij je pomembno razumevanje dražljajev, ki sprožijo potrebe pri večjem številu potrošnikov (Kotler, 2004; Peter in Olson, 2010). Ko potrošnik prepozna potrebo po določenem objektu, bo začel iskati informacije in sicer se v prvi fazi pojavi povečana pozornost, sledi pa aktivno iskanje informacij. V tem primeru pridejo v poštev različni viri informacij in sicer osebni (družina, prijatelji,...), trženjski (oglaševanje, ovojnina, prodajno

osebje,...), javni (npr. revije, internet), notranji (izkustveni) in poskusni viri (kadar gre za testiranje novega izdelka) (Kotler, 2004; Peter in Olson, 2010).

Na iskanje podatkov (informacij) vplivajo različni dejavniki in sicer:

- i. lastnosti tržišča npr. število alternativnih možnosti, cenovni okvir, število trgovin in dostopnost informacij,
- ii. lastnosti izdelka npr. cena, razlikovanje od drugih izdelkov in njegove pozitivne lastnosti,
- iii. lastnosti potrošnika npr. izkušnje, način nakupovanja, družbeni status, starost in družinski status, stopnja vpletenosti in zaznano tveganje,
- iv. lastnosti situacije npr. čas nakupa, vrsta nakupa (zase ali za drugo osebo), okolje (prijetno ali neprijetno), družbeno okolje in fizično oziroma mentalno energetska stanje potrošnika (Peter in Olson, 2010).

Naslednji korak procesa nakupnega odločanja je ocenjevanje možnosti, ki je odvisno od potrošnika in od situacije in pri katerem gre za neke vrste reševanje izzivov. Potrošnik izbira med dvema ali večimi alternativnimi vedenji, ki niso nujno nakupna, vendar lahko vplivajo na nakup. Potrošnik v procesu ocenjevanja izbira le med tistimi vedenji, ki so zanj pomembna v smislu pridobitve funkcionalnih in psiholoških posledic in povečanja lastnega občutka vrednosti. Proces ocenjevanja različnih možnosti vključuje tako afektivne (čustvene), kot tudi kognitivne komponente, kot so npr. znanje, pomen in mnenja, ki izhajajo iz preteklih dogodkov in pozornost ter sposobnost razumevanja informacij iz okolice. Proces reševanja izzivov vključuje številne izzive in tudi številne rešitve, kar je več-stopenjski proces, ki se konča v načrtu odločanja, kjer številnim izbiram sledijo številne vedenjske namere (Peter in Olson, 2010).

Pri ocenjevanju alternative obstajata dve vrsti odločanja in sicer formalno (oziroma racionalno) in pravilo hevrstike. Formalno pravilo odločanja je lahko kompenzatorno, nekompenzatorno ali kombinacija obeh. Pri kompenzatornem procesu potrošnik tehta med pozitivnimi in negativnimi posledicami nakupa. Največkrat gre za majhno število alternativ, ki so za potrošnika pomembne. Nekompenzatorni proces odločanja ne vključuje tehtanja med alternativami, ampak se potrošnik odloča na podlagi lastnosti, ki so mu pomembne, nepomembne pa izloči iz izbire. Potrošnik lahko tudi pri enem samem nakupu uporablja več različnih procesov odločanja, ki se spreminjajo glede na nakupno situacijo (Peter in Olson, 2010).

Pri pravilu hevrstike gre za povezovanje dejanja s posledicami v smislu »če..., potem...«. V tem primeru ima potrošnik na voljo malo informacij (ali iz spomina, ali pa gre za trenutno dostopne informacije) in odločanje lahko močno variira glede na vrsto situacije. Obstajajo tri vrste hevrstičnega odločanja in sicer:

- i. iskalna hevrstika, kjer gre za preprosto iskanje informacij za doseganje nekega cilja v povezavi z izbiro trgovine, virom informacij in njegovo kredibilnostjo,
- ii. ocenjevalna hevrstika, kjer gre za ocenjevanje glavnih kriterijev pri izbiri, za izbiro na podlagi negativnih kriterijev oziroma na podlagi razlik med alternativami in
- iii. izbirna hevrstika, ki velja tako za izbiro poznanih in pogosto kupljenih izdelkov, kot tudi nepoznanih izdelkov in temelji na lastnostih izdelka, osebni preferenci, izkušnji, ceni, popustu, ali pa izkušnjah in poznavanju drugih ljudi (Peter in Olson, 2010).

Modeli procesa nakupnega odločanja se razlikujejo glede na vrsto nakupnega odločanja (npr. ali gre za maloprodajo, prodajo preko interneta itd.), potrebno pa je podrobno razumevanje vseh korakov procesa (Peter in Olson, 2010). Vrste nakupnega odločanja so odvisne od vrste izdelka (poznavanje izdelka oziroma blagovne znamke, cene in pogostosti nakupovanja) ter od vpletenosti potrošnika (ki opisuje, koliko časa in energije je porabnik pripravljen žrtvovati za nakup določenega izdelka):

- i. običajno nakupno odločanje je značilno za večino vsakodnevnih in tudi cenениh izdelkov. Vpletenost potrošnikov je v tem primeru nizka in proces ne vključuje koraka iskanja informacij in ne razmišljanja oz. tehtanja različnih možnosti. Potrošniki nimajo posebnega stališča glede blagovne znamke in po nakupu izdelka ponavadi ne ocenjujejo.
- ii. nakupnem odločanju, usmerjenem k zmanjšanju neskladja (disonance), govorimo takrat, ko je potrošnik visoko zavzet za nakup, saj gre za drag in redek nakup; vendar ne vidi velike razlike med različnimi alternativami blagovnih znamk. V tem primeru bo potrošnik iskal informacije, vendar bo nakupno odločitev zaradi majhnih razlike med blagovnimi znamkami opravil razmeroma hitro. Lahko pride do disonance, kar pomeni, da je potrošnik ugotovil neugodne lastnosti izdelka, ali pa je npr. izvedel za podoben izdelek z nižjo ceno.
- iii. kompleksno nakupno odločanje je značilno za visoko zavzete potrošnike in drage izdelke, ki jih potrošnik ne kupuje pogosto, zato jih ne pozna dobro. V tem procesu bo potrošnik aktivno iskal informacije, saj obstajajo med različnimi blagovnimi znamkami razlike, nato bo oblikoval stališča in izvedel premišljen nakup.

iv) nakupno odločanje usmerjeno k iskanju raznolikosti, je značilno za izdelke, kjer potrošniki želijo poskusiti nekaj novega (npr. milo za tuširanje). Gre za nizko vpletenost potrošnika in za veliko število različnih blagovnih znamk (Kotler, 2004).

3.4.3 Avtohtona pasma kot dejavnik potrošne izbire

Zadnje desetletje je na področju povpraševanja po hrani močno zaznamovano tudi s povečanim zanimanjem potrošnikov po lokalni hrani. Ključna znanstvena dela na tem področju povzemata Feldmann in Hamm (2015) v obsežni metaanalizi. Izpostavljata, da bolj involvirani kupci aktivneje iščejo informacije o lokalno pridelani hrani in imajo do nje bolj pozitiven odnos. To so praviloma starejši ljudje z višjim socialnim statusom, ki živijo v ruralnih območjih. Poleg tega sta ugotovila, da obstaja razkorak med stališči in vedenjem, saj se tudi zelo pozitivno stališče do lokalno pridelane hrane ne zaključí nujno z nakupom (Feldmann in Hamm, 2015). Kljub obsežni literaturi na področju lokalno pridelane hrane na splošno, pa je bilo na področju nakupnega vedenja v povezavi z avtohtonimi pasmami živali objavljenih relativno malo raziskav. V nadaljevanju povzemamo ključne vire.

Avtohtone pasme in proizvode potrošniki povezujejo s tradicionalno hrano, raznovrstnostjo, kmetijstvom, biodiverzitetjo, pogoji zore, krmljenjem živali, sestavinami živil, starimi pasmami, katere so označevali kot pozitivne, naravne, domače in lokalne (Cerjak in sod., 2014). V nasprotju z njimi imajo moderne pasme negativen prizvok, kot hitro vzrejene in so del industrializiranega kmetijstva. Avtohtone pasme potrošniki opisujejo s pridevniki tradicionalno, bližje naravi, vrsti primerna reja, ekološko, naravno regionalno. Raznovrstnost pasem potrošniki povezujejo z njihovim življenjskim in izvornim okoljem, regijo pa povezujejo s starimi pasmami. Odgovori potrošnikov niso nujno vsebinsko konsistentni, pogosto prihaja do zamenjav med izrazi kmetijska biodiverzitetja, sorte, pasme, vrsta (Bantle in sod., 2014). Avtohtone pasme tako povezujejo tudi z ekološkimi in naravnimi proizvodi (Sanders. 2007).

Proizvode avtohtonih pasem označujejo kot boljše kakovosti, tako na podlagi notranjih (barva, maščoba, rez) kot tudi zunanjih lastnosti (znamka, izvor, informacije na etiketi, ovoj) (Banovič in sod., 2010). Označujejo jih kot okusnejše (Tienhaara in sod., 2015; Weerahewa, 2004; Bantle in sod., 2014; Sanders. 2007), kot slabšega okusa pa v nasprotju s svinjino in piščančjim mesom označujejo kozje mleko (Weerahewa, 2004).

V primeru dostopnosti proizvoda avtohtone pasme živali v trgovini, so anketirani potrošniki (vsaj deklarativno) pripravljeni za nakup slednjega (Gracia in sod., 2015). Manjše količine

mesa avtohtonih pasem v primerjavi s proizvodi modernih pasem živali tako vplivajo na nakupno obnašanje (Weerahewa, 2004). Proizvode avtohtonih pasem potrošniki v portugalski raziskavi povezujejo z nižjo ceno (Banovič in sod., 2010), medtem ko pa v nemški navajajo kot negativno lastnost proizvodov avtohtonih pasem ravno visoke cene (Bantle in sod., 2014). Potrošniki na Finskem so prepričani, da so proizvodi avtohtonih pasem bolj naravni (Tienhaara in sod., 2015), nemški pa kot negativen vidik omenjajo goljufije in netransparentno označevanje porekla oz. sestavin teh proizvodov. Tako vplivajo na uživanje/nakup mesa avtohtonih pasem lastna prepričanja (Bantle in sod., 2014) in prisotnost oznak (ekološko/naravno). So pa nekateri tudi prepričani, da so takšni proizvodi vredni več (Sanders. 2007).

Proizvode avtohtonih pasem potrošniki pogosto povezujejo z večjo varnostjo in boljšim učinkom na zdravje (Banovič in sod., 2010; Weerahewa, 2004; Bantle in sod., 2014). V nasprotju s tem pa so s strani potrošnikov prisotni tudi pomisleki o proizvodnji hrane s stališča prehranske varnosti in zaščite, saj smatrajo rejo avtohtonih pasem za manj varno, to proizvodnjo imajo za manj kontrolirano in manj učinkovito alternativo v proizvodnji mesa (Tienhaara in sod., 2013). Ravno tako tudi na Šrilanki izražajo pomisleke glede zdravja in menijo, da so v teh rejah prisotne slabše higienske razmere kar vpliva na varnost proizvodov (Weerahewa, 2004).

Potrošniki povezujejo avtohtone pasme živali z živalim prijazno rejo, kar pozitivno vpliva na nakup teh proizvodov, negativno pa lahko vplivajo pretekli odmevni izbruhi bolezni živali, zdravstveno stanje živali in sama reja in zakol živali (Bantle in sod., 2014).

Po Hoffmannu (2011) ohranjanje biotske raznovrstnosti z rejo avtohtonih pasem živali mora iti z roko v roki s proizvodnjo prehranskih izdelkov z visoko dodano vrednostjo in s tem povezanim doseganjem željenega življenjskega standarda rejcev ter dolgoročno učinkovita ohranitev biotske raznovrstnosti. Da pa bi za proizvodni sistem, ki temelji na reji avtohtonih pasem bil dejansko ekonomsko uspešen, pa bi ti proizvodi visoke vrednosti morali biti sprejeti s strani potrošnikov, ki bi bili pripravljene kupiti izdelke avtohtonih pasem živali za ceno, ki bi pokrivala višje stroške proizvodnje.

Percepcija potrošnikov o kakovosti prehranskega izdelka najpogosteje temelji na atributih, kot so izvor, fizične lastnosti izdelka, komuniciranje izdelka, ali različne kombinacije naštetih atributov (Steenkamp, 1990). Med samim dejanjem nakupa potrošniki ocenjujejo kakovost izdelka tako, da izdelek ocenijo na podlagi razpoložljivih intrinzičnih in ekstrinzičnih lastnosti, za katere menijo, da odražajo kakovost izdelka (Grunert, 1997).

Med atributi, ki vplivajo na nakupno odločitev živil animalnega izvora na podlagi obširnega pregleda virov lahko ugotovimo, da sama pasma živali nima velikega na nakupno odločitev, še manj pa avtohtona pasma. Ugotovitev niti ni presenetljiva, saj (razmeroma redki) viri, ki se ukvarjajo specifično z vprašanjem nakupnega odločanja pri proizvodih avtohtonih pasem, poročajo o skromnem poznavanju avtohtonih pasem s strani kupcev. Kot primer navajamo raziskavo, ki obravnava poznavanje in percepcijo proizvodov dveh avtohtonih pasem ovc v Španiji (Gracia in Maza, 2015). Med anketiranimi potrošniki, jih je samo 12 % poznalo obravnavani pasmi. Podobno Sanders (2007) na primeru tradicionalnih pasem prašičev v ZDA ugotavlja, da povprečno štirje od petih kupcev ne razločijo med pasmami.

Naslednji atribut v paradigmi »zavedanje – odnos – aktivnost (Berthon in sod., 2011) je odnos, oziroma percepcija kupcev glede koristi, ki jih prinaša reja avtohtonih pasem. Pregled virov (npr. Tienhaara, 2013; Gracia in Maza, 2015; Bantle in sod., 2014) potrjuje tezo o pozitivni korelaciji med zaznanimi koristmi rej avtohtonih pasem in večjo pripravljenostjo potrošnikov za nakup proizvodov avtohtonih pasem. Pri tem poudarjamo, da se v percepciji potrošnikov širše družbene koristi znajdejo poredkoma. Le en vir (Sanders, 2007) med percipiranimi koristmi, ki jih navajajo potrošniki, na najvišje mesto postavlja »podporo lokalnim kmetom / gospodarstvu«. Sicer pa se koristi, ki jih izpostavljajo potrošniki, praviloma nanašajo na intrinzične lastnosti proizvodov rej avtohtonih pasem in s tem na neposredne koristi, ki jih imajo potrošniku ob nakupu, oziroma konzumaciji proizvodov.

Gracia in Maza (2015) večjo pripravljenost za nakup proizvodov avtohtonih pasem ugotavljata tudi pri potrošnikih, ki so močnejše vključeni v življenje lokalne skupnosti (bolj v stiku s kmeti, proizvajalci hrane in podeželsko skupnostjo). Po njunih izsledkih je na odločitev za nakup močno vplivala izobraženost (bolje izobraženi se raje odločajo za nakup jagnjetine AP).

Proizvodov avtohtonih pasem potrošniki ne povezujejo vedno s pozitivnimi lastnostmi. Rezultati študije avtohtonih pasem krav na Finskem nakazujejo, da potrošniki avtohtone pasme govedi povezujejo z večjimi tveganji za kakovost oz. zdravje, saj rejo avtohtonih pasem povezujejo z rejo v slabše kontroliranih razmerah (Tiennhara in sod., 2013). Še večja je variabilnost v dojemanju oziroma zaželenosti proizvodov avtohtonih pasem v primerjavi s proizvodi konvencionalnih (ali, kot se v virih večkrat pojavi, eksotičnih) pasem. Tako Bett in sod. (2013) na primeru avtohtonih pasem piščancev (Kenija) in Dharmasena (2004) na široki paleti vrst domačih živali ugotavljajo, da potrošniki raje posegajo po teh proizvodih. Ravno

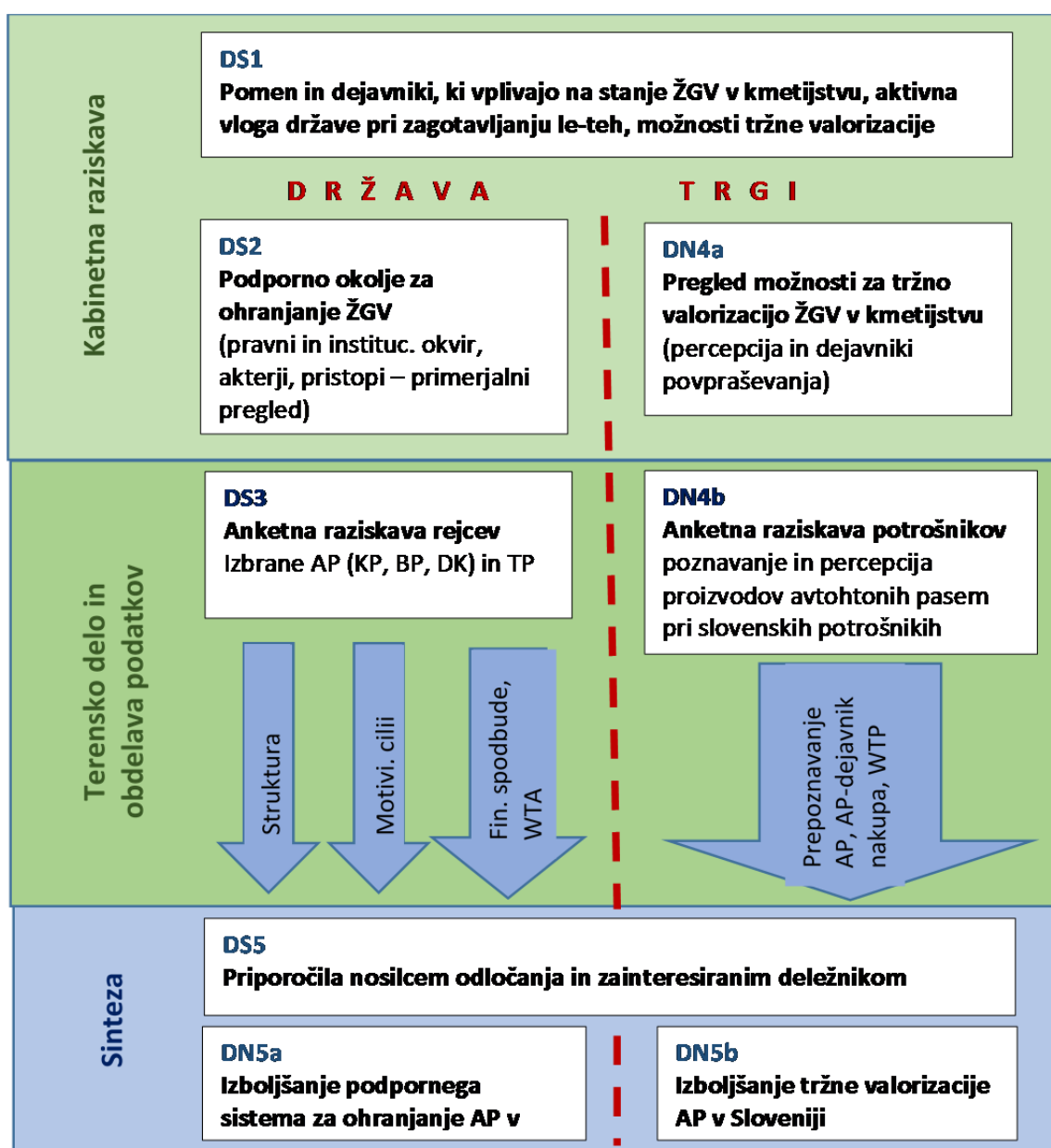
obratno na primeru avtohtonih pasem piščancev v Južnoafriški Republiki ugotavljajo Dyubele in sod., 2010.

Sama nakupna odločitev pa je poleg zgoraj navedenih atributov (zavedanje-odnos) v prvi vrsti odvisna od značilnosti proizvodov avtohtonih pasem.

4 Metoda dela

4.1 Pristop k raziskavi

V skladu z zastavljenimi cilji raziskave (poglavje 2.2 tega poročila) je bil hkrati s podpisom pogodbe s strani sofinancerja raziskave (MKGP) potrjen tudi program dela. Delo na projektu je potekalo v skladu z zastavljenim programom. Sosledje in logične povezave med posameznimi delovnimi sklopi oz. nalogami raziskovalnega projekta grafično ponazarjamo (Slika 4), v nadaljevanju pa tudi kratko opisujemo.

Slika 4: Zasnova projekta CRP V4-1433

Na podlagi pregleda relevantnih znanstvenih virov s področja ohranjanja ŽGV (CBD, 1996; Mendelsohn 1999, 2003; Roosen in sod., 2001; Scarpa in sod., 2003) smo naredili celovit in sistematičen pregled pomena ŽGV v kmetijstvu in s konkretnimi podatki predstavili trenutno situacijo glede zastopanosti avtohtonih in lokalno prilagojenih pasem v populaciji domačih živali in stopnje njihove ogroženosti. Predstavljen je bil celovit nabor koristi, povezanih z ohranjanjem in rejo avtohtonih pasem domačih živali. Ti učinki so razdeljeni na (i) ekonomske, koristi, ki dejansko vplivajo na cenovno-stroškovne parametre reje ter na (ii) ekosistemske storitve, večino katerih neoklasična ekonomska sistematika razvršča med zunanje učinke (eksternalije). ŽGV so nosilci vseh treh glavnih tipov ekosistemskih storitev – oskrbovalnih (npr. hrana, genetski viri), uravnalnih (npr. genetska raznovrstnost) ter kulturnih (npr. Tradicionalni proizvodni sistemi, kulinarika). Po verifikaciji s serijo poglobljenih intervjujev med ključnimi deležniki in v sodelovanju z naročnikom raziskave smo pripravili pregled najbolj relevantnih učinkov, povezanih z ohranjanjem in rejo izbranih slovenskih avtohtonih pasem.

Med strategijami ohranjanja ŽGV smo zaradi dejstva, da ohranjanje in reja avtohtonih pasem domačih živali v pretežni meri zadovoljujeta kriterije javnih dobrin (nerivalskost, neizključljivost, neodklonljivost), na podlagi pregleda relevantnih virov (Nyborg in Rege, 2003; Nijkamp in sod., 2008) najprej sistematično ponazorili nabor ciljev in javnih intervencij, povezanih z ohranjanjem in rejo avtohtonih pasem domačih živali. Temu je sledil primerjalni pregled ciljev, institucionalne ureditve in podpornega okolja za ohranjanje avtohtonih pasem v državah EU in nekaterih drugih državah. Opravljen je bil podrobnejši vsebinski in kronološki pregled pravne, institucionalne in regulatorne ureditve v Sloveniji.

Nekatere lastnosti rej, še bolj pa nekatere intrinzične in ekstrinzične lastnosti proizvodov avtohtonih in tradicionalnih pasem imajo potencial za tržno valorizacijo. Osnova za učinkovito tržno valorizacijo je v prvem koraku poznavanje, v drugem koraku pozitivna percepcija in v tretjem koraku potrošnikova nakupna odločitev. V prikazu relevantne znanstvene literature podrobneje predstavljamo koncept percipirane vrednosti in ga umeščamo v kontekst procesa nakupnega odločanja. V pregledu objav, ki z različnih zornih kotov obravnavajo povpraševanje po lokalni hrani, se osredotočamo na vprašanje avtohtone pasme kot dejavnika potrošne izbire.

Kot je bilo poudarjeno že v opredelitvi problema, v raziskavi skušamo razviti konkretne predloge za učinkovitejše vključevanje države v ohranitev in rejo avtohtonih pasem domačih živali v Sloveniji. Pri izdelavi predlogov skušamo izhajati iz potreb in preferenc rejcev. V ta

namen smo zasnovali in izpeljali anketno raziskavo rejcev, katere potek in strukturo podrobneje opisujemo v ločenem poglavju (poglavje 4.2). Del te raziskave predstavlja tudi izpeljava eksperimentalne metode konkurenčne izbire, s pomočjo katere skušamo ugotoviti, če in pod kakšnimi pogoji so se rejci pripravljani ukvarjati z vzrejo avtohtonih pasem (poglavje 4.3). S tem testiramo eno od ključnih izhodiščnih hipotez projekta, da bi s sistemom variabilnih spodbud rejcem lahko prispevali k doseganju ugodnejšega stanja populacije avtohtonih pasem v Sloveniji, zlasti tistih, katerih stopnja ogroženosti je višja.

V drugem sklopu empiričnega dela raziskave smo skladno z načrtom dela oblikovali raziskovalni protokol in osnutke analitičnih orodij za proučevanje generičnega poznavanja avtohtonih pasem na populaciji slovenskih potrošnikov, razumevanja tega pojma ter odnosa, ki ga do avtohtonih pasem ter živilskih izdelkov iz teh surovin izkazujejo. Izvedena je bila dvostopenjska raziskava, pri čemer smo v prvi, kvalitativni fazi na manjšem vzorcu potrošnikov proučili raven razumevanja ključnih pojmov, njihovo rutinsko besedišče na tem področju, intenzivnost odnosa do kandidatnih spremenljivk in podobno. V drugem delu raziskave smo z anketo na nacionalno reprezentativnem vzorcu potrošnikov raziskali, kakšno je njihovo poznavanje slovenskih avtohtonih pasem in kam se informacija o pasmi uvršča med dejavniki njihovih odločitev o nakupu živil živalskega izvora. Pristop k tej raziskavi podrobneje opisujemo v poglavju 4.4.

Končni, sintezni delovni sklop obsega priporočila ter navodila prenos rezultatov projekta na končne uporabnike: nosilce odločanja v kmetijski politiki in na posameznike, skupine proizvajalcev in gospodarske družbe, ki tržijo proizvode in storitve, povezanih z rejo avtohtonih pasem.

4.2 Anketna raziskava rejcev izbranih avtohtonih in tradicionalnih pasem

4.2.1 Zasnova in izvedba anketne raziskave

Anketna raziskava rejce avtohtonih in tradicionalnih pasem domačih živali (Priloga 8.4) predstavlja temeljni vir informacij pri analizi učinkovitosti trenutne ureditve javnih podpor za ohranjanje ŽGV s Sloveniji. V anketni raziskavi smo se osredotočili na dve kritično ogroženi in eno ogroženo avtohtono pasmo domačih živali (belokranjska pramenka, drežniška koza, krškopoljski prašič).

Pred samo sestavo vprašalnika smo s pomočjo pregleda relevantnih virov podrobneje proučili pristope k ugotavljanju motivov rejcev ter dejavnikov, ki vplivajo na njihovo odločanje o reji avtohtonih pasem, vključno z ugotavljanjem ravni javnih plačil v ta namen.

Zasnovi anketnega vprašalnika je sledilo pilotno testiranje vprašalnika na terenu. Vprašalnik smo testirali na naključno izbranih rejcih avtohtonih pasem in tradicionalnih pasem domačih živali v posamezni regiji. Pilotno testiranje je bilo uspešno izvedeno, sledile so ponovne dopolnitve vprašalnika. Popravek vprašalnika je bil ponovno usklajen med različni deležniki in sodelujočimi na projektu.

Sledila je predstavitev projekta in vprašalnika sodelujočim izvajalcem. Na predstavitvah vprašalnika, ki so potekale na Kmetijsko gozdarskem zavodu Novo Mesto in Nova Gorica v mesecu februarju 2015 smo vprašalnik še usklajevali in dopolnjevali do končne oblike (Priloga 8.4). Prva anketiranja na terenu smo opravili raziskovalci na projektu skupaj s kontrolorji obeh zavodov, ki so bili zadolženi za nadaljnjo izvedbo ankete. Z vsakim kontrolorjem smo obiskali dve kmetiji, kjer smo izvedli anketiranje. Kontrolorji so sodelovali v vlogi poslušalca, po izvedenih intervjujih, smo skupaj ponovno podrobno proučili natančen potek vprašanj in pristop k izvedbi anket.

Anketiranje je potekalo v nadaljevanju leta 2015 in sicer na območjih Kmetijsko gozdarskega zavoda Novo mesto in Kmetijsko gozdarskega zavoda Nova Gorica, v nekaj primerih pa tudi na območjih drugih zavodov KGZS. Poleg rejcev, vključenih v rejske programe treh obravnavanih avtohtonih pasem so bili zaradi narave vprašanj⁹ v anketno raziskavo vključeni tudi naključno izbrani rejci tradicionalnih pasem domačih živali na območju raziskave. Izvedba ankete je bila zaupana kontrolorjem in svetovalcem, ki delujejo v okviru navedenih območnih zavodov KGZS. Opravljena je bila 301 anketa, od katerih je bilo 66,8% opravljenih na KGZ Novo mesto, kjer so izvedli anketiranja rejcev tradicionalne pasme prašičev, tradicionalne pasme ovc ter avtohtone pasme krškopoljski prašič in avtohtone pasme jezersko-solčavska ovca, 33,2% pa na KGZ Nova Gorica, kjer so opravili ankete pri rejcih tradicionalnih pasem koz in avtohtone pasme drežniške koze. 100 je bilo rejcev prašičev (avtohtonih in tradicionalnih pasem), 101 rejec ovc (avtohtonih in tradicionalnih pasem) in 100 rejcev koz (avtohtonih in tradicionalnih pasem) (Preglednica 18).

---

⁹ V anketi nas je med drugim zanimala tudi percepcija avtohtonih pasem domačih živali s strani rejcev tradicionalnih pasem ter njihova pripravljenost rejcev za prehod na rejo avtohtonih pasem.

Največ anketiranih je bilo rejcev tradicionalnih pasem koz in sicer 25,6%, temu sledijo tradicionalne pasme ovc z 18,6% anketiranimi, tradicionalne pasme prašičev s 17,9% anketiranimi, krškopoljski prašiči s 15,3% anketiranimi, belokranjska pramenka z 9,6 % anketiranimi, na zadnje pa sledita še drežniška pasma s 7,6 % anketiranimi in jezersko-solčavska pasma ovce s 5,3 % anketiranimi rejci od skupno 301 opravljenih anket (Preglednica 18). Razlike v številu anketiranih rejcev avtohtonih pasem so v prvi vrsti odraz razlik v skupnem staležu in številčnosti rej posameznih pasem.

Pasme po vrstah smo za potrebe kvantitativne raziskave razdelili v šest značilnih skupin, pri čemer smo jih med seboj ločili glede na živalsko vrsto in na tip pasme (avtohtona, tradicionalna). Belokranjsko pramenko (BP) in jezersko-solčavsko pasmo ovce (JS) označujemo z izrazom avtohtone pasme ovc (APO), krškopoljskega prašiča (KP) z avtohtono pasmo prašičev (APP) in drežniško pasmo koz (DK) z avtohtono pasmo koz (APK). Tradicionalne pasme ovc so označene s TPO, tradicionalne pasme koz s TPK in tradicionalne pasme prašičev s TPP.

Preglednica 18: Število in delež vključenih rejcev po posameznih kategorijah

Zavoda KGZS	Število anket po posameznih Zavodih KGZS	Živalska vrsta in tip pasme	Avtohtone pasme živali	Število in % anketiranih rejcev po pasmah	Število anket po posameznih vrstah živali
NM	201	TPP		54 (17,9 %)	100
		APP	KP	46 (15,3 %)	
		TPO		56 (18,6 %)	101
		APO	BP	29 (9,6 %)	
			JS	16 (5,3 %)	
NG	100	TPK		77 (25,6 %)	100
		APK	DK	23 (7,6 %)	
Skupaj	301			301 (100 %)	301

* KGZS=Kmetijsko gozdarska zbornica, NM=Novo mesto, NG=Nova Gorica, TPP=tradicionalne pasme prašičev, APP=avtohtona pasma prašiča, TPO=tradicionalne pasme ovc, APO=avtohtone pasme ovc, TPK=tradicionalne pasme koz, APK=avtohtona pasma kože, KP=krškopoljski prašič, BP=belokranjska pramenka, JS=jezersko-solčavska pasma ovce, DK=drežniška koza

4.2.1.1 Anketni vprašalnik

Anketiranje je potekalo osebno na kmetijskem gospodarstvu. S pomočjo pilotnega testiranja in usklajevanja vsebine predhodnih verzij vprašalnika je bila večina odgovorov na anketna vprašanja kodirana v odgovore zaprtega tipa, ki omogočajo poglobljeno statistično analizo

podatkov. Dodatne informacije in komentarje udeležencev smo pridobili z vključitvijo vprašanj pol-odprtega tipa.

V skladu z načeli dobre prakse in etičnih kodeksov pri anketiranju so bili anketiranci v uvodu anketnega vprašalnika z naslovom »Vprašalnik za rejce avtohtonih in tradicionalnih pasem domačih živali v Sloveniji« seznanjeni o temi ankete in o zaupnosti narave pridobljenih podatkov. Osnovni identifikacijski podatki (številka ankete, KMG-MID, naslova kmetije) so bili uporabljeni izključno za namen organiziranja podatkovne zbirke, združevanja podatkov z administrativnimi bazami (zbirne vloge anketiranih kmetij), kontrole in v primeru manjkajočih ali nelogičnih podatkov, njihovega preverjanja in dopolnjevanja.

V začetku smo anketirance prosili za podatke o številu živali (ločeno po vrstah in kategorijah), ki so jih redili konec leta 2014¹⁰, pri čemer so dodatno poročali o tem, koliko živali v njihovi reji je pripadalo avtohtonim pasmam konec leta 2014 in deset let pred tem. Za tem so nas zanimale namere rejcev po nadaljnjem kmetovanju in reji prašičev/ovc/koz v prihodnosti¹¹, na kar so lahko odgovorili z DA/NE. V primeru, da so odgovorili z DA je sledilo vprašanje koliko realno ocenjujete, da bi lahko maksimalno povečali a) velikost kmetije (ha) in b) število živali (glav živine). Ob koncu prvega sklopa vprašanj smo rejce povprašali po spodbudah, ki bi pripomogle k povečanju njihove kmetije. Tukaj so lahko prosto podajali svoja mnenja.

Drugi sklop vprašanj se je nanašal na izbiro pasme. Sprva smo jih povprašali o tem, katera lastnost je za njih najpomembnejša pri izbiri pasme/pasem, ki jih redijo na njihovi kmetiji (vprašanje se je nanašalo na vrsto, ki je bila predmet naše raziskave). Opredeljevali so se do različnih lastnosti pasme (npr. ohranjanje tradicije, proizvodnost, prilagodljivost, odpornost, kakovost proizvodov) in jih razvrščali po pomembnosti. Temu je sledilo vprašanje, ki se nanaša na okoljske in druge družbene koristi avtohtonih pasem. Anketirani so morali izraziti svoje mnenje glede naštetih koristi, kot so npr. ohranjanje kulturne krajine, ohranjanje tradicije in kulturne dediščine, preprečevanje zaraščanja, turizem-atraktivnost, vir rejskega/genetskega materiala in tradicionalni proizvodi). Tudi v tem primeru so bili anketiranci zaproseni, da koristi rangirajo po pomenu, kakršne jim pripisujejo. To vprašanje smo postavili tako rejcem avtohtonih kot tudi tradicionalnih pasem.

---

¹⁰ Za potrebe morebitnega preverjanja podatkov je anketar označil, ali je podatke pridobil iz zbirne vloge ali po poročanju rejca.

¹¹ Vprašanje se je nanašalo zgolj na tiste vrste/pasme, ki so bile predmet našega zanimanja v anketi.

Tretji sklop vprašanj se je nanašal na kmetijsko politiko. V prvem delu smo povprašali po sodelovanju kmetij v slovenskem kmetijsko okoljskem programu v preteklosti in o njihovih namerah v prihodnosti. Vprašanje se nanaša na tri obdobja in sicer 2003-2007, 2007-2014 in 2015-2020. Rejci, ki so za katerokoli obdobje na vprašanje o sodelovanju v kmetijsko okoljskem programu odgovorili nikalno, so bili zaproseni za navedbo vzrokov za nezainteresiranost. V nadaljevanju tega sklopa so anketiranci podrobneje poročali o njihovem sodelovanju v nekaterih podukrepih KOP 2007-2014¹². V anketi nas je zanimalo tudi stališče rejcev, če bi na svoji kmetiji še redili živali (vrste, ki so predmet raziskave), tudi če ne bi bilo na voljo nobenih sredstev iz kmetijsko okoljskih ukrepov (KOP/SKOP/KOPOP)?«. Na naslednje podvprašanje, ki je sledilo, so lahko odgovarjali samo rejci avtohtonih pasem, in sicer ali bi vseeno redili avtohtone pasme domačih živali, če ne bi bilo podpor za rejo avtohtonih pasem. V kolikor je bil odgovor na to vprašanje pozitiven, smo od rejcev hoteli izvedeti, koliko tovrstnih živali bi redili.

Četrti sklop se je nanašal na pripravljenost kmetij za sodelovanje v ukrepih za ohranjanje avtohtonih pasem. Sprva sta jim bila na kratko predstavljena vsebina tega sklopa in seznam zahtev za sodelovanje v KOPOP, nato pa smo s kartico rejce tradicionalnih pasem spraševali, ali bi bili pripravljeni zamenjati tradicionalno pasmo, ki jo sedaj redijo za avtohtono in sodelovati v programu ohranjanja, če plačilo in pogoji ostanejo isti ali pa morda dodatno rediti živali avtohtonih pasem. Rejce avtohtonih pasem smo spraševali po nadaljnji reji v primeru, da plačila in pogoji ostanejo isti. Pri tem je bilo navedeno plačilo. Navesti so morali koliko živali bi bili pripravljeni rediti ob tej višini podpore. Če so odgovorili z DA, so jih povprašali ali bi bili pripravljeni rediti to pasmo tudi, če bi vlada zmanjšala podporo na...? (naveden je bil nižji znesek). Če je bil odgovor pritrdilen, smo jih povprašali koliko živali bi bili pripravljeni rediti ob nižji podpori. Če pa nebi bili pripravljeni rediti več živali ob prvi določeni višini podpore, pa smo jih povprašali ali bi bili pripravljeni sodelovati v programu ohranjanja ob višji (določeno koliko) podpori. Nato je sledila odločitev rejca glede števila živali ob višji podpori. V primeru, da je tudi na višje postavljeno plačilo odgovoril negativno, smo ga povprašali po vzrokih za nesodelovanje.

---

¹² a) Ukrep 214-I/7 Ekološko kmetovanje, b) Ukrep 214-II/1 Planinska paša, c) Ukrep 214-II/2 Košnja strmih travnikov, d) Ukrep 214-II/3 Košnja grbinastih travnikov, e) Ukrep 214-II/6 Reja avtohtonih in tradicionalnih pasem domačih živali, f) Ukrep 214-II/8 Sonaravna reja domačih živali, g) Ukrep 214-II/9 Ohranjanje ekstenzivnega travinja in h) Ukrep 214-II/10 Ohranjanje ekstenzivnih kraških pašnikov.

Nadalje smo anketirance prosili za informacije, ali bi lahko katere druge vrste podpor dodatno ali pa celo bolj prispevale k povečanju reje avtohtonih pasem domačih živali na njihovi kmetiji. V primeru, da sami niso navedli nobenega odgovora smo jim olajšali priklic s primeri, kot so: storitve svetovanja in izobraževanja, investicijske podpore v npr. ograje za pašnike, zgradbe in opremo, svetovanje in nakup plemenskih živali, podpora trženju (povezovanje proizvajalcev, skupinske blagovne znamke,...).

V petem sklopu, z naslovom Proizvodni dejavniki-zemljišča, smo rejce povprašali po skupni površini vseh kmetijskih zemljišč v uporabi ob koncu leta 2014 (lastne in najete) in pred 10 leti (a) skupna zemljišča v uporabi, b) njive, c) travniki in pašniki, d) intenzivni sadovnjaki, e) travniški sadovnjaki, f) vinogradi, g) gozd in h) drugo (naštej)). Tukaj so ravno tako morali navesti vir podatkov (zbirna vloga ali 'po spominu').

Šesti sklop zajema opis socioekonomskih značilnosti kmetije in sicer spol, starost, status člana gospodinjstva, doseženo stopnjo izobrazbe, glavno zaposlitev, število ur, ki jih posamezni član gospodinjstva v povprečju porabi za delo na kmetiji in število dni v letu, ko je ta član gospodinjstva vključen v delo na kmetiji.

V sedmem sklopu, z naslovom živinoreja-raba in prodaja, predelava, smo anketirane povprašali po posameznih vrstah živali (govedo, prašiči, ovce in koze) po proizvodih v letu 2014, skupni proizvodnji, skupni količini namenjeni prodaji in glavnem kupcu proizvodov (preko posrednika ali zadruga, lastna neposredna prodaja ali drugo).

V osmem sklopu smo jih povprašali po dohodkih na kmetiji v letu 2014. Pri predlaganih dohodkovnih virih so morali označiti dohodkovne vire na KMG in ocena njihovega prispevka (v odstotkih) k skupnemu dohodku KMG. Za oceno dohodkovnega položaja anketiranih KMG smo uporabili še dve kontrolni vprašanji: (i) o približni oceni višine letnih razpoložljivih denarnih sredstev v njihovem gospodinjstvu v letu 2014 in, v primeru neodgovora (ii) samo-razvrstitev KMG v skupine po višini skupnih prejemkov v 2014.

V zaključku ankete so se anketiranci opredeljevali glede željenih sprememb, da bi bilo kmetovanje na njihovi kmetiji lažje. Poleg naštetih primerov spremembe/izboljšanj, pridobljenih v fazi pilotne raziskave, so lahko dodali še svoje. Zadnje anketno vprašanje pa se je nanašalo na splošno mnenje glede tega, kdo naj bi bil odgovoren za ohranjanje avtohtonih pasem za naslednje generacije. Opredeliti so morali vloge naslednjih akterjev: (a) vlada, b) rejci, c) lokalna skupnost (občina), d) kupci in e) deljena odgovornost vseh prej navedenih.

4.2.1.2 Vnos in statistična obdelava podatkov

Pridobljene anketne podatke smo za potrebe elektronskega vnosa šifrirali in nato vnesli v elektronsko preglednico v programskem okolju SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) verzijo IBM SPSS Statistics 22.0. Z istim programom smo opravili tudi večino dela, vezanega na analizo in statistično ovrednotenje rezultatov.

Tekom analize smo z namenom preglednejše predstavitve rezultatov in izboljšanja robustnosti podatkov za statistično obdelavo le-te dodatno urejali v smislu združevanja podatkov v razrede (npr. velikostni razredi kmetijskih gospodarstev).

Izhodišče za statistično obdelavo anketnih podatkov je predstavljala opisna in frekvenčna statistika, s pomočjo katere smo dobili osnovni vpogled v dobljene podatke. Pri opisni statistiki smo preverili najnižjo in najvišjo vrednost, aritmetično sredino, standardni odklon, koeficient asimetrije in koeficient sploščenosti. Pri frekvenčni statistiki smo dobili vpogled v frekvenco in delež posameznih spremenljivk, ki smo jih v nadaljevanju tudi statistično ovrednotili.

Anketirance smo razdelili v skupine po: vrstah živali na kmetijskem gospodarstvu; reji avtohtonih/tradicionalnih pasem; reji avtohtonih oz. tradicionalnih pasem ovc, avtohtonih oz. tradicionalnih pasem prašičev, avtohtonih oz. tradicionalnih pasem koz (v nadaljevanju poročila imenovano tudi živalska vrsta in tip pasem); staležu živali na kmetijskem gospodarstvu; starosti nosilcev kmetijskega gospodarstva in površini kmetijskih zemljišč v uporabi na kmetijskem gospodarstvu.

Za ugotavljanje statistično značilnih razlik med posameznimi skupinami smo uporabili neparametrična testa Hi-kvadrat in Mann-Whitney U-test. Za neparametrične teste smo se odločili, ker za večino odgovorov ne moremo predpostaviti, da so odgovori normalno porazdeljeni. S pomočjo Hi-kvadrat testa smo preučevali razmerje med nominalnimi spremenljivkami, kjer smo preverjali ujemanje dejanskih in pričakovanih frekvenc. Mann-Whitney U-test smo uporabili pri iskanju statistično značilnih razlik med dvema neodvisnima spremenljivkama, med katerima je ena nominalna druga pa ordinalna. V izpisu teh dveh neparametričnih testov smo nato preverili p-vrednost. Mejo za statistično značilnost razlik med obravnavanimi spremenljivkami smo glede na velikost vzorca postavili pri $p < 0,05$.

4.3 Ekonometrična ocena stroškovno učinkovitejših plačil rejcem avtohtonih pasem

4.3.1 Možnosti izboljšav v izvajanju proračunskih spodbud rejcem avtohtonih pasem

Za dobrine in storitve, ki so predmet tržne menjave, njihovo vrednost določa prodajna cena. V nasprotju pa za javne dobrine, za katere trg ne obstaja, nimamo informacije o njihovi vrednosti. Ohranjanje živalskih genetskih virov oziroma ohranjanje avtohtonih pasem domačih živali, ki je osrednji objekt našega raziskovalnega zanimanja, v veliki meri zadosti kriterijem uvrstitve med javne dobrine. Domače živali avtohtonih pasem so sicer privatna lastnina, vendar hkrati tudi nosilke genetskih virov in biotske raznovrstnosti in jih kot takšne smatramo za javno dobrino (Scarpa et al., 2003).

Kot je podrobneje opisano v pregledu literature, so plačila rejcem avtohtonih pasem v okviru kmetijsko-okoljskih ukrepov 2. Stebra skupne kmetijske politike proračunsko najboljše ukrep za podporo rejcem v državah članicah EU (poglavje 3.3.4), pa tudi slovenskih rejcev avtohtonih pasem domačih živali (poglavje in 3.3.5). Plačila konceptualno temeljijo na kvazi-tržnem odnosu, v katerem država ponudnikom ekosistemskih storitev – v tem primeru rejcem za ohranjanje populacije avtohtonih pasem – na podlagi večletne pogodbe izplačuje zneske, opredeljene v programskih dokumentih, tj. Programih razvoja podeželja. Izvedbeno je višina plačil utemeljena na modelnih kalkulacijah, kjer je višina plačil utemeljena z višjimi proizvodnimi stroški, oziroma nižjimi prihodki tovrstnih rej. Izvedbena višina plačil temelji na metodologiji delnega pokritij (angl: *partial budget method*), s katero se izračunava neto sprememba (razlika) med dodatnimi stroški in zmanjšanimi prihodki na eni strani ter zmanjšanimi stroški in dodatnimi prihodki na drugi strani.

V letih okviru PRP 2007-2013 je bilo v ukrepih PRP za podporo reje avtohtonih in tradicionalnih pasem domačih živali skupno izplačano 3.307.729 EUR (OIKOS, 2017). Poročilo o naknadnem vrednotenju PRP 2007-2013 nadalje ocenjuje, da je bilo v ta ukrep vključenih med 20% (jezersko solčavska ovca) in dobrih 50% (belokranjska in istrska pramenka) celotnega staleža čistopasemskih živali avtohtonih pasem. Pozitiven učinek sredstev, ki jih država namenja za ohranjanje posameznih avtohtonih pasem domačih živali je opazen v naraščanju populacije pri skoraj vseh avtohtonih pasmah domačih živali, razen pri pasmah ovc in koz, kjer populacije v zadnjih 15 letih ostajajo na konstantni ravni. Kljub ukrepom in sredstvom, ki jih država namenja v okviru Programa razvoja podeželja in državne pooči »*de minimis*«, je izmed 12 avtohtonih pasem domačih živali še vedno 5 kritično ogroženih in 3 ogrožene. Raven ukrepov in višina izplačil je določena na glavo velike živine,

izplačila na glavo živali se dodeljujejo na podlagi koeficienta GVŽ za dotično vrsto domačih živali. Višina plačil je torej v izhodišču enaka za vse živalske vrste, pa tudi znotraj posamezne vrste je višina izplačil enaka za vse pasme. Plačila torej ne upoštevajo razlik v oportunitetnih stroških reje, stopnji ogroženosti, geografski razširjenosti, razlik v ekosistemih, kjer te pasme redimo ter tržni potencial pasme oziroma njenih proizvodov.

Iz zgoraj navedenega lahko upravičeno dvomimo o teoretični konsistentnosti sistema enotnih plačil, kakršnega izvajamo v Sloveniji. Glede na stagnacijo staleža avtohtonih pasem in vztrajanja nekaterih pasem v statusu ogroženosti lahko ugotovimo tudi, da sedanji sistem ni uspešen v doseganju cilja ugodnega stanja populacije. Podmena, na kateri gradi ta raziskava je, da bi sistem variabilnih plačil bil stroškovno učinkovitejši, torej bi z istim ali celo nižjim skupnim obsegom sredstev uspeli zagotoviti višji obseg reje. Z namenom pridobitve informacije o sprejemljivi ravni plačil po posameznih vrstah/pasmah ter identifikacije stroškovno učinkovitejših rejcev avtohtonih pasem smo anketni raziskali dodali modul za izvedbo eksperimenta konkurenčne ponudbe.

4.3.2 Metoda konkurenčne ponudbe

Konkurenčna ponudba (ang. *hypothetical auction, tender method*) temelji na ekonomski vrednosti/ceni naravnega vira in ustvarjanju navideznega trga med ponudnikom storitve (rejcem) ter državo, ki nastopa kot kupec/stranka, ki z nakupom ohranja genetske vire. Ustvarjanje navideznega trga, kot ga predlagajo mnogi avtorji (Krishna in sod., 2013) ima osnovo v konkurenčnem obnašanju rejca in poskuša zajeti tržne signale pri zagotavljanju okoljskih storitev. Takšen tržni pristop lahko temelji na ceni in številu oz. iskanju alternativnih tržnih poti. Potrebe po optimiranju in razporejanju finančnih sredstev v programih ohranjanja z namenom čim boljšega doseganja ciljev postaja pomembna tema raziskovanj. Metoda konkurenčne ponudbe omogoča teoretično robustno in hkrati finančno učinkovit pristop k vrednotenju naravnih virov (Greenhalgh in sod., 2007), vključno z ŽGV .

Objave na temo uporabe konkurenčne ponudbe, kot metode za oblikovanje plačil za ekosistemske storitve so v ekonomski literaturi relativno nove. Teoretična zasnova tega pristopa je bila sicer razvita že pred več kot 50 leti (Vickery, 1961), aplikacija tega pristopa v raziskavah ohranjanja naravnih virov pa je pogostejša v zadnjih dveh desetletjih. Latacz-Lohman in Van der Hamsvoort sta leta 1997 navajata tri ključne prednosti tega pristopa: (i) obravnava in upoštevanje informacijske asimetrije med ponudnikom in kupcem; (ii) razkritje mejnih stroškov ohranjanja; (iii) oblikovanje stroškovno učinkovitejših orodij. Uporaba

konkurenčne ponudbe se učinkovito loteva problema informacijske asimetrije med rejci in administracijo (Latacz-Lohmann and Van der Hamsvoort, 1997). Ta pomeni, da rejec veliko bolj pozna svoje obnašanje in kaj mu bo udeležba v programu ohranjanja prinesla, kako bo vplivala na njegove načrte in zaslužek ter kako bo vplivala na njegove proizvodne zmogljivosti in priložnosti (Fraser, 1995; Wu in Babcock, 1996). Informacijska asimetrija nastane le v primeru ohranjanja naravnih virov ali ekosistemskih storitev, ki so v privatni lasti. Rejec zna veliko bolje izkoristiti svoje proizvodne potencialne kot katerakoli javna agencija, zato bo tudi veliko bolj učinkovito porabil javna sredstva. Javna plačila, oblikovana brez podatkov o javnih koristih in zasebnih stroških ohranjanja, niso relevanten prikaz vrednosti in stroškov programa ohranjanja in ne upoštevajo razlik med proizvodnimi stroški posameznega rejca. S stališča oblikovalca politike, je konkurenčna ponudba za plačilo ekosistemskih storitev najbolj učinkovita metoda za porabo razpoložljivih sredstev, ob hkratni pridobitvi informacij o proizvodnih stroških.

V literaturi najdemo mnogo raziskav o prednostih konkurenčne ponudbe in oblikovanju plačil za ekosistemске storitve. Izkušnje kažejo, da je takšen način razporejanju finančnih sredstev za namene ohranjanja najbolj stroškovno učinkovit. Oblikovalci politik, ki poznajo dejavnike ki vplivajo na pripravljenost za sprejetje plačila (WTA), lahko te informacije izkoristijo za ohranitev avtohtonih pasem nad kritično mejo ogroženosti v okviru sredstev, ki jih imajo na voljo (Henrik L. H., & Mitani Y., 2012).

Okvir 1: Uporaba metode konkurenčne izbire v upravljanju z naravnimi viri

Uporabo metode konkurenčne ponudbe v literaturi velikokrat opisujejo skupaj z ohranjanjem biotske raznovrstnosti rastlin in ekosistemskih storitev. Že od leta 1986 metodo konkurenčne ponudbe uporablja Ministrstvo za kmetijstvo v Združenih državah Amerike, za namene vključevanja rejcev v programe ohranjanja kmetijskih zemljišč in preprečevanja degradacije le teh. Cilji programa ohranjanja so večstranski in se nanašajo na ohranjanje divjih živali, kakovosti vode, erozije in kvalitete zraka. V državi Georgia metodo konkurenčne ponudbe uporabljajo za odkup dovoljenj za črpanje vode. S tem ukrepom ohranjajo minimalni pretok vode v rekah, za namen ohranjanja obvodnih habitatov in turističnih storitev (Cummings in sod., 2004).

V Avstraliji so metodo konkurenčne ponudbe uporabili za nakup ekosistemskih storitev, ki so v privatni lasti in primerjali učinkovitost v primerjavi z fiksnimi plačili. Metodo uporabljajo za ohranjanje avtohtone vegetacije grmovja, ki danes raste še samo na odročnih krajih, ter za ohranjanje krajine, kjer je cilj ohranjanje biotske raznovrstnosti, kontrola slanosti in zmanjševanje podtalnice (Stoneham in sod., 2003).

V Nemčiji lokalni Program ohranjanja vključuje kombinacijo fiksnih plačil in metodo konkurenčne ponudbe. Glavni cilj programa je ohranjanje majhne obremenitve pašnih sistemov in nadomeščanje intenzivnih obdelanih površin z travniki visoke biološke vrednosti (Holm-Muller in Hilden, 2004).

Na Škotskem metodo konkurenčne ponudbe uporabljajo za upravljanje z gozdovi. Program finančnih podpor temelji na mehanizmi konkurenčne ponudbe pri razširitvi gozdnih površin za namene rekreacije, estetskega videza krajine, ohranjanje habitatov in proizvodnja lesa (Zandersen in sod., 2009).

Stroškovna učinkovitost konkurenčne ponudbe za namene ohranjanja v primerjavi s fiksnimi plačili je predmet in debata mnogih raziskav. Vsi rezultati kažejo na to, da je stroškovna učinkovitost omenjene metode v primerjavi s fiksnimi plačili veliko večja. Pri izvedbi konkurenčne ponudbe za namene ohranjanja avtohtonih dreves v Avstraliji, so Stoneham in sod. (2003) ugotovili, da bi metoda fiksnih plačil državo stala sedemkrat več, kot so potrebovali za dosego cilja z metodo konkurenčne ponudbe. Avtorja Latacz-Lohman in Van der Hamsvoort (1997) sta pri simulaciji vedenja akterjev pri izvajanju hipotetične konkurenčne ponudbe za namene ohranjanja ugotovila, da je stroškovna učinkovitost metode med 16 in 29%. Na primeru Škotske sheme ohranjanja avtorji (CJC Consultants, 2004) poročajo o stroškovni učinkovitosti konkurenčne ponudbe med 33 in 36%, medtem Groth (2008) prikaže stroškovno učinkovitost med 21% in 36% v primerjavi z klasičnimi sistemi javnih podpor.

V znanstveni literaturi najdemo še nekaj primerov konkurenčne ponudbe ohranjanja biotske raznovrstnosti. Narloch in sod. (2011) so na primeru avtohtone sorte kvinoje v Boliviji in Peruju izvedli metodo hipotetične konkurenčne ponudbe. Ugotovili so, da se je metoda pokazala kot uspešno orodje za ugotavljanje dejanskih stroškov ohranjanja in identifikacije najbolj ugodnih ponudnikov. V Tanzaniji so metodo konkurenčne ponudbe izvedli za ohranjanje gozdnih ekosistemov. Izbrali so najugodnejše ponudnike, s katerimi je bila sklenjena pogodba o ohranjanju avtohtonih vrst dreves (Jindal in sod., 2013).

4.3.3 Ekonometrična analiza podatkov, pridobljenih z metodo konkurenčne izbire

4.3.3.1 Kontingenčno vrednotenje, zasnova eksperimenta

V raziskavi smo uporabili pristop kontingenčnega vrednotenja, ki je najbolj razširjen in pogosto uporabljen način ocenjevanja vrednosti naravnih virov, s pomočjo katerega lahko ocenimo uporabno vrednost naravnih virov kot tudi vrednosti neuporabe. Pristop vključuje oblikovanje hipotetičnega trga, kjer na osnovi ponujenih plačil/ponudb (angl.: *bids*)

pridobimo informacijo o višini kompenzacije, ki so jo rejci pripravljene sprejeti za opravljanje ekosistemskih storitev (Pearce, D. W. in Turner, R. K., 1990, Waland, D., 1997, Haab in McConnell, 2002).

Osnovno orodje za izvedbo Kontingenčne metode je anketni vprašalnik za rejce avtohtonih in tradicionalnih pasem domačih živali, katerega osnovni cilje je pridobiti informacije o višini plačila, ki so jo rejci pripravljene sprejeti za opravljanje ekosistemske storitve ohranjanja pasme. Višina plačila nam služi tudi za ovrednotenje skupne vrednosti programa ohranjanja.

Pri pregledu literature in priporočilih vsebinsko primerljivih raziskav o načinih izvedbe kontingenčnega vrednotenja metode in njegovi učinkovitosti ter potencialnih metodoloških napakah, smo se v izogib slednjim odločili za model dvojne izbire vnaprej določenih plačil (priloga 8.4, četrti sklop anketnega obrazca). Pri tem se ponudniku storitev postavijo vprašanja z dvojno izbiro, kjer sta možna le dva odgovora. Vrednost plačila pri naslednjem odgovoru je tako odvisna od predhodnega odgovora. V kolikor je na prvo ponudbo odgovoril z DA, mu je bilo ponujeno v naslednjem vprašanju ponujeno nižje plačilo. V kolikor je na prvo ponudbo odgovoril NE, se mu v naslednjem vprašanju ponudi višje plačilo za ohranjanje pasme.

V vprašalniku je potrebno določiti verodostojno obliko plačila (angl. *bid vehicle*). Osnova za določanje plačila so lahko različna plačila povezana z naravno dobrino. Vse oblike plačil niso dobra osnova, zato je pri določanju potrebno paziti, da ima izbrana oblika plačila povezavo z naravnim virom, ki je predmet raziskave (Garrod, G. in Willis, K. G., 1999) in da jo rejci smatrajo za pošteno in pravično. Plačilo v tej raziskavi je bilo izbrano na osnovi plačila v programu PRP in pilotnega testiranja na terenu. Plačila so med posameznimi vprašalniki oblikovana naključno, zato je možnost dogovarjanja med rejci kot potencialne napaka metode minimalna oziroma skoraj nična. Natančna vrednost oziroma višina plačila se nato izračuna iz vrednosti, ki jo je posameznik še pripravljen sprejeti, in vrednostjo, ki je ni več pripravljen sprejeti. Takšen način dvojne izbire je primeren izključno za osebne intervjuje z izvajalcem ekosistemskih storitev (Pearce, D. W. in Moran, D., 1994). Srednja vrednost plačila, ki so ga rejci pripravljene sprejeti se nato izračuna kot povprečno vrednost ali mediana vseh plačil, ki so jih pripravljene sprejeti.

Kot je podrobneje opisano v poglavju 4.2.1, smo se v raziskavi osredotočili na tri ogrožene avtohtone pasme domačih živali (Belokranjska pramenka, Drežniška koza, Krškopoljski prašič). Pred samo sestavo vprašalnika smo s pomočjo pregleda literature proučili področje vrednotenja naravnih virov in uporabo metode konkurenčne ponudbe. V sodelovanju z

različnimi deležniki sta bila pripravljena dva tipa vprašalnika za posamezno vrsto (drobnica, prašiči), ki se razlikujeta predvsem v delu, ki se nanaša na metodo konkurenčne ponudbe.

Osnovni del vprašalnika, ki je za vse pasme enak je bil oblikovan v treh sklopih: socio-ekonomski podatki o kmetiji, informacije o naravnem viru/avtohtoni pasmi, ki je bila predmet raziskave ter del, kjer obravnavamo pripravljenost rejca, da sprejme plačilo za ohranjanje avtohtone pasme (WTA). V tem delu vprašalnika je potrebno posameznemu rejcu predstaviti hipotetični trg in plačila za opravljeno storitev ohranjanja.

Prvotnemu oblikovanju vprašalnika sledi pilotno testiranje vprašalnika na terenu pri naključno izbranih rejcih avtohtonih pasem in tradicionalnih pasem domačih živali v posamezni regiji. Izvedba pilotnega testiranja je nujno potrebna saj odpravlja potencialno verjetnost napak in je v pomoč pri izoblikovanju višine plačil. Po opravljenem pilotnem testiranju je sledilo usklajevanje vprašalnika in določanje višine plačil za ohranjanje. Kot priporočajo avtorji (Alberini in Kahn, 2006; Haab in McConnell, 2002; Bateman in Willis, 1999) smo vse intervjuje izvedli osebno z rejci, ponudniki ekosistemskih storitev. Vse osebne intervjuje so ob predhodnem izobraževanju in natančnih navodilih opravili kontrolorji kmetijske svetovalne službe.

Vzorec rejcev, vključenih v anketno raziskavo, je 300 (oziroma 100 na posamezno vrsto). Okvir vzorčenja pri rejcih avtohtonih pasem je izrazito omejen, saj število rejcev v primeru slovenskih avtohtonih pasem domačih živali ne dosega te meje. Z namenom zagotovitve vzorca ustrezne velikosti za statistično obdelavo, pa tudi z namenom preveritve zanimanja za preusmeritev v rejo avtohtonih pasem, so v anketiranje vključili še rejce gospodarsko donosnejših tradicionalnih pasem iz iste regije. Sezname rejcev, ki smo jih posredovali sodelujočim zavodom smo pridobili iz selekcijske službe za drobnico in prašiče.

4.3.3.2 Pripravljenosti sprejeti plačilo (Willingness to accept, WTA)

V raziskavi smo želeli določiti višino plačil, ki so ga rejci pripravljene sprejeti za ohranjanje pasme ter preučiti dejavnike, ki vplivajo na WTA. Pripravljenost sprejeti plačilo (ang.: *Willingness to accept- WTA*) za opravljanje ekosistemske storitve lahko definiramo kot vsoto denarja, ki jo namenimo posamezniku, da nadomestimo njegove oportunitetne stroške, ki nastanejo pri reji slabše proizvodnih avtohtonih pasem domačih živali:

$$V(y+WTA,p,q_0;Z) = V(y,p,q_1;Z)$$

Korist, ki jo ima pri tem posameznik je odvisna od posameznikovih značilnosti in kompromisa, ki ga je le ta pripravljen sprejeti med plačilom in zagotavljanjem ekosistemskih storitev. Iz enačbe izhaja, da je pripravljenost na plačilo odvisna od:

- začetne in končne višine plačila (q_0 ; q_1),
- dohodka posameznika,
- vseh višin plačil s katerimi soočimo posameznika,
- druge značilnosti posameznika.

Veljavnost WTA odzivov preverjamo tako, da regresiramo WTA na zgoraj navedene spremenljivke in pokažemo, da je WTA v korelaciji z socio-ekonomskimi spremenljivkami. Za izračun WTA in vpliv spremenljivk na pripravljenost za sprejetje plačila smo uporabili pristopa z bivariatnim probit modelom in intervalno regresijo.

4.3.3.3 Dejavniki udeležbe v programih ohranjanja avtohtonih pasem - Bivariatni probit model

Bivariatni probit model sta prvič predstavila avtorja Cameron in Quiggin (1994) in ga uporabljamo v raziskavah z metodo dvojne izbire. Sestavljeni je iz enačb s katerimi preučujemo dve binarnimi odvisni spremenljivki (Cameron T.A. in Quiggin J., 1994). V primeru kontingenčne metode vrednotenja in računanja odvisnosti WTA v prvem in drugem odzivu je teoretični model naslednji:

$$WTA_{i1} = X_i \beta_{i1} + \varepsilon_{i1}$$

$$WTA_{i2} = X_i \beta_{i2} + \varepsilon_{i2}$$

- WTA_{i1} - višina plačila pri prvem odzivu
- WTA_{i2} - višina plačila pri drugem odzivu
- X_i vektor pojasnjevalnih spremenljivk (izobrazba, starost, zaposlitev rejca, dohodek, družinski člani, število živali, sodelovanja v PRP, okoljske in socialne koristi pasme)
- $\beta_{i1,2}$ vektor ustreznih koeficientov obeh odzivov
- $\varepsilon_{i1,2}$ standardna napaka obeh odzivov

Model omogoča, da lahko dihotomno odločitev modeliramo kot dve ločeni enačbi, ki sta med seboj korelirani in merimo povezanosti med obema odvisnima spremenljivkama, v našem primeru je to odziv rejca na prvo in drugo ponudbo s pomočjo pojasnjevalnih spremenljivk (Haab in McConell, 2002). Model temelji na trditvi, da se pri ponudniku storitev, ki odgovarja

na dve ponudbi pri drugi ponudbi pojavijo dvomi o ponujeni višini plačila, zato se lahko porazdelitev WTA spremeni med prvo in drugo ponudbo. Uporaba Bivariatnega model omogoča različne porazdelitve med prvim in drugim odzivom posameznika, medtem ko Intervalni regresijski model temelji na enaki porazdelitvi med obema odzivoma. Bivariatni probit model omogoča tudi morebitno korelacijo med ostankoma in omogoča preverjanje statističnih razlik med dvema enačbama. Uporaba modela nam omogoča ovrednotiti pomen posameznih spremenljivk na odziv rejca na prvo in drugo ponudbo.

4.3.3.4 Izračun WTA z intervalno regresijo

Intervalna regresija se uporablja za analizo podatkov, kjer vrednosti niso poznane, ampak poznamo samo njihov razpon/interval v katerega spada ponujeno plačilo. V kolikor vemo, da je vrednost j -tega posameznika nekje v intervalu $[y1j, y2j]$, potem je verjetnost prispevka posameznika predstavljena kot $\Pr(y1j \leq Yj \leq y2j)$. Za mejne/neznanne vrednosti je prispevek posameznika v obliki $\Pr(Yj \leq yj)$ za leve mejne vrednosti in $\Pr(Yj \geq yj)$ za desne mejne vrednosti. Pri tem velja, da je y_j opazovana mejna vrednost in Y_j označuje naključno odvisno spremenljivko v modelu. Verjetnostna enačba intervalne regresije, tako predstavlja enačbo za izračun WTA s katero izračunamo srednjo vrednost višine plačila, ki so jo rejci pripravljene sprejeti za ohranjanje pasme. Kadar predpostavljamo normalno porazdelitev je enačba za izračun WTA naslednja (Haab in McConell, 2002; Stata Manual, 2009):

$$WTA_i = X_i \beta_i + \varepsilon_i,$$

- X_i vektor pojasnjevalnih spremenljivk (izobrazba, starost, zaposlitev rejca, dohodek, družinski člani, število živali, sodelovanja v PRP, okoljske in socialne koristi pasme)
- β_i vektor ustreznih koeficientov
- ε_i standardna napaka

Kadar se WTA_i nahaja znotraj spodnjega $lWTA_i$ in zgornjega $uWTA_i$ intervala ponujene višine plačil, je verjetnost da WTA spada v poročani interval podana z verjetnostjo $\Pr(lWTA_i < WTA_i < uWTA_i) = \Pr(L_i < z_i < U_i) = \Phi(U_i) - \Phi(L_i)$, kjer je z_i standardna normalna slučajna spremenljivka, $L_i = (lWTA_i - x_i \beta) / \sigma$, $U_i = (uWTA_i - x_i \beta) / \sigma$, Φ je kumulativna standardna normalna gostota funkcije (Cameron and Huppert, 1989).

Za oceno parametrov β in σ uporabimo cenilko maksimalne verjetnosti. Ocenjena povprečna in srednja vrednost WTA se izračuna kot $X_i \beta$.

4.4 Raziskava poznavanja in percepcije proizvodov avtohtonih pasem pri slovenskih potrošnikih

Ena ključnih podmen naše raziskave je, da so podporni ukrepi države zgolj dodatni in začasni element spodbude rejcem za rejo avtohtonih pasem. Dolgoročna ekonomska vzdržnost tovrstnih rej pa je odvisna od njihove uspešnosti na trgu oziroma od pripravljenosti potrošnikov, da za živila, proizvedena iz surovin avtohtonih pasem, plačajo višjo ceno kot za istovrstne generične izdelke. Znanstveni viri, ki potrjujejo pripravljenost kupcev za višje plačilo tradicionalnih živil živalskega izvora, so maloštevilni (Verbeke in Ward, 2006), zato je ne moremo avtomatsko privzeti za nakupni trg z živili živalskega izvora v Sloveniji.

Pripravljenost za nakup živil in drugih proizvodov avtohtonih pasem je v prvi vrsti pogojena s poznavanjem le-teh. V naslednjem koraku pa nakupnega odločanja pa je povezana predvsem z zaznano (percipirano) kakovostjo izdelkov. V tem sosledju je bilo tudi zasnovano pridobivanje primarnih podatkov za analizo nakupnega trga.

4.4.1 Skupinski intervjuji (fokusne skupine)

Z ozirom na dejstvo, da v Sloveniji doslej še ni bila opravljena raziskava nakupnega vedenja potrošnikov hrane, povezanega z atributi avtohtonih pasem, je bilo prvotno načrtovan pristop anketne raziskave potrebno razširiti s predhodno kvalitativno raziskavo, opravljeno v obliki intervjujev fokusnih skupin. Raziskovalni protokol¹³ se je osredotočal na proučevanje generičnega poznavanja avtohtonih pasem, razumevanja tega pojma ter odnosa, ki ga sogovorniki izkazujejo do avtohtonih pasem ter živilskih izdelkov iz teh surovin. Opravljena je bila preliminarna analiza avtohtone pasme kot dejavnika nakupnega odločanja.

Na manjšem vzorcu potrošnikov smo tako pridobili informacijo o ravni razumevanja ključnih pojmov, njihovo rutinsko besedišče na tem področju, intenzivnost odnosa do kandidatnih spremenljivk in podobno. Vsi ti podatki so služili kot vstopna informacija za nadaljevanje

---

¹³ Celoten protokol za skupinski intervju je predstavljen v Prilogi 8.5 tega poročila.

pridobivanja podatkov o poznavanju in percepciji proizvodov avtohtonih pasem z anketiranjem nacionalno reprezentativnega vzorca potrošnikov.

4.4.2 Anketna raziskava

V anketnem delu raziskave smo na reprezentativnem vzorcu slovenske populacije potrošnikov preverili generično poznavanje avtohtonih pasem ter dejavnike nakupnega vedenja, ki so se izkazali za relevantne v predhodnem delu raziskave s skupinskimi intervjuji.

Namen anketne raziskave je bil preveriti, kako poznane so slovenske avtohtone pasme živali ter kakšna je percepcija avtohtonih pasem in živil iz njih. Cilje raziskave lahko strnemo v naslednje:

- raziskati potrošnikovo poznavanje slovenskih avtohtonih pasem domačih živali,
- pridobiti informacijo o potrošnikovem razumevanju prednosti reje slovenskih avtohtonih pasem živali in s tem povezane pripravljenosti na nakup
- preveriti pomen, ki ga potrošnik namenja atributu 'avtohtona pasma' med dejavniki nakupnega odločanja v interesnih kategorijah (meso in mesni izdelki, mleko in mlečni izdelki, jajca)

Starostna meja anketirancev je bila postavljena na 25 let in več, s čimer smo se želeli približati strukturi populacije, ki opravlja samostojno opravlja nakupe za potrebe gospodinjstva. Z namenom opravljanja anketne raziskave na nacionalno reprezentativnem vzorcu, smo se odločili izvedbo ankete zaupati enemu od podjetij z odgovarjajočo bazo respondentov. Za izvedbo ankete je bil uporabljen bil standardni CAWI pristop (računalniško podprto spletno anketiranje). Izvedba ankete po tem pristopu zahteva pripravo zaprtega vprašalnika z uporabo besedišča, razumljivega splošni javnosti. Glede na rezultate predhodne raziskave je anketni obrazec moral izhajati iz situacije, da je splošno poznavanje avtohtonih pasem v Sloveniji slabo, atributi avtohtonih pasem pa v nakupnem odločanju ne igrajo pomembne vloge. Anketa je torej v smislu predhodne seznanjenosti anketirancev z obravnavano temo in iz tega izhajajočih realnih kognitivnih omejitev pomenila precejšen raziskovalni izziv.

Uvodni del anketnega vprašalnika¹⁴ je namenjen preverjanju splošnega odnosa anketirancev do hrane in ugotavljanju pogostosti njihovih nakupov hrane in prodajnih formatih, ki jih

---

¹⁴ Celoten anketni vprašalnik je prikazan v Prilogi 8.6 tega poročila.

najpogosteje uporabljajo. Glede na prodajni format (npr. trgovina/tržnica, neposredno na kmetiji) anketirance sprašujemo o atributih, na katere so pri nakupu posebej pozorni. Vprašanja se nanašajo ločeno za tri glavne skupine proizvodov animalnega izvora – mleko in mlečne izdelke, meso in mesne izdelke ter jajca.

Še preden so anketiranci tekom izpolnjevanja ankete senzibilizirani glede vprašanj, ki se nanašajo na avtohtone pasme živali, preverjamo pomen, ki ga anketiranci v svojem nakupnem odločanju pripisujejo temu atributu v primerjavi z drugimi lastnostmi oz. oznakami živil. Na ta način želimo pridobiti informacijo o percepciji in motivacijskem potencialu avtohtonih pasem pri nakupu živil animalnega izvora.

V nadaljevanju se anketa osredotoči na vprašanje avtohtone pasme živali kot atributa nakupnega odločanja. Najprej preverjamo njihovo splošno seznanjenost s pojmom 'avtohtone pasme' in poznavanje slovenskih avtohtonih pasem – najprej v obliki odprtega vprašanja, nato še s spodbujenim priklicom. Anketiranci so zaproseni, da se opredelijo do lastnosti živil (npr. okus, kakovost, varnost, višja cena ipd.), proizvedenih iz surovin slovenskih avtohtonih pasem. V ločeni seriji vprašanj se opredeljujejo tudi do širših družbenih koristih, povezanih z rejo avtohtonih pasem živali.

4.4.2.1 Obdelava anketnih podatkov

Dodatki so bili vnešeni v obliki elektronske preglednice v programskem okolju IBM SPSS 22.0. Za obdelavo splošnih socio-demografskih značilnosti anketirancev in odgovorov na vprašanja z rangiranjem smo uporabili osnovno opisno statistiko in ponazoritve s frekvenčnimi prikazi. Frekvenčni prikazi so bili uporabljeni tudi pri vprašanjih, v katerih se anketiranci opredeljujejo do trditev in pri vprašanjih, ki so povezana z naštevanji.

Nekoliko zahtevnejša je obdelava vprašanj, kjer želimo ugotoviti preferenčnost/pomembnost avtohtone pasme v relaciji na druge lastnosti oziroma oznake prehranskih proizvodov. V tem primeru smo se odločili za uporabo pristopa Max-Diff (v literaturi poznanega tudi pod pojmom Best-Worst, BW). Ta pristop nam omogoča medsebojno primerjavo in merjenje preferenc različnih lastnosti. V primerjavi s standardnim vrednotenjem/točkovanjem (npr. po Likertovi lestvici) ta pristop prepreči pristranosti pri točkovanju (npr. kulturno pogojene) in omogoča bistveno večje razlikovanje med lastnostmi. Prav tako omogoča, da se anketiranec pri svojih odgovorih omeji na zanj najpomembnejše oziroma najmanj pomembne lastnosti.

V nabor lastnosti smo uvrstili 12 lastnosti, ki nas zanimajo (lastnosti mesa, mleka in jajc, ki lahko vplivajo na nakup):

- Pridelano v Sloveniji
- Pridelano v tujini
- Običajna kmetijska pridelava (ni EKO / BIO)
- EKO / BIO pridelave
- Iz pašne reje
- Iz hlevske reje
- Iz kmečke reje
- Iz farmske reje
- Od avtohtone pasme
- Od moderne pasme
- Naveden je naslov rejca živali
- Rejec živali ni naveden

Kot je razvidno iz seznama, nekatere od teh lastnosti pričakovano pozitivno vplivajo na nakup živila, druge pa negativno. Anketirancem smo pokazali več kombinacij podvzorcev iz celotnega nabora lastnosti (v našem primeru je bilo to šest setov s štirimi lastnostmi) mesa, mleka, jajc ter izdelkov iz njih. Vprašanje anketirancem je bilo, katere izmed od lastnosti jih najbolj (oziroma najmanj) pritegnejo k nakupu.

Katere lastnosti mesa, mleka, jajc ter izdelkov iz njih vas najbolj pritegnejo k nakupu?
In katere najmanj?

Naloga 1 od 6

V vsakem stolpcu označite en odgovor.

Najmanj pritegne		Najbolj pritegne
☐	Običajna kmetijska pridelava (ni EKO / BIO)	☐
☐	Naveden je naslov rejca živali	☐
☐	Od avtohtone pasme	☐
☐	Pridelano v Sloveniji	☐

Slika 5: MaxDiff zasnova vprašalnika za rangiranje dejavnikov nakupnega odločanja

Na podlagi izbir, prikazanih na Sliki 5 (pripravljenih je bilo 300 različnih kombinacij) dobimo relativne odnose med vsemi dvanajstimi obravnavanimi lastnostmi. Rezultat so preference na razmernostni lestvici, ki jih ponavadi prikažemo kot indekse na povprečje. Interpretacija rezultatov je torej enostavna:

- Indeks > 100...nadpovprečna preferenca
- Indeks < 100...podpovprečna preferenca

5 Rezultati raziskave

5.1 Motivi in cilji rejcev slovenskih avtohtonih pasem živali – anketna raziskava

5.1.1 Stukturne značilnosti anketiranih kmetij

Kot je podrobneje prikazano v poglavju 4.2.1, smo v drugi polovici leta 2015 izvedli anketiranje rejcev izbranih avtohtonih pasem: belokranjske pramenke, krškopoljskega prašiča in drežniške koze. Zaradi realnih omejitev populacije živali in števila rej, pa tudi zaradi preverjanja možnosti za preusmeritev rej iz tradicionalnih v avtohrone pasme, smo temu dodali še rejce tradicionalnih pasem s primerljivimi proizvodnimi parametri in tehnologijami reje. Za vsako vrsto živali je bila izvedba 100 anket, skupno število zaključenih anket je obsegalo $n = 301$. V nadaljevanju tega poglavja predstavljamo opisno statistiko in statistično analizo nekaterih strukturnih značilnosti anketiranih kmetij.

5.1.1.1 Stalež domačih živali

Preglednica 19: Skupno število živali na KMG po tipih rej – pregled in opisna statistika

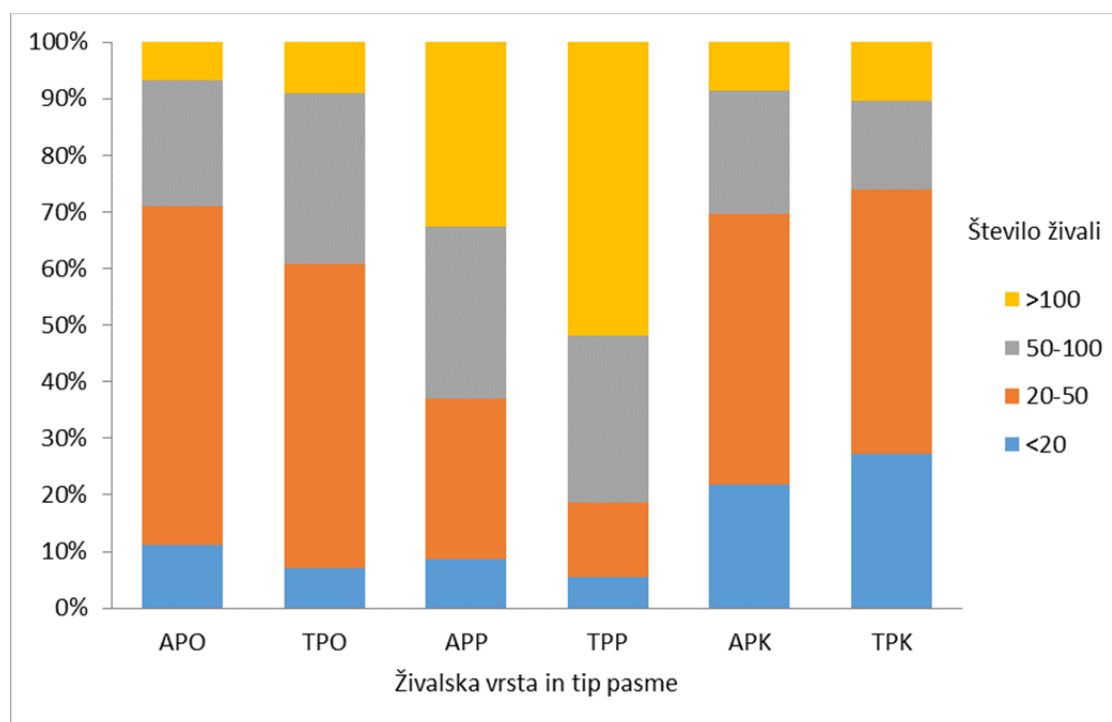
Živalska vrsta in tip pasme	Opisna statistika-skupno število živali na kmetijskem gospodarstvu						
	Število KMG	Najmanjše število živali	Največje število živali	Aritmetična sredina	Standardni odklon	Koeficient asimetrije	Koeficient sploščenosti
APO	45	10	375	52,09	58,84	4,23	21,26
TPO	56	11	318	54,70	45,63	3,83	20,01
APP	46	7	670	95,65	106,06	3,84	19,20
TPP	54	7	1716	232,94	328,22	2,78	8,70
APK	23	6	164	47,43	40,54	1,85	3,33
TPK	77	6	215	45,19	44,17	2,13	4,59

APO=avtohtone pasme ovc, TPO=tradicionalne pasme ovc, APP=avtohtona pasma prašiča, TPP=tradicionalne pasme prašičev, APK=avtohtona pasma koze, TPK=tradicionalne pasme koz

Iz opisne statistike lahko razberemo, da je bilo največje število živali zabeleženo na kmetijskih gospodarstvih (v nadaljevanju: KMG) kjer redijo TPP, najmanjše pa na KMG z APK ($p=0,000$). Najnižja vrednost je tako podobna pri vseh, najvišje pa se glede na vrste živali precej bolj razlikujejo. Med rejci glede na aritmetično sredino števila živali na KMG najbolj izstopajo rejci prašičev. Največje povprečno število živali redijo rejci TPP, najmanjše pa rejci TPK ($p=0,000$). Mann-Whitney U-test je pokazal statistično značilno večje število živali pri rejcih APP v primerjavi z rejci APO ($p=0,001$), s TPO ($p=0,008$), z APK ($p=0,006$), s TPK ($p=0,000$), TPP z APO ($p=0,000$), z APP ($p=0,008$), s TPO ($p=0,000$) in TPO s TPK ($p=0,005$). Varianca in s tem tudi standardni odklon sta največja pri rejcih TPP, najmanjša pri

rejcih APK. To pomeni, da stalež živali najbolj variira med KMG, ki redijo TPP, najmanj pa med KMG z APK. Koeficient asimetričnosti je v vseh primerih pozitiven (>0), kar kaže na asimetrijo v desno, kar pomeni, da v vzorcu prevladujejo reje z manjšim staležem, malo pa je takšnih z ekstremno velikim številom živali. Največ KMG z majhnim številom živali je pri rejcih APO, najmanj pri rejcih APK. Koeficient sploščenosti je večji od nič, kar nakazuje koničasto obliko porazdelitve. Le-ta je posledica manjšega števila zelo velikih razlik v številu živali med KMG (Preglednica 19).

Slika 6: Pregled anketiranih KMG (razvrščenih po vrsti domačih živali in tipu pasme) glede na skupno število živali na kmetiji

Skupno število vseh živali na kmetiji se med posameznimi kmetijskimi gospodarstvi (KMG) zelo razlikuje, zato smo le-te, zaradi lažje preglednosti, razdelili v 4 zaokrožene skupine. V prvi skupini so KMG z manj kot 20 živalmi, v drugi skupini so tista, ki redijo od 20 do 50 živali, v tretji tista, ki redijo od 50 do 100 živali in v zadnji skupini tista, ki redijo več kot 100 živali.

Frekvenca rej posameznih vrst oziroma pasem domačih živali se po zgoraj opisanih velikostnih razredih KMG statistično značilno razlikuje ($p = 0,000$).

Glede na skupni obseg živinorejske proizvodnje odstopajo navzgor (>100 živali) KMG z rejo prašičev (tako pri avtohtonih kot tudi pri tradicionalnih pasmah), navzdol (<20 živali) KMG na katerih redijo koze (avtohtone in tradicionalne). Rejci tako tradicionalnih kot tudi avtohtonih pasem ovc povečini redijo med 20 in 50 živali (Slika 6).

V splošnem največ KMG (41,2 %) redi med 20 in 50 živali, temu sledijo KMG z med 50 in 100 živalmi (24,6 %), KMG z več kot 100 živalmi (20,3 %) in nazadnje KMG z manj kot 20 živalmi (13,9 %) (Slika 6).

Mann-Whitney U test razkriva, da imajo rejci TPP značilno večje število živali od rejcev APP ($p = 0,028$), APO ($p=0,000$), APK ($p=0,009$), TPO ($p=0,001$) in TPK ($p=0,000$), rejci APP pa večje od rejcev APO ($p=0,001$), APK ($p=0,006$), TPO ($p=0,030$) in TPK ($p=0,009$).

5.1.1.2 Kmetijska zemljišča v uporabi

Avtohtone pasme so posebej prilagojene na razmere v katerih so nastale, kar vključuje med drugim tudi zemljišča. Zaradi tega je zanimiv vpogled v površino, ki jo anketirani rejci obdelujejo.

Preglednica 20: Kmetijska zemljišča v uporabi (KZU) po tipih rej – pregled in opisna statistika

Živalska vrsta in tip pasme	Opisna statistika-KZU						
	Število KMG	Najmanjša površina KZU (ha)	Največja površina KZU (ha)	Aritmetična sredina	Standardni odklon	Koeficient asimetrije	Koeficient sploščenosti
APO	45	2,73	68,0	11,42	11,02	3,42	15,57
TPO	56	1,85	60,3	12,40	11,80	2,38	6,54
APP	46	1,00	69,7	18,62	15,76	1,39	1,88
TPP	54	0,00	160,5	22,67	26,26	3,60	15,67
APK	23	1,05	25,0	9,22	7,78	0,82	-0,58
TPK	77	0,60	88,0	11,57	14,29	3,19	12,99

APO=avtohtone pasme ovc, TPO=tradicionalne pasme ovc, APP=avtohtona pasma prašiča, TPP=tradicionalne pasme prašičev, APK=avtohtona pasma koze, TPK=tradicionalne pasme koz, KZU= kmetijska zemljišča v uporabi

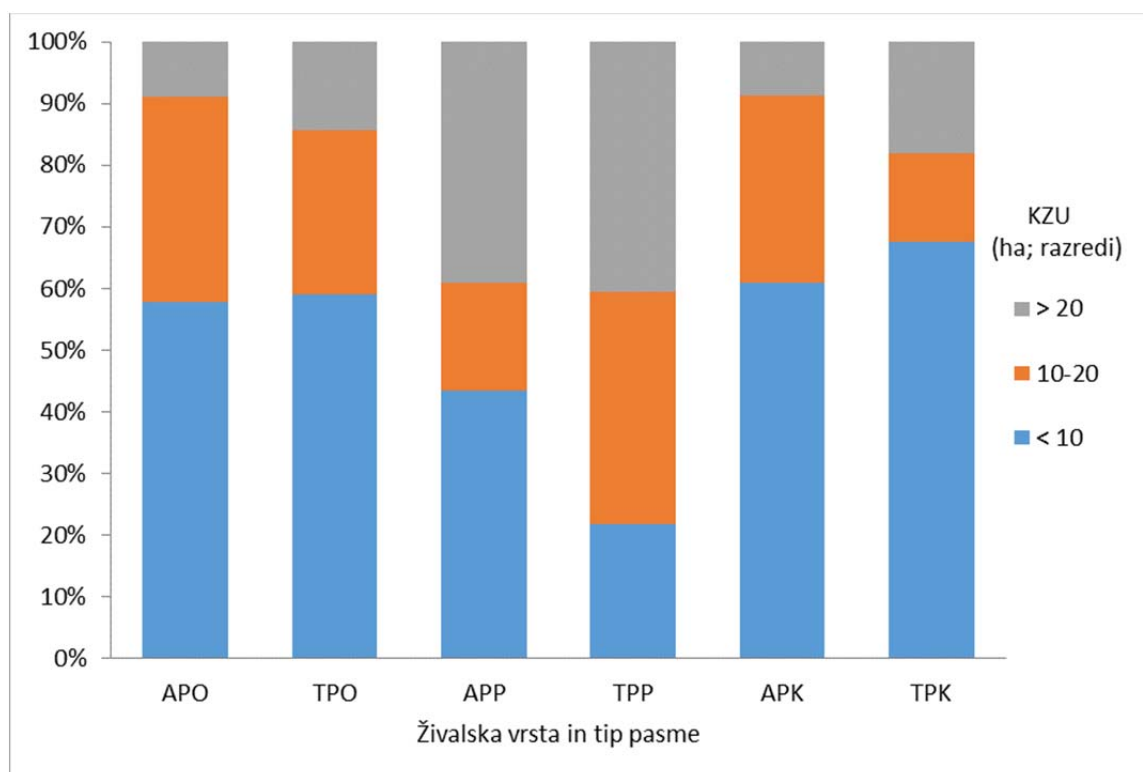
Anketirana KMG precej variirajo po obsegu zemljišč v njihovem upravljanju. Najmanjše KMG obsega 0 ha pri rejcu TPP, največje s 160,05 ha pa ravno tako pri rejcu TPP. Tukaj smo spraševali po kmetijskih zemljiščih v uporabi. Rejci APO in TPO obdelujejo v povprečju podobno število ha, med rejci ostalih vrst domačih živali so razlike nekoliko večje. V povprečju največ ha KZU obdelujejo rejci TPP, kjer je tudi največji standardni odklon, najmanj pa rejci APK z najmanjšim standardnim odklonom. To pomeni, da površina obdelanih površin najbolj niha med rejci TPP, najmanj pa med rejci APK. Koeficient asimetričnosti je v vseh primerih pozitiven (>0), kar kaže na asimetrijo v desno, kar pomeni, da večina KMG obdeluje malo ha, manj pa je takšnih z ekstremno veliko obdelovalne površine. Največ KMG z malo ha je pri rejcih TPP, najmanj pa pri rejcih APK. Koeficient sploščenosti je večji od nič pri vseh razen rejcih APK, kar nakazuje, da porazdelitev pri večini

ni ne normalna, ne sploščena temveč koničasta. Ta je posledica manjšega števila zelo velikih razlik v ha obdelovalnih površin med KMG. Pri rejcih APK je koeficient sploščenosti pod 0, kar pomeni, da je graf sploščen. Variabilnost pri teh je predvsem posledica velikega števila srednje velikih razlik med posameznimi obravnavanimi tipi pasem/živalskimi vrstami (Preglednica 20). Mann-Whitney U test je pokazal statistično značilno večje število ha površin pri APP v primerjavi z APO ($p=0,018$), TPP z APO ($p=0,000$), APP s TPO ($p=0,028$), TPP s TPO ($p=0,000$), APP z APK ($p=0,004$), APP s TPK ($p=0,001$), TPP z APK ($p=0,001$) in TPP s TPK ($p=0,000$).

Kmetijska zemljišča v uporabi (lastna in najeta) se med posameznimi kmetijskimi gospodarstvi (KMG) zelo razlikujejo, zato smo le-te, zaradi lažje preglednosti, razdelili v tri zaokrožene skupine. V prvi skupini so KMG z manj kot 10 ha zemljišč, v drugi skupini so tista, ki imajo med 10 in 20 ha, v zadnji pa KMG, ki imajo več kot 20 ha zemljišč (Slika 7).

Večina rejcev obdeluje manj kot 10 ha kmetijskih zemljišč v uporabi (KZU), izjema so rejci TPP, ki povečini obdelujejo med 10 in 20 ha zemljišč. Delež rejcev, ki obdeluje več kot 20 ha je najmanjši pri rejcih APO, TPO in APK. Rejcev, ki obdeluje več kot 20 ha je največ pri APP, tistih, ki obdeluje manj kot 10 ha pa največ pri APK. Najbolj enakomerno so porazdeljeni rejci TPP, kjer dobrih 44 % vprašanih obdeluje med 10 in 20 ha, slabih 26 % manj kot 10 ha in slabih 30 % več kot 20 ha (Slika 3).

V splošnem obdeluje 52,8 % rejcev manj kot 10 ha, 26,6 % med 10 in 20 ha, 20,6 % pa obdeluje več kot 20 ha zemlje (Slika 7). Frekvenca rej posameznih vrst oziroma pasem domačih živali se po zgoraj opisanih velikostnih razredih KMG statistično značilno razlikuje ($p = 0,000$).

(APO=avtohtone pasme ovc, TPO=tradicionalne pasme ovc, APP=avtohtone pasma prašiča, TPP=tradicionalne pasme prašičev, APK=avtohtona pasma koze, TPK=tradicionalne pasme koz, KZU=kmetijska zemljišča v uporabi, ha=hektarji)

Slika 7: Pregled anketiranih KMG (razvrščenih po vrsti domačih živali in tipu pasme) glede na kmetijska zemljišča v uporabi (v hektarjih in po razredih)

Statistično značilno obdelujejo rejci TPP več površin v primerjavi z rejci APO ($p=0,001$), APK ($p=0,003$), TPO ($p=0,001$) in TPK ($p=0,000$), rejci APP več v primerjavi z rejci APO ($p=0,021$), TPO ($p=0,026$), APK ($p=0,042$) in TPK ($p=0,005$).

5.1.1.3 Starost nosilcev KMG

Nosilci kmetijskih gospodarstev so razvrščeni v starostne kohorte. Pregled KMG po tej spremenljivki je relevanten iz vidika njihove vitalnosti in pripravljenosti za morebitne spremembe v načinu upravljanja KMG. Kmetijska politika s pomočjo sredstev na različnih ravneh spodbuja generacijsko pomladitev KMG.

Preglednica 21: Opisna statistika za starostno strukturo nosilcev kmetij*

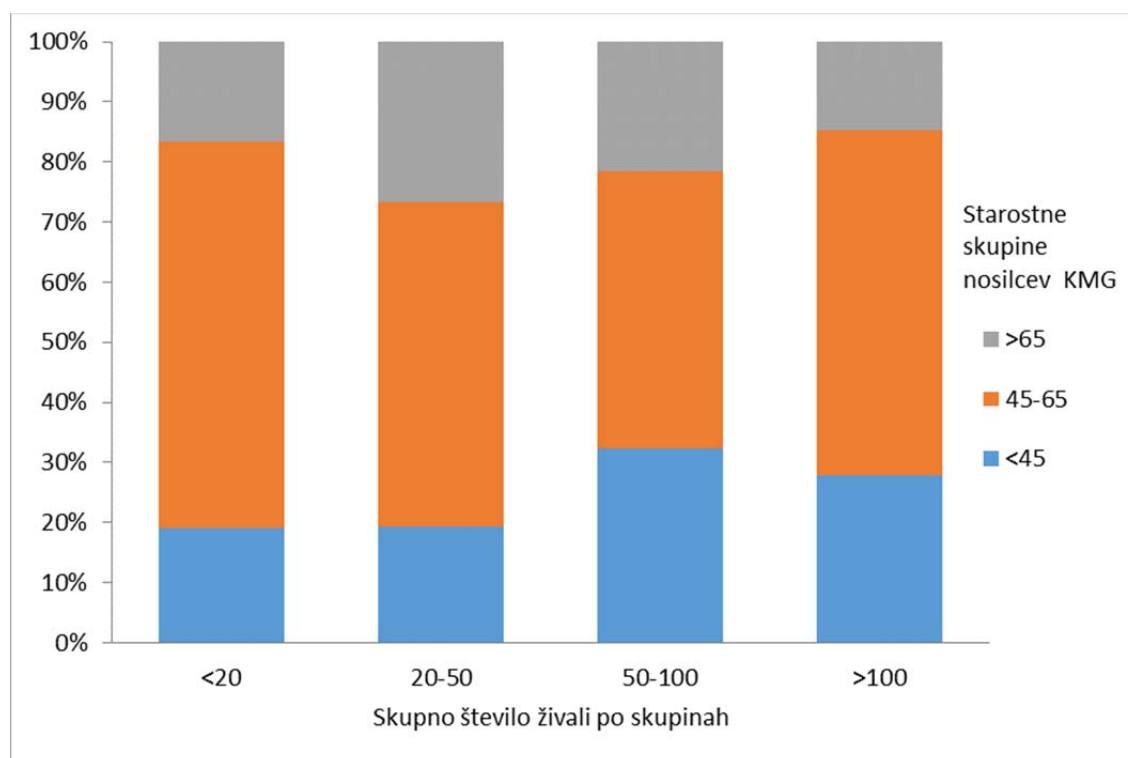
Živalska vrsta in tip pasme	Število KMG	Najnižja starost nosilca KMG (leta)	Najvišja starost nosilca KMG (leta)	Aritmetična sredina	Standardni odklon	Koeficient asimetričnosti	Koeficient sploščenosti
APO	45	31	82	57,76	13,09	-0,10	-0,56
TPO	56	27	85	59,46	13,45	-0,62	0,35
APP	46	24	76	49,54	12,78	0,38	-0,44
TPP	54	26	78	54,57	13,06	0,03	-0,56
APK	23	24	86	51,78	16,45	0,05	-0,65
TPK	77	21	85	55,38	12,96	-0,42	0,08
Skupaj	301	21	86	55,18	13,62	-0,17	-0,48

*Starost nosilcev kmetij v letu 2015

APO=avtohtone pasme ovc, TPO=tradicionalne pasme ovc, APP=avtohtona pasma prašiča, TPP=tradicionalne pasme prašičev, APK=avtohtona pasma koze, TPK=tradicionalne pasme koz

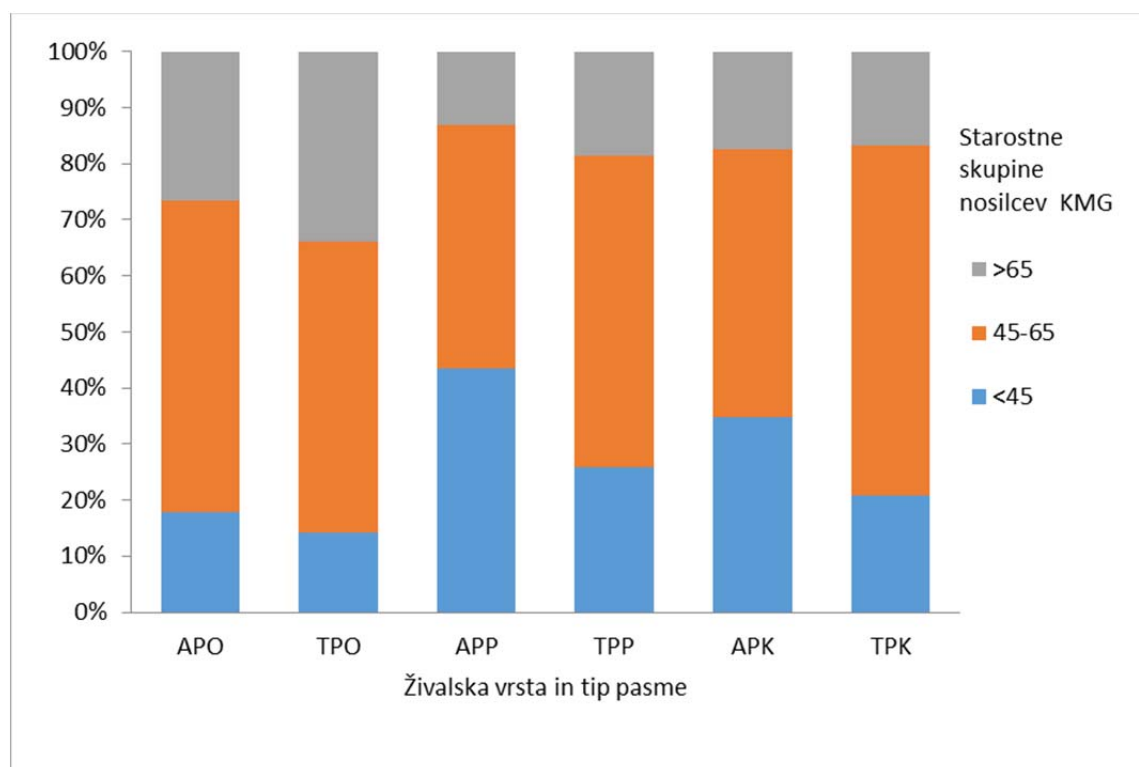
Anketirana KMG so močno variirala tudi po starosti nosilcev. Najmlajši nosilec kmetije je bil star 21 let (TPK), najstarejši pa 86 let (APK). Povprečna starost je znašala dobrih 55 let, kar je precej blizu povprečja vseh KMG v Sloveniji. Povprečno najstarejši so rejci TPO, v povprečju najmlajši pa rejci APP. Standardni odklon znaša 13,62 let, s tem, da najbolj variira pri rejcih APK. Skupno je koeficient asimetričnosti negativen (-0,17), zaradi česar je krivulja na grafu levo asimetrična, kar kaže na večinsko starejšo populacijo nosilcev kmetij. Med posameznimi skupinami rejcev se kažejo razlike. Rejci APO, TPO in TPK so povečini starejši. Pri rejcih APP, TPP in APK je graf desno asimetričen kar kaže na mlajše nosilce kmetij. Skupno je koeficient sploščenosti pod 0, kar pomeni, da je graf sploščen, podobno je tudi pri APO, APP, TPP in APK. Variabilnost pri teh je predvsem posledica velikega števila srednje velikih razlik med starostjo nosilcev kmetij. Večji od 0 je pri TPO in TPK. Pri teh dveh je variabilnost predvsem posledica manjšega števila zelo velikih razlik med starostjo nosilcev kmetij (Preglednica 21). Sodeč po rezultatih na Mann-Whitney U testa so rejci TPO statistično značilno starejši od nosilcev kmetij APP ($p=0,000$), APK ($p=0,042$), TPP ($p=0,024$) in TPK ($p=0,041$). Nosilci kmetij APP so statistično značilno mlajši od rejcev APO ($p=0,006$), TPP ($p=0,042$) in TPK ($p=0,010$).

Starostno strukturo nosilcev kmetij smo razdelili v tri skupine, mlajše od 45 let, med 45 in 65 let in starejše od 65 let. Od skupno 301 anketiranih KMG jih je kar polovica (54,2 %) stara med 45 in 65 leti. Starostna struktura nosilcev kmetij mlajših od 45 let (24,3 %) in starejših od 65 let (21,6 %) pa je približno enaka. Iz dobljenih podatkov lahko vidimo, da je večina nosilcev kmetij v zrelih letih.

Slika 8: Razporeditev anketiranih KMG glede na skupno število živali (skupine) in starostne skupine nosilcev kmetij

Slika 8 prikazuje število KMG glede na skupno število živali in posamezne starostne skupine nosilcev kmetij. Največ nosilcev kmetij je bilo znotraj vseh skupin živali starih med 45 in 65 leti, temu pri vseh razen pri tistih, ki redijo med 20 in 50 živali, sledijo tista KMG, ki imajo nosilce kmetij stare manj kot 45 let, najmanj pa je tistih, katerih starost nosilcev kmetij je večja od 65 let. KMG, ki redijo med 20 in 50 živali pa imajo nekoliko spremenjeno starostno strukturo v primerjavi z rejci, ki imajo manj ali več kot toliko živali. Tukaj je več takšnih KMG, ki so stari več kot 65 let in manj starih pod 45 let. Hi-kvadrat test razkriva, da povezava med seštevkom vseh živali ob koncu leta 2014 (velikostne skupine) in starostjo (starostne skupine) ni statistično značilna ($p=0,216$).

Slika 9: Pregled anketiranih KMG (razvrščenih po vrsti domačih živali in tipu pasme) glede na starostne skupine nosilcev kmetij

Z anketiranjem rejcev smo želeli dobiti tudi podatke, ki bi nam pokazali, katere starostne skupine nosilcev kmetij se odločajo za rejo določenih vrst domačih živali. Predvsem nas je zanimalo, katere so tiste starostne skupine, ki se odločajo za rejo avtohtonih pasem domačih živali (APO, APP in APK), ki tvorijo osrednjo točko zanimanja naše raziskave.

Pri rejcih ovc ni velike razlike med deležem KMG, ki redijo APO in TPO. V obeh primerih je največji delež KMG, katerih nosilci so stari med 45 in 65 let, temu sledijo starejši od 65 let, najmanj pa je mlajših od 45 let. Pri rejcih prašičev so razlike med posameznima tipoma pasem. Število KMG, ki redijo APP je enako med mlajšimi od 45 let in tistimi, ki so stari med 45 in 65 let, najmanj je nosilcev kmetij, ki bi bili stari več kot 65 let. Precej rejcev TPP je, glede na delež, starih med 45 in 65 let, medtem ko je mlajših od 45 let za 7 % več kot starejših od 65 let. Pri rejcih koz (APO in TPK) je prav tako kot pri ostalih vrstah živali največ rejcev starih med 45 in 65 let, temu sledijo mlajši od 45 let, najmanj je starejših od 65 let (Slika 9).

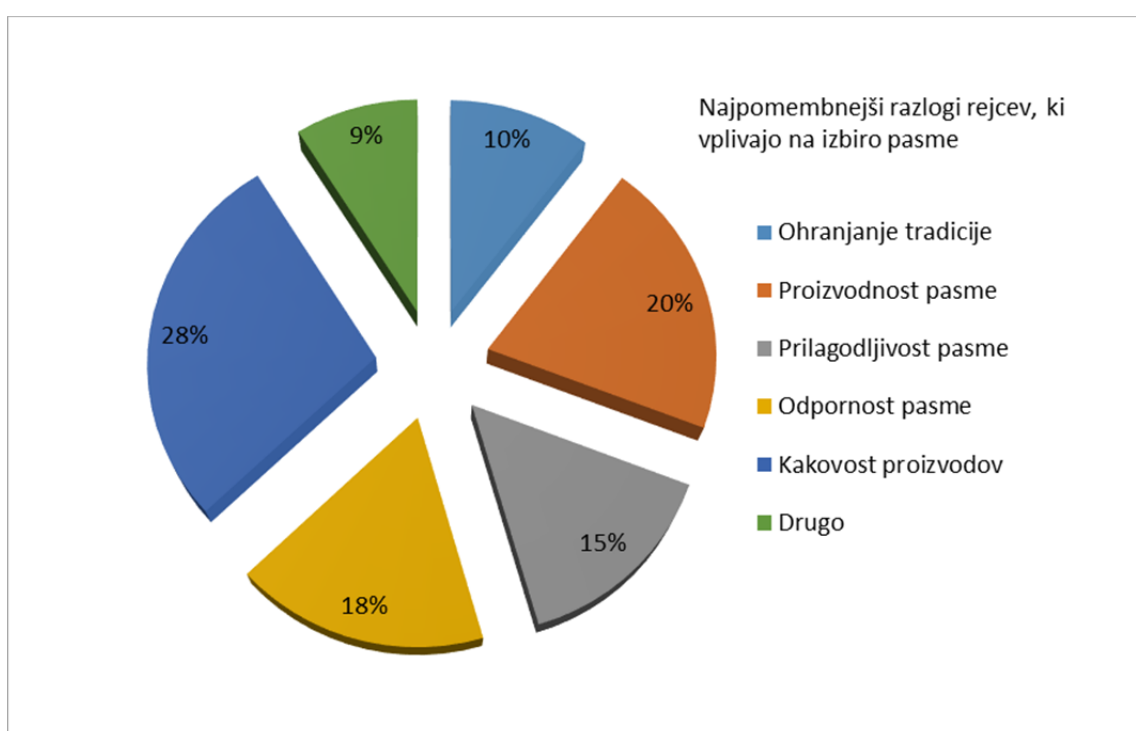
Rezultati Hi-kvadrat testa razkrivajo, da se rejci različnih vrst oz. pasem domačih živali med seboj statistično značilno ($p=0,021$) razlikujejo tudi glede na starost nosilca kmetije. Podrobnejši vpogled v te razlike z Mann-Whitney U-testom izpostavlja predvsem nosilce KMG pri TPO, ki so statistično značilno starejši od nosilcev APP ($p=0,000$), APK ($p=0,035$)

in TPK ($p=0,036$). Po mladosti nosilcev izstopajo predvsem nosilci APP, ki so statistično značilno mlajši od vrstnikov na APO ($p=0,007$), TPP ($p=0,048$) in TPK ($p=0,024$).

5.1.2 Motivi za rejo obravnavanih vrst domačih živali

5.1.2.1 Najpomembnejši razlogi rejcev pri izbiri pasme

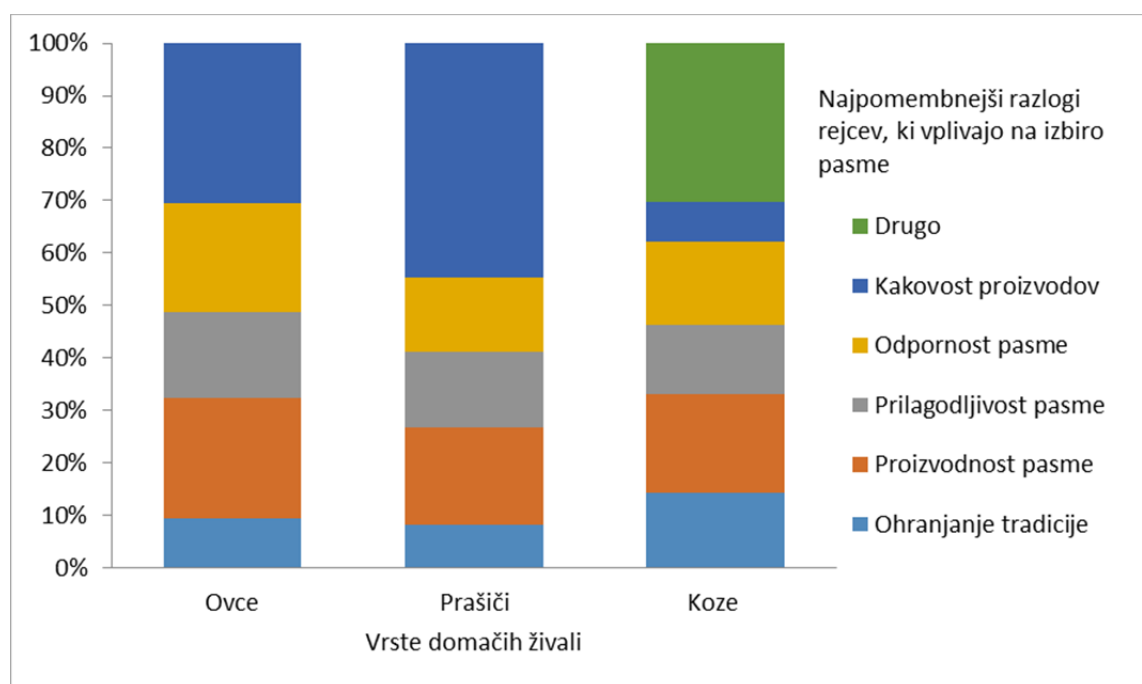
Za pridobitev novih rejcev avtohtonih pasem domačih živali in povečanje staleža teh živali pri že obstoječih rejcih je ključno poznavanje razlogov obstoječih rejcev za rejo. V nadaljevanju so predstavljeni razlogi za izbiro pasme, ki jih rejci najpogosteje navajajo kot najpomembnejše.

Slika 10: Opredelitve rejcev glede najpomembnejših razlogov, ki vplivajo na izbiro pasme

Za najpomembnejši razlog pri izbiri pasme so rejci največkrat navajali kakovost proizvodov, temu so sledili proizvodnost pasme, odpornost pasme, prilagodljivost pasme in ohranjanje tradicije (Slika 10).

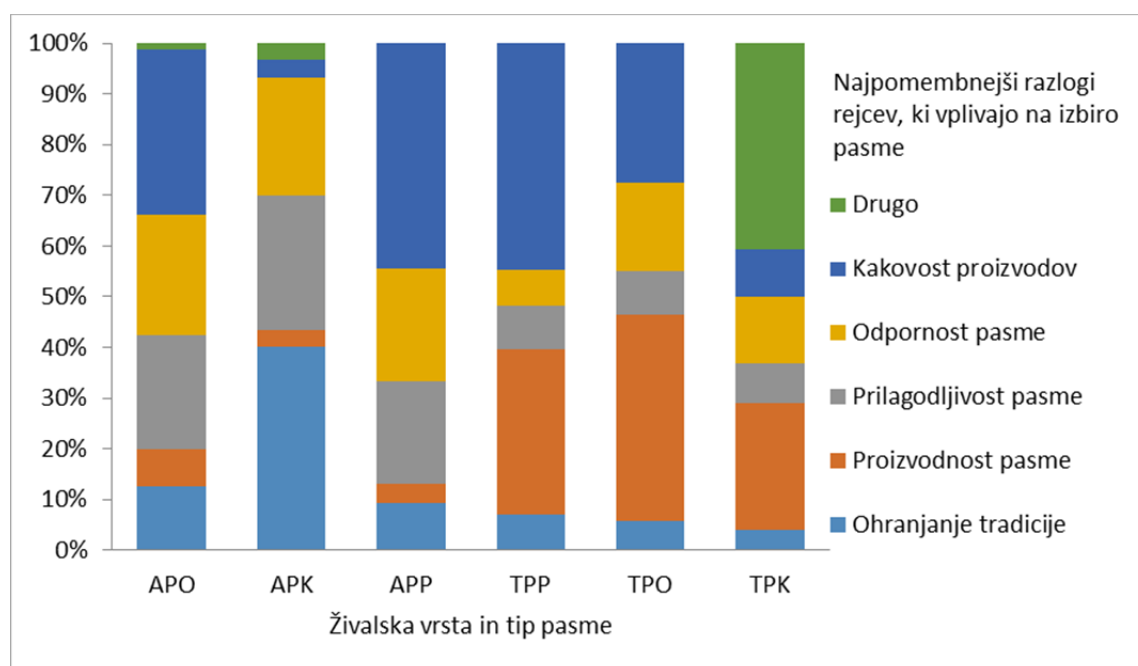

Pregled odgovorov po vrstah domačih živali

Slika 11: Najpomembnejši razlogi rejcev pri izbiri pasme po vrstah domačih živali

Rejci ovc navajajo za najpomembnejši razlog pri izbiri pasme kakovost proizvodov, za tem produktivnost pasme in njeno odpornost, ostalo pa redkeje. Tako kot rejci ovc tudi rejci prašičev največkrat omenjajo kakovost proizvodov, vse ostalo precej redkeje. Izmed podanih lastnosti so se rejci koz največkrat odločali za produktivnost pasme. Hkrati so bili rejci koz tudi skoraj edini, ki so namesto razlogov z anketnega seznama navajali kot najpomembnejše raje druge lastnosti. Med temi razlogi lahko najdemo npr. odsotnost molže, preprečevanje zaraščanja in značaj živali. (Slika 11).

Mann-Whitney U-test je pokazal, da obstajajo statistično značilne razlike med rejci različnih vrst domačih živali pri naslednjih razlogih: ohranjanju tradicije, odpornosti pasme in kakovosti proizvodov. Rejci koz smatrajo za bolj pomembno ohranjanje tradicije v primerjavi z rejci ovc ($p=0,001$) in rejci prašičev ($p=0,000$). Odpornost pasme je pomembnejša pri rejcih ovc kot pri rejcih prašičev ($p=0,029$). Kakovost proizvodov je pomembnejša pri rejcih ovc kot pri rejcih koz ($p=0,000$) in bolj pri rejcih prašičev kot pri rejcih koz ($p=0,000$).

Razlike v motivih reje po posameznih skupinah rejcev AP in TP

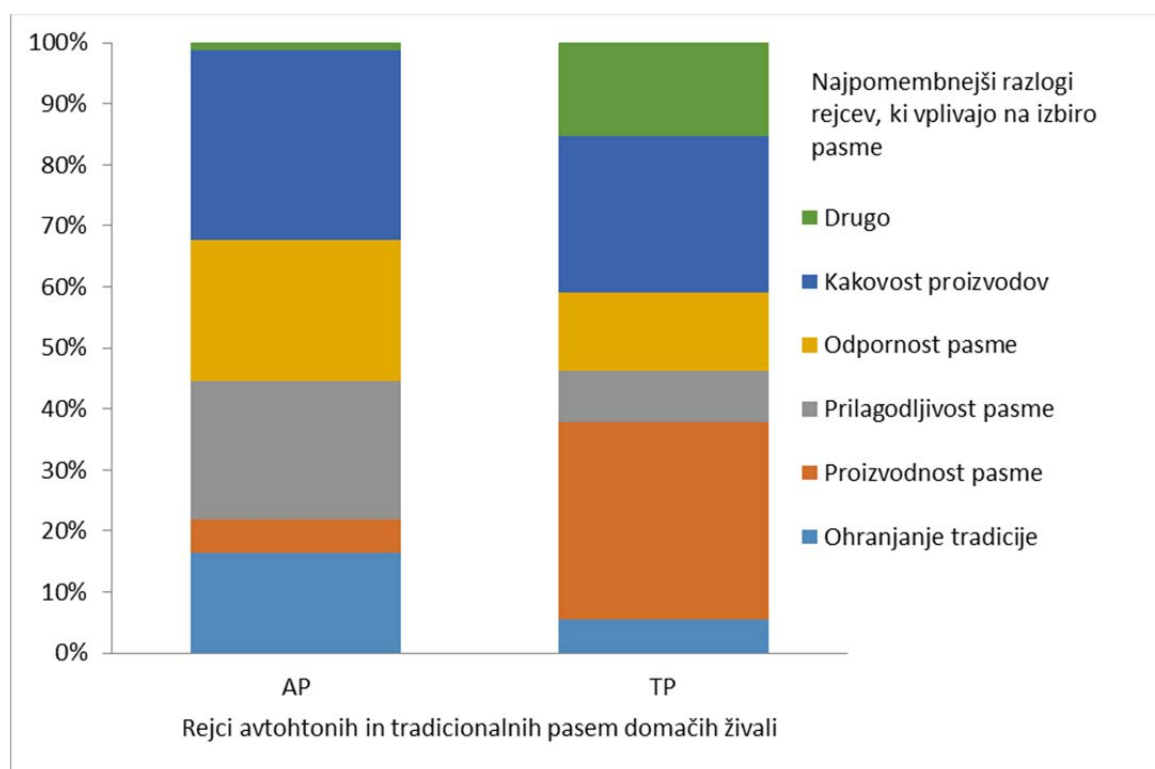
Slika 12: Najpomembnejši razlogi pri izbiri pasem na anketiranih KMG (razvrščenih po vrsti domačih živali in tipu pasme)

Slika 12 prikazuje razloge, ki jih rejci vidijo kot najpomembnejše pri izbiri pasem, ki jih redijo na svoji kmetiji. Kljub temu, da so rejci pri tem vprašanju morali rangirati (1-najpomembnejše do 6-najmanj pomembno) razloge, ki vplivajo na izbiro pasme, so kar 367 krat določili najpomembnejši razlog. To pomeni, da je skupno več označenih najpomembnejših razlogov kot je število opravljenih anket, saj se nekateri rejci niso mogli opredeliti za en najpomembnejši razlog in so zaradi tega za najpomembnejšega označili več razlogov hkrati. Od skupno 367 opazovanj so rejci v 28,1 % za najpomembnejši razlog izbrali kakovost proizvoda, sledi produktivnost pasme z 20,4 %, odpornost pasme s 17,4 %, prilagodljivost pasme s 14,7 % in ohranjanje tradicije z 10,4 %. V 9 % se rejci niso odločili za predlagane razloge, temveč so navajali povsem druge, kot so npr. da živali ni potrebno molsti ali da pomembno prispeva k preprečevanju zaraščenosti ali značaj živali itd. (Slika 8).

Najpomembnejši razlog pri izbiri pasme je bil kakovost proizvodov pri rejcih APO (32,5 %), APP (44,4 %) in pri TPP (44,8 %). Za rejce APK je bil ohranjanje tradicije s 40 %, za rejce TPO produktivnost pasme s 40,6 %, rejci TPK so izmed navedenih razlogov kot najpomembnejši največkrat navedli produktivnost pasme, vendar so največkrat navajali povsem druge razloge kot so: odsotnost molže, preprečevanje zaraščanja itd. (40,8 %). Rejci AP so se v najmanjši meri odločali za produktivnost pasme, medtem ko so se rejci TP najmanjkrat odločili za ohranjanje tradicije (Slika 12).

Mann-Whitney U-test je pokazal, da obstajajo statistično značilne razlike med rejci posameznih obravnavanih skupin avtohtonih in tradicionalnih pasem pri vseh navedenih razlogih, samo ne med vsemi primerjavami. Ohranjanje tradicije je bolj pomembno pri rejcih APO v primerjavi s TPO ($p=0,022$), pri rejcih TPK v primerjavi z rejci APK ($p=0,019$), APK v primerjavi z APO ($p=0,006$) in z APP ($p=0,000$). Proizvodnost pasme je pomembnejša rejcem TPO kot rejcem APO ($p=0,000$), TPP kot APP ($p=0,000$) in TPK kot APK ($p=0,010$). Prilagodljivost pasme je pomembnejša APO kot TPO ($p=0,000$). Odpornost pasme je pomembnejša APO kot TPO ($p=0,014$), APP kot TPP ($p=0,040$). Rejci APO v primerjavi z rejci TPO ($p=0,002$) in APK ($p=0,000$) kot pomembnejšo označujejo kakovost proizvodov. Slednje je tudi pomembnejše pri rejcih APP kot pri rejcih APK ($p=0,001$).

Razlike v motivih reje med rejci AP in TP

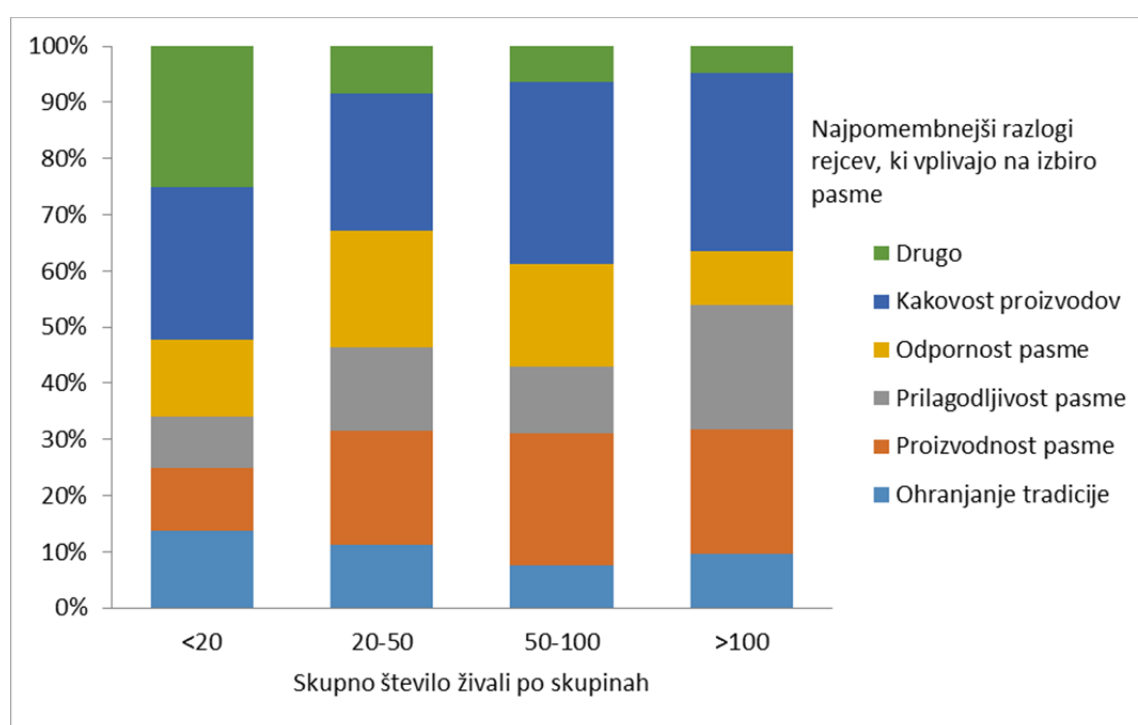

Slika 13: Najpomembnejši razlogi pri izbiri pasme po rejcih AP in rejcih TP

Najpomembnejši razlog pri izbiri pasme med rejci AP je kakovost proizvodov, temu sledijo odpornost pasme, prilagodljivost pasme in ohranjanje tradicije. Najmanjkrat so izbrali proizvodnost pasme. Razlogi izven anketnega seznama zasledimo pri rejcih AP le v dveh primerih (dobra pašna žival pri rejcu APK in zunanje lastnosti pri rejcu APO). Obratno so rejci TP kot najpomembnejšo izbrali ravno proizvodnost pasme, za tem kakovost proizvodov, drugo (predvsem na račun rejcev TPK), odpornost pasme, prilagodljivost pasme in nazadnje

ohranjanje tradicije. Kot drugo so rejci TP (večina rejcev koz) največkrat navajali odsotnost molže, nato dobra pašna žival, karakter (raznolikost) in nazadnje zunanje lastnosti. Najbolj izenačeno so se rejci AP in TP odločali za kakovost proizvodov, največja razlika po številu opredelitev je bila pri proizvodnosti pasme (Slika 13). Mann-Whitney U-test potrjuje obstoj statistično značilnih razlik med rejci AP in rejci TP pri vseh posameznih razlogih. Statistično značilno so ohranjanje tradicije ($p=0,003$), prilagodljivost pasme ($p=0,000$), odpornost pasme ($p=0,005$) in kakovost proizvodov ($p=0,020$) najpomembnejši pri rejcih AP, medtem ko je proizvodnost pasme ($p=0,000$) najpomembnejša pri rejcih TP.

Razlike v motivih rejcev glede na velikost reje

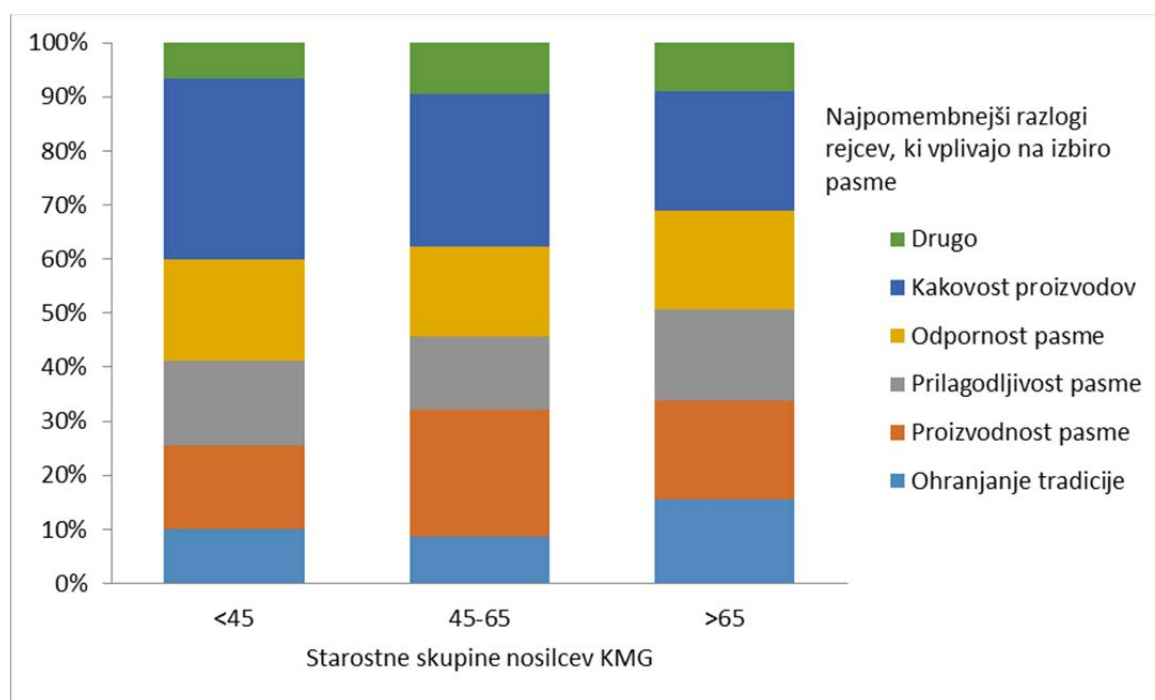

Slika 14: Najpomembnejši razlogi rejcev pri izbiri pasme po številu živali (velikostni razredi)

Na Sliki 14 lahko vidimo, da so rejci vseh razredov števila živali za najpomembnejši razlog največkrat določili kakovost proizvodov. Naslednja pomembna razloga pri rejcih z manj kot 20 živalmi sta bila ohranjanje tradicije in odpornost pasme za tem proizvodnost pasme in nazadnje prilagodljivost pasme. Velikokrat so navajali druge razloge. Rejci z 20-50 živalmi so nato navajali odpornost pasme in proizvodnost pasme, prilagodljivost pasme, ohranjanje tradicije, nazadnje druge razloge. Proizvodnost pasme je drugi najpomembnejši razlog pri rejcih s 50-100 živalmi, temu sledijo odpornost pasme, prilagodljivost pasme, ohranjanje tradicije in nazadnje drugo. Rejci z več kot 100 živalmi vidijo za naslednji najpomembnejši

razlog proizvodnost pasme in prilagodljivost pasme, nato ohranjanje tradicije in odpornost pasme, nazadnje navajajo druge razloge. Mann-Whitney U-test je pokazal, da med anketiranimi KMG praktično ni statistično značilnih razlik v percipirani pomembnosti posameznih razlogov glede na velikost rej. Edina razlika se je pokazala pri rejcih, ki redijo med 20 in 50 živali v primerjavi z rejci z več kot 100 živalmi. Prvi v primerjavi s slednjimi večkrat navajajo odpornost pasme za najpomembnejši razlog ($p=0,005$).

Razlike v motivih rejcev glede na starost nosilca KMG

Slika 15: Najpomembnejši razlogi rejcev pri izbiri pasme po starosti nosilcev KMG

Iz Slike 15 lahko razberemo, da so nosilci KMG vseh starostnih skupin največkrat navajali kakovost proizvodov. Stari 45-65 let so nato navajali proizvodnost pasme vse ostale razloge podobno pogostokrat. Rejci mlajši od 45 let so za kakovostjo proizvodov navajali odpornost pasme, prilagodljivost pasme in ohranjanje tradicije, nazadnje še proizvodnost pasme in druge razloge. Starejši od 65 let so za kakovostjo proizvodov vse ostale razloge podobno pogostokrat.

Mann-Whitney U-test je pokazal, da med različnimi starostnimi skupinami nosilcev KMG ne obstajajo statistično značilne razlike.

V Preglednici 22 so v zgoščeni obliki prikazane statistično značilne razlike najpomembnejših razlogov pri izbiri pasme znotraj posameznih skupin. Podrobneje so bile predstavljene pod poglavjem z naslovom Najpomembnejši razlogi rejcev pri izbiri pasme.

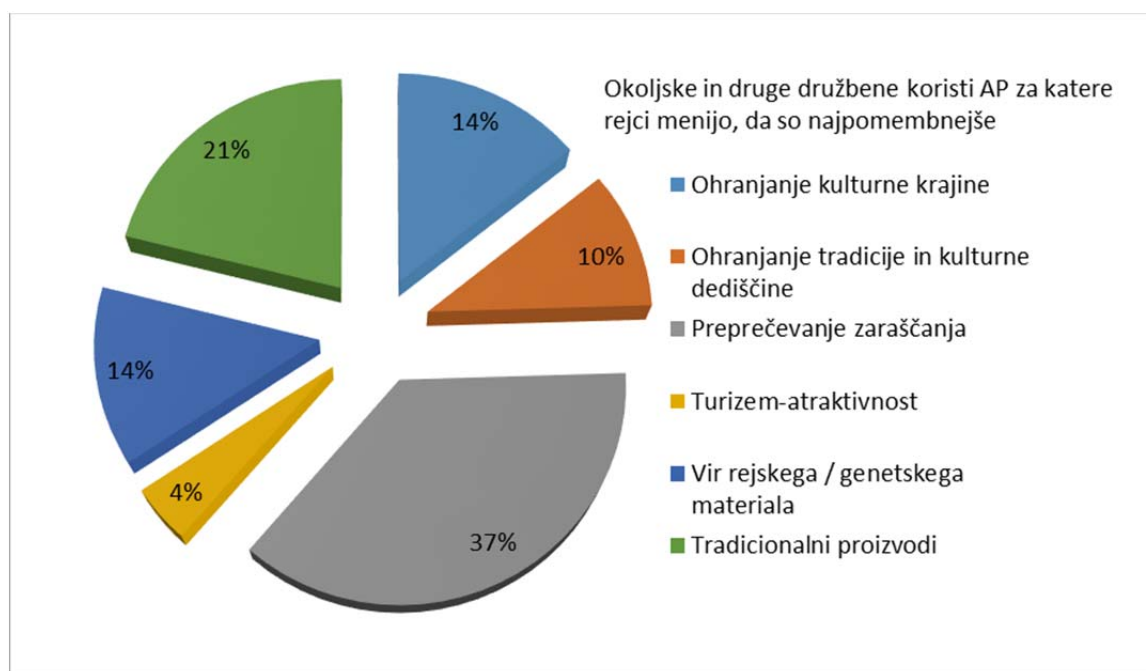
Preglednica 22: Statistično značilne razlike najpomembnejših razlogov pri izbiri pasme znotraj posameznih skupin

Najpomembnejši razlogi rejcev pri izbiri pasme	Po AP/TP	Po vrstah domačih živali	Po živalski vrsti in tipu pasme	Po številu živali
Kakovost proizvoda	AP bolj kot TP	O in P bolj kot K	APO bolj kot TPO in APK APP bolj kot APK	
Proizvodnost pasme	TP bolj kot AP		TPO bolj kot APO TPP bolj kot APP TPK bolj kot APK	
Odpornost pasme	AP bolj kot TP	O bolj kot P	APO bolj kot TPO APP bolj kot TPP	20-50 živali bolj kot > 100 živali
Prilagodljivost pasme	AP bolj kot TP		APO bolj kot TPO	
Ohranjanje tradicije	AP bolj kot TP	K bolj kot O in P	APO bolj kot TPO TPK bolj kot APK APK bolj kot APO in APP	

AP=avtohtone pasme, TP=tradicionalne pasme, O=ovce, P=prašiči, K=koze, APO=avtohtone pasme ovc, APP=avtohtona pasma prašiča, APK=avtohtona pasma koze, TPO=tradicionalne pasme ovc, TPP=tradicionalne pasme prašičev, TPK=tradicionalne pasme koz

5.1.2.2 Okoljske in druge družbene koristi avtohtonih pasem

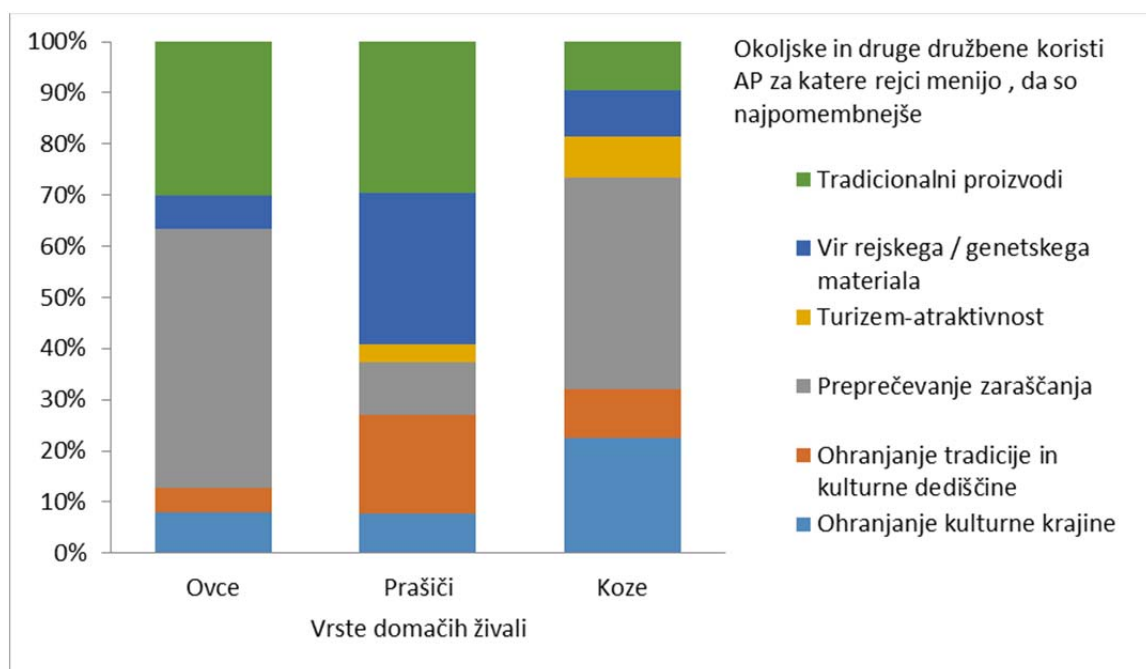
V nadaljevanju predstavljamo okoljske in druge družbene koristi avtohtonih pasem domačih živali za katere rejci menijo, da so najpomembnejše. Spraševali smo vse rejce (torej tudi rejce tradicionalnih pasem) o širših družbenih koristih, ki jih prinaša reja avtohtonih pasem.

Slika 16: Deleži okoljskih in drugih družbenih koristi avtohtonih pasem za katere rejci menijo, da so najpomembnejše

Rejci so za najpomembnejšo korist avtohtone pasme največkrat označili preprečevanje zaraščanja, nato tradicionalnost proizvodov, temu sta z enakim deležem sledila ohranjanje kulturne krajine in vir rejskega/genetskega materiala. Najmanjkrat pa so se odločali za ohranjanje tradicije in kulturne dediščine in turizem, kot atraktivnost (Slika 16).

Koristi reje avtohtonih pasem glede na živalsko vrsto

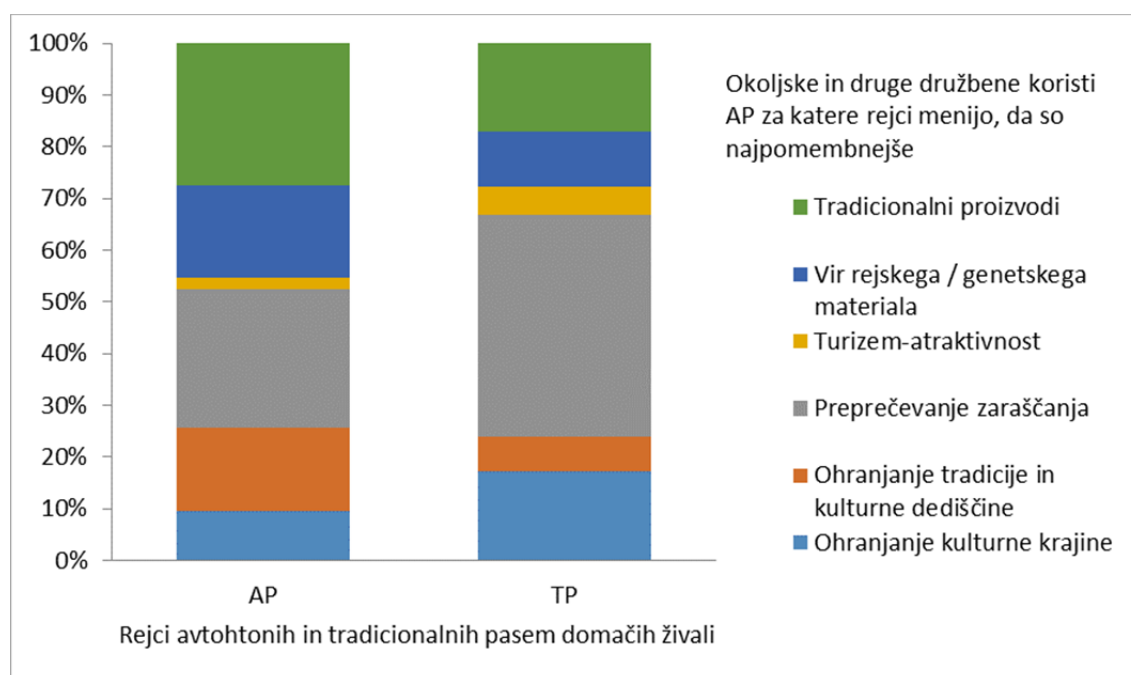

Slika 17: Najpomembnejše okoljske in druge družbene koristi avtohtonih pasem po vrstah domačih živali

Ohranjanje kulturne krajine so občutno največkrat kot najpomembnejše navedli rejci koz. Ohranjanje tradicije in kulturne dediščine so kot najpomembnejše navedli rejci prašičev, nekaj manjkrat tudi rejci koz. Preprečevanje zaraščanja so po pričakovanjih kot najpomembnejše navedli rejci ovc in koz. Turizem oz. atraktivnost je najpomembnejše rejcem koz, medtem ko nihče izmed rejcev ovc ni tega označil kot najpomembnejše. Vir rejskega/genetskega materiala je najpomembnejši pri rejcih prašičev, tradicionalni proizvodi pa pri rejcih ovc. Rejci koz so tako kot najpomembnejše največkrat navajali preprečevanje zaraščanja, približno pol manjkrat ohranjanje kulturne krajine, vse ostalo redkeje. Rejcem prašičev sta bila največkrat najpomembnejša vir rejskega/genetskega materiala in tradicionalni proizvodi. Temu sledi ohranjanje tradicije in kulturne dediščine, vse ostalo so omenjali redkeje. Tako kot rejcem koz je tudi rejcem ovc najpomembnejše preprečevanje zaraščanja, za tem tradicionalni proizvodi, ostale koristi so omenjali redkeje. So pa edini, kjer katero od koristi vsaj kakšen izmed anketiranih rejcev ni spoznal za najpomembnejšo. Turizem-atraktivnost sploh ne uvrščajo med najpomembnejše koristi reje avtohtonih pasem (Slika 17).

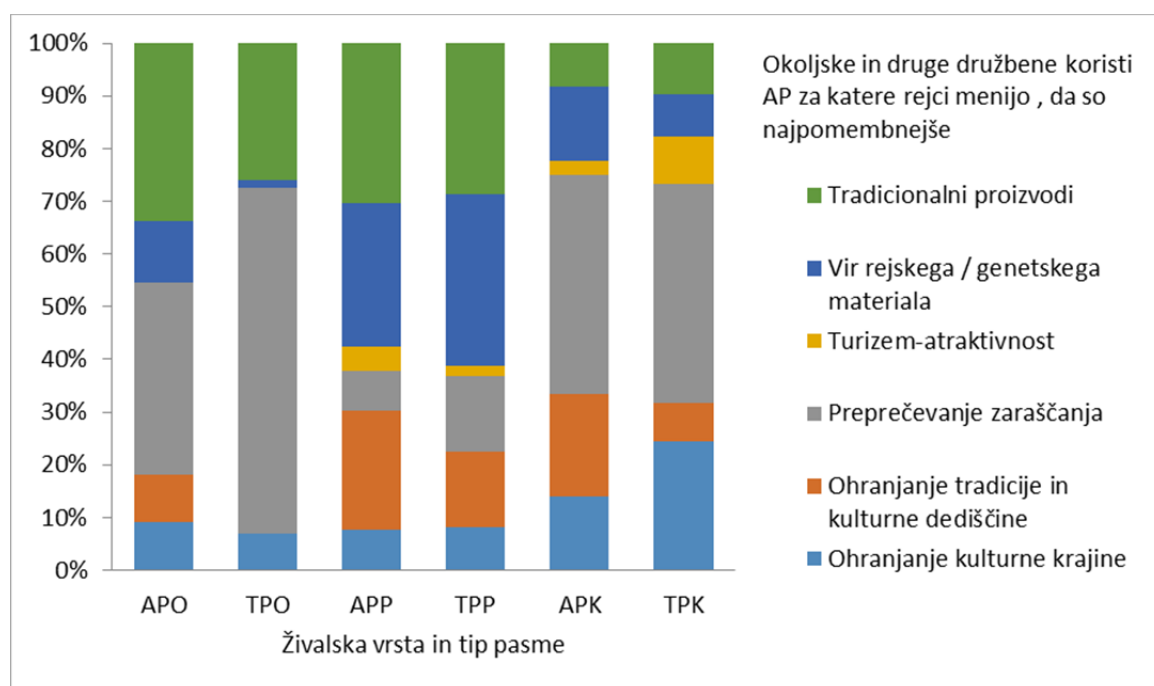
Rejci koz v primerjavi z rejci ovc ($p=0,000$) in prašičev ($p=0,000$) smatrajo ohranjanje kulturne krajine za pomembnejšo korist. Ohranjanje tradicije in kulturne dediščine je pomembnejše pri rejcih prašičev ($p=0,002$) in koz ($p=0,011$) v primerjavi z rejci ovc. Preprečevanje zaraščanja je, po pričakovanju, pomembnejše pri rejcih ovc ($p=0,000$) in koz ($p=0,000$) v primerjavi z rejci prašičev. Turizem in atraktivnost je pomembnejša pri rejcih koz v primerjavi z rejci prašičev ($p=0,005$) in rejci ovc ($p=0,000$) in pomembnejša pri rejcih prašičev v primerjavi z rejci ovc ($p=0,043$). Vir rejskega oz. genetskega napredka je pomembnejši pri rejcih prašičev v primerjavi z rejci ovc ($p=0,000$) in koz ($p=0,010$). Rejcem prašičev ($p=0,017$) in ovc ($p=0,000$) so tradicionalni proizvodi pomembnejši kot rejcem koz.

Koristi reje avtohtonih pasem glede na tip reje (AP/TP)

Slika 18: Najpomembnejše okoljske in druge družbene koristi avtohtonih pasem po tipih rej (AP in TP)

Na sliki 18 lahko vidimo, da izrazito odstopajo rejci TP, ki menijo, da je preprečevanje zaraščanja najpomembnejša korist reje avtohtonih pasem. Rejci AP to korist ravno tako prištevajo med najpomembnejše, vendar manj kot rejci TP. Rejci TP nadalje vidijo koristi avtohtonih pasem v ohranjanju kulturne krajine in tradicionalnih proizvodih. Slednje je enako pomembno tudi rejcem AP. Ohranjanje tradicije in kulturne dediščine in vir rejskega/genetskega materiala sta za rejce AP pomembnejši koristi kot za rejce TP. Turizem-atraktivnost so vsi najmanjkrat označili za najpomembnejšo korist, vendar rejci TP večkrat. Mann-Whitney U-test je pokazal, da obstajajo statistično značilne razlike med rejci AP in rejci TP pri vseh posameznih lastnostih, razen pri lastnosti turizem-atraktivnost. Rejcem TP sta pomembnejši koristi ohranjanje kulturne krajine ($p=0,022$) in preprečevanje zaraščanja ($p=0,000$). Rejci AP vidijo najpomembnejše koristi v ohranjanju tradicije in kulturne dediščine ($p=0,000$), viru rejskega/genetskega materiala ($p=0,012$) in tradicionalnih proizvodih ($p=0,003$).

Koristi reje avtohtonih pasem glede na vrsto živali in tip pasme

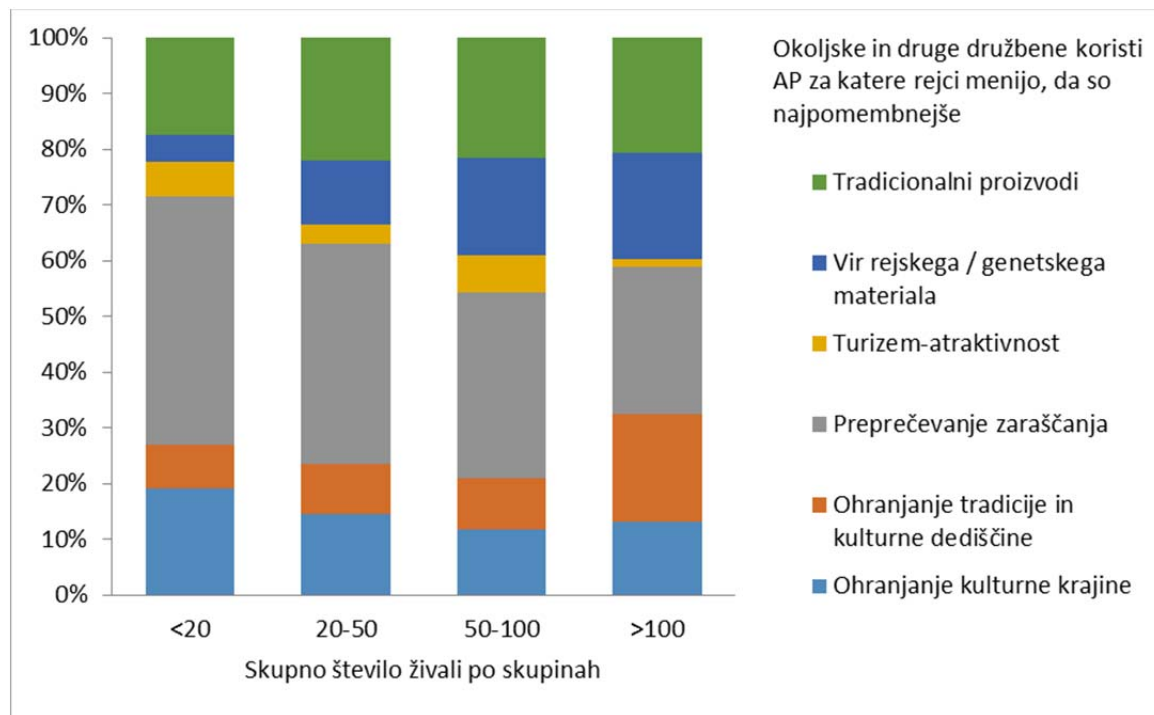
Slika 19: Najpomembnejše okoljske in druge družbene koristi avtohtonih pasem po živalskih vrstah in tipih pasem (AP in TP)

Preprečevanje zaraščanja je bila najpomembnejša družbena korist rejcem TPK nato rejcem TPO in APO. Rejci TPK so v primerjavi z drugimi največkrat navajali tudi ohranjanje kulturne krajine in turizem-atraktivnost. Ohranjanje tradicije in kulturne dediščine so največkrat navajali rejci APP, za njimi rejci TPK. Vir rejskega/genetskega materiala so ravno tako največkrat navajali rejci APP. Tradicionalni proizvodi AP so bili največkrat omenjeni pri rejcih APO (Slika 19).

Mann-Whitney U-test razkriva statistično značilne razlike med posameznimi skupinami rejcev. Statistično značilnih razlik je bilo zelo veliko, v nadaljevanju strnjeno predstavljamo rezultate. Ohranjanje kulturne krajine so statistično značilno večkrat za najpomembnejšo korist izbrali rejci TPK v primerjavi z rejci AP in ostalimi rejci TP. Ohranjanje tradicije in kulturne dediščine so statistično značilno največkrat za najpomembnejšo izbrali rejci APP v primerjavi z rejci TP. Rejci APO in APK večkrat v primerjavi z rejci TPO, rejci TPK in TPP večkrat v primerjavi z rejci TPO. Preprečevanje zaraščanja je bilo največkrat izbrano pri rejcih TPO in TPK v primerjavi z rejci AP in TPP, pri rejcih APO in APK v primerjavi z rejci APP in TPP. Turizem-atraktivnost je bila statistično značilno največkrat izbrana pri rejcih ovc in TPP. Vir rejskega/genetskega materiala je pomembnejša korist rejcem APP v primerjavi z rejci ovc in TPK, manjkrat pa pri rejcih TPO v primerjavi z rejci APO, TPP in koz.

Tradicionalne proizvode so statistično značilno večkrat omenjali rejci APO v primerjavi z rejci TP in APK ter pri rejcih APP v primerjavi z rejci APK in TPK.

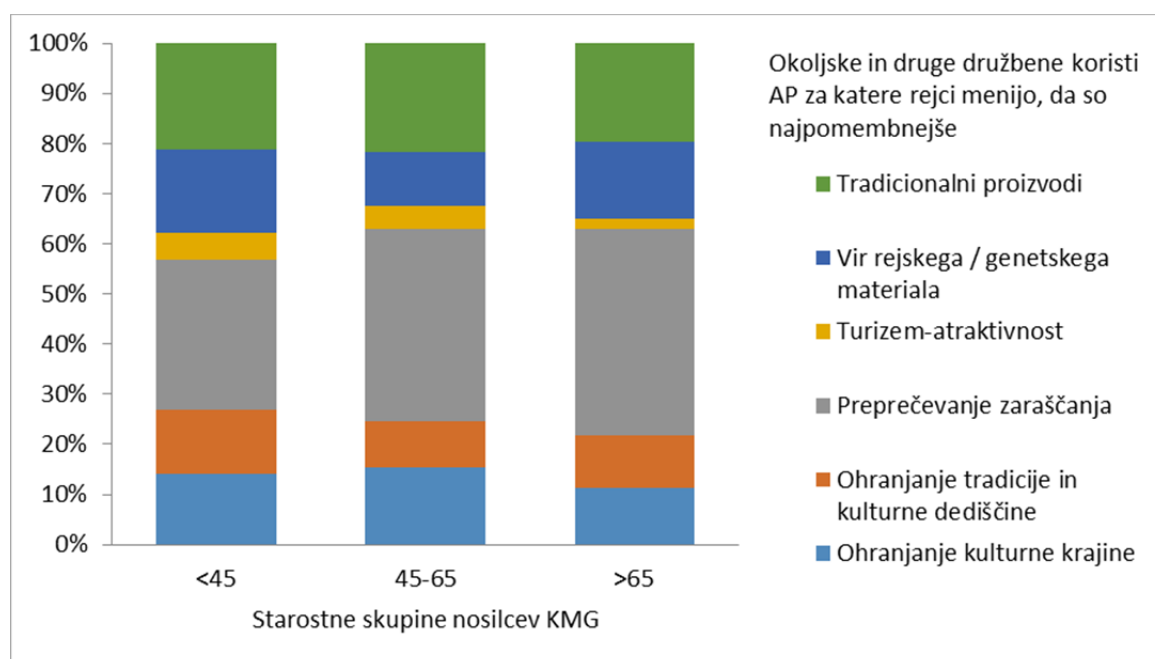
Koristi reje avtohtonih pasem glede na število živali v reji

Slika 20: Najpomembnejše okoljske in druge družbene koristi avtohtonih pasem po velikostnih skupinah rej

Vse skupine rejcev glede na število živali so za najpomembnejšo okoljsko in drugo družbeno korist največkrat izbrale preprečevanje zaraščanja, najmanjkrat pa turizem-atraktivnost (Slika 20).

Mann-Whitney U-test je pokazal na nekaj statistično značilnih razlik med odgovori glede na velikost reje. Rejci z več kot 100 živalmi so manjkrat navedli preprečevanje zaraščanja za najpomembnejšo korist v primerjavi z rejci, ki imajo manj kot 20 ($p=0,000$) in 50-100 ($p=0,004$) živali. Rejci z 20-50 živalmi pa večkrat v primerjavi z rejci s 50-100 ($p=0,041$) in več kot 50 ($p=0,000$) živalmi. Turizem-atraktivnost je statistično značilno pomembnejša rejcem s 50-100 živalmi v primerjavi z rejci, ki imajo več kot 100 ($p=0,034$) živali. Vir rejskega/genetskega materiala je pomembnejši rejcem s 50-100 živali v primerjavi z rejci z manj kot 20 ($p=0,007$) živalmi. Tradicionalne proizvode so statistično značilno večkrat navajali rejci z 20-50 živalmi v primerjavi z rejci z več kot 100 ($p=0,043$) živalmi.

Koristi reje avtohtonih pasem glede na starost nosilcev KMG

Slika 21: Najpomembnejše okoljske in druge družbene koristi avtohtonih pasem po starostnih razredih rejcev

Vse tri starostne skupine so največkrat omenjale preprečevanje zaraščanja za najpomembnejšo okoljsko in drugo družbeno korist reje avtohtonih pasem, najmanjkrat pa turizem-atraktivnost (Slika 21). Mann-Whitney U-test je pokazal, da med starostnimi skupinami nosilcev ni razlik v percipiranih koristih rej avtohtonih pasem. Obstajajo samo statistično značilne razlike pri viru rejskega/genetskega materiala. Rejci mlajši od 45 let so se statistično značilno večkrat odločali za omenjeno korist avtohtonih pasem v primerjavi z rejci starimi med 45 in 65 let ($p=0,023$).

V Preglednici 23 so strnjeno prikazane statistično značilne razlike okoljskih in drugih družbenih koristi avtohtonih pasem znotraj posameznih skupin. Podrobneje so bile predstavljene pod poglavjem z naslovom Okoljske in druge družbene koristi avtohtonih pasem.

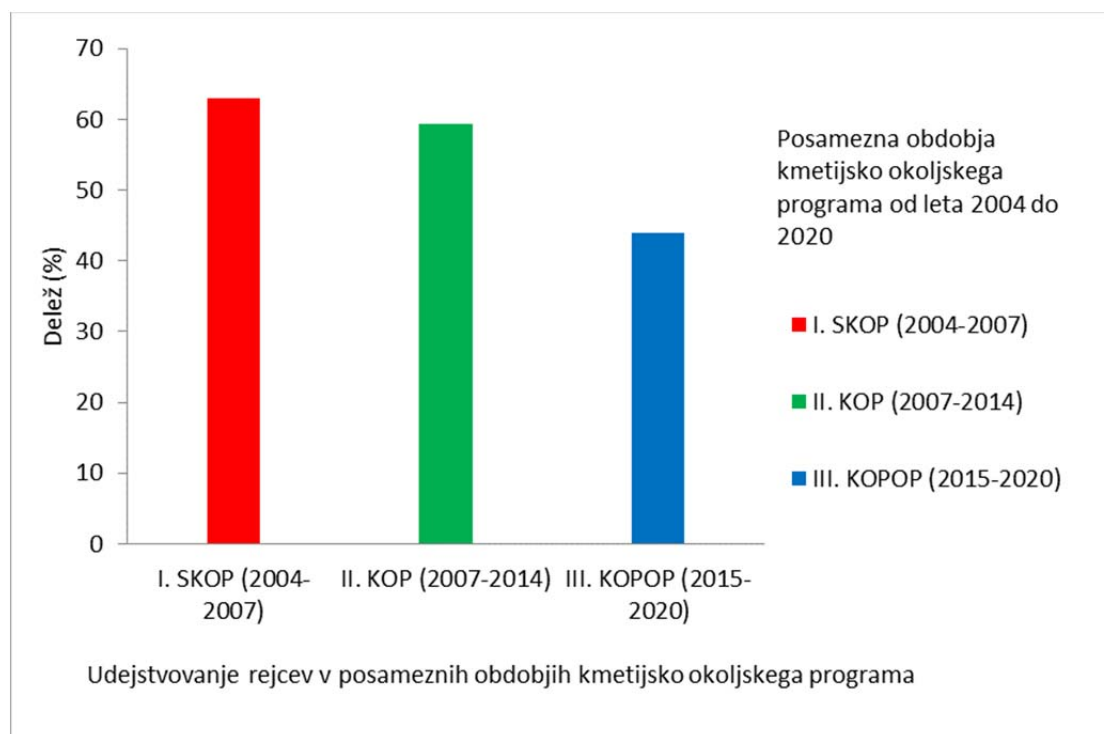
Preglednica 23: Statistično značilne razlike okoljskih in drugih družbenih koristi avtohtonih pasem znotraj posameznih skupin

Okoljske in druge družbene koristi avtohtonih pasem	Po AP/TP	Po vrstah domačih živali	Po živalski vrsti in tipu pasme	Po številu živali	Po starosti
Preprečevanje zaraščanja	TP bolj kot AP	O in K bolj kot P	TPO bolj kot APO, APP, APK in TPP TPK bolj kot APO, APP, APK in TPP APO bolj kot APP in TPP APK bolj kot TPP in APP	<20 in 50-100 bolj kot >100 20-50 bolj kot 50-100 in >100	
Tradicionalni proizvodi	AP bolj kot TP	P in O bolj kot K	APO bolj kot TPO, TPP, APK in TPK APP bolj kot APK in TPK	20-50 bolj kot >100	
Ohranjanje kulturne krajine	TP bolj kot AP	K bolj kot O in P	TPK bolj kot APO, APP, APK, TPO in TPP		
Vir rejskega/genetskega materiala	AP bolj kot TP	P bolj kot O in K	APP bolj kot APO, TPO in TPK APO, APK, TPP in TPK bolj kot TPO	50-100 bolj kot <20	<45 bolj kot 45-65
Ohranjanje tradicije in kulturne dediščine	AP bolj kot TP	P in K bolj kot O	APP bolj kot TPO, TPP in TPK APO in APK bolj kot TPO TPK in TPP bolj kot TPO		
Turizem/atraktivnost		K bolj kot P in O P bolj kot O	APO, TPO in TPP	50-100 bolj kot >100	

AP=avtohtone pasme, TP=tradicionalne pasme, O=ovce, P=prašiči, K=koze, APO=avtohtone pasme ovc, APP=avtohtona pasma prašiča, APK=avtohtona pasma koze, TPO=tradicionalne pasme ovc, TPP=tradicionalne pasme prašičev, TPK=tradicionalne pasme koz

5.1.3 Sodelovanje anketiranih kmetij v kmetijsko-okoljskih ukrepih

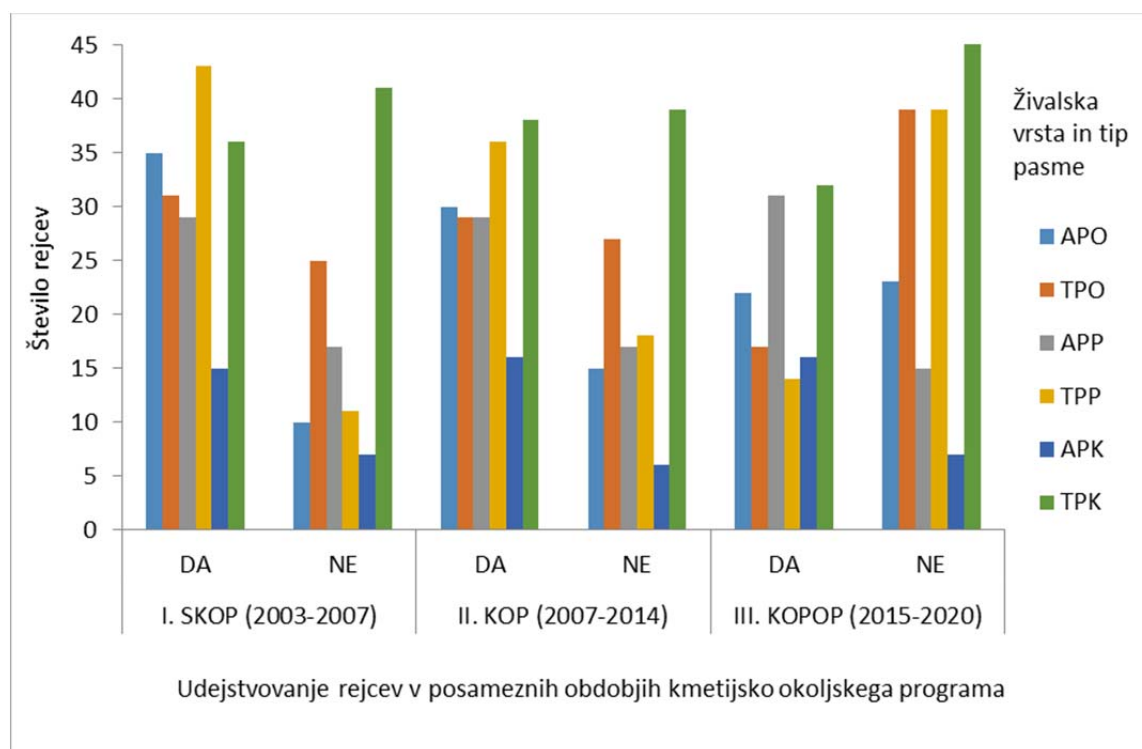
5.1.3.1 Časovna dinamika sodelovanja v podporah reji avtohtonih pasem

Slika 22: Sodelovanje anketiranih rejcev v kmetijsko okoljskih programih (2004-2020)

Iz slike 22 je razvidno udejstvovanje rejcev v posameznih obdobjih kmetijsko okoljskega programa od leta 2004 do 2020. V I. obdobju je sodelovalo 63 % vprašanih, v II. obdobju dobrih 59 % in v III. obdobju slabih 44 %. Lepo je viden padec sodelovanja rejcev v teh programih in sorazmerno s tem povečevanje neudeleženiosti. Zanimanje za vstop v shemo na anketiranih KMG je v tem obdobju padlo kar za približno 20 %.

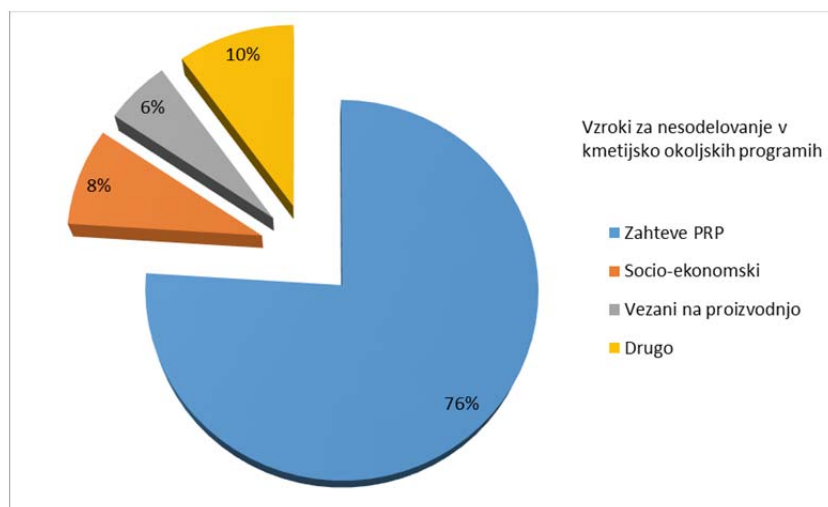
Razlike v zainteresiranosti rejcev za sodelovanje v programih podpor glede na obdobje (in s tem povezane pogoje) izvajanja potrjuje tudi Hi-kvadrat test; razlike med posameznimi obdobji so statistično značilne (I obdobje: $p=0,000$; II obdobje: $p=0,001$; III obdobje: $p=0,000$).

Slika 23: Sodelovanje posameznih skupin rejcev v kmetijsko okoljskih programih

Slika 23 prikazuje udejstvovanje posameznih skupin rejcev AP in TP tekom vseh treh obdobj. Tekom posameznih obdobj se je zmanjšalo število vstopov pri rejcih APO, TPO in TPP. Pri TPK je v drugem obdobju bilo rahlo povečanje udejstvanj, v zadnjem je prišlo do zmanjšanja. Rejci APK pristopajo vseskozi v podobnem številu, medtem ko so rejci APP v podobnem številu pristopali prvi dve obdobji, v zadnjem je sledilo rahlo povečanje. Hi kvadrat test ni pokazal statistično značilnih razlik med posameznimi skupinami rejcev, ki so sodelovali ($p=0,210$) v posameznih obdobjih, ravno tako tudi ne pri tistih, ki niso sodelovali ($p=0,161$).

5.1.3.2 Vzroki za nesodelovanje v programih podpor reje avtohtonih pasem

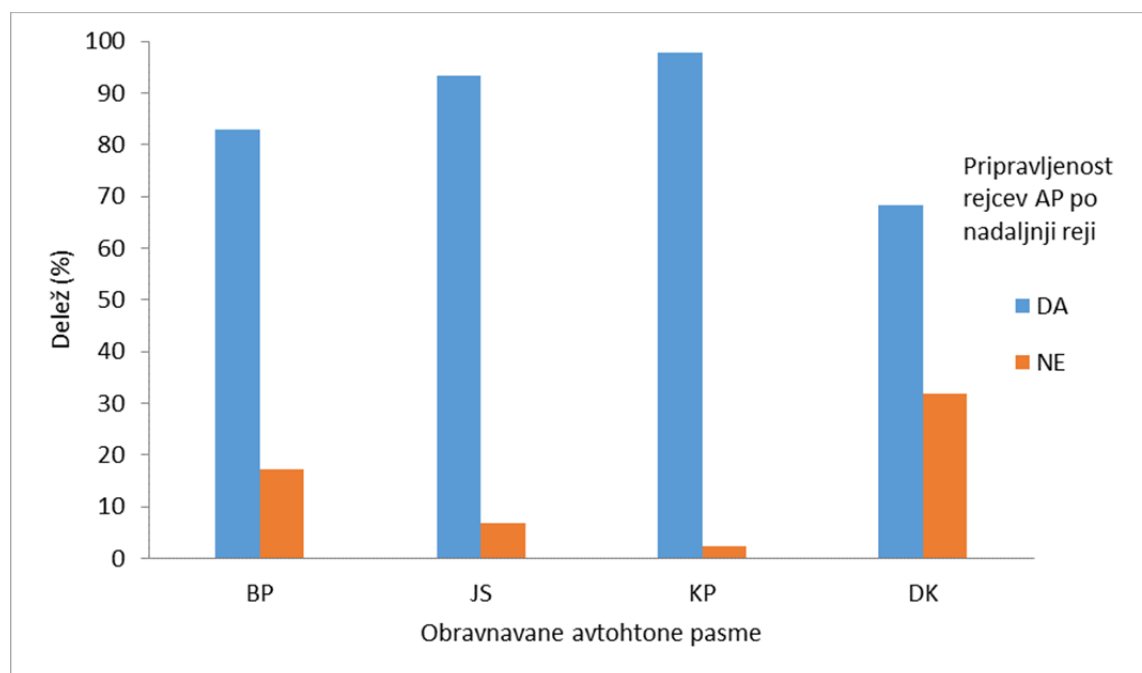
Slika 24: Vzroki za nesodelovanje v kmetijsko okoljskih programih

V nadaljevanju vprašalnika smo rejce v primeru, da v katerem izmed obdobjih niso sodelovali, povprašali, kateri so bili poglobitni vzroki, zaradi katerih se v posameznih obdobjih niso odločili za vstop v programe podpor. Odgovori so prikazani na sliki 24. Vidimo lahko, da jih je kar 76 % kot glavni razlog navedlo zahteve PRP (preveč birokracije, neustrezni pogoji/zahteve KOP, prenizka višina podpor), temu sledijo drugi vzroki (ljubiteljska reja, preobremenjenost v službi, odsotnost od doma), socio-ekonomski in nazadnje vzroki vezani na prirejo.

Hi kvadrat test potrjuje statistično značilne razlike ($p=0,000$) med posameznimi vzroki za nesodelovanje v kmetijsko okoljskih programih, ki so jih navajali rejci.

5.1.3.3 *Pripravljenost anketiranih rejcev za nadaljnjo rejo avtohtonih pasem*

Slika 25: Pripravljenost rejcev obravnavanih avtohtonih pasem domačih živali po nadaljnji reji v primeru hipotetične ukinitve podpor za rejo avtohtonih pasem domačih živali

Rejci avtohtonih pasem domačih živali so na vprašanje: »Če ne bi bilo podpor za rejo avtohtonih pasem domačih živali, ali bi vseeno redili avtohtone pasme?« v večini odgovorili pritrdilno (87 %). Za opustitev reje bi se odločilo zgolj 13 %. Ta podatek nam pove zgolj, kakšna bi bila odločitev vseh preučevanih rejcev avtohtonih pasem domačih živali, ne pa kako bi se odločili rejci posameznih vrst domačih živali, kar pa je ključno za ohranitev raznolikosti genskih virov v živinoreji. Odločitev po posameznih proučevanih pasmah je prikazana na sliki 25. Glede na odgovore, hipotetična ukinitvev podpor na rejce krškopoljskega prašiča ne bi ključno vplivala, medtem ko bi se za prenehanje reje koz odločilo preko 31 % rejcev. Slednje bi lahko negativno vplivalo na populacijo teh živali. Za dobrih 13 % bi se zmanjšalo število rejcev avtohtonih pasem ovc. Od tega bi prišlo do večjega zmanjšanja rejcev belokranjske pramenke. Po stopnji ogroženosti spadata tako drežniška koza kot tudi belokranjska pramenka med kritične pasme, zaradi česar je še toliko bolj pomembno, da ustvarimo primerno okolje tem rejcem, da se bodo tudi v prihodnosti odločali za nadaljnjo rejo in tako ohranjali raznolik genetski material.

Hi kvadrat test je pokazal statistično značilne razlike ($p=0,000$) med rejci, ki so pripravljene tudi v primeru nepriznanosti podpor še naprej rediti avtohtone pasme in tistimi, ki niso. Podrobnejši vpogled v te razlike z Mann-Whitney U-testom je pokazal statistično značilne razlike samo med rejci KP in DK ($p=0,004$). Rejci KP bi bili v primerjavi z rejci DK v

primeru neprisotnosti podpor za rejo avtohtonih pasem domačih živali bolj pripravljeni nadaljevati z rejo avtohtonih pasem domačih živali.

Preglednica 24: Pripravljenost rejcev za rejo avtohtonih pasem domačih živali v primeru, da plačila in pogoji za sodelovanje v ukrepih ostanejo isti

Avtohtona pasme domače živali po živalskih vrstah (prašiči, koze, ovce)		Ali ste pripravljeni avtohtono pasmo ohranjati še naprej?		Skupaj
		Da	Ne	
AP	APO	43	2	45
	APP	41	5	46
	APK	14	9	23
Skupaj		98	16	114
Tradicionalna pasme domače živali po živalskih vrstah (prašiči, koze, ovce)		Ali ste pripravljeni zamenjati tradicionalno pasmo za avtohtono oz. dodatno rediti obravnavano AP?		Skupaj
		DA	NE	
TP	TPO	19	36	55
	TPP	28	26	54
	TPK	26	51	77
Skupaj		73	113	186

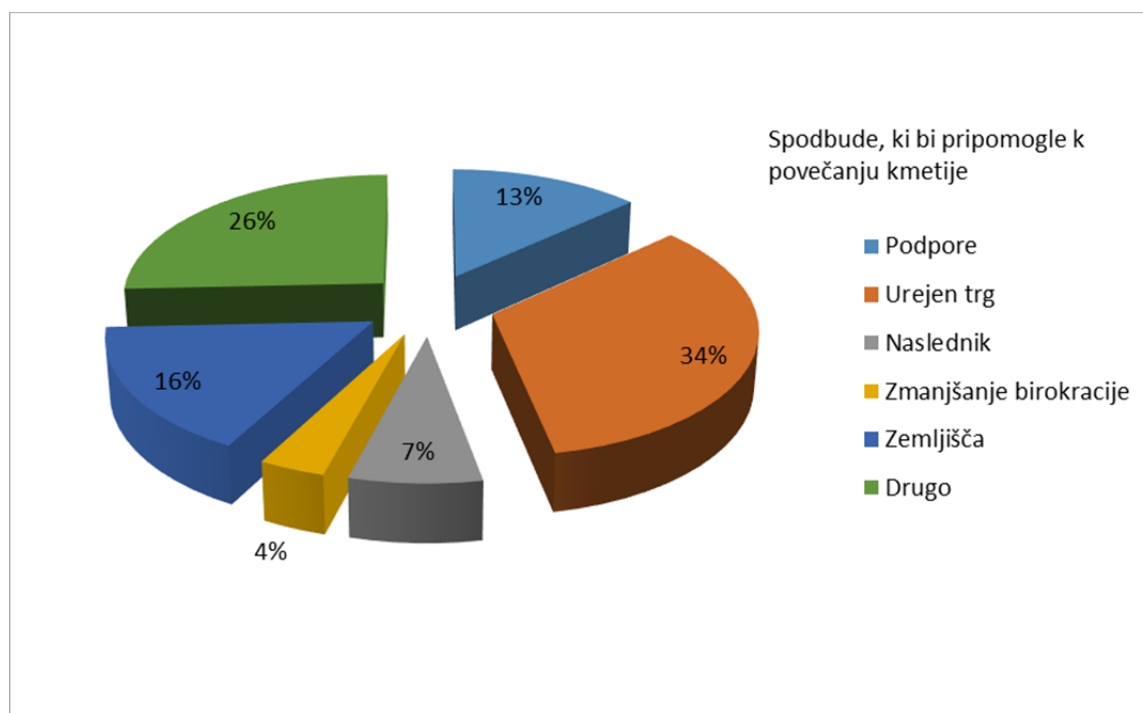
AP=avtohtone pasme, TP=tradicionalne pasme, APO=avtohtone pasme ovc, APP=avtohtona pasma prašiča, APK=avtohtona pasma koze, TPO=tradicionalne pasme ovc, TPP=tradicionalne pasme prašičev, TPK=tradicionalne pasme koz

Preglednica 24 prikazuje število rejcev, ki so pripravljeni avtohtono pasmo, pri istih plačilih in pogojih, ohranjati še naprej in število rejcev, ki bi bili pripravljeni tradicionalno pasmo zamenjati za avtohtono pasmo oziroma poleg tradicionalne rediti še obravnavano avtohtono pasmo domačih živali.

Skupno število anketiranih rejcev AP je bilo 114, od tega jih je kar 86 % pripravljenih še naprej ohranjati AP, ki jo redijo in samo 14 % ne več. Najbolj zvesti so rejci APO, saj se jih je kar 95,6 % odločilo za nadaljevanje te reje, temu sledijo rejci APP z 89,1 %, najmanj pripravljenosti za nadaljnjo rejo so izrazili rejci APK z le 60,9 %.

Skupno število anketiranih rejcev TP je bilo 186, od tega jih je kar 39,3 % pripravljenih zamenjati tradicionalno pasmo za avtohtono oz. dodatno rediti obravnavano AP. To bi bili najbolj pripravljeni storiti rejci TPP (51,8 %), precej manj pa rejci TPO (34,5 %) in rejci TPK (33,8 %). Mann-Whitney U-test je pokazal statistično značilne razlike med rejci APO in APK ($p=0,000$), APP in APK ($p=0,006$) ter med TPP in TPK ($p=0,039$).

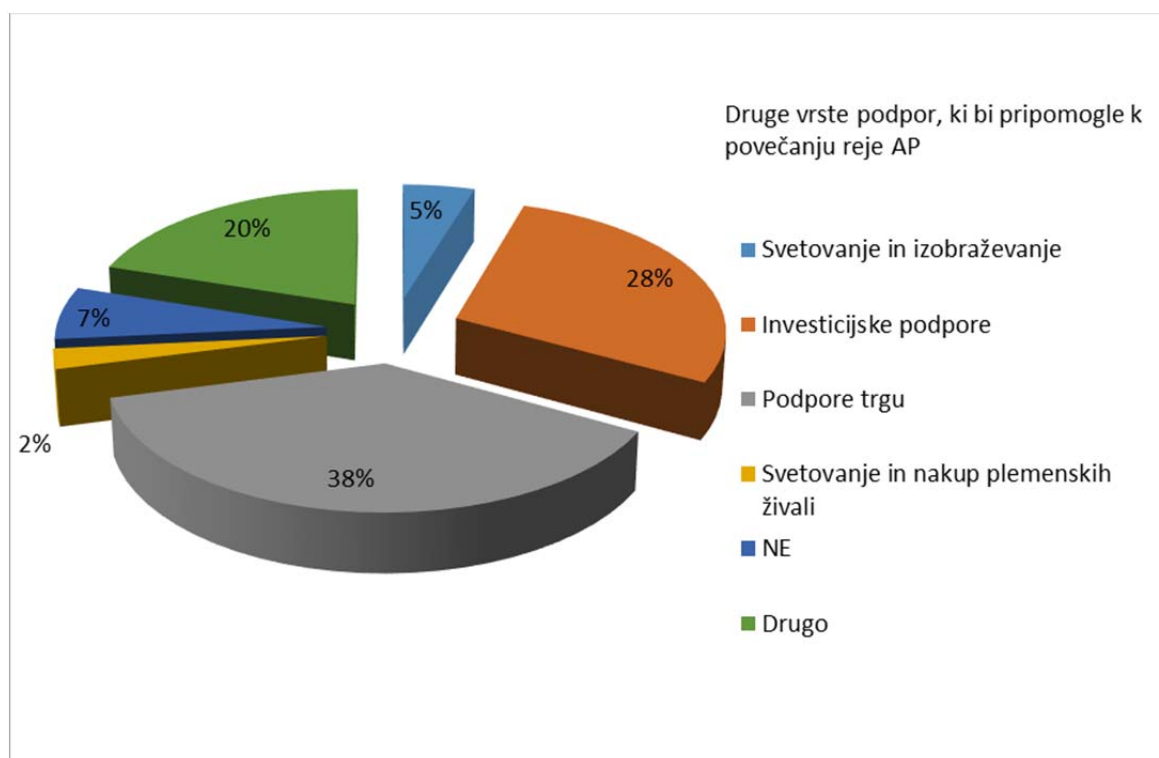
5.1.4 Predlogi ukrepov/spodbud za povečanje rej/kmetij

Slika 26: Spodbude, ki bi pripomogle k povečanju kmetije

Na odprti tip vprašanja: »Kaj bi vas najbolj spodbudilo k povečanju vaše kmetije?« so rejci podajali različne odgovore, ki smo jih nato razvrstili 6 skupin: podpore, urejen trg, naslednik, zmanjšanje birokracije, zemljišča in drugo. Iz rezultatov, prikazanih na sliki 26 razberemo, da bi rejce k povečanju njihove kmetije najbolj spodbudil urejen trg, znotraj katerega so rejci navajali organiziranost odkupa, višje cene, boljše odkupno ceno itd. V 26 % so navedli druge vzroke kot so investicije, dodatna delovna sila, zakonodaja, boljše zdravje, zaposlitev nosilca na kmetiji v primeru brezposelnosti itd. Večkrat so kot razlog rejci podajali tudi zemljišče (16 %), največkrat v povezavi z možnostjo povečanja površin, v okviru podpor (13 %) pa povečini navajajo povečanje le teh. Kar 7 % rejcev je kot motiv oziroma spodbudo za povečanje kmetije navedlo pomoč oziroma obstoj naslednika. Zgolj 4 % jih je navajalo, da bi k povečanju njihove kmetije pripomoglo tudi zmanjšanje birokracije.

Hi kvadrat test je pokazal statistično značilne razlike ($p=0,000$) med posameznimi dejavniki, ki bi lahko pripomogli k povečanju kmetije.

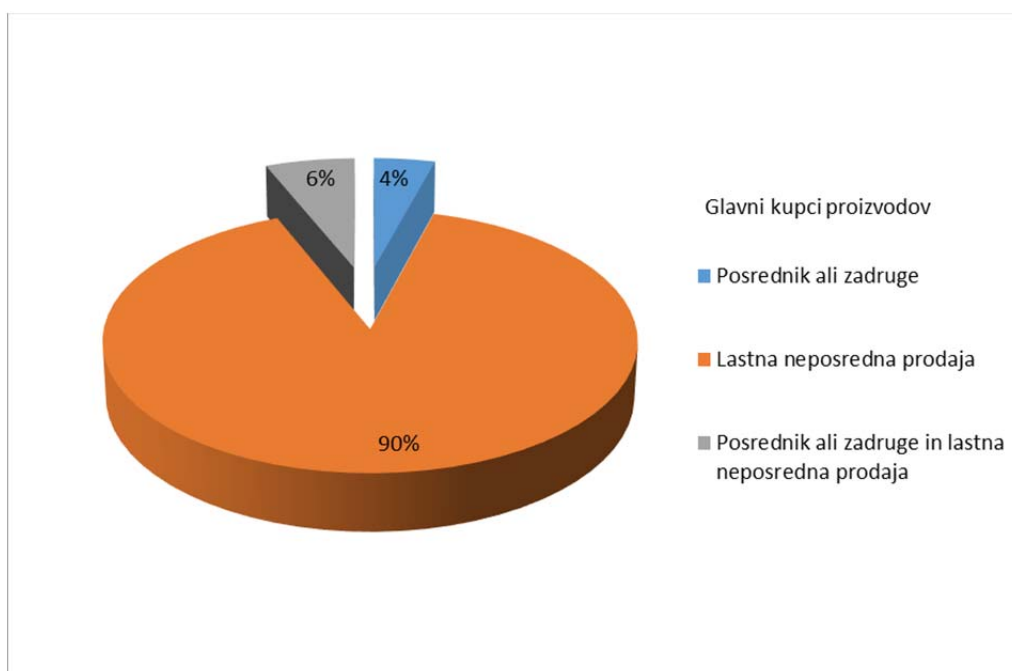
Slika 27: Druge vrste podpor za katere rejci menijo, da bi bolje prispevale k povečanju reje avtohtonih pasem domačih živali na njihovih kmetijah

Podpore trgu (38 %) rejci pojmujejo za najbolj spodbudne za povečanje reje avtohtonih pasem domačih živali na njihovih kmetijah. Sledijo investicijske podpore z 28 %. 7 % jih je menilo, da druge podpore ne bodo dodatno ali bolje prispevale k povečanju. K povečanju bi po mnenju rejcev najmanj prispevale podpore v obliki svetovanj in izobraževanj ter svetovanj in podpore pri nakupih plemenskih živali (Slika 24).

Hi kvadrat je pokazal statistično značilne razlike ($p=0,000$) med posameznimi vrstami podpor za katere rejci menijo, da bi prispevale k povečanju reje avtohtonih pasem domačih živali na njihovih kmetijah.

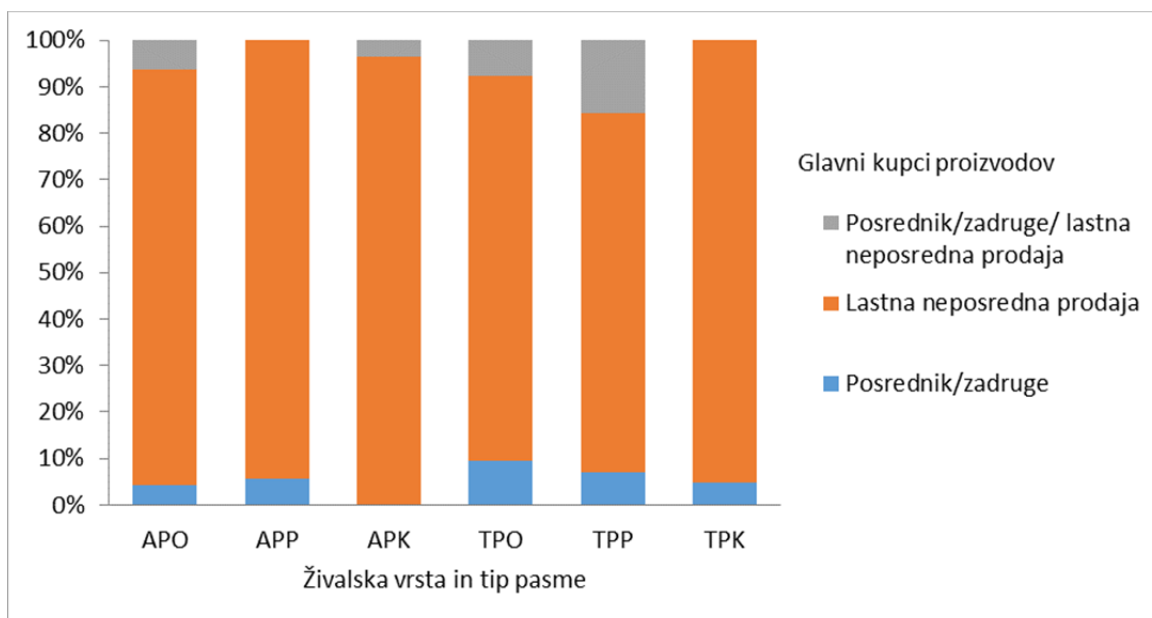
5.1.5 Obseg in raven tržnega pozicioniranja proizvodov avtohtonih pasem na anketiranih kmetijah

Anketirani rejci avtohtonih in tradicionalnih pasem domačih živali prodajajo svoje proizvode preko posrednika ali zadruga, preko lastne neposredne prodaje ali pa preko vsega navedenega. V največji meri prodajajo svoje proizvode preko lastne neposredne prodaje (90 %), prodaja preko posrednikov ali zadrug je precej nižja, zgolj 4 %. Obojega se poslužuje približno 6 % rejcev (Slika 28).

Slika 28: Glavni kupci proizvodov rejcev tradicionalnih in avtohtonih pasem domačih živali

Slika 29 prikazuje glavne kupce proizvodov rejcev tradicionalnih in avtohtonih pasem domačih živali. Hi kvadrat test ni pokazal statistično značilnih razlik glede na vrsto živali oziroma tip reje (AP/TP) ($p=0,145$).

Slika 29: Glavni kupci proizvodov rejcev tradicionalnih in avtohtonih pasem domačih živali

Rejci avtohtone pasme prašiča se ukvarjajo z rejo pitancev, plemenskih živali, prirejo svežega mesa in mesnih izdelkov ter drugih proizvodov kot so pujski in odojki. Največ rejcev (44) redi pitance in sicer v povprečju 32 na kmetijo. Slabih 80 % rejcev pitance tudi proda. Pri teh rejcih se v povprečju redi 36 pitancev na kmetijo. Večina se jih proda preko lastne neposredne

prodaje. Naslednji pomemben proizvod so mesni izdelki, ki jih proizvaja 27 rejcev. Ti v povprečju proizvedejo 271 kg mesnih izdelkov. Zgolj 7 rejcev je takšnih, ki te proizvode namenijo za prodajo. Vsa prodaja se izvrši v obliki neposredne prodaje. Plemenske živali redi 20 rejcev, od tega samo 25 % rejcev te živali nameni za prodajo, ki je v 80 % lastna preko neposredne prodaje. S prirejo svežega prašičjega mesa se ukvarja 16 rejcev, ki ga v povprečju priredijo 615 kg na kmetijo. Dobrih 30 % jih to meso preko posrednika ali zadruga tudi prodajo. Med druge prašičje proizvode so rejci uvrščali pujske in odojke. Vsi, ki jih tudi prodajajo, pridejo h kupcem preko lastne neposredne prodaje (Preglednica 25).

Preglednica 25: Skupna prireja, prodaja in glavni kupci proizvodov krškopoljskega prašiča

Proizvodi	Skupna prireja (vključena domača poraba)			Skupna količina namenjena prodaji			Glavni kupec proizvodov (število rejcev)	
	Število rejcev	Količina		Število rejcev	Količina		Preko posrednika ali zadruga	Lastna neposredna prodaja
		$\bar{x}$	Min- max		$\bar{x}$	Min- max		
Pitanci (kom)	44	32	2-700	34	36	1-698	2	33
Plemenske živali (kom)	20	4	1-23	5	3	1-7	1	4
Sveže meso (kg)	16	615	50-3000	5	670	50- 1200	5	
Mesni izdelki (kg)	27	271	30-3000	7	647	50- 2950		7
Drugo (pujski, odojki; kom)	3	29	12-40	2	25	15-35		2

kom=komad, kg=kilogram, $\bar{x}$ =aritmetična sredina, min=minimalno, max=maksimalno

110 rejcev (pojavlja se večje število rejcev, ker lahko en rejec proizvaja več različnih proizvodov) krškopoljskega prašiča proizvaja vse navedene prašičje proizvode. Od tega jih zgolj 49 % te proizvode tudi trži. Izmed 54 rejcev, ki proizvode tudi prodajajo jih kar 85 % prodaja proizvode preko lastne neposredne prodaje. Tako vse proizvode, razen svežega mesa, povečini prodajajo v lastni režiji (Preglednica 26).

Preglednica 26: Skupna prirreja, prodaja in glavni kupci proizvodov drežniške koze

Proizvodi	Skupna prirreja (vključena domača poraba)			Skupna količina namenjena prodaji			Glavni kupec proizvodov (število rejcev)	
	Število rejcev	Količina		Število rejcev	Količina		Lastna neposredna prodaja	Preko posrednika ali zadruga in lastna neposredna prodaja
		$\bar{x}$	Min- max		$\bar{x}$	Min- max		
Mleko (kg)	7	6171	2000- 11000	4	1775	200- 3900	2	
Kozlički (kom)	22	16	2-40	22	13	1-31	19	1
Plemenske živali	16	3	1-15	7	2	1-6	4	
Mlečni izdelki (sir; kg)	7	582	160- 1000	7	530	140- 900	3	

kom=komad, kg=kilogram, $\bar{x}$ =aritmetična sredina, min=minimalno, max=maksimalno

Rejci avtohtone pasme koze se ukvarjajo s prirrejo mleka, rejo kozličkov, plemenskih živali in proizvodnjo mlečnih izdelkov (sir). Največ rejcev redi kozličke in sicer v povprečju 16 na kmetijo, kateri jih tudi vsi prodajajo. Večino jih prodajo preko lastne neposredne prodaje. Naslednji najbolj zastopani proizvod so plemenske živali, ki jih redi 16 rejcev, od katerih jih slaba polovica te živali tudi prodaja. Mleko in mlečne izdelke proizvaja enako število rejcev (7), tržijo pa jih pri mlečnih izdelkih vsi, pri mleku pa slabih 60 % rejcev. Vsi razen enega rejca tržijo proizvode samo preko lastne neposredne prodaje (Preglednica 27). Izmed vseh rejcev, ki proizvajajo različne proizvode jih 77 % te tudi prodaja, pri čemer samo en rejec prodaja preko posrednika ali zadruga in lastne neposredne prodaje. Vsi ostali rejci prodajajo samo preko lastne neposredne prodaje. Podatki o glavnih kupcih proizvodov so nekoliko nekonsistentni, saj nekateri rejci niso poročali o glavnem kupcu.

Preglednica 27: Skupna prirreja, prodaja in glavni kupci proizvodov avtohtone pasem ovc

Proizvodi	Skupna prirreja (vključena domača poraba)			Skupna količina namenjena prodaji			Glavni kupec proizvodov (število rejcev)		
	Število rejcev	Količina		Število rejcev	Količina		Preko posrednika ali zadruga	Lastna neposredna prodaja	Preko posrednika ali zadruga in lastna neposredna prodaja
		$\bar{x}$	Min- max		$\bar{x}$	Min- max			
Jagnjeta (kom)	45	33	3-200	41	23	2-100	2	31	3
Plemenske živali (kom)	19	5	1-13	12	3	1-10		10	
Mesni izdelki (kg)	3	33	30-40	1	25	25-25		1	

kom=komad, kg=kilogram, $\bar{x}$ =aritmetična sredina, min=minimalno, max=maksimalno

Rejci avtohtonih pasem ovc se ukvarjajo z rejo jagnjet, rejo plemenskih živali in proizvodnjo mesnih izdelkov. Največ rejcev se ukvarja z rejo jagnjet, povprečno 33 na kmetijo. Dobrih 90 % jih jagnjeta tudi prodaja, v največji meri (87 %) preko lastne neposredne prodaje, ostali pa ali preko obojega ali samo preko posrednika ali zadruga. Rejcev plemenskih živali je 19, v povprečju jih je 5 na kmetijo. Dobrih 63 % jih te živali prodaja, vendar vsi v lastni režiji. Samo 3 rejci proizvajajo tudi mesne izdelke, preko lastne neposredne prodaje pa jih trži samo 1 rejec (Preglednica 27).

80 % od skupnega števila rejcev, ki se ukvarjajo s prirrejo jagnjet, plemenske živali in mesne izdelke avtohtonih pasem ovc tudi prodaja. Pri 87 % so poznane prodajne poti proizvodov, ki so v 89 % preko lastne neposredne prodaje, dobrih 6 % preko tako posrednika ali zadruga kot tudi lastne neposredne prodaje in v dobrih 4 % samo preko posrednika ali zadruga (Preglednica 27).

5.2 Simulacija sprememb v izvajanju podpor za rejo avtohtonih pasem z metodo konkurenčne ponudbe

5.2.1 Opis spremenljivk, uporabljenih v ekonometrični analizi

V ekonometrični analizi je bil uporabljen razmeroma ozek nabor odvisnih spremenljivk. Nanašajo se na osnovne strukturne kazalnike kmetijskega gospodarstva in reje domačih živali ter izbrane ekonomske in socio-demografske spremenljivke. Kratko so opisane ter opremljeno z deskriptivno statistiko v Preglednici 28.

Preglednica 28: Kratek opis in deskriptivna statistika spremenljivk ($n=301$)

Spremenljivka	Opis	Aritmetična Sredina (SD)	Min.	Max.
Bid1	plačilo – izhodiščna ponudba (EUR)	36,94 (25,15)	10	106
Bid2	plačilo – alternativna ponudba (EUR)	33,90 (23,23)	6	125
Pasma	tradicionalna = 0 avtohtona = 1	0,38 (0,49)	0	1
Vrsta (ovce, koze, prašiči)	šifre živ. vrst (ovca, koza, prašiči)	1,99 (0,82)	1	3
Starost gospodarja	starost v letih	55,19 (13,64)	21	86
Izobrazba gospodarja	najvišja dokončana stopnja šolanja	2,10 (0,36)	1	3
Število družinskih članov	število oseb	3,18 (1,39)	1	8
Zaposlitev gospodarja	zaposlitveni status (1-4)	2,34 (1,29)	1	4
Dohodek kmetije	dohodkovni razredi (1-6)	2,99 (1,95)	1	6
Velikost kmetije	velikost zemljišč v ha	20,53 (20,93)	1	163.3
Dostopnost trga	glavni kupec proizvodov (posrednik/zadruga, neposredna prodaja, drugo)	1,40 (0,75)	1	3

Odločitev za zelo enostavno specifikacijo modela z robustnimi odvisnimi spremenljivkami je bila zavestna. Glavni cilj modela namreč ni maksimiranje njegove napovedni vrednosti, temveč želimo z njim v prvi vrsti identificirati vpliv enostavno izmerljivih in javno dostopnih kazalnikov na odločitve, povezane z rejo slovenskih avtohtonih pasem živali. Na ta način omogočimo večjo uporabnost modela za nosilce odločanja v kmetijski politiki in sicer v smislu načrtovanja in izvajanja podpor za rejo avtohtonih pasem.

5.2.2 Dejavniki sodelovanja rejcev v programu podpor za rejo avtohtonih pasem - bivariatni probit model

Za identifikacijo in oceno vpliva dejavnikov, ki vplivajo na odločitev rejca o sodelovanju v programu podpor za rejo slovenskih avtohtonih pasem živali smo uporabili pristop z bivariatnim probit modelom. Prva odvisna spremenljivka se nanaša na izhodiščni ponujeni znesek plačila na žival, druga pa na alternativni znesek, ki je sledil izhodiščni ponudbi. Spomnimo: v primeru pozitivnega odziva anketiranca na prvi znesek je bil alternativni znesek nižji od izhodiščnega; v kolikor pa je anketiranec odklonil sodelovanje v programu ob izhodiščni ponudbi, je bil ponujeni alternativni znesek višji od izhodiščnega. Rezultati modela so prikazani v Preglednici 29.

Preglednica 29: Rezultati bivariatnega probit modela sodelovanja rejcev v programu podpor za rejo avtohtonih pasem

Spremenljivka	Koeficient.	P> z	Koeficient.	P> z
	Odziv 1		Odziv 2	
Ponudba1 / Ponudba 2	0.033	0.000	0.149	0.013
Starost gospodarja	0.953	0.000	0.481	0.027
Izobrazba gospodarja	-0.306	0.314	0.010	0.967
Zaposlitev gospodarja	0.054	0.518	0.259	0.001
Dohodek kmetije	0.239	0.095	0.154	0.162
Štev. družinskih članov	-0.141	0.083	-0.066	0.322
Pasma (avtohtona / tradicionalna)	1.519	0.000	0.636	0.001
Vrsta (prašič/drobnica)	-0.322	0.149	-0.217	0.183
Velikost kmetije	0.059	0.727	-0.317	0.028
Dostopnost trga	-0.219	0.116	-0.013	0.914
Št. opazovanj	248			
Log-likelihood	-266,160			
ρ (p-vrednost)	0,362 (0,049)			
χ^2 (p-vrednost)	97,47 (0.000)			

V skladu s pričakovanji model potrjuje pozitiven in statistično značilen vpliv višine plačil na odločanje o udeležbi KMG v tej shemi. Rezultati modela nadalje kažejo na pozitiven in statistično značilen vpliv starosti rejca in že obstoječe reje živali avtohtone pasme na kmetiji

(spremenljivka 'pasma'). Obe spremenljivki neposredno implicirata na izkušnje rejca z rejo avtohtonih pasem; rezultati nam torej nedvoumno kažejo, da je verjetnost udeležbe v programu podpor večja v primeru že obstoječih rejcev avtohtonih pasem. V primeru, ko bi z usmerjenimi ukrepi ciljali na povečanje rej avtohtonih pasem (smotrno zlasti pri najbolj ogroženih pasmah živali), je torej bolj smotrno naslavljanje že obstoječe rejce k zvišanju reje, kot pa nagovarjati druge rejce k prehodu v rejo avtohtonih pasem.

V drugem odzivu na ponujeno višino plačila imata statistično značilen vpliv na odločitev rejca o sprejemu plačila in njegovi pripravljenosti ohranjanja pasme še spremenljivki zaposlitev gospodarja in velikost kmetije. Zaposlitev gospodarja ima pozitiven koeficient 0.259; glede na specifikacijo odvisne spremenljivke, kjer se višje vrednosti pomikajo proti statusu delovno neaktivnega ta rezultat lahko interpretiramo, da je verjetnost sodelovanja v programu podpor večja tam, kjer so nekmetijski dohodki nizki. V drugem odzivu model beleži negativen vpliv velikosti kmetije (koeficient modela -0.317), kar pomeni da bodo rejci z večjo kmetijo manj pripravljeni sprejeti ponujeno plačilo za ohranjanje pasme. Rezultat nakazuje, da je na večjih kmetijah (ki so praviloma bolj tržno usmerjene in usmerjene v intenzivno proizvodnjo), pripravljenost za rejo avtohtonih pasem ali preusmeritev v rejo avtohtonih pasem manjša.

5.2.3 Dejavniki, ki vplivajo na višino pričakovanega zneska podpor za rejo avtohtonih pasem – intervalni regresijski model

Na višino zneska, pri katerem se upravičenec odloči za sodelovanje v ukrepu reje avtohtonih živali, vplivajo različni dejavniki od demografskih do socio-ekonomskih. Preglednica 30 kaže vpliv posameznih dejavnikov na pripravljenost za sprejem zneska podpore za rejo avtohtonih pasem (angl.: *willingness to accept, WTA*). Vpliv pasme je statistično značilen, negativen regresijski koeficient pa pomeni, da je pripravljenost za sprejetje plačila in menjave avtohtone pasme pri rejcih tradicionalnih pasem manjša. Tudi zaposlitev rejca ($p < 0,002$), dohodek rejca ($p < 0,001$) in starost rejca ($p < 0,001$) so se pokazali kot statistično značilni dejavniki, ki vplivajo na pripravljenost za sprejetje plačila. Negativni koeficient pri zaposlitvi rejca pomeni, da se z vsako enoto višje izobrazbe pripravljenost za plačilo zmanjša. Pripravljenost za sprejetje plačila se zmanjša tudi z višjim dohodkom kmetijskega gospodarstva in z naraščanjem starosti rejca. Število družinskih članov je prav tako statistično značilen ($p < 0,000$) dejavnik, ki vpliva na pripravljenost za sprejetje plačila in pomeni, da se s povečevanjem števila družinskih članov povečuje tudi pripravljenost za sprejetje plačila. WTA je torej negativno povezana z izbiro pasme, zaposlitvijo gospodarja, dohodka na kmetiji, starostjo gospodarja in števila družinskih članov.

Preglednica 30: Rezultati intervalnega regresijskega modela plačil za rejo slovenskih avtohtonih pasem

Spremenljivka	Koeficient	z-vrednost	P> z
konstanta	75.69392	6.09	0.000
pasma (avtohtona / tradicionalna)	-26.68	-5.52	0.000
zaposlitev gospodarja	-7.20	-3.85	0.002
starost gospodarja	-17.43	-3.19	0.001
dohodek kmetije	-8.49	-3.31	0.001
štev. družinskih članov	4.94	2.81	0.005
št. opazovanj		248	
log-likelihood		-334,766	
sigma		29,405	
LR χ^2 (p-vrednost)		75,67 (0.000)	

S pomočjo intervalne regresije smo izračunali izhodiščno vrednost plačila, ki so jo rejci pripravljene sprejeti, da bi pasmo ohranjali še v prihodnje. Le ta je pri kozah znašala 33,00 EUR, pri ovcah 14,13 EUR in pri prašičih 54,45 EUR.

V času opravljanja raziskovalne naloge, opravljanja anket na terenu in teoretične zasnove konkurenčne ponudbe v letu 2014 je bila takratna višina plačil ukrepa v obdobju PRP programa in ukrepa Gen_pas za avtohtone in tradicionalne pasme določena v višini 89,38 EUR/na GVŽ. Koeficient za izračun GVŽ pri ovcah in kozah znaša 0,15, posledično je višina podpore na ovco/kozy znašala 13,40 EUR. Za prašiče sta se v prejšnjem obdobju uporabljala dva koeficienta za izračun GVŽ in sicer 0,5 za plemenske svinje in 0,3 za vse ostale živali. Višina podpore za prašiče je tako znašala 44,69 EUR/plemensko svinjo in 26,81 EUR/žival za ostale živali. Vsi trije zneski izplačil v referenčnem letu se nahajajo pod spodnjo mejo izhodiščne vrednosti.

Pri drežniški kozi, ki je od vseh treh pasem vključenih v raziskavo najbolj ogrožena pasma, WTA več kot sa enkrat presega plačilo na žival, ki so ga rejci prejeli v letu 2014. Rejci drežniške koze so v ta program torej pripravljene iti zgolj ob znatnem zvišanju podpor. Pomen višine zneska za ohranitev reje drežniške koze dodatno ponazarja rezultat ankete, v katerem bi se kar 31% rejcev odločilo, da v primeru da država finančno ne podpira reje drežniške koze, opustijo rejo te pasme.

V letih 2015 in 2016 je prišlo do znatnega dviga plačil za podporo avtohtonih pasem iz naslova KOPOP in posledično se je tudi WTA precej približal plačilom trenutnega programa KOPOP. V letu 2015 je bila za novo obdobje programa določena višina podpore na GVŽ v višini 193,62 EUR in izplačana v 60% izračunane vrednosti, kar znaša 116,17 EUR/GVŽ. Za ovce in koze je višina podpore v letu 2015 znašala 17,43 EUR na žival in 58,08 EUR za plemenske svinje, 34,85 EUR za pitance ter 46,47 EUR za merjasce. V letu 2016 se je višina podpor za avtohtone pasme domačih živali v naslednjem obdobju PRP 2016 – 2020 zvišala na 100% izračunano vrednost in znaša 193,62 EUR/GVŽ, za tradicionalne pasme pa je ostala ista. Nova višina podpor za avtohtone pasme domačih živali, ki jim grozi prenehanje reje je za ovce in koze na 29,04 EUR in 96,81 EUR za plemenske svinje, 58,08 EUR za pitance ter 77,45 EUR za merjasce.

5.2.4 Finančna vzdržnost in potencialni učinki prehoda na variabilna plačila za podporo reji avtohtonih pasem

V Preglednici 31 je predstavljena dinamika izvajanja podpor za rejo treh avtohtonih pasem, ki jih podrobneje obravnavamo v naši raziskavi v obdobju od 2007 do 2016 in stalež posamezne pasme. Kot je bilo predstavljeno že v predhodnih poglavjih, je bila višina podpor nespremenjena skozi celotno obdobje 2007-2016. Za vse tri opazovane pasme (belokranjska pramenka, drežniška koza in krškopoljski prašič) v tem obdobju beležimo stabilno število živali, vključenih v program podpor. V relativnem smislu je slika nekoliko drugačna; ker ocenjena populacija belokranjske pramenke in drežniške koze stagnira, ostaja konstanten tudi delež živali te pasme, vključen v program podpor. Pri krškopoljskem prašiču beležimo zvišanje staleža za več kot enkrat, kar se odraža v več kot prepolovitvi deleža vseh živali te pasme, vključenega v program podpor. Podobno opažamo pri belokranjski pramenki, kjer ocena v staležu populacije v letu 2016 kaže na 22-odstotno zvišanje.

Na zvišanje zadevnih plačil v letih 2015 (60% kalkulatívne vrednosti) in 2016 (100% kalkulatívne vrednosti) so se rejci odzvali z večjim zanimanjem za sodelovanje v ukrepu; leta 2015 kot prvo leto izvajanja podpor v novi obliki, je število živali sicer nekoliko zanihalo navzdol, v letu 2016 pa beležimo zvišanje zanimanja za ta ukrep, najbolj izrazito pri belokranjski pramenki (zvišanje za 30%), pa tudi pri krškopoljskem prašiču (17,5%) in drežniški kozi (13,5%). Rejci se torej na zvišanje plačil odzivajo racionalno, z večjo vključenostjo živali v ukrep.

Preglednica 31: Dinamika izvajanja podpor za rejo belokranjske pramenke, krškopoljskega prašiča in drežniške koze v okviru podukrepa PAS (PRP 2007/14) oziroma operacije GEN-PAS (PRP 2014/20)

Leto	belokranjska pramenka				drežniška koza				krškopoljski prašič			
	Izplačilo (EUR)	Ocenjen skupni stalež	Št. živali v ukrepu	Delež (%)	Izplačilo (EUR)	Ocenjen skupni stalež	Št. živali v ukrepu	Delež (%)	Izplačilo (EUR)	Ocenjen skupni stalež	Št. živali v ukrepu	Delež (%)
2007	7.855	900	601	66,8	3.277	600	257	42,8	18.066	629	566	90,0
2008	7.428	850	570	67,1	3.373	600	264	44,0	17.421	599	543	90,7
2009	5.850	880	441	50,1	3.202	600	242	40,3	12.796	538	388	72,1
2010	5.627	880	422	48,0	3.182	600	242	40,3	14.228	987	443	44,9
2011	5.815	880	439	49,9	3.231	600	243	40,5	11.961	862	368	42,7
2012	5.419	809	406	50,2	3.401	650	255	39,2	14.965	821	453	55,2
2013	5.594	880	421	47,8	3.787	650	284	43,7	13.218	1124	399	35,5
2014	6.263	900	469	52,1	3.828	650	288	44,3	18.888	1443	585	40,5
2015	6.294	862	381	44,2	5.646	660	327	49,5	24.976	1786	680	38,1
2016	14.057	1050	497	47,3	10.725	670	371	55,4	53.569	1950	899	46,1

Vir: AKTRP, 2016, <http://www.genska-banka.si/pasme/register-pasem-z-zootehnisko-oceno/>

Za zagotavljanje ohranjanja teh pasem in izpolnjevanja vseh mednarodnih obveznosti (SDG indikatorji, Cilji Aichi sporazuma) bi Slovenija morala znotraj shem podpor programa PRP načrtovati, kako oblikovati podpore za doseg cilja, ko zadevne pasme ne bodo več kritično ogrožene. V Preglednici 29 vidimo, da višja plačila lahko pripomorejo k zvišanju števila živali, vključenih v ukrep, nimajo pa neposrednega (vsaj ne kratkoročnega) vpliva na obseg skupnega staleža pasme.

Prehod na variabilna plačila, ki bi v večji meri vključevala zmožnosti in preference rejcev, torej na kratki rok ne bi bistveno vplival na skupni stalež živali neke pasme. Nenazadnje tudi rezultati ankete rejcev¹⁵ razkrivajo, da vsaj četrtnina rejcev nima interesa do sodelovanja v programih podpor, preostalim trem četrtinam nesodelujočih pa znesek podpor predstavlja samo enega od njim nesprejemljivih pogojev izvajanja.

Iz modelno izračunanih ocen višin plačil po metodi konkurenčne ponudbe je razvidno, da so zneski plačil, pri katerih so rejci pripravljene sodelovati v programu podpor (WTA) najvišji pri pasmah, kjer parametri produktivnosti pomembno odstopajo navzdol v primerjavi z modernimi pasmami (krškopoljski prašič) in kjer je stanje ogroženosti pasme najbolj kritično (drežniška koza). V povezavi s tem se kot smiseln kaže razmislek o oblikovanju zneskov plačil, kjer bi najbolj kritično ogrožene pasme prejele višje zneske podpor. Z enkratnimi

¹⁵ Glej poglavje 5.1.3.2 tega poročila.

podporami za zvišanje staleža v obstoječih rejah, ali za zamenjavo rej z avtohtonimi pasmami, bi lahko dodatno pripomogli k povišanju staleža najbolj ogroženih avtohtonih pasem domačih živali.

Za zagotavljanje ohranjanja teh pasem in izpolnjevanja vseh mednarodnih obveznosti (SDG indikatorji, Cilji Aichi sporazuma) bi Slovenija morala znotraj shem podpor programa PRP načrtovati, kako oblikovati podpore za doseg cilja, ko zadevne pasme ne bodo več kritično ogrožene.

Za dvig staleža pri ogroženih avtohtonih pasmah vsaj na raven ranljivih bodo poleg obstoječih plačil za ohranjanje reje v okviru KOPOP torej potrebne dodatne aktivnosti; bodisi s promocijo tovrstnih rej (npr. dobre prilagojenosti na lokalne razmere za rejo), v okviru obstoječih ukrepov politike razvoja podeželja (npr. podpore naložbam, podpore tržnemu povezovanju), ali pa z intenzivnejšim tržnim pozicioniranjem proizvodov avtohtonih pasem.

V nadaljevanju na primeru treh pasem (BP, KP in DK) ponazarjamo, koliko bi znašali stroški podpor reji avtohtonih pasem, v kolikor bi se populacija zvišala do ravni, ki omogoča stabilen razvoj pasme, tj. na raven ranljive pasme. Za osnovo izračuna smo uporabili variabilne zneske po pasmah, kakršne smo pridobili z izračunom WTA. Glede deleža sodelujočih v celotni populaciji neke pasme smo predpostavili podatek za leto 2016, ko so se plačila v vseh treh primerih zvišala na raven v rangu WTA.

Preglednica 32: Simulacija zneska potrebnih podpor za rejce avtohtonih pasem BP, KP in DK ob dvigu populacije izven ravni ogroženosti

	*Ocenjen stalež	WTA	Strošek ohranjanja	**Dodatno št. živali	
Belokranjska pramenka	1056	14,13 €	7.062,74 €	1984	13.269,39 €
Drežniška koza	670	33,00 €	12.243,00 €	2370	43.307,33 €
Krškopoljski prašič	1950	54,45 €	48.950,55 €	90	2.259,26 €
Skupaj			68.256,29 €		58.835,97 €

*Ocenjen stalež - <http://www.genska-banka.si/pasme/register-pasem-z-zootehnisko-oceno/>

**Dodatno št. živali – ki je potrebno, da pasmo uvrstimo v stopnjo ogroženosti - ranljiva

Kot je razvidno iz preglednice 32, bi se v primeru korekcije podpor rejcem na znesek WTA strošek ohranjanja populacije znižal iz 78.351 EUR na 68.256 EUR. Z drugimi besedami povedano, bi z zneskom, ki je bilo leta 2016 namenjeno tem podporam, lahko učinkovito podpirali 13% višjo populacijo teh treh pasem.

V kolikor bi želeli izpolniti cilj in stalež populacije povišati iz kritično ogrožene in ogrožene ter populacijo kategorizirati kot ranljivo, bi bilo pri posamezni pasmi potrebno zvišati stalež in sicer:

- BP in DK iz trenutnega staleža (1056 APO in 670 APK) na 3001 plemenic in 35 plemenjakov,
- KP iz trenutnega staleža 1950 na 2001 plemenic in 35 plemenjakov.

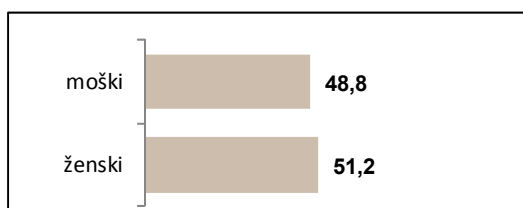
V kolikor bi dosegli ta cilj, bi lahko te tri pasme uvrstili v kategorijo ranljiva. Za potrebno dodatno število živali za doseg cilja smo na osnovi poznane vrednosti WTA izračunali dodaten strošek, ki je potreben za povečanje staleža, ki znaša 58.836 EUR. V kolikor bi se stalež vseh treh pasem dvignil do kategorije 'ranljiva', bi skupen strošek podpor rejcem, glede na izračunano višino WTA in pod predpostavko njihovega nespremenjenega zanimanja za sodelovanje v podporah, znašal 127.092 EUR, kar je 62% več, kolikor so te podpore znašale v letu 2016 (Preglednica 32).

5.3 *Poznavanje in nakupno odločanje za proizvode avtohtonih pasem - anketna raziskava*

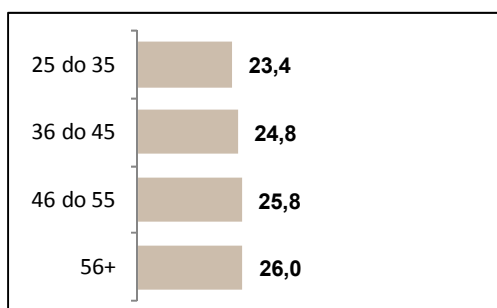
5.3.1 Potek raziskave in opis vzorca

Po dveh krogih testiranja in popravkov vprašalnika je bila anketa izvedena v maju in juniju 2017. Izvajalec ankete je bilo podjetje Aragon d.o.o. Pridobljenih je bilo 807 odgovorov na spletni vprašalnik. Vzorec ankete je reprezentativen glede na spol, starost in velikost naselja bivanja.

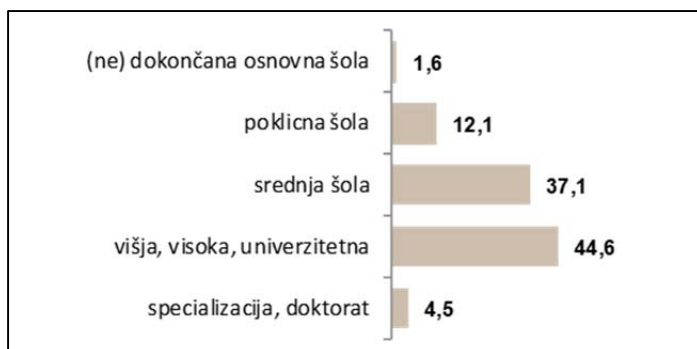
Slika 30: Anketna raziskava poznavanja in nakupnega odločanja za proizvode avtohtonih pasem – spol anketirancev

V raziskavi je sodelovalo 446 anketirancev, malo več kot polovica žensk (51,2 %) in malo manj kot polovica moških (48,8 %). Struktura vzorca anketirancev po spolu je proporcionalna glede na realno populacijo.

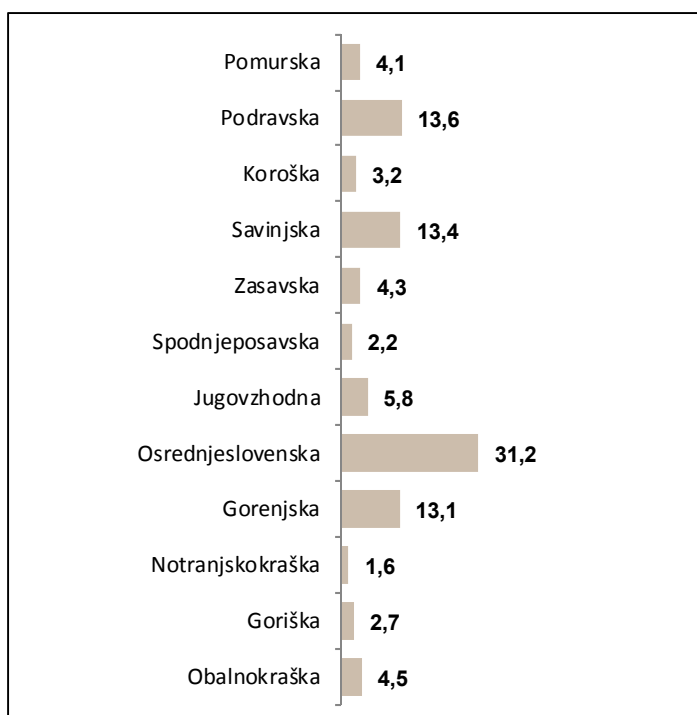
Slika 31: Anketna raziskava poznavanja in nakupnega odločanja za proizvode avtohtonih pasem – starost anketirancev

Povprečna starost anketiranih je 47,7 let. Porazdelitev anketirancev po starostnih kohortah je enakomerna. Največ anketirancev je bilo starih nad 56, najmanj pa med 25 in 35 let. Struktura vzorca anketirancev po starosti je proporcionalna glede na strukturo prebivalcev Slovenije v starostni kohorti nad 25 let, s čimer je zagotovljena reprezentativnost vzorca.

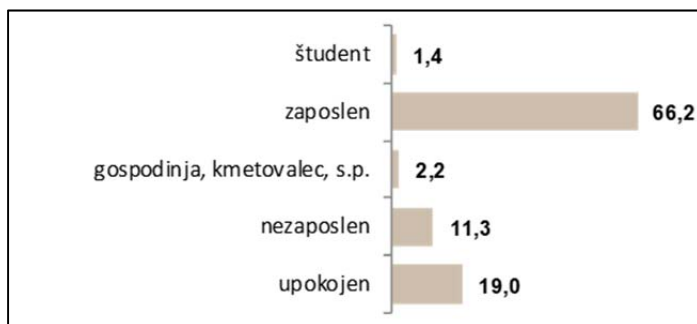
Slika 32: Anketna raziskava poznavanja in nakupnega odločanja za proizvode avtohtonih pasem – izobrazba anketirancev

Največ, približno 45 % anketirancev ima dokončano višji, visokošolski oziroma univerzitetni študij. Nadaljnja dobra tretjina (37,1 %) anketirancev ima dokončano srednjo šolo, osmina anketirancev (12,1 %) ima končano poklicno šolo. Anketiranci z najvišjo in najnižjo stopnjo predstavlja 4,5 % oziroma 1,6 % celotnega vzorca. Struktura vzorca anketirancev odstopa nekoliko navzgor glede na realno strukturo prebivalcev Slovenije po doseženi stopnji izobrazbe. Glede na to, da se anketa nanaša na posebne prehranske proizvode (proizvodi avtohtonih pasem), ki praviloma zavzemajo višje cenovno pozicionirane cenovne segmente, to odstopanje ocenjujemo kot dopustno, saj na ta način v večji meri zajamemo potencialne kupce tovrstnih proizvodov.

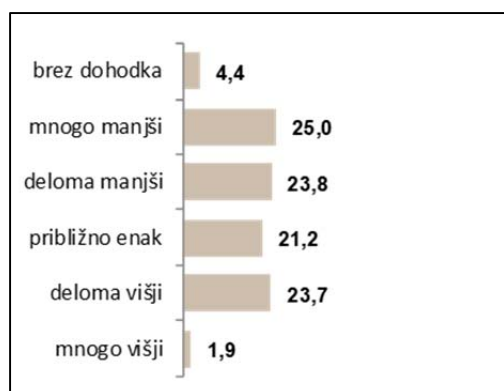
Slika 33: Anketna raziskava poznavanja in nakupnega odločanja za proizvode avtohtonih pasem – regija bivanja anketirancev

Največ anketirancev je bilo iz osrednjeslovenske regije (31,2 %), sledijo regije z malo več kot 10 odstotki anketirancev: Savinjska (13,4 %), Podravska (13,6 %) in Gorenjska (13,1 %). Najmanj anketirancev je bilo iz Notranjsko-kraške (1,6 %) in Spodnjeposavske regije (2,2 %).

Slika 34: Anketna raziskava poznavanja in nakupnega odločanja za proizvode avtohtonih pasem – zaposlitveni status anketirancev

Približno dve tretjini (66,2 %) anketiranih je zaposlenih. Druga največja skupina anketiranih je skupina upokojencev – 19,0 %). Tretja največja skupina med anketiranimi so iskalci zaposlitve 11,3. Sledijo samozaposleni (kmet, gospodinja, s.p.) z 2,2 % in študenti z 1,4 – odstotno zastopanostjo v vzorcu.

Slika 35.: Anketna raziskava poznavanja in nakupnega odločanja za proizvode avtohtonih pasem – (samo)ocena dohodka anketirancev glede na slovensko povprečje

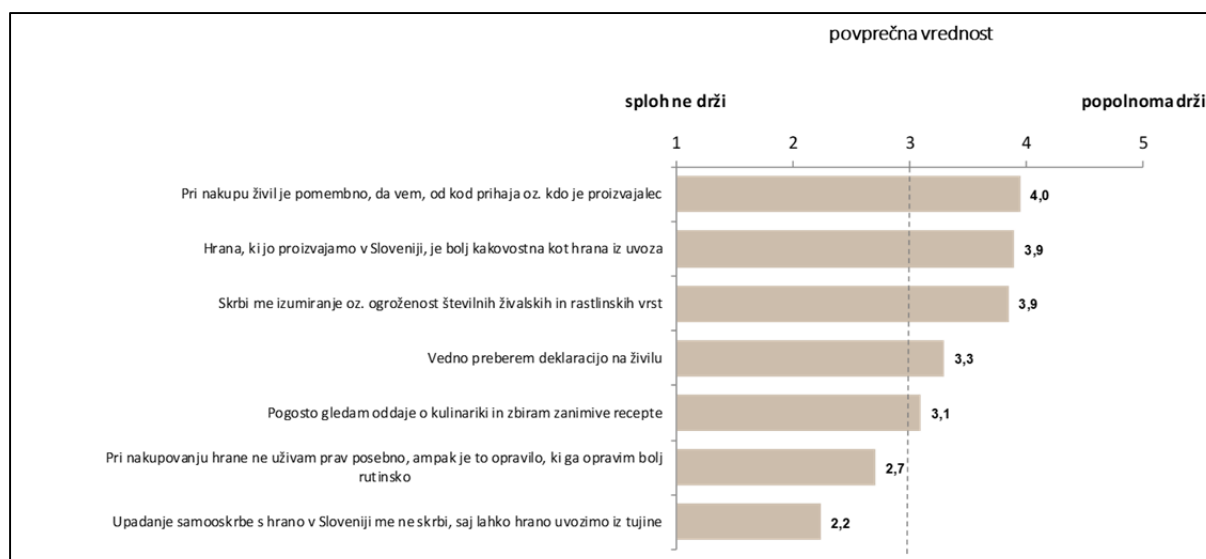
Struktura anketirancev glede na lastno oceno dohodkovnega položaja v primerjavi s slovenskim povprečjem, je enakomerno razporejena po vzorcu. V skrajnih skupinah ('brez dohodka' in 'mnogo višji dohodek' se je uvrstilo samo 4,4 % oziroma 1,9% anketirancev. V ostalih štirih dohodkovnih skupinah se anketiranci razvrščajo s približno enakim deležem (med 21,2 % in 25,0%).

5.3.2 Odnos anketirancev do hrane in nakupovanja živil

Odnos anketirancev do hrane in nakupovanja živil smo preverjali z nizom trditev, do katerih so se anketiranci opredeljevali. Rezultati so predstavljeni na Sliki 12. Iz odgovorov lahko razberemo, da je anketirancem najbolj pomembno, da poznajo poreklo proizvajalca. Močno je izraženo prepričanje, da imamo v Sloveniji bolj kakovostno hrano kot v tujini. Druži jih tudi zaskrbljeni glede izumiranja oziroma ogroženosti živalskih in rastlinskih vrst.

Pomen, ki ga anketiranci namenjajo hrani domačega izvora, je razviden tudi iz njihovih odgovorov na vprašanje zaskrbljenosti ob upadanju samooskrbe s hrano v Sloveniji.

Iz odgovorov je moč izbrati tudi, da se anketiranci večinoma označujejo za angažirane kupce hrane, ki nakupa hrane ne obravnavajo zgolj kot rutinsko opravilo.

Slika 36: Odnos do hrane in nakupovanja živil

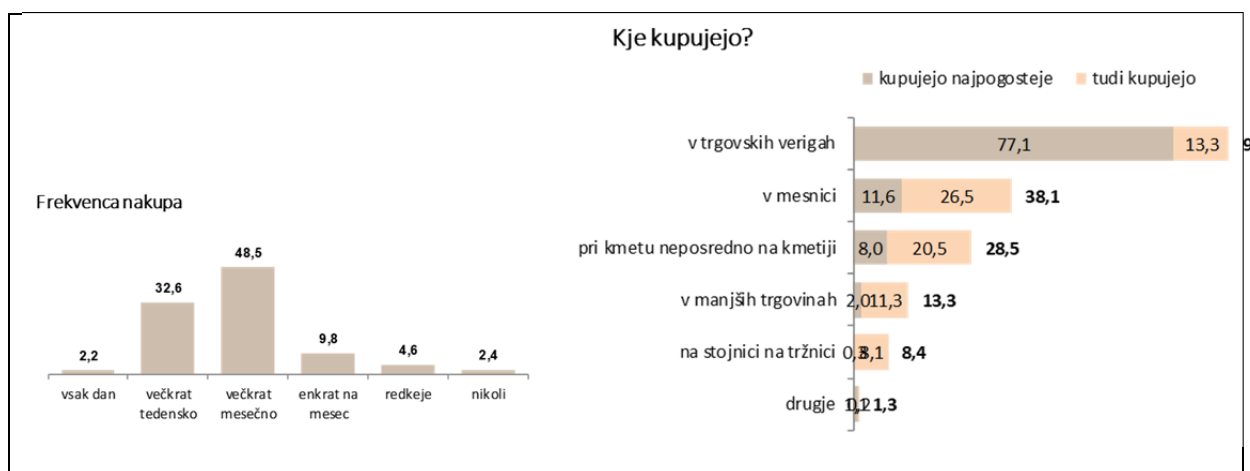
5.3.3 Značilnosti in dejavniki nakupa živil animalnega izvora

5.3.3.1 Nakupne navade za vsako kategorijo

V anketi nas je zanimalo, kakšne so nakupne navade anketirancev, povezane z nakupom živil animalnega izvora. V ta namen smo za tri glavne kategorije teh živil (mleko in mlečni izdelki, meso in mesni izdelki, jajca) anketirance prosili za informacije o frekvenci njihovih nakupov, najpogosteje uporabljenih prodajnih formatih in pomenu različnih dejavnikov pri sprejemanju nakupnih odločitev.

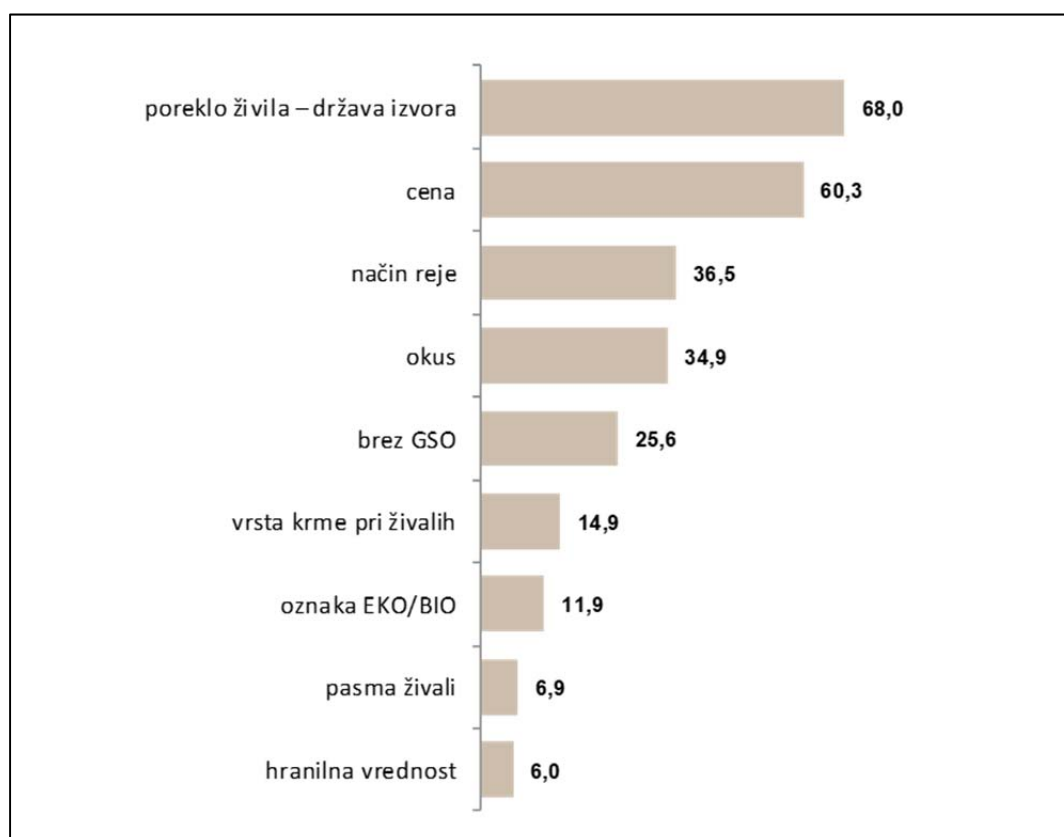
Meso in mesni izdelki

Več kot 90% anketiranih kupuje meso ali mesne izdelke vsaj enkrat mesečno. Več kot tri četrtine anketirancev kot najpomembnejše mesto nakupa navajajo trgovske verige. Preostanek do 100 % skoraj v celoti zapolnijo mesnice (11,6 %) in nakup neposredno na kmetiji (8 %). Ta dva prodajna formata anketiranci (mesnico vsak četrti in neposreden nakup na kmetiji vsak peti) precej pogosteje uporabljajo kot dopolnilno mesto nakupa. V to skupino lahko razvestimo še manjše mesnice in stojnice na tržnicah, ki zavzemata okrog 10-odstotni delež med dopolnilnimi mesti nakupa (Slika 38).

Slika 37: Frekvenca in mesto nakupa mesa in mesnih izdelkov.

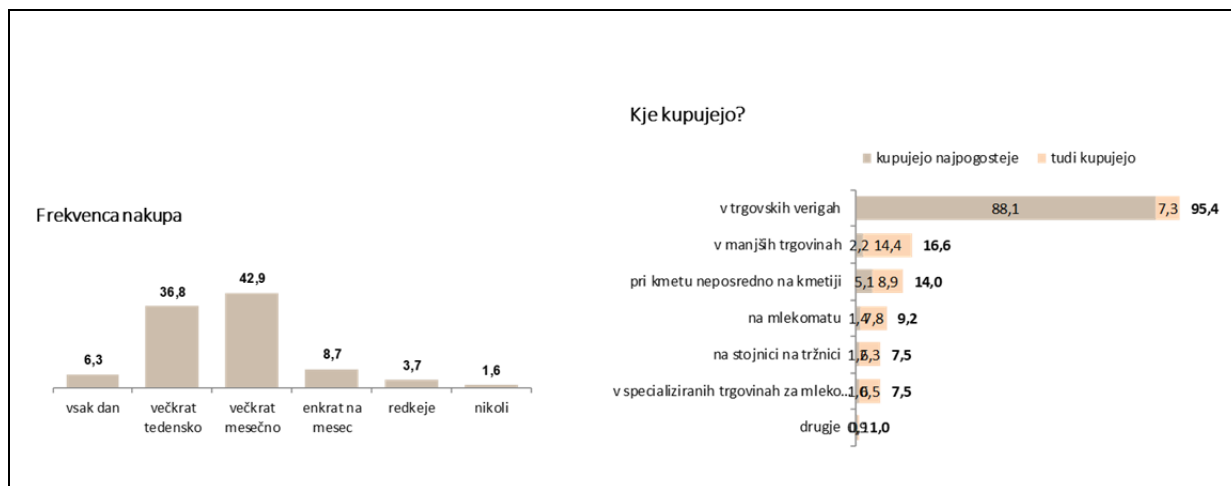
Najpomembnejši dejavniki pri nakupu mesa in mesnih izdelkov daleč prednjačita poreklo (68 %) in cena proizvodov (60 %). Tema z znatnim zaostankom sledita način reje in okus izdelkov. Četrtna (25,6 %) med dejavniki nakupa navaja tudi oznako 'brez GSO'. Pasmam živali anketiranci pripisujejo nizek pomen (6,9%); nižje od tega dejavnika je percipirana zgolj še hranilna vrednost (Slika 39).

Slika 38: Najpomembnejši nakupni dejavniki pri nakupu mesa in mesnih izdelkov

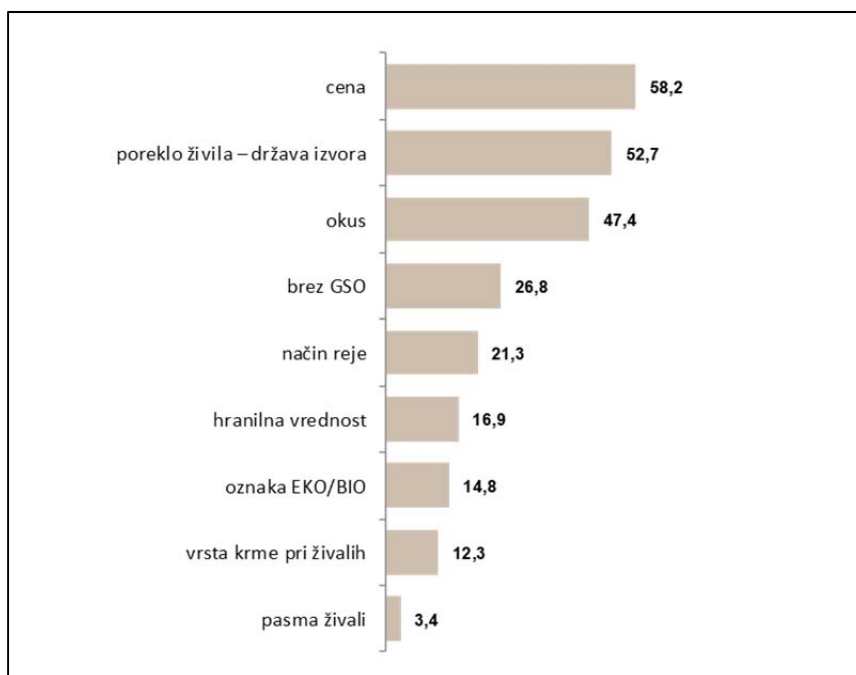
Mleko in mlečni izdelki

Frekvenca nakupa mleka oziroma mlečnih izdelkov je večja kot pri mesu; skoraj 95% anketiranih kupuje vsaj enkrat mesečno, pri čemer tudi tukaj kot najpogostejše mesto nakupa navajajo trgovske verige (88,1 %). Preostali prodajni formati predstavljajo zgolj dopolnilno mesto nakupa, pa še to v razmeroma nizkem odstotku; manjše trgovine 14,4 %, neposredno na kmetiji ali na mlekomatu nadaljnjih 23,2%. Razen trgovskih verig je zgolj še neposredni nakup na kmetiji predstavljen kot najpogostejši kraj nakupa in sicer za 5,1 % anketirancev. .

Slika 39: Frekvenca in mesto nakupa mleka in mlečnih izdelkov.

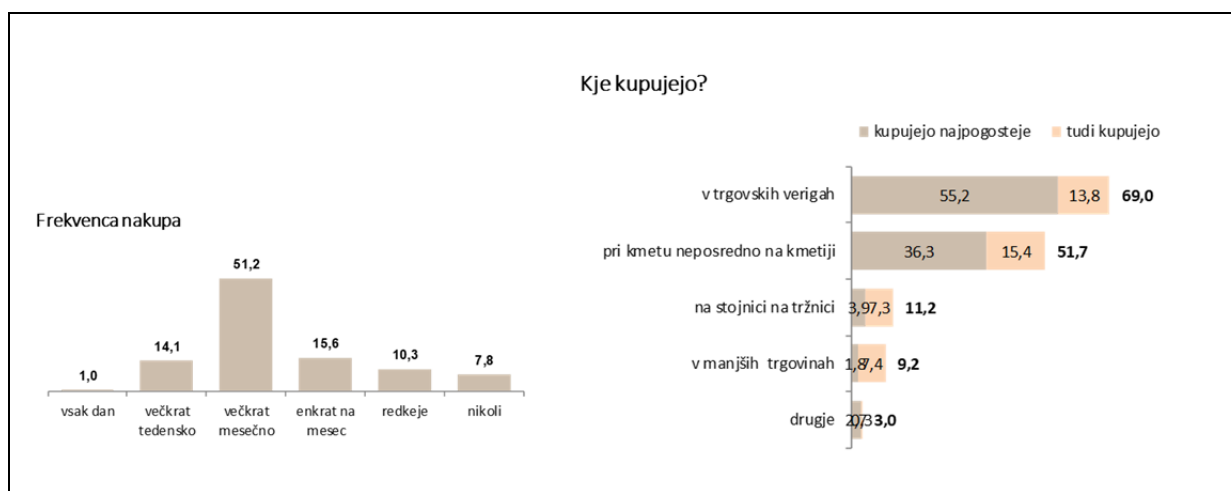
Za razliko od mesa je pri mleku najpomembnejši dejavnik pri nakupu cena (58,2 %), sledi poreklo (52,7%), nato okus (47,4 %). Pasma živali je v tem primeru najmanj pomembna, relativno nepomemben je tudi način reje (pri mesu tretji najpomembnejši dejavnik).

Slika 40: Najpomembnejši nakupni dejavniki pri nakupu mleka in mlečnih izdelkov

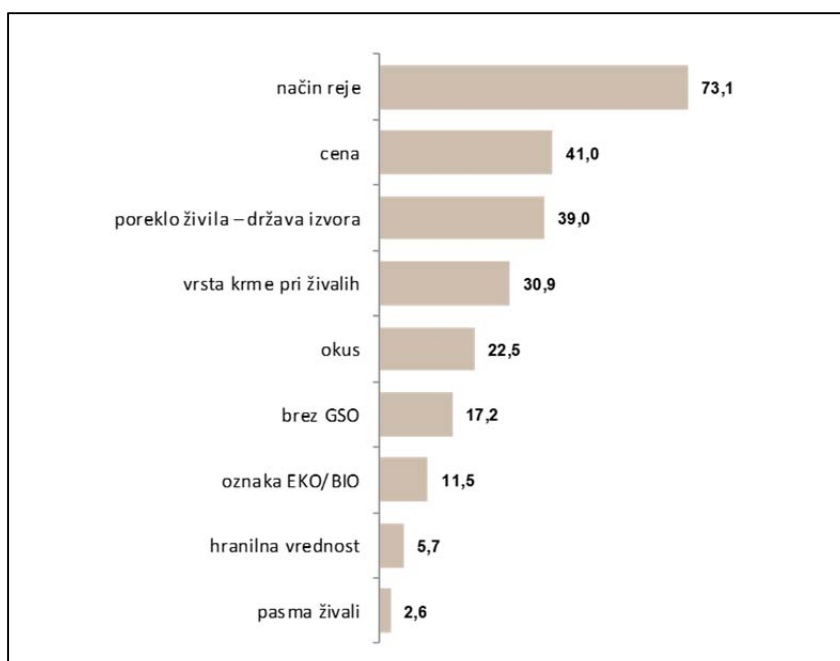
Jajca

Jajca kupuje najnižji delež anketiranih, a še vedno več kot 80 % vsaj mesečno. Tudi v tem primeru so primarni vir nakupa večje trgovske verige, več kot polovica pa jih kupuje tudi neposredno pri kmetu. Nakup neposredno na kmetiji je glavni vir nakupa več kot tretjini anketirancem (36,3%).

Slika 41: Frekvenca in mesto nakupa jajc

Pri jajcih je daleč najpomembnejši nakupni dejavnik način reje (73 %), sledita pa cena in poreklo. Med pomembnimi dejavniki je tudi vrsta krme, ki je pri ostalih kategorijah (meso, mleko) manj pomembna. Pasma živali je tudi pri jajcih najmanj pomemben nakupni dejavnik.

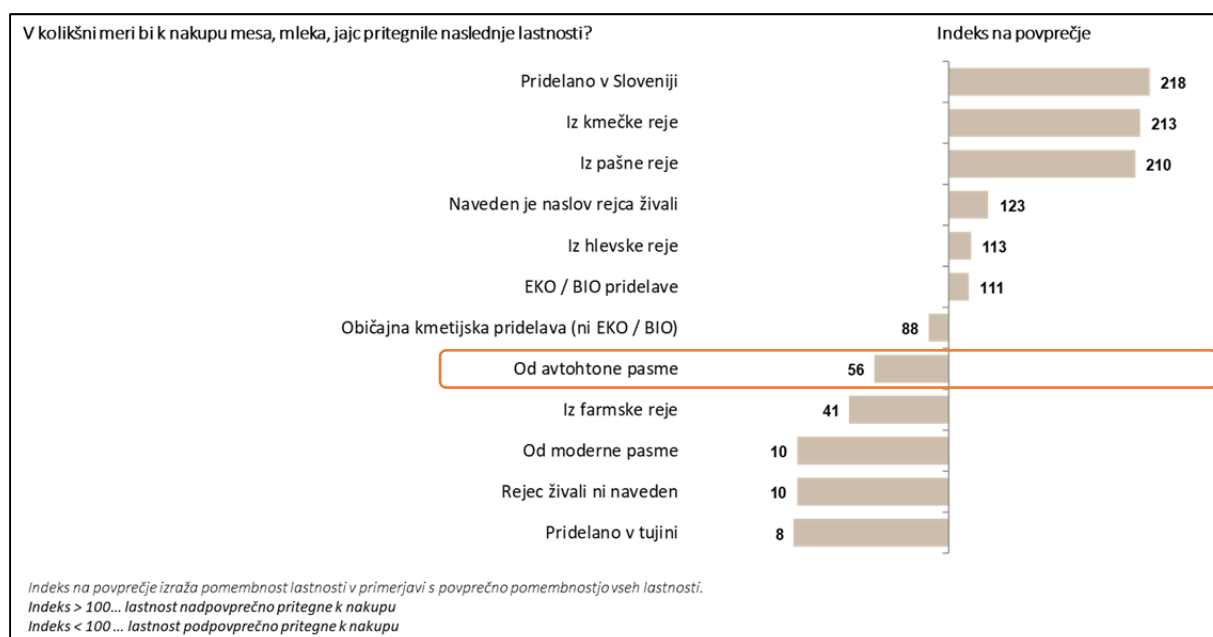

Slika 42: Najpomembnejši nakupni dejavniki pri nakupu jajc

5.3.3.2 Splošni nakupni dejavniki

V prejšnjem poglavju smo ugotovili, da anketiranci so v rangiranju dejavnikov, ki vplivajo na nakup različnih vrst živil animalnega izvora, pasmo praviloma uvrščajo med manj pomembne. V nadaljevanju smo želeli ugotoviti, kako se avtohtona pasma rangira v relaciji na druge lastnosti oziroma oznake prehranskih proizvodov. Kot je razvidno iz rezultatov po Max-Diff metodi Uporabnike k nakupu najbolj pritegne slovensko poreklo ter navedba ekstenzivnejšega tipa reje (v anketi označenega s pojmom 'kmečka' in 'pašna'). Nadpovprečno pritegnejo še poreklo in sledljivost živil, hlevska reja (relevantno predvsem pri jajcih) ter oznaka EKO/BIO.

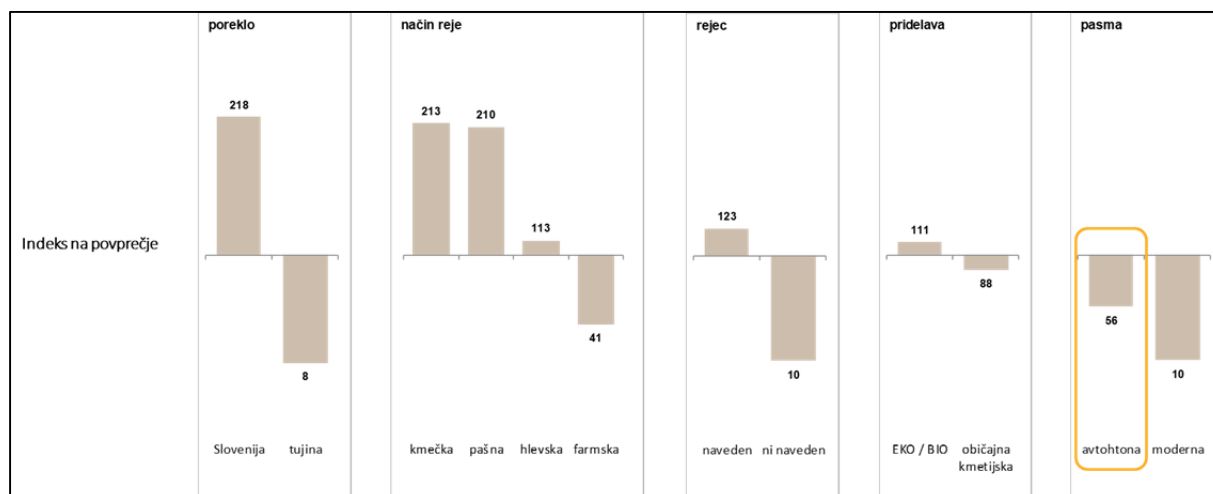
Avtohtona pasma kot atribut prehranskega proizvoda živalskega porekla k nakupu ne pritegne bistveno; še več, privlačnost tega atributa je podpovprečna. Manj pritegnejo le „klasične“, negativno percepirane lastnosti (farmska reja, moderna pasma, brez navedbe rejca in tuje poreklo hrane).

Slika 43: Rangiranje dejavnikov nakupa živil animalnega izvora po MaxDiff metodi

Če podrobneje pogledamo lastnosti, ki sodijo v skupne nadredne kategorije (Slika 44), vidimo največje razlike pri poreklu in načinu reje. Slovensko poreklo je skoraj 30-krat bolj privlačno kot tuje poreklo, prav tako kmečka in pašna reja več kot petkrat bolj pritegne k nakupu kot farmska. Najmanjše razlike so pri načinu pridelave, saj običajna kmetijska pridelava nima negativnega prizvoka, do EKO/BIO pridelave pa vlada določena stopnja skeptičnosti.

Navedba avtohtone pasme bi sicer nekoliko bolj pritegnila k nakupu kot navedba moderne pasme, a ta razlika ni izrazita.

Slika 44: MaxDiff analiza splošnih nakupnih dejavnikov – primerjave znotraj področja

5.3.3.3 Skupine uporabnikov glede na nakupne dejavnike

Z metodo latentnih razredov smo anketirance razdelili v skupine glede na njihove preference pri merjenju generalnih dejavnikov nakupa z metodo MaxDiff.

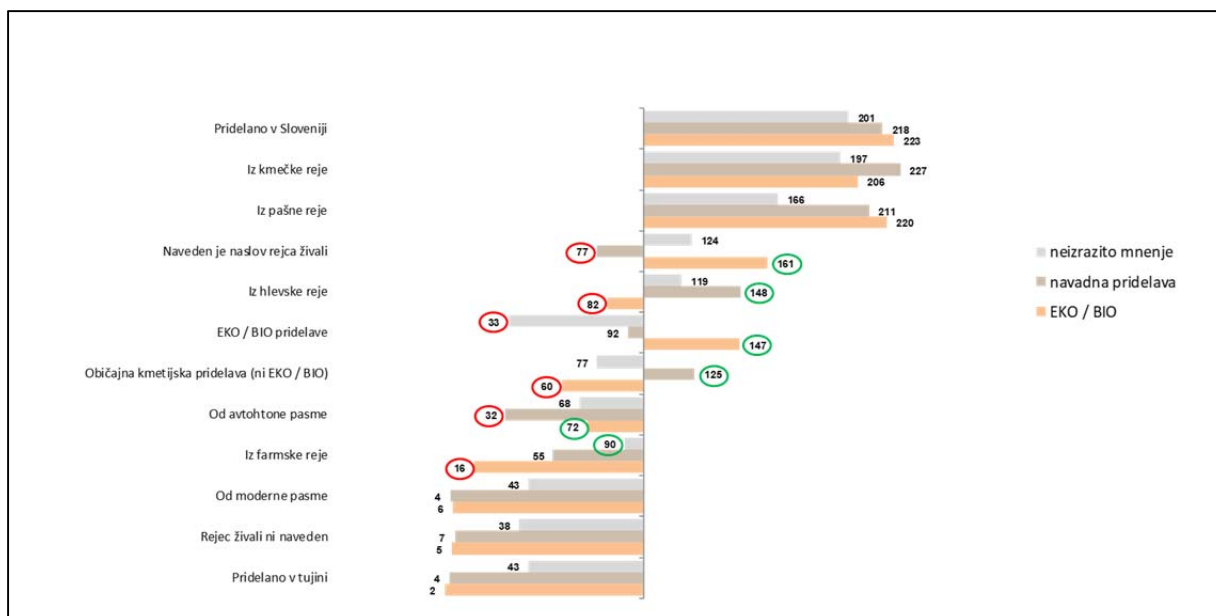
Vsem skupinam je skupno, da jih k nakupu najbolj pritegne slovensko poreklo ter kmečka in pašna reja. K nakupu vse tri skupine anketirancev najmanj pritegne hrana tujega izvora, hrana brez navedbe rejca in moderna pasma.

Skupine izstopajo po naslednjih lastnostih:

1. EKO / BIO (48 %): Gre za največjo skupino, v katero spada skoraj polovica anketiranih. Od ostalih skupin jo loči predvsem višja privlačnost navedb EKO / BIO, najvišjo pomembnost namenjajo tudi navedbi naslova rejca in pašne reje. To skupino tudi najbolj pritegne navedba „avtohtone pasme“, čeprav še vedno podpovprečno. Za razliko od ostalih skupin k nakupu manj pritegne hlevska reja, običajna kmetijska pridelava in farmska reja.
2. Navadna pridelava (39 %): Druga največja skupina, ki se od prve razlikuje predvsem po višji preferenci za hlevsko rejo in običajno kmetijsko pridelavo. Naslov rejca jih ne pritegne, prav tako ne oznaka EKO / BIO pridelave. So bolj naklonjeni farmski reji

(čeprav še vedno podpovprečno), živila iz avtohtonih pasem pa jih pritegnejo najmanj od vseh skupin.

3. Neizrazito mnenje (13 %): To je najmanjša skupina, za katero je značilno, da ima manjše razlike med posameznimi lastnostmi. Dodatno izstopa po tem, da jo najmanj pritegne EKO / BIO pridelava in najbolj farmska reja.

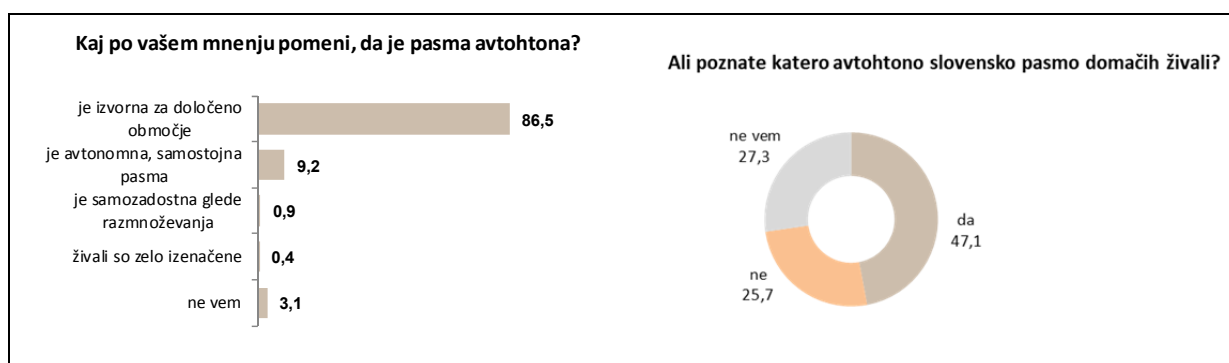

Slika 45: Skupine potrošnikov glede na pomen dejavnikov njihovega nakupnega vedenja

5.3.4 Avtohtone pasme

5.3.4.1 Razumevanje pojma 'avtohtona pasma' in priključitev konkretnih slovenskih avtohtonih pasem

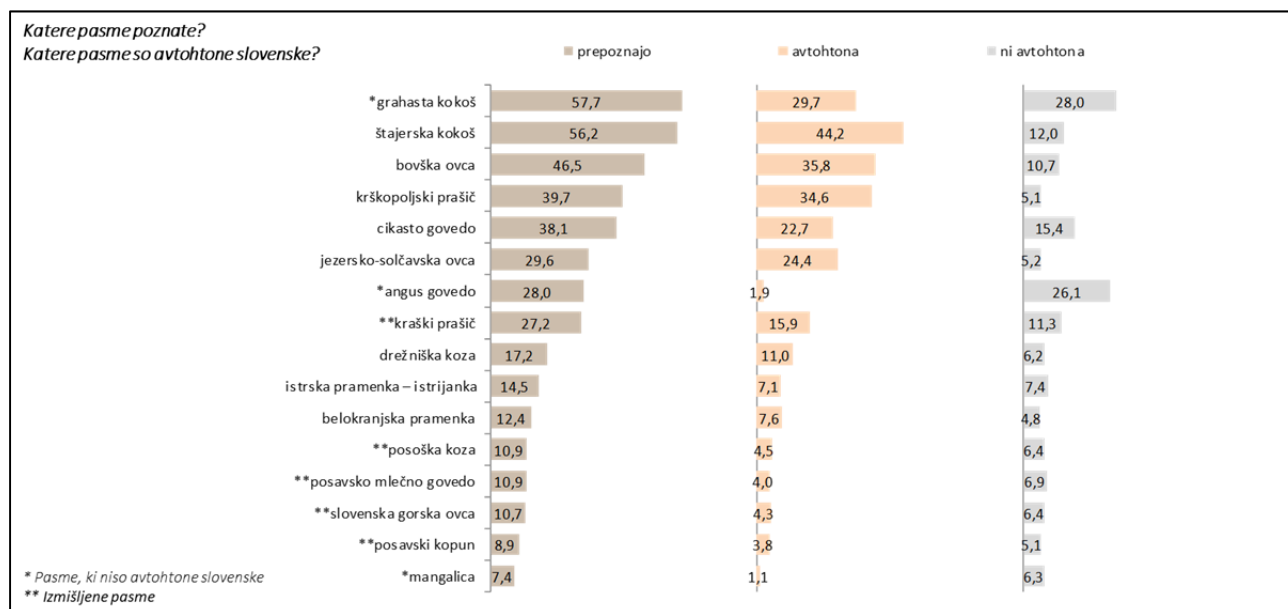
Večina anketiranih ve, kaj so avtohtone pasme, poznavanje dejanskih pasem pa je nekoliko manjše. Skoraj polovica sicer navaja, da poznajo avtohtone slovenske pasme domačih živali, a le 30 % je dejansko spontano navedlo vsaj eno od pasem, ki so v ospredju te raziskave (tj. pasme, ki se uporabljajo v prehrani). Med spontanimi navedbami se najpogosteje pojavlja krškopoljski prašič, cikasto govedo in štajerska kokoš.

Slika 46: Razumevanje pojma 'avtohtona pasma' in spontani priklic konkretne pasme

Olajšani priklic izmišljenih pasem kaže, da tudi v primeru neobstojećih pasem lahko pričakujemo približno 10 % „lažnega priklica“, 4 % „lažne opredelitve avtohtonosti“ – neobstoječe pasme 'kraški prašič' pri tem nismo upoštevali, ker je zvočno preveč podobna pasmi krškopoljski prašič.

Večina anketiranih pozna štajersko kokoš in skoraj vsi, ki jo poznajo, vedo, da gre za avtohtono slovensko pasmo. Precej znani so tudi bovška ovca, krškopoljski prašič in cikasto govedo, ki jih pozna več kot tretjina. Med manj poznane pasme sodijo belokranjska in istrska pramenka ter drežniška koza.

Slika 47: Olajšani priklic slovenskih avtohtonih pasem (dejanskih in izmišljenih)

Cikasto govedo je relativno dobro poznano. Tisti, ki ga poznajo večinoma vedo, da gre za avtohtono slovensko pasmo. Skoraj desetina (8,9 %) anketiranih je spontano navedla cikasto govedo kot avtohtono slovensko pasmo, z olajšanim priklicem se je ta delež dvignil na skoraj četrtino (22,9 %).

Krškopoljski prašič ima približno enak delež poznavanja kot cikasto govedo pri olajšanem priklicu pasem na splošno, a bistveno višji delež prepoznave kot avtohtona pasma (34,6 %). Razlog za to je verjetno v imenu – tudi za izmišljenega kraškega prašiča 15 % anketirancev meni, da je avtohtona slovenska pasma. Kljub temu je poznavanje krškopoljskega prašiča visoko – 17 % ga je spontano navedlo kot avtohtono slovensko pasmo.

Štajerska in grahasta kokoš sta enako dobro poznani pri olajšanem priklicu pasem na splošno (56,2 % in 57,7 %), a višji delež anketiranih (44,9 %) ve, da je štajerska kokoš avtohtona slovenska pasma. Spontanih navedb štajerske kokoši je relativno malo, kar kaže, da anketirani ne pomislijo nanjo, jo pa zelo hitro „ozavestijo“, ko jih na to spomnimo.

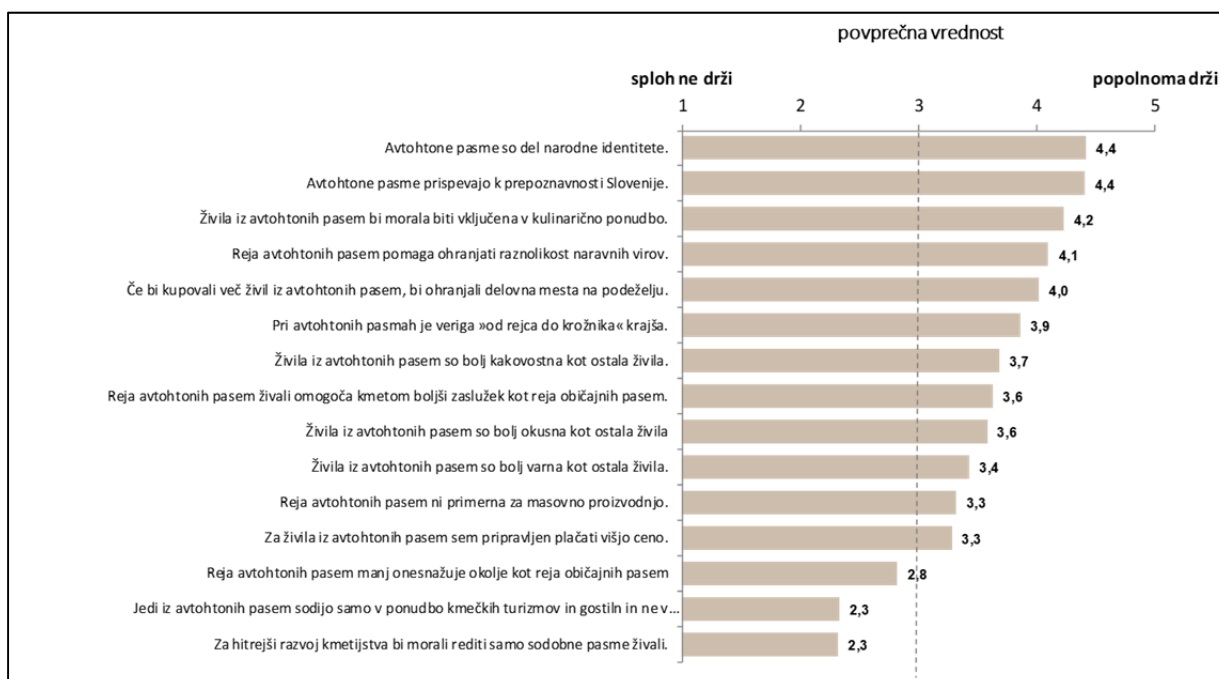
Drežniška koza je relativno nepoznana (ima le nekoliko višji olajšani priklic kot pri izmišljeni posoški kozi), ampak večina ki jo pozna ve, da gre za avtohtono slovensko pasmo.

Bovška ovca je druga najbolj poznana avtohtona pasma iz našega nabora, saj jo pozna skoraj polovica anketiranih (46,5 %), ki večinoma (35,8 %) tudi vedo, da gre za avtohtono slovensko pasmo. Jezersko-solčavska ovca je zmerno dobro poznana (29,6 %), istrska (14,5 %) in belokranjska pramenka (12,4%) pa imata le rahlo višje deleže priklicev kot izmišljena slovenska gorska ovca.

5.3.4.2 *Stališča do avtohtonih pasem*

Anketirani se najbolj strinjajo s trditvami, da so avtohtone vrste del narodne identitete in da prispevajo k prepoznavnosti Slovenije. Visoko je tudi strinjanje, da bi morala biti živila iz avtohtonih vrst vključena v kulinarčno ponudbo ter da pomagajo ohranjati raznolikost naravnih virov in delovna mesta na podeželju.

Najnižje je strinjanje s trditvami, da se je za hitrejši razvoj kmetijstva potrebno osredotočiti izključno na moderne pasme, da avtohtone pasme ne sodijo v ponudbo mestnih restavracij in da reja avtohtonih pasem onesnažuje manj kot reja modernih pasem.

Slika 48: Stališča anketirancev do trditev, vezanih na slovenske avtohtone pasme živali

6 Razprava, zaključki in priporočila naročniku

6.1.1 Posebnosti v percepciji in motivih za rejo avtohtonih pasem med slovenskimi rejci

Eno od osrednjih raziskovalnih vprašanj, s katerim se ukvarjamo v tem projektu je, kako trajno vzpostaviti obseg reje slovenskih avtohtonih pasem na kmetijskih gospodarstvih v Sloveniji. Smiselno je, da v povezavi s tem najprej ovrednotimo dejavnike, ki jih v zvezi s tem kot pomembne percipirajo sami rejci. Četudi percepcija predstavlja subjektivno dojetje zaželenih lastnosti živali, le-ta pogosto igra ključno vlogo pri izbiri pasme, s tem pa tudi tehnologije reje in prodajnih poti. Smiselno je torej, da v kontekstu pospeševanja reje avtohtonih pasem posebno pozornost namenimo tistim lastnostim, ki jih rejci smatrajo kot najpomembnejše. Enako velja tudi za strokovno podporo reji, kjer pri načrtovanju rejskih programov kaže upoštevati, katere lastnosti rejci percipirajo kot pomembne.

Pri raziskovalnju percepcije rejcev smo najprej pregledali relevantne vire. Ugotovili smo, da mednarodne raziskave narejene v razvitih državah omenjajo funkcionalne lastnosti (plodnost, dolgoživost, zahtevnost reje, robustnost, izkoriščanje krme itd.), kakovostno meso, tradicijo, ohranjanje, druga pasma, velikost, dober temperament, lahko obvladljivost, genske vire, zgodovino, kakovost proizvodov in več namenskost pasme. Omenjajo tudi osebne razloge za rejo avtohtonih pasem kot so želja po kmetiji z različnimi vrstami živali, pašništvu, samooskrbi, reji lokalnih pasem oziroma tradiciji, živeti preprosto življenje, zaradi popularnosti teh živali, ljubezni do njih, pa tudi preprosto iz navdušenja nad določeno pasmo. Motivov, povezanih s finančnimi spodbudami ali širšo družbeno koristnostjo pasem, rejci praktično ne omenjajo, ali pa zelo redko. Tako je med ekonomskimi razlogi moč zaslediti pozitivne lastnosti na stroškovni strani - da sta tako cena krme za živali kot tudi vložek v infrastrukturo nižji v primerjavi z modernimi pasmami. Omenjajo tudi odpornost in prilagodljivost živali. Kot razlog navajajo tudi klimatske spremembe, ohranjanje kulturne krajine, zmanjševanje stresa za živali, preprečevanje zaraščanja in gozdnih požarov. Avtohtone pasme jim omogočajo tudi pašo na težko dostopnih predelih.

Slovenski rejci se najpogosteje odločajo za rejo avtohtonih pasem domačih živali zaradi kakovosti proizvodov, odpornosti in prilagodljivosti ter ohranjanja tradicije. Izmed naštetih okoljskih in drugih družbenih koristi pa izbirajo tradicionalnost proizvodov, vir rejskega/genetskega materiala ter ohranjanje tradicije in kulturne dediščine.

Slovenski rejci avtohtonih pasem na prvo mesto postavljajo kakovost proizvodov. V tujih virih, najsi bo to v kontekstu razvitih držav, ali pa držav v razvoju, kakovost proizvodov ni tako izrazito poudarjena. Glede pomena, ki ga rejci dajejo odpornosti in prilagodljivosti pasme, so preference slovenskih rejcev podobne tistim v državah v razvoju, medtem ko rejci iz razvitih držav ti dve lastnosti precej redkeje izpostavljajo. Nadalje slovenski rejci navajajo tradicijo, ki jo omenjajo predvsem viri v razvitih državah. Vir rejskega/genetskega materiala in ohranjanje tradicije in kulturne dediščine so omenjali samo rejci razvitih držav, tradicionalnosti proizvodov pa drugje niso omenjali.

Iz navedenega lahko zaključimo, da je nabor motivov slovenskih rejcev za rejo avtohtonih pasme precej širok. Motivi rejcev so kompleksni in se razlikujejo glede na vrsto in pasmo domačih živali, glede na tip reje (npr. način vhlavitve, intenzivnost reje, krmna baza), pa tudi glede na same razmere za rejo (kakovost in dostopnost zemljišč, naravne razmere).

Pri komentiranju motivov rejcev kaže poudariti, da sta bili vprašanji, ki sta se nanašali na to problematiko, zaprtega oziroma pol odprtega tipa. Prednosti teh dveh tipov vprašanj so manjša zahtevnost za raziskovalca, izpraševalca in izprašanega. Pri tovrstnem pridobivanju podatkov pa hkrati obstaja tudi nevarnost, da anketiranca nehote usmerjamo in omejujemo pri razumevanju ter odgovarjanju, vplivamo z vrstnim redom vprašanj in ponujenih odgovorov na izbor. Prihaja lahko do mehničnega odgovarjanja (izprašanec ni rangiral, temveč je vse označil z isto oceno, npr. 3 ali pa sploh ni rangiral vseh ponujenih odgovorov), zlasti slednje se je precej pogosto dogajalo pri naši raziskavi. Če bi uporabili odprti tip vprašanja (ob vseh slabostih in tveganjih, ki jih prinaša) menimo, da bi lahko prišli do bolj raznolikih odgovorov, ne pa nujno tudi vsebinsko celovitejših. Z boljše poznanimi motivi bi lahko lažje omogočili primerno okolje ne samo za že obstoječe rejce avtohtonih pasem, temveč tudi za pridobitev novih rejcev.

6.1.2 Pomen kmetijske politike, vključno z javno-finančnimi podporami za rejo avtohtonih (ali lokalno prilagojenih) pasem

Kmetijska politika ima pomemben vpliv – tako neposreden kot tudi posreden - na zastopanost posamezne pasme v strukturi živinorejske proizvodnje, s tem pa posledično tudi na stanje ohranjenosti pasme. S sprejemanjem določenih ukrepov lahko spodbuja, ali pa otežuje rejo avtohtonih pasem in predelavo proizvodov iz njih. Pri načrtovanju in oblikovanju strategij razvoja pogostokrat ni v zadostni meri upoštevan kriterij prilagojenosti pasem na določeno okolje. Na poslabševanje položaja rej avtohtonih pasem pomembno pripomorejo tudi pomanjkljivo oblikovane sektorske politike, vključno z rejskimi usmeritvami in strategijami,

reformami zemljiške politike ter prizadevanjem za (pre)usmeritev kmetij v rejo visoko proizvodnih in tujerodnih pasem.

Neposredno, morda zato še pomembnejšo vlogo pri reji avtohtonih in lokalno prilagojenih pasem, imajo plačila rejcem s tovrstnimi rejami. Skupna kmetijska politika EU, ki v zadnjih dveh desetletjih daje referenčni okvir, po pristopu pa tudi institucionalnega in finančnega, podporo reji avtohtonih pasem (lahko pa tudi širšem zagotavljanju ŽGV) namenja pozornost v okviru kmetijsko-okoljskih ukrepov.

Podpore reji slovenskih avtohtonih pasem domačih živali kontinuirano potekajo v okviru kmetijsko okoljskih ukrepov že od leta 2003. Vse od pristopa Slovenije k EU so bile tovrstne podpore izvajane (in financirane) v okviru Programa razvoja podeželja. Čeprav smo v tej raziskavi med seboj primerjali samo nominalne zneske podpor, je vendarle je razvidno, da se je v celotnem obdobju izvajanja znesek plačil opazno zvišal. Zgolj na podlagi višine plačil bi se rejci, v kolikor bi se odzivali zgolj na podlagi višine podpor, morali v začetku dodeljevanja odzvati s povečanjem števila živali, nato bi moral slediti padec in v zadnjih dveh letih ponovna rast.

Hkratni vpogled v dinamiko gibanja populacije slovenskih avtohtonih pasem in višine plačil, namenjenih spodbujanju teh rej pa nam pokaže, da nihanja staleža živali niso sledila spremembam višine podpor v obravnavanih letih povezava med tema dvema podatkoma ni tako močna kot bi pričakovali. Delež živali posameznih pasem, s tem pa verjetno tudi rejcev, pri redkih pasmah preseže polovico celotne populacije. Anketna raziskava, ki smo jo opravili med rejci nam razkriva, da vsaj četrtnina rejcev nima interesa do sodelovanja v programih podpor, preostalim trem četrtinam pa znesek podpor predstavlja samo enega v vrsti dejavnikov odločanja za rejo avtohtonih pasem.

Sodeč po rezultatih naše anketne raziskave, pa tudi sodeč po presoji rezultatov PRP 2014-2020 (Deloitte, 2017), se interes rejcev za sodelovanje v programih KOP v splošnem zmanjšuje. Glavni razlog za nesodelovanje v programih PRP so tehnološke zahteve in omejitve, s katerimi je pogojevano izplačevanje podpor. Prenizko višino podpor kot razlog za nesodelovanje omenja zgolj 12% rejcev.

V primeru, da ostanejo plačila in pogoji za sodelovanje v ukrepih isti, bi bilo kar 86% rejcev avtohtonih pasem pripravljenih te ohranjati še naprej in 39% rejcev tradicionalnih pasem bi bilo vsaj načeloma pripravljenih živali tradicionalnih pasem zamenjati z avtohtonimi, ali dodatno rediti avtohtone pasme.

V hipotetičnem primeru ukinitve podpor za rejo avtohtonih pasem domačih živali samo 13% anketiranih rejcev to neposredno povezuje z opustitvijo reje avtohtonih pasem. Med pasmami zasledimo precejšnje razlike v tem odgovoru. Hipotetična ukinitvev podpor bi najbolj vplivala na rejce drežniške koze. Ti bi bili kar v 30% pripravljeni opustiti rejo, kar bi lahko privedlo do hitrega zmanjšanja teh živali na še bolj kritično število.

K povečanju kmetije bi rejce najbolj spodbudil 'urejen trg' (34%) in šele v 13 % višje podpore. Tukaj je potrebno opozoriti, da smo rejce spraševali precej splošno. Zanimale so nas namreč spodbude, ki bi pripomogle k povečanju kmetije. Povečanje se je tukaj nanašalo tako na velikost kmetij (ha) kot tudi na število živali (glave živine). Zato teh rezultatov ne moremo neposredno povezati s povečanjem števila živali na kmetiji. Vendar pa glede na to, da izmed drugih vrst podpor, ki bi bolj prispevale k povečanju reje avtohtonih pasem, anketiranci spet najpogosteje navajajajo 'podpore trgu', lahko vidimo, da se rejci tržni uspešnosti pripisujejo ključno vlogo pri dolgoročni uspešnosti reje avtohtonih pasem na njihovih kmetijah.

Kot rečeno so rejci največkrat izpostavljali 'urejenost trga' kot morebitno ključno spodbudo k povečanju kmetije oziroma reje avtohtonih pasem domačih živali. Zaradi tega bomo v nadaljevanju razpravljali o tem kaj za rejce pomeni 'urejen trg' in kako lahko akterji trga k tej 'urejenosti' prispevajo.

V nadpomenki 'urejen trg' so zajeti odgovori rejcev, kot so organiziran in urejen odkup, organizirano trženje, višje prodajne/odkupne cene, pravične cene na trgu, boljši tržni pogoji, povečanje povpraševanja, potreba po proizvodih, odkup mesa, mleka in mlečnih izdelkov itd. Odgovori torej implicirajo na vzpostavitev razmer na trgu, ki bi omogočile prodajo proizvodov avtohtonih pasem po višji ceni. V zvezi s slednjim pa v ospredje postavljajo vlogo države, kar kaže na precej nerealistična pričakovanja rejcev glede neposrednega poseganja države v delovanje trgov. Možnosti za to so v tržnem gospodarstvu seveda izrazito omejene, na dolgi rok to tudi ne bi bilo vzdržno. Slovenija je kot država članica EU, med drugim zavezana tudi k spoštovanju zakonodaje EU in kot takemu k prostemu pretoku blaga. Zato ne more in ne sme uvajati carin ali kako drugače omejevati dotoka blaga, ki prihaja iz drugih držav članic EU in na ta način omejevati konkurenco in posegati na trg. Država tukaj torej nima neposrednih vzvodov. Potrebno je poudariti, da cene ustvarja trg, razmere na trgu pa istočasno oblikujejo številni dejavniki ponudbe in povpraševanja. Iz povedanega lahko sklepamo, da država ni ključni in neposredni faktor, ki vpliva na razmere na trgu (vse to ob predpostavki, da na trgu ni večjih anomalij).

Država res ne more neposredno posegati na trg, kar pa še ne pomeni, da rejcem avtohtonih pasem ne more pomagati. Posega lahko in tudi mora na način, da rejcem zagotovi pogoje, preko katerih si oni nato lahko izborijo boljšo pozicijo na trgu. Pogoji se lahko zagotovijo preko različnih mehanizmov kot so na primer sprejemanje zakonodaje, ozaveščanje javnosti o proizvodih slovenskih avtohtonih pasem domačih živali, pomoč pri vzpostavljanju shem kakovosti in drugih oblikah pozicioniranja proizvodov avtohtonih pasem na trgu, generično oglaševanje, izobraževanje kmetov na področju ekonomike in trženja itd.

Tako bi torej lahko vplivala država na 'urejenost trga'. Pri vsem tem pa je potrebno poudariti tudi vlogo kmeta. K 'urejenosti trga' lahko pripomore na primer z zavedanjem in poznavanjem pomena ekonomike in trženja, povezanem nastopanju rejcev na trgu, pa tudi s povezovanjem s partnerji vzdolž verig vrednosti hrane v aktivnostih, kjer bi avtohtone pasme nosilec prepoznavnosti in dodajanja vrednosti prehranskim proizvodom.

Torej 'urejenost trga' ni neposredno odvisna od države, lahko pa država omogoči lažji nastop na trgu. Ni vse odvisno od države, temveč imajo pomembno vlogo na trgu vsi akterji, z rejci na prvem mestu.

6.1.3 Možnosti tržne valorizacije proizvodov avtohtonih pasem

Enako kot vsi rejci, so tudi rejci avtohtonih pasem prvi člen v verigi vrednosti proizvodov animalnega izvora. Njihovi proizvodi se od proizvodov modernih pasem pogosto ločijo po višjih stroških proizvodnje in/ali manj ugodnih parametrov kakovosti za potrebe industrijske predelave. Hkrati pa zaradi svojih intrinzičnih (npr. struktura, okusnost) in ekstrinzičnih lastnosti (npr. tradicija, izvor, ekosistemske storitve) predstavljajo velik potencial za krepitev percipirane kakovosti in percipirane vrednosti za potrošnika. Lastnosti avtohtonih pasem živali imajo izrazit potencial dodajanja vrednosti prehranskih proizvodov. To je lahko preprosto višja cena proizvoda v prodajnih formatih široke potrošnje ali pa prodaja v zahtevnejših in višje cenovno rangiranih formatih (npr. specializirane trgovine, gastronomija, ark kmetije kot del turistične ponudbe na kmetiji itd.).

Anketna raziskava je pokazala, da se rejci tovrstnih strategij ne poslužujejo kaj dosti. V najboljšem primeru dodajajo vrednost svoji živinorejski proizvodnji preko neposredne prodaje in/ali prodaje na domu, ni pa bilo zaslediti sistematičnega tržnega pozicioniranja in pripadajočih trženjskih aktivnosti v smeri, da bi lastnosti proizvodov avtohtonih pasem (ali same avtohtone pasme) uporabili za dodajanje vrednosti.

Tudi ob opazovanju aktivnosti na slovenskem trgu z živili animalnega izvora skorajda ni zaslediti tržne valorizacije avtohtonih pasem. Še največ tega lahko zasledimo v lokalni kulinariki in gastronomiji, v osamljenih primerih tudi formalizirano v shemah kakovosti (npr. zaščitena označba porekla pri bovškem siru). Aktivnosti, kjer bi bila avtohtona pasma konsistentno uporabljena kot atribut višje (percipirane) kakovosti in vrednosti, so zaenkrat redke. Še največ poskusov je pri tovrstnem tržnem pozicioniranju krškopoljskega prašiča, kar se že odraža v izrazitem povečanju zanimanju rejcev za to pasmo in posledično v povečanju stalaža. Vendarle pa gre pri teh poskusih za majhne podjeme in razmeroma šibko integrirane verige.

Na podlagi tega lahko navedemo, da je potencial naših avtohtonih pasem zelo slabo izkoriščen in da so v prihodnosti še velike rezerve na področju pozicioniranja, ovrednotenja, prodaje in trženja proizvodov avtohtonih pasem domačih živali. Poudariti kaže, da gre pri tem za napor, ki terja vsebinsko konsistentno in povezano aktivnost vseh akterjev, vključenih v verige vrednosti proizvodov avtohtonih pasem.

Pri tem ne gre podceniti velikih naporov, ki bodo potrebni pri komuniciranju zaznanih in percipiranih koristi rej avtohtonih pasem s slovenskimi potrošniki. Kot podrobneje opisujemo v rezultatih anketne raziskave percepcije slovenskih potrošnikov, se slovenski kupec zaveda obstoja avtohtonih pasem, le-te tudi povezuje z nekaterimi širšimi družbenimi koristmi, njihov pomen v nakupnem odločanju pa je še blizu nulte točke. Pozitivne izkušnje iz drugih držav nas opogumljajo pri tem, da se dolgoročno in konsistentno prizadevanje lahko odrazi v zanimanju in pozitivni percepciji potrošnika do atributov avtohtonih pasem in pripravljenostjo potrošnikov za nakup proizvodov avtohtonih pasem v ambicioznejših prodajnih formatih, posledično po višjih cenah.

6.2 Uspešnost trenutne sheme plačil rejcem avtohtonih pasem v Sloveniji in predlogi za izboljšanje

Naslov pričujočega raziskovalnega projekta implicira, da je vprašanje (ne)učinkovitosti javnih podpor za rejo slovenskih avtohtonih pasem živali osrednje vprašanje tega raziskovalnega projekta. Posledično smo tudi v programu dela izhajali iz podmene, da trenutni sistem podpor za ohranjanje in rejo avtohtonih pasem domačih živali, ki temelji na sistemu enotnih plačil, ne upošteva razlik v učinkovitosti in stroških reje avtohtonih pasem, razlik v oportunitenih stroških reje, stopnji ogroženosti posameznih pasem, posebnostih pasme, geografski porazdelitvi, agroekosistemskih značilnosti, razvitosti trga ter ostalih socio-ekonomskih

dejavnikov. Postavlja hipotezo, da bi bil sistem plačil, ki bi upošteval razlike med vrstami in pasmami, eventualno tudi drugimi značilnostmi rej avtohtonih pasem, stroškovno učinkovitejši od trenutne fiksne sheme plačil.

Z uporabo metode konkurenčne izbire smo v anketni raziskavi zbrali odgovore 301 rejca, za kolikšen znesek in ob katerih pogojih so pripravljeni vstopiti (ali nadaljevati sodelovanje) v programu podpor reji avtohtonih pasem. Rezultati te raziskave so potrdili naša pričakovanja, da na pripravljenost rejcev za sodelovanje ne vpliva zgolj višina izhodiščnega plačila, temveč tudi drugi dejavniki. Med njimi je najmočnejše izražen pozitiven vpliv dosedanjih izkušenj rejca z rejo avtohtone pasme. V primeru, ko bi z usmerjenimi ukrepi ciljali na povečanje staleža živali avtohtonih pasem (smotrno zlasti pri najbolj ogroženih pasmah živali), je torej bolj smotrno naslavljanje že obstoječe rejce k zvišanju reje, kot pa nagovarjati druge rejce k prehodu v rejo avtohtonih pasem. Nadalje nam rezultati razkrivajo, da je na večjih kmetijah (ki so praviloma bolj tržno usmerjene in usmerjene v intenzivno proizvodnjo), pripravljenost za rejo avtohtonih pasem ali preusmeritev v rejo avtohtonih pasem manjša.

Rezultati raziskave tudi jasno razkrivajo, da se zneski plačil, pri katerih bi bili rejci pripravljeni sodelovati v programu podpor reji avtohtonih pasem, krepko razlikujejo med posameznimi živalskimi vrstami in pasmami. Na 'minimalni sprejemljivi' znesek (ang. Willingness to accept, WTA) vplivajo tudi nekateri drugi, zlasti socio-ekonomski dejavniki. V primeru polne uveljavitve metode konkurenčne izbire (npr. konkuriranje med rejci z individualnimi avkcijskimi ponudbami za rejo določene avtohtone pasme) bi torej lahko pričakovali, da bi se tudi znotraj določene pasme lahko višina ponujenih zneskov za 'storitev' ohranjanja pasme med rejci razlikovala.

Izvedba tovrstnega izvajanja finančnih spodbud za rejo avtohtonih pasem je seveda skrajna oblika uveljavitve konkurenčne izbire, ki je teoretično morda res najbolj konsistentna, zato pa je težko izvedljiva iz praktičnega vidika, verjetno pa bi bila tudi slabo sprejeta med samimi rejci.

Teza, ki jo obravnavamo v izračunu višine plačil za tri avtohtone pasme, obravnavane v metodi konkurenčne izbire je, da bi napredek v učinkovitosti dosegli že z uveljavitvijo variabilnih plačil po pasmah, pri čemer bi bila višina teh plačil določena pri znesku povprečnega WTA za posamezno pasmo. Iz modelno izračunanih ocen višin plačil po metodi konkurenčne ponudbe je razvidno, da so zneski plačil, pri katerih so rejci pripravljeni sodelovati v programu podpor (WTA) najvišji pri pasmah, kjer parametri produktivnosti pomembno odstopajo navzdol v primerjavi z modernimi pasmami (krškopoljski prašič, WTA

= 54,45 EUR) in kjer je stanje ogroženosti pasme najbolj kritično (drežniška koza, WTA = 33,00 EUR). Pri belokranjski pramenki metoda konkurenčne ponudbe razkriva, da so rejci pripravljene sodelovati v programu tudi ob nižjih plačilih (WTA = 14,13 EUR). V povezavi s temi rezultati se kot smiselna kaže razmislek o oblikovanju zneskov plačil, kjer bi najbolj kritično ogrožene pasme prejele višje zneske podpor.

Primerjava javnofinančnih izdatkov v zadnjem razpoložljivem letu (2016) in simulacije plačil rejcem na podlagi modelno ocenjene WTA za tri obravnavane pasme (BP, DK, KP) pokaže, da bi se strošek ohranjanja populacije znižal iz 78.351 EUR na 68.256 EUR. Z drugimi besedami povedano, bi z zneskom, ki je bilo leta 2016 namenjeno tem podporam, lahko s plačili na ravni WTA podpirali 13% višjo populacijo teh treh pasem.

Pri razpravi o podporah reji avtohtonih pasem, višini plačil in drugih modalitetah izvajanja ne smemo pozabiti, da so te podpore zgolj eden od instrumentov, s katerim v Sloveniji skušamo zagotoviti ugodnejše stanje teh populacij. Tako tudi od sprememb v načinu izvajanja podpor (npr. ob prehodu na variabilna plačila, ki bi v večji meri vključevala zmožnosti in preference rejcev) na kratki rok ne gre pričakovati, da bi prišlo do bistvenega zvišanja skupnega staleža živali neke pasme. Kot nam kažejo rezultati spremljanja ukrepov (OIKOS, 2017), se delež živali, vključenih v programe podpor, giblje med 20 in dobrih 50 odstotkov populacije avtohtonih pasem. Rezultati naše anketne raziskave nadalje razkrivajo, da četrtnina rejcev, ki niso vključeni v podpor, ne izkazuje nobenega interesa niti do sodelovanja v prihodnjih programih podpor. Tudi preostali trem četrtinam nesodelujočih pa znesek podpor predstavlja samo enega od njim nesprejemljivih pogojev izvajanja.

Za dvig staleža pri ogroženih avtohtonih pasmah vsaj na raven ranljivih bodo poleg obstoječih plačil za ohranjanje reje v okviru KOPOP torej potrebne dodatne aktivnosti; bodisi s promocijo tovrstnih rej (npr. dobre prilagojenosti na lokalne razmere za rejo), v okviru obstoječih ukrepov politike razvoja podeželja (npr. podpore naložbam, podpore tržnemu povezovanju), ali pa z intenzivnejšim tržnim pozicioniranjem proizvodov avtohtonih pasem.

V raziskavi smo opravili simulacijo, kolikšen dvig staleža bi bil potreben pri treh podrobneje obravnavanih avtohtonih pasmah (BP, DK in KP, vse tri imajo status ogroženih pasem), da bi se stalež pasem dvignil za eno kategorijo višje (ranljiva). Pri BP in DK to pomeni iz trenutnega staleža (1056 APO in 670 APK) dvig na 3001 plemenic in 35 plemenjakov, pri KP pa iz trenutnega staleža 1950 na 2001 plemenic in 35 plemenjakov.

Za potrebno dodatno število živali za doseg cilja smo na osnovi poznane vrednosti WTA izračunali dodaten strošek, ki je potreben za povečanje staleža, ki znaša 58.836 EUR. V kolikor bi se stalež vseh treh pasem dvignil do kategorije 'ranljiva', bi skupen strošek podpor rejcem, glede na izračunano višino WTA in pod predpostavko njihovega nespremenjenega zanimanja za sodelovanje v podporah, znašal 127.092 EUR, kar je 62% več, kolikor so te podpore znašale v letu 2016.

Podatek, da bi doseg cilja izboljšanja staleža avtohtonih pasem nad raven ogroženosti pomenilo tudi zvišanje potreb po javnofinančnih sredstvih za podporo tovrstnim rejcem iz naslova KOPOP, seveda ne more biti presenetljiv. Koristno pa je vedeti, da bi (vsaj v primeru treh podrobneje obravnavanih pasem) prehod na plačila v višini WTA pomenil manjšo obremenitev proračuna kot v primeru fiksnih podpor za vse pasme enako. Zvišanje skupnega staleža avtohtonih pasem lahko torej dosežemo s kombinacijo aktivnosti: s preoblikovanjem plačil s pomočjo konkurenčne ponudbe ter z načrtovanjem in določanjem prioritete, glede na pomembnost in ogroženost posameznih pasem.

6.3 Percepcija in nakupno obnašanje (potencialnih) potrošnikov proizvodov avtohtonih pasem v Sloveniji

V tem delu razprave se posvečamo še zadnjemu izhodišču raziskave, ki poudarja, da so podporni ukrepi države zgolj dodatni in začasni mehanizem, ki rejce spodbuja k vzpostavitvi, oziroma ohranitvi reje slovenskih avtohtonih pasem. Dolgoročna ekonomska vzdržnost tovrstnih rej je odvisna od njihove uspešnosti na trgu oziroma od pripravljenosti potrošnikov, da za živila, proizvedena iz surovin avtohtonih pasem, plačajo višjo ceno kot za istovrstne generične izdelke. Vendar pa, kot smo obširneje predstavili v pregledu virov (poglavje 3.4.3), pripravljenost kupcev za plačilo višjega zneska za nakup živil, katerih sestavino predstavljajo avtohtone pasme živali, ni sama po sebi umevna.

Pravzaprav je, še preden se posvetimo vprašanju avtohtone pasme kot atributa, ki vpliva na nakupno odločanje posameznika, smiselno stopiti korak nazaj in se vprašati, če se slovenski potrošnik sploh zaveda obstoja avtohtonih pasem in v kolikor je odgovor pozitiven, kakšne lastnosti prehranskih proizvodov povezuje s tem atributom.

Sodeč po rezultatih ankete, izvedene na nacionalno reprezentativnem vzorcu potrošnikov, slovenska javnost, stara 25 let in več, razume pojem avtohtonih pasem (87% anketirancev je pravilno prepoznalo definicijo avtohtone pasme). Pri tem pa kaže opozoriti na velike razlike v njihovem poznavanju posameznih pasem in prepoznavanju le-teh v smislu statusa avtohtone

pasme. Tako med pasmami, ki v smislu poznavanja in prepoznavnosti odstopajo navzgor, lahko izpostavimo štajersko kokoš (56 % jo pozna, 44 % jih ve, da je avtohtona), bovško ovco (47 % jo pozna; 36 % ve, da je avtohtona), krškopoljski prašič (40 % ga pozna; 35 % ve, da je avtohtona pasma) in cikasto govedo (38 % ga pozna; 23 % ve, da je avtohtona pasma). Med manj poznanimi pasmami najdemo drežniško kozo (17 % jo pozna; 11 % ve, da je avtohtona), istrsko pramenko (15 % jo pozna; 7 % ve, da je avtohtona), in belokranjsko pramenko (12 % pozna; 8 % ve, da je avtohtona).

V zvezi z lastnostmi, ki jih slovenski potrošniki pripisujejo slovenskim avtohtonim pasmam, je videti, da v prvi vrsti izpostavljajo dokaj generične prednosti v smislu njihovega prispevka k narodni identiteti in prepoznavnosti Slovenije, tudi prepoznavnosti in razvoju slovenskega kmetijstva. Nadalje se visoko strinjajo, da avtohtone pasme pomagajo ohranjati raznolikost naravnih virov in delovna mesta na podeželju. V precej manjši meri pa menijo, da iz njih izhajajo boljša (bolj kakovostna, okusna, varna...) živila, prav tako večina zanje ni pripravljena plačati višje cene. Kot nadalje razberemo iz rangiranja dejavnikov nakupa živil po MaxDiff metodi, jih živila iz avtohtonih pasem trenutno ne bi pritegnila k nakupu, še posebej težko v konkurenčnem naboru ostalih deklaracij na živilih (npr. pridelano v Sloveniji, kmečka reja, EKO / BIO).

V kontekstu teze, da je pripravljenost plačati višjo ceno povezana predvsem z zaznano (percipirano) višjo kakovostjo in vrednostjo tovrstnih izdelkov, takšna podoba slovenskih avtohtonih pasem v očeh potrošnika seveda ni najbolj obetavna.

Zaznana kakovost je v veliki meri odvisna od izbire ustreznih prodajnih poti / formatov in pozicioniranja izdelkov v določenem tržnem segmentu. Zato je pri oblikovanju trženjskih aktivnosti smotrno upoštevati, da se nakupne navade precej razlikujejo po kategorijah živil. Tako je nakup neposredno na kmetiji najpomembnejši prodajni format pri jajcih (52 %), precej manjši pomen ima v primeru mesa (29 %) ter mleka in mlečnih izdelkov (14 %). Tudi informacija o načinu reje je dejavnik, ki je najpomembnejši v primeru nakupa jajc (73 %), precej manj kot pri mesu (37 %) in najmanj pri mleku (21 %). Poreklo je pomembno v vseh treh kategorijah živil (68 % pri mesu, 53 % pri mleku in 39 % pri jajcih), V nasprotju s tem pa pasma živali ni percipirana kot pomembna v nobeni kategoriji živil (7 % pri mesu, 3 % pri mleku in 3 % pri jajcih). Zato ne preseneča podatek, da v okviru splošnih nakupnih dejavnikov (navedb na živilih) živila iz avtohtonih pasem ne bi pritegnila k nakupu. Tako bi k nakupu zaenkrat močnejše pritegnili atributi, kot so pridelava v Sloveniji, kmečka reja in pašna reja. Še več, manj od avtohtone pasmi kot atributa prehranskega izdelka bi kupce pritegnili

zgolj tipični negativni atributi, kot so pridelava v tujini, odsotnost navedbe rejca, izdelek iz surovin moderne pasme in farmska reja.

Živila iz avtohtonih pasem k nakupu pritegnejo nekoliko bolj kot živila iz modernih pasem a bistveno manj kot npr. oznake pridelano v Sloveniji, kmečka, pašna, hlevska reja

Resnici na ljubo lahko ugotovimo, da rezultati naše raziskave ne odstopajo od rezultatov podobnih raziskav v mednarodnem prostoru (poglavje 3.4.3), v katerih prav tako pasma živali nima velikega vpliva na nakupno odločitev, še manj pa avtohtona pasma. Razmeroma redki viri, ki se ukvarjajo specifično z vprašanjem nakupnega odločanja pri proizvodih avtohtonih pasem, poročajo o skromnem poznavanju avtohtonih pasem s strani kupcev.

Primeri uspešnega tržnega pozicioniranja izdelkov avtohtonih pasem, nekateri tudi iz naše neposredne soseščine nas opogumljajo, da je kljub šibkemu splošnemu poznavanju avtohtonih pasem možno razviti uspešne primere tržne valorizacije avtohtonih pasem. V povezavi s proizvodi široke potrošnje tako lahko omenimo bližnje italijanske pokrajine (npr. suhomesni izdelki avtohtonih pasem prašičev: Toscana - cinta senese, Reggio Emilia – mora romagnola), uspešne primere nišnega pozicioniranja proizvodov avtohtonih pasem v lokalno gastronomsko ponudbo lahko spremljamo tudi na Hrvaškem (Istra – boškarin).

Tako lahko zaključimo, da se tudi v Sloveniji kaže potencial za živila iz avtohtonih pasem, vendar je potrebno za realizacijo tega intenzivno izpostavljanje prednosti, da upravičimo potencialno višjo ceno.

V prvem koraku ne kaže izgubiti izpred oči dejstva, da je sama nakupna odločitev v prvi vrsti odvisna od kakovosti proizvodov avtohtonih pasem.

Na pozicioniranje teh proizvodov pa nadalje lahko vplivamo s komunikacijami, kot z enim od elementov trženjskega spleta. Sem spadajo tudi aktivnosti, za katere obstajajo tudi možnosti javnega sofinanciranja: povezovanje ponudnikov, certificiranje posebnih prehranskih proizvodov, promocijske aktivnosti - vse to z namenom, da se med potrošniki dvigne zaznana kakovost in pripravljenost za nakup izdelkov avtohtonih pasem. Opozoriti kaže, da gre pri tem za dolgoročen napor, ki terja tudi dolgoročno in konsistentno aktivnost v smeri 'izgradnje' avtohtone pasme kot enega od odločilnih atributov pri nakupnem odločanju. Pri komunikaciji prednosti oziroma koristi morajo le-te biti prvenstveno vezane na končnega potrošnika.

7 Literatura

Agenda 21. 1992. United Nations Conference on Environment and Development. Rio de Janeiro. Brazil.

[Agriculture and Agri-Food Canada](http://www.agr.gc.ca/eng/?id=1297780434818). 2013. Canadian Animal Genetic Resources Program <http://www.agr.gc.ca/eng/?id=1297780434818> (7. apr. 2015)

Alberini, A., Kahn, J. 2006. Handbook on Contingent Valuation. Cheltenham, UK: Edward Elgar

Anderson S. 2003. Animal genetic resources and sustainable livelihoods. *Ecological Economics*, 45: 331-339

ARSKTRP. 2016. Kmetijsko-okoljska-podnebna plačila. Ljubljana, Republika Slovenija, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Agencija Republike Slovenije za kmetijske trge in razvoj podeželja. http://www.arsktrp.gov.si/si/storitve_ukrepi/ukrepi_razvoja_podezelja/programsko_obdobje_2014_2020/m10_kmetijsko_okoljska_podnebna_placila/#c17746 (1. avg. 2016)

ARSKTRP. Programsko obdobje 2014-2020. Republika Slovenija, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano; Agencija Republike Slovenije za kmetijske trge in razvoj podeželja. http://www.arsktrp.gov.si/si/storitve_ukrepi/neposredna_placila_na_povrsine_in_zivali/progrmsko_obdobje_2014_2020/ (27. avg. 2016)

Ayalew W., Danbaro G., Dom M., Amben S., Besari F., Moran C., Nidup K. 2011. Genetic and cultural significance of indigenous pigs in Papua New Guinea and their phenotypic characteristics. *Animal Genetic Resources*, 48: 37-46

Bajić I. 2015. Proizvodnja crnih slavonskih svinja na OPG Pavo Jarić, Stari Mikanovci. Završni rad. Osijek, Poljoprivredni fakultet u Osijeku, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera: 26 str. <https://repozitorij.pfos.hr/islandora/object/pfos%3A210/datastream/PDF/view> (31. avg. 2017)

Banovič M., Grunert K.G., Madalena Barreira M., Aguiar Fontes M. 2010. Consumers' quality perception of national branded, national store branded, and imported store branded beef. *Meat Science*, 84: 54-65

Bantle C., Hamm U. 2014. Vielfalt durch Nutzung erhalten: Entwicklung von Kommunikationsstrategien zur Agro-Biodiversität in der Gastronomie. Kassel, Universität Kassel. 136 str.

Bateman, I., Willis, K. 1999. Valuing Environmental Preferences; Theory and Practice of the Contingent Valuation Method in the US, EU, and Developing Countries. Oxford: Oxford University Press

Belokranjska pramenka, slovenska avtohtona pasma ovc. 2010. Domžale, Javna služba nalog genske banke v živiloreji, Oddelek za zootehniko, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta: 2 str. http://www.drobnica.si/files/rejski_programi/BP_zgibanka.pdf (30. avg. 2017)

Bertaglia M., Mormont M., Trommetter M. 2004. Local breeds, Pastoralism and breeders' Worldviews, Resistance to Globalisation in Southern France. *International Rural Sociology Association*: 13 str. <http://www.irsa-world.org/prior/XI/papers/9-2.pdf> (5. avg. 2016)

Bezек-Jakše M. 2011. Ko ne bo ovc, bo zaraslo vse do hiš. Dolenjski list. Lokalno.si. http://www.lokalno.si/2012/01/25/73628/aktualno/DL_Ko_ne_bo_ovc_bo_zaraslo_vse_do_his/ (22. avg. 2017)

Bojkovski D., Čepon M., Dovč P., Habe F., Holcman A., Jordan D., Kermauner A., Kastelic M., Klopčič M., Kompan D., Kovač M., Malovrh Š., Potočnik K., Šalehar A., Štuhec I., Terčič D., Žan Lotrič M., Žgur S. 2006. Presoja in dopolnitev definicij osnovnih zootehniških pojmov: pasma, avtohtona pasma, tradicionalna pasma, lokalna pasma, tujerodna pasma,..... Rodica, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko: 10 str. http://www.genska-banka.si/fileadmin/uploads/Gradiva/Presoja_definicij.pdf (28. jun. 2016)

Bojkovski D., Cividini A., Čepon M., Holcman A., Kompan D., Kovač M., Komprij A., Žan Lotrič M., Malovrh Š., Potočnik K., Simčič M., Terčič D., Zajc P. 2014. Slovenske avtohtone in tradicionalne pasme domačih živali. Ljubljana, Ministrstvo za kmetijstvo in okolje: 80 str.

Bojkovski, D., Simčič M., Kompan, D. 2015. Supports for local breeds in the European region – an overview. Poljoprivreda, 21, 1: 7-10

Cameron T. A., Quiggin J. 1994. Estimation Using Contingent Valuation Data from a "Dichotomous Choice with Follow-Up" Questionnaire. Journal of Environmental Economics and Management 27: 218-234.

CBD. Convention on Biological Diversity. 1992. <https://www.cbd.int/convention/text/> (2.9.2017)

Cerjak M., Haas R., Brunner F., Tomič M. 2014. What motivates consumers to buy traditional food products? Evidence from Croatia and Austria using word association and laddering interviews. British food Journal, 116,11: 1726-1747

CJC CONSULTING. 2004. Economic Evaluation of the Central Scotland Forest and Grampian Challenge Funds. Final report for Forestry Commission Scotland. [www.forestry.gov.uk/pdf/FCchallenge.pdf/\\$FILE/FCchallenge.pdf](http://www.forestry.gov.uk/pdf/FCchallenge.pdf/$FILE/FCchallenge.pdf).

Cummings R.G., Holt C.A., Laury S.K. 2004. Using laboratory experiments for policymaking: an example from the Georgia irrigation reduction auction. Journal of Policy Analysis and Management 23: 341-363.

Dossa L. H., Wollny C., Gauly M. 2007. Smallholders' perceptions of goat farming in southern Benin and opportunities for improvement. Tropical Animal Health and Production, 39:49-57

Drucker G. A., Gomez V., Anderson S. 2001. The economic valuation of farm animal genetic resources: a survey of available methods. Ecological Economics, 36: 1-18

Dyubele N.L., Muchenje V., Nkukwana T.T., Chimonyo M. 2010. Consumer sensory characteristics of broiler and indigenous chicken meat: A South African example. Food Quality and Preference, 21: 815-819

EU. (31. March 2017a). Regulations, Directives and other acts. Pridobljeno iz European Union: https://europa.eu/european-union/eu-law/legal-acts_en

European Commission. 2013. Report from the Commission to the European Parliament, the Council and the European Economic and Social Committee, Agricultural genetic resources – from conservation to sustainable use. Brussels, European Commission: 13 str. http://ec.europa.eu/agriculture/genetic-resources/pdf/com-2013-838_en.pdf (20. jul. 2016)

European Commission. 2016. Genetic resources in agriculture - preserving the diversity. European Commission, Agriculture and Rural Development. http://ec.europa.eu/agriculture/genetic-resources/index_en.htm (20. jul. 2016)

Fadlaoui A., Roosen J., Baret P.V. 2006. Setting priorities in farm animal conservation choices-expert opinion and revealed policy preferences. *European Review of Agricultural Economics*, 33, 2: 173-192

FAO. 1999. The Global strategy for the management of farm animal genetic resources. Rome, Food and Agriculture Organization of the United Nations: 43 str. <http://agtr.ilri.cgiar.org/agtrweb/documents/library/docs/ex-brf.pdf> (18.4.2017)

FAO. 2007. Global Plan of action for Animal genetic resources and the Interlaken declaration. Rome.

FAO. 2007. Global plan of action for animal genetic resources and the interlaken declaration. Interlaken, Food and Agriculture Organization of the United Nations, Commission on genetic resources for food and agriculture: 37 str. <http://www.fao.org/3/a-a1404e.pdf> (16. sep. 2016)

FAO. 2009. Preparation of National Strategies and Action Plans for Animal Genetic Resources. Rome.

FAO. 2013. In vivo conservation of Animal genetic resources. Rome, Food and Agriculture Organization of the United Nations, Animal production and health, Commission on genetic resources for food and agriculture: 242 str. <http://www.fao.org/3/a-i3327e.pdf> (30. avg. 2016)

FAO. 2014. Ecosystem services provided by livestock species and breeds, with special consideration to the contributions of small-scale livestock keepers and pastoralists. Rome. <http://www.fao.org/3/a-at598e.pdf>

FAO. 2015. The second Report on the State of the World's Animal Genetic Resources for Food and Agriculture. Rome

FAO. 2015. The Second Report on the State of the World's animal genetic resources for food and agriculture. Rome, Food and Agriculture Organization of the United Nations, Commission on Genetic Resources for Food and Agriculture Assessments: 562 str. <http://www.fao.org/3/a-i4787e.pdf> (31. jul. 2016)

FAO. A Safety Net for the Future. Food and Agriculture Organization of the United Nations, Commission on Genetic Resources for Food and Agriculture. Animal genetic resources. <http://www.fao.org/nr/cgrfa/cthemers/animals/en/> (30. jul. 2016)

FAO. Country Report of Australia for the FAO First Report on the State of the World's Animal Genetic Resources. Australia. Food and Agriculture Organization of the United Nations, Australian Government Department of Agriculture Fisheries and Forestry: 101 str. <ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/010/a1250e/annexes/CountryReports/Australia.pdf> (7. apr. 2015)

Fraser I. M. 1995. An Analysis of Management Agreement Bargaining under Asymmetric Information. *Journal of Agricultural Economics* 46: 20–32

Gandini G., Avon L., Bohte-Wilhelmus D., Bay E., Colinet F.G., Choroszy Z., Diaz C., Duclos D., Fernandez J., Gengler N., Hoving-Bolink R., Kearney F., Lilja T., Maki-Tanila A., Martin-Collado D., Maurice-van Eijndhoven M., Musella M., Pizzi F., Soini K., Toro M., Turri F., Viinalas H., the EURECA Consortium, Hiemstra S.J. 2010. Motives and values in farming local cattle breeds in Europe: a survey on 15 breeds. *Animal Genetic Resources*, 47: 45-58 <http://www.fao.org/3/a-i1823t/i1823t06.pdf> (2. jul. 2016)

Garrod, G.D., Willis, K.G. 1999. *Economic Valuation of the Environment: Methods and Case Studies*, Cheltenham: Edward Elgar

Gracia A., Maza M.T. 2015. Determinants of the intention to purchase an autochthonous local lamb breed: Spanish case study. *Meat Science*, 110: 212-219

Greenhalgh S., Selman M., St. John J., Guiling J. 2007. Paying for Environmental Performance: Using reverse auctions to allocate money for conservation. World Resources Institute. Washington. http://pdf.wri.org/pep_reverseauction.pdf

Haab and McConnell. (2003). *Valuing Environmental and Natural Resources*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited

Henrik L., Mitani Y. 2012. Forest Owners' Willingness to Accept Compensation for Voluntary Conservation: A Contingent Valuation Approach. *Journal of Forest Economics* 18: 290-302

Hiemstra S.J., Drucker A.G., Tvedt M.W., Louwaars N., Oldenbroek J.K., Awgichew K., Abegaz Kebede S., Bhat P.N., Da Silva Mariante A. 2006. Exchange, Use and Conservation of Animal Genetic Resources, Policy and regulatory options. Wageningen, Centre for Genetic Resources: 82 str. http://www.planttreaty.org/sites/default/files/exchange_use_AGR.pdf (20. okt. 2016)

Holm-Müller K., Hilden R. 2004. Auctioning agri-environmental payment schemes by the example of an extensive use of grassland. S: 44th annual conference of the German Agricultural Economics Society. Berlin, Germany

in opis slovenskih lokalnih pasem (avtohtone, tradicionalne) domačih živali ter število plemenic. Podatki za izvajanje ukrepa II/5 slovenskega kmetijskega okoljskega programa, III. Dopolnjeno gradivo. Univerza v Ljubljani, Biotehniška Fakulteta, Oddelek za zootehniko: 49 str. <http://www.digitalna-knjiznica.bf.uni-lj.si/Publikacije-zootehnika/LokalnePasme.pdf> (23. avg. 2017)

Ivačič A. 2016. Reja lokalnih pasem, ki jim grozi prenehanje reje GEN_PAS - drobnica. Predstavitev za strokovno izobraževanje, 29. marec 2016. Portal Drobnic@: 2 str. http://www.drobnica.si/files/razno/2016_izobrazevanje/AlenkaIvacic.pdf (1. avg. 2016)

Kerr, J.M., Vardhan, M. & Jindal, R. 2014. Incentives, conditionality and collective action in payment for environmental services. *International Journal of the Commons*. 8(2), pp.595–616. DOI: <http://doi.org/10.18352/ijc.438>

Kompan D., Bojkovski D., Cividini A., Malovrh Š., Potočnik K., Simčič M., Terčič, D., Žan Lotrič M. 2016. Program varstva biotske raznovrstnosti v slovenski živinoreji, Poročilo za leto 2015. Domžale, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko: 333 str. http://www.genska-banka.si/fileadmin/uploads/Strokovni_svet_JSNGBZ/Strokovni_svet_2016/KoncnoPorocilo_2015.pdf (28. jun. 2016)

Kompan D., Klopčič M., Martyniuk E. 2014. Subsibreed - Overview and assessment of support measures for endangered livestock breeds Subsibreed. European Regional Focal Point for Animal Genetic Resources (ERFP): 262 str. http://www.magrama.gob.es/es/ganaderia/temas/zootecnia/razas-ganaderas/publicaciones-interes/SUBSIBREED-BOOK_LOWRESOLUTION_tcm7-342479.pdf (28. jun. 2016)

Kosgey I.S., Rowlands G.J., Arendonk van J.A.M., Baker R.L. 2008. Small ruminant production in smallholder and pastoral/extensive farming systems in Kenya. *Small Ruminant Research* 77: 11–24

Krishna V.V., Drucker A. G., Pascual U., Raghu P.B., King E.D.I.O. 2013. Estimating compensation payments for on-farm conservation of agricultural biodiversity in developing countries. *Ecological Economics* 87: 110–123

Latacz-Lohmann U., Schilizzi S. 2005. Auctions for conservation contracts: A review of the theoretical and empirical literature. Scottish Executive Environment and Rural Affairs Department

Latacz-Lohmann U., Van der Hamsvoort C. 1997. Auctions as a means of creating a market for public goods from agriculture. *Journal of Agricultural Economics* 49,3: 334-345

Liljestrand J. 2012. Breeding practices of Red Maasai sheep in Maasai Pastoralist Communities. Swedish University of Agricultural Sciences, Faculty of Veterinary Medicine and Animal Science, Department of Animal Breeding and Genetics: 55 str. https://stud.epsilon.slu.se/4009/8/liljestrand_j_120327.pdf (27. mar. 2017)

Maki-Tanila A., Hiemstra S.J. 2010. Regional issues on animal genetic resources: trends, policies and networking in Europe. *Animal Genetic Resources*, 47: 125-136. <http://www.fao.org/3/a-i1823t/i1823t14.pdf> (27. okt. 2016)

Mavule B.S., Muchenje V., Kunene N.W. 2013. Characterization of Zulu sheep production system: Implications for conservation and improvement. *Scientific Research and Essays*, 8, 26:1226-1238

MKGP. 2016. Program varstva biotske raznovrstnosti v živinoreji za obdobje 2017-2023. Ljubljana, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano: 38 str. http://www.mkgp.gov.si/fileadmin/mkgp.gov.si/pageuploads/zakonodaja/kmetijstvo/PROGRAM2017_2023_objava.pdf (3. nov. 2016)

Muhammad M. S., Abdullah M., Khan M. S., Javed K., Jabbar M. A. 2015. Farmers' preferences for goat breeds in Punjab, Pakistan. *The Journal of Animal & Plant Sciences*, 25, 2: 380-386

Mutua F., Arimi S., Ogara W., Dewey C., Schelling E. 2010. Farmer Perceptions on Indigenous Pig Farming in Kakamega District, Western Kenya. *Nordic Journal of African Studies*, 19, 1: 43–57

Nagoya Protocol. 2010. <https://www.cbd.int/abs/doc/protocol/nagoya-protocol-en.pdf> (15.9.2017)

Narloch U., Drucker A.G., Pascual U. 2011. Payments for agrobiodiversity conservation services for sustained on-farm utilization of plant and animal genetic resources. *Ecological Economics*, 70: 1837–1845

Navodila za uveljavljanje ukrepov kmetijske politike 2015-2020. 2015. Republika Slovenija, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano; Agencija Republike Slovenije za kmetijske trge in razvoj podeželja: 75 str.

Pearce D. 2001. Valuing biological diversity: issues and overview. In: OECD. Valuation of biodiversity benefits: Selected studies. OECD, Paris

Pearce, D.W., Turner, R.K. 1990. Economics of Natural Resources and the Environment. Harvester Wheatsheaf, Hemel Hempstead

Poročilo o stanju kmetijstva, živilstva in gozdarstva v letu 2004. 2005. Ljubljana, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Kmetijski inštitut Slovenije: 172 str. http://kis.dev.splet1.si21.com/f/docs/Porocila_o_stanju_v_kmetijstvu_OEK/ZP-2004.pdf (9. mar. 2016)

Poročilo o stanju kmetijstva, živilstva in gozdarstva v letu 2005. 2006. Ljubljana, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Kmetijski inštitut Slovenije: 172 str. http://kis.dev.splet1.si21.com/f/docs/Porocila_o_stanju_v_kmetijstvu_OEK/ZP-2005-jan2007.pdf (9. mar. 2016)

Poročilo o stanju kmetijstva, živilstva in gozdarstva v letu 2006. 2007. Ljubljana, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Kmetijski inštitut Slovenije: 162 str. http://kis.dev.splet1.si21.com/f/docs/Porocila_o_stanju_v_kmetijstvu_OEK/ZP-2006-splosno.pdf (9. mar. 2016)

Poročilo o stanju kmetijstva, živilstva in gozdarstva v letu 2007. 2008. Ljubljana, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Kmetijski inštitut Slovenije: 173 str. http://kis.dev.splet1.si21.com/f/docs/Porocila_o_stanju_v_kmetijstvu_OEK/ZP-2007-splosno_3_4_2009.pdf (9. mar. 2016)

Poročilo o stanju kmetijstva, živilstva in gozdarstva v letu 2008. 2009. Ljubljana, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Kmetijski inštitut Slovenije: 173 str. http://kis.dev.splet1.si21.com/f/docs/Porocila_o_stanju_v_kmetijstvu_OEK/SpZP-2008-splosno.pdf (9. mar. 2016)

Poročilo o stanju kmetijstva, živilstva in gozdarstva v letu 2010, Statistične priloge. 2011. Ljubljana, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Kmetijski inštitut Slovenije: 85 str. http://kis.dev.splet1.si21.com/f/docs/Porocila_o_stanju_v_kmetijstvu_OEK/ZP-2010-splosno-priloge.pdf (9. mar. 2016)

Poročilo o stanju kmetijstva, živilstva, gozdarstva in ribištva v letu 2014. 2015. Pintar M. (ur.). Ljubljana, Kmetijski inštitut Slovenije, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano: 234 str. http://www.kis.si/f/docs/Porocila_o_stanju_v_kmetijstvu_OEK/ZP-2014-splosnopriloge_koncno.pdf (9. mar. 2016)

Pravilnik o ohranjanju biotske raznovrstnosti v živinoreji, neuradno prečiščeno besedilo št. 1. PIS RS-Pravno-informacijski sistem Republike Slovenije. <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV3961> (31. jul. 2016)

Program razvoja podeželja 2014-2020. 2014. Republika Slovenija, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. <http://www.program-podezelja.si/sl/infoteka/sporocila-za-javnost/izpostavljena-sporocila-za-javnost/280-program-razvoja-podezelja-2014-2020> (27. avg. 2016)

Program razvoja podeželja Republike Slovenije 2014-2020, osnovne informacije o ukrepih. 2015. Ljubljana, Republika Slovenija, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano: 25 str. <http://www.program-podezelja.si/sl/knjiznica/31-program-razvoja-podezelja-rs-2014-2020-osnovne-informacije-o-ukrepih-brosura/file> (27. avg. 2016)

Program varstva biotske raznovrstnosti v živinoreji za obdobje 2010 do 2016. Republika Slovenija, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano: 20 str. http://www.genska-banka.si/fileadmin/uploads/Strokovni_svet_JSNGBZ/Program_varstva_BRZ_za_obdobje_2010_do_2016_objava.pdf (1. jul. 2016)

Rege J.E.O., Gibson J.P. 2002. Animal genetic resources and economic development: issues in relation to economic valuation, *Ecological Economics*, 45: 319-330

Register pasem z zootehniško oceno. Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko, Genska banka v živinoreji. <http://www.genska-banka.si/pasme/register-pasem-z-zootehniko-oceno/> (1. avg. 2016)

Ruto E., Garrod G., Scarpa R. 2008. Valuing animal genetic resources: a choice modeling application to indigenous cattle in Kenya. *Agricultural Economics*, 38: 89-98

Saether N., Vangen O. 2001. Motives for utilizing the Black-sided Trønder and Nordland: A native cattle breed in Norway. *AGRI*, 31: 15-26
http://www.cattlenetwork.net/docs/agri/agri31_1.pdf (5. avg. 2016)

Šalehar A., Čepon M., Žan M., Kompan D., Holcman A., Habe F., Terčič D. 2003. Seznam

Sanders J. D. 2007. Preserving America's Heritage Livestock Breeds, Using Marketing to Maintain Genetically Viable Production Livestock Populations. Ohio State University: 32 str.
https://kb.osu.edu/dspace/bitstream/handle/1811/25218/1/Sanders_Thesis.pdf (27. mar. 2017)

Scarpa, R., Kristjanson, P., Ruto, E. R., & J.E.O., R. (2003). Valuing indigenous cattle breeds in Kenya: an empirical comparison of stated and reveal preference value estimates. *Ecological Economics*, 409-426

Scherf B., Schwabenbauer E. Transboundary breeds. Food and Agriculture Organization of the United Nations: 27 str.
http://www.fao.org/ag/againfo/programmes/en/genetics/documents/NC_2012/Presentations/5_TransboundaryBreeds.pdf (12. avg. 2017)

Soini K., Diaz C., Gandini G., De Haas Y., Lilja T., Martin-Collado D., Pizzi F., EURECA – consortium, Hiemstra S.J. 2012. Developing a typology for local cattle breed farmers in Europe. *Journal of Animal Breeding and Genetics*, 129: 436-447
http://www.regionalcattlebreeds.eu/publications/documents/Farmers_typology_JABG.pdf (2. jul. 2016)

Stata user's guide. 2013. Stata Press, 4905 Lakeway Drive, College Station, Texas

Število izplačanih podpor pri pomočeh "de minimis". Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko, Genska banka v živinoreji. <http://www.genska-banka.si/index.php?id=121> (29. jun. 2016)

Stoneham G., Chaudhri V., Ha A., Strappazon L. 2003. Auctions for conservation contracts: An empirical examination of Victoria's Bush Tender trials. *The Australian Journal of Agricultural and Resource Economics* 47,4: 477-500

Stopnja ogroženosti pasem domačih živali. Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko, Genska banka v živinoreji. <http://www.genska-banka.si/pasme/stopnja-ogrozenosti-pasem-domacih-zivali/> (1. avg. 2016)

Strmčnik G., Zagradišnik J. 2015. Ovčereja kot možnost trajnostnega razvoja Solčavskega. I. Gimnazija v Celju: 51 str. <https://www.knjiznica-celje.si/raziskovalne/4201504239.pdf> (22. avg. 2017)

Sukhdev P., Wittmer H., Schröter-Schlaack C., Nesshöver C., Bishop J., Brink ten P., Gundimeda H., Kumar P., Simmons B. 2010. Mainstreaming the Economics of Nature: A Synthesis of the Approach, Conclusions and Recommendations of TEEB. TEEB – The Economics of Ecosystems and Biodiversity: 36 str. <http://doc.teebweb.org/wp-content/uploads/Study%20and%20Reports/Reports/Synthesis%20report/TEEB%20Synthesis%20Report%202010.pdf> (10. sep. 2017)

Tienhaara A., Ahtiainen H., Pouta E. 2013. Consumers as Conservers—Could Consumers' Interest in a Specialty Product Help to Preserve Endangered Finncattle? *Agroecology and Sustainable Food Systems*, 37: 1017-1039

Tienhaara A., Ahtiainen H., Pouta E. 2015. Consumer and citizen roles and motives in the valuation of agricultural genetic resources in Finland. *Ecological Economics*, 114: 1-10

Uredba Komisije (EU) št. 1407/2013 o uporabi členov 107 in 108 Pogodbe o delovanju Evropske unije pri pomoči de minimis. 2013. Uradni list Evropske unije, L 352 http://ec.europa.eu/competition/state_aid/legislation/de_minimis_regulation_sl.pdf (10. sep. 2017)

Uredba o izvedbi ukrepov kmetijske politike za leto 2013. 2013. Ur. l. RS, št. 4/2013 <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/111622> (6. sep. 2017)

Uzgajaju mangulice i patuljaste konje. *Svijet Reportaža - Novinske i televizijske reportaže o ljudima i krajevima*. <http://svijetreportaza.com/uzgajaju-mangulice-i-patuljaste-konje/> (31. avg. 2017)

Vrisk M. 2016. Zapiski s terena, z območju Solčave, 13.6.-15.6.2016, nastali v okviru mednarodnega projekta PEGASUS z naslovom Spodbujanje boljšega in trajnega zagotavljanja gospodarskih, okoljskih in družbenih koristi iz kmetijske in gozdarske rabe zemljišč v EU. (neobjavljeno)

Waland, V. 1997. Ekonomska valorizacija naravnega okolja, Diplomaska naloga. Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire, 1997, 66 str.

Weerahewa J. 2004. Current and potential market supply and demand, marketing opportunities, and consumer preferences for indigenous animal products, Final draft report submitted to the FanGR Asia Project on Livestock Market and Marketing, International Livestock Research Institute, Nairobi, Kenya. University of Peradeniya: 41 str.

Wu J.-J., Babcock B. A. 1996. Contract Design for the Purchase of Environmental Goods from Agriculture. *American Journal of Agricultural Economics* 78: 935-945

Yarwood R., Evans N. 2003. Livestock, Locality and EU Agri-environmental Policy in Wales: New Directions for Applied Animal Geography. Worcester. University College Worcester, Department of Geography: 37 str.

Zandersen M., Bråten K.G., Lindhjem H. 2009. Payment for and Management of Ecosystem Services. Norden. Copenhagen

Zewdu E. 2008. Characterization of Bonga and Horro indigenous sheep breeds of smallholders for designing community based breeding strategies in Ethiopia. Haramaya University, Department of Animal Science, School of Graduate Studies: 125 str. https://cgspace.cgiar.org/bitstream/handle/10568/68996/Thesis_edea_2008.pdf?sequence=1 (14. maj 2017)

8 Priloge k poročilu.

8.1 Pomen avtohtonih pasem pri zagotavljanju ekosistemskih storitev kmetijstva: primer belokranjske pramenke

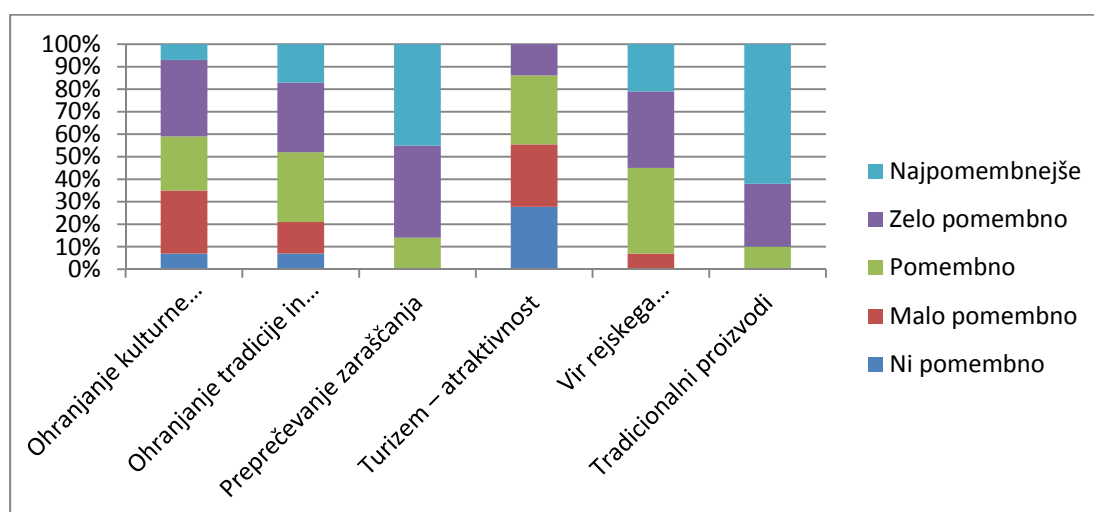
8.1.1 Uvod

Zavedanje o tem, kako tesno je razvoj družbe povezan z in odvisen od stanja ekosistemov, je verjetno staro toliko kot naša civilizacija. Sistematičnemu raziskovanju odnosa med našim razvojem in stanjem ekosistemov smo priča šele zadnja štiri desetletja z vse intenzivnejšim vključevanjem okoljske komponente v ekonomske raziskave, posledično pa tudi v gospodarske politike. V zadnjih dveh desetletjih se je za opisovanje odvisnosti družbe od delovanja ekosistemov uveljavil pojem ekosistemskih storitev (Costanza, 1997, MEA, 2003). Ekosistemske storitve so osnova za življenje človeka, njegovo bivanje in s tem povezanimi dejavnostimi. Dobrine in storitve, ki jih ekosistemi zagotavljajo, so bistvenega pomena za dobrobit ljudi ter za prihodnji gospodarski razvoj. Ljudje s svojimi dejavnostmi (pozitivno ali negativno) vplivamo na biotsko raznovrstnost in spreminjamo sposobnost ekosistemov, da še naprej uspešno zagotavljajo potreben obseg dobrin in storitev. Daily in sod. (1997) so definirali ekosistem kot zapleteno in dinamično združbo rastlin, živali in mikroorganizmov, ki jih opredeljuje medsebojni vpliv med organizmi ter organizmi in neživim okoljem. Temeljno delo, ki postavlja vsebinski okvir koncepta ekosistemskih storitev, milenijska ocena ekosistemov (Millennium Ecosystem Assessment) le-te deli v štiri osnovne kategorije: oskrbovalne, uravnalne, kulturne in podporne storitve (MEA, 2005). Vsaka od teh storitev ljudem zagotavlja pomembne dobrine kot so: hrana, voda, les in številne druge, za zdravje človeka in dobro počutje pomembne dobrine. Številne pasme domačih živali so osnovne sestavine ekosistemov v kmetijstvu. Pri zagotavljanju ekosistemskih storitev imajo zelo pomemben delež, saj nastopajo v več vlogah: kot izvajalci ekosistemskih storitev in kot del ekosistemskih storitev. Njihova povezava z drugimi ekosistemi je bolj kompleksna kot pri rastlinah, zaradi njihovega višjega položaja v prehranski verigi (FAO, 2014). Ekosistemske storitve, ki jih zagotavljajo domače živali, družba ter nosilci odločanja ne prepoznavajo v zadovoljivi meri in se ne zavedajo gospodarske vrednosti dobrin in ekosistemskih storitev, ki jih le te zagotavljajo.

8.1.2 Primer belokranjske pramenke

Belokranjska pramenka (BP) je ena od štirih slovenskih avtohtonih pasem ovc. Namenjena je prireji jagnjet. Pasma je danes najbolj razširjena v Beli Krajini na območju Adlešičev, Črnomlja in Vinice. Belokranjska pramenka je skromna in odporna ovca, dobro prilagojena na kamnite kraške pašnike. Zaradi svoje izjemne prilagodljivosti na skromne pogoje reje in kakovosti mesa je med lokalnimi rejci zelo cenjena. Ovce te pasme imajo predvsem pomembno vlogo pri ohranjanju kmetijskih zemljišč in preprečevanju zaraščanja v Beli Krajini (Belokranjska Pramenka..., 2012). Zaradi značilnega kraškega območja v regiji prevladuje paša drobnice. V letu 2015 je bilo v okviru raziskave Opredelitev stroškovno učinkovitejših strategij ohranjanja avtohtonih pasem domačih živali zabeleženo mnenje rejcev belokranjske pramenke o okoljski in družbeni koristi reje avtohtone pasme. V raziskavi je sodelovalo 29 rejcev avtohtone pasme belokranjske pramenke. V vprašalnik so bile uvrščene naslednje okoljske in družbene koristi reje avtohtone pasme: ohranjanje kulturne krajine, ohranjanje tradicije in kulturne dediščine, preprečevanje zaraščanja, turizem – atraktivnost, vir rejskega/genetskega materiala in tradicionalni proizvodi. Rejci so posamezne okoljske in družbene koristi pasme razvrstili od najbolj do najmanj pomembnih. Preliminarni rezultati kažejo (slika 2), da rejci smatrajo preprečevanje zaraščanja in pridelavo tradicionalnih proizvodov za napomembnejše okoljske in družbene koristi reje avtohtone pasme. Manjši odstotek, 7 % rejcev je mnenja, da ohranjanje kulturne krajine, ohranjanje tradicije in kulturne dediščine nista pomembni družbeni in okoljski koristi. Za zelo pomembne okoljske in družbene koristi smatrajo ohranjanje kulturne krajine, vir rejskega/genetskega materiala in pridelavo tradicionalnih proizvodov. Da reja avtohtone pasme ni pomembna ali je malo pomembna za razvoj turizma v regiji meni 28 % rejcev. Ta podatek kaže gledati v kontekstu dejstva, da rejci na najvišje mesto postavljajo pomen pasme za pridelavo tradicionalnih (zlasti prehranskih) proizvodov. Iz tega lahko sklepamo na visok pomen pasme v lokalni gastronomiji, ki predstavlja del turistične ponudbe in prepoznavnosti Bele Krajine.

Slika 2: Okoljske in družbene koristi reje belokranjske pramenke, kot jih vidijo rejci

8.1.3 Sklepi

Pomen oz. pojem ekosistemskih storitev izhaja iz preproste odvisnosti človeštva od naravnega okolja. Številni ekosistemi zagotavljajo ljudem osnovne dobrine kot so hrana, čista voda, zrak in druge pomembne surovine. Kmetijstvo in živinoreja imata pri zagotavljanju ekosistemskih storitev pomembno vlogo. Pri zagotavljanju ekosistemskih storitev v marginalnih območjih, imajo avtohtone pasme zaradi svoje prilagodljivosti in odpornosti pomembno vlogo. Oskrbujejo nas s hrano in drugimi surovinami, preko paše in iskanja hrane pa neposredno vplivajo na urejenost krajine, zaščito zemlje pred degradacijo in zaraščanjem. Zagotavljajo tudi številne druge ekosistemске storitve, ki prispevajo k blaginji ljudi. Preliminarni rezultati študije kažejo, da rejci preprečevanje zaraščanja in pridelavo tradicionalnih proizvodov smatrajo za najpomembnejše okoljske in družbene koristi reje avtohtone pasme. Nekoliko presenetljivo rejci ne prepoznavajo pomembnosti reje avtohtone pasme za razvoj turizma v regiji in preprečevanje zaraščanja. V tej smeri bi bilo potrebno ozaveščanje rejcev in z njimi povezanih ponudnikov, v primeru belokranjske pramenke zlasti v predelavi in gastronomski ponudbi. Kakovost proizvodov in umeščenost v tradicionalno kulinarčno ponudbo sta atributa, ki lahko pomembno prispevata k učinkovitejšemu trženju in s tem dodajanju vrednosti proizvodov iz BP. V širšem smislu pa se zdi smotno, da bi v prihodnosti nadaljevali z raziskovalnim delom o ekosistemskih storitvah avtohtonih pasem domačih živali. Storitve, ki jih le-te zagotavljajo, so lahko nosilci dodane vrednosti pri trženju proizvodov, hkrati pa bi lahko predstavljale kakovostnejšo osnovo za javne podpore rejam avtohtonih pasem.

8.2 Podrobnejši pregled dejavnikov, ki vplivajo na rejo avtohtonih pasem domačih živali, podrobneje obravnavanih v okviru raziskovalnega projekta

8.2.1 Uvod

Razvoj posamezne avtohtone pasme sledi svoji lastni dinamiki, pogojeni s specifičnim naborom relevantnih dejavnikov. Identifikacijo teh dejavnikov smo testirali na primeru treh avtohtonih pasem domačih živali, podrobneje obravnavanih v okviru tega raziskovalnega projekta. Za vzorčni primer, na podlagi katerega smo oblikovali raziskovalno metodologijo in določili nabor vstopnih podatkov, smo vzeli avtohtono pasmo ovc belokranjska pramenka. To je razvidno tudi iz poročila o delu in rezultatih v nadaljevanju tega poglavja; opis dela z deležniki, pridobivanja podatkov in metodologije dela, se nanaša na belokranjsko pramenko. Delo na preostalih dveh pasmah je sledilo podobni dinamiki.

Zaradi pomanjkanja literature o reji avtohtonih pasem, zlasti njene časovne komponente, smo informacije pridobivali s strukturiranimi intervjuji ključnih deležnikov s področij izobraževanja, stroke in kmetijske politike po metodi Participatory Rural Appraisal (PRA). Za pridobitev in analizo podatkov smo uporabili model, ki so ga razvili Anderson in sod. (2002). Model vzroke za izgubo pasem med seboj povezuje in ugotavlja, kako so le ti odvisni eden od drugega in kakšne so posledice le teh. Na osnovi ugotovljenih dejavnikov, smo pregledali literaturo in podobne ugotovitve zapisali tudi pri preostalih dveh avtohtonih pasmah: drežniški pasmi koz in krškopoljskemu prašiču.

8.2.2 Dejavniki vpliva na populacijo belokranjske pramenke

8.2.2.1 Uvod

Namen raziskave je bil ugotoviti glavne okoljske dejavnike, ki so pripomogli k zmanjševanju populacije belokranjske pramenke, avtohtone pasme ovc. Raziskava je bila pripravljena s pomočjo modela, ki so ga razvili Anderson in sod. (2002). Okoljski dejavniki so po Andersonu in sod. (2002) razdeljeni na socio-ekonomske, biofizične in agroekološke. V raziskavi so bile identificirani najpomembnejši socio-ekonomski dejavniki ob upoštevanju pretekle politike na področju ohranjanja ŽGV, ukrepov na trgu in rejskih programov. Po identifikaciji najpomembnejših dejavnikov, ki so pripomogli k zmanjšanju populacije te pasme, so bili le ti razvrščeni glede na pomembnost in nato ugotovljena interakcija med

vzroki in posledicami. V nadaljevanju so opisani najpomembnejši dejavniki, ki so vplivali na zmanjšanje populacije in reje belokranjske pramenke.

8.2.2.2 *Materiali in metode dela*

Zbiranje informacij o časovnem preseku reje belokranjske pramenke je bilo narejeno s pomočjo intervjujev z različnimi deležniki s področja izobraževanja, stroke in politike. S pomočjo intervjujev so bile pridobljene informacije vse informacije takratni politiki na področju ohranjanja ŽGV. Vse pridobljene informacije so bile preverjene v literaturi. Pri anketiranju je bila uporabljena Participatory Rural Appraisal (PRA) metoda in njena orodja: časovna linija, parno rangiranje in vodeno anketiranje. Uspešnost metode zahteva pridobivanje informacij o posamezni temi s pomočjo najmanj treh orodij (vsaj tri polja v vrstici informacijske matrike morajo biti označena). V poročilu so predstavljeni rezultati analize dejavnikov, ki so vplivali na zmanjševanje populacije te pasme v preteklosti. PRA metoda je bila prvotno razvita izključno za namene pridobivanja podatkov v ruralnem okolju, ker daje poudarek na sodelovanju in znanju lokalnih ljudi. Vendarle pa se zaradi svoje uspešnosti metoda širi še na druga področja in jo je priznala tudi Svetovna banka kot veljavno metodo v raziskovanju.

Tabela 1: Informacijska matrika za PRA metodo

TEMA	Sekundarni vir informacij	Ključni anketiranci	Anketiranci, vključeni v delo z ŽGV	Rejci	Vodeno anketiranje	Opisovanje	Parno rangiranje	Časovna linija
Opis agroekosistema	X	X		X	X	X		X
Dinamika populacije	X		X	X	X			
Opis ŽGV, karakterizacija, vrednost	X		X	X	X	X		
Proces izgube		X	X	X	X			
Vrednost ŽGV	X	X	X	X	X		X	
Vrednost ŽGV za rejca	X	X	X	X	X			X
Trg za proizvode	X		X	X	X			
Prihodnost ŽGV		X	X	X	X			

8.2.2.3 Rezultati

Opis in analiza procesa izgube ŽGV

Identificirani so bili glavni okoljski dejavniki, ki so vplivali na odločitev rejca o izbiri pasme. Dejavniki so bili razporejeni v model (Slika 1) po Andersonu (2003). V obdobju do leta 1996 ni znanih podatkov o številu živali belokranjske pramenke, zato je bila kot spremenljivka uporabljena celotna populacija ovc.

V letih 1869 do 1921 je bil najpomembnejši biofizični dejavnik, ki je imel direkten vpliv na zmanjšanje števila ovc izbruh bolezni. Indirektno je pojav bolezni vplival na trg, saj so bile meje sosednjih držav zaprte in tako zmanjšana prodaja. V teh letih se je zaradi razvoja tekstilne industrije na svetovnem trgu znižala cena volne za 60%. V istem obdobju so padle tudi cene mesa in pojavila so se prva križanja. Vsi opisani dejavniki so vplivali na odločitve rejcev glede izbire pasme. Dostopnost naravnih virov - zemlje je prav tako pomemben dejavnik, ki je vplival na odločitve rejcev o številu živali. Povprečna kmetija je takrat merila 2 ha, pri takšni velikosti je bilo število živali seveda zelo omejeno.

V letih 1936 do 1955 je populacija ovc začela naraščati. Vlada je v tem obdobju uvedla subvencije za rejo produktivnejših pasem, rejci so se zaradi tega odločali za rejo jezersko solčavske pasme ovc. Drugo svetovna vojna je zaznamovalo pomanjkanje trga in nizki dohodki. Samooskrba s hrano je bila zelo pomembna, zato so rejci izbirali produktivnejše in večnamenske pasme za proizvodnjo raznovrstnih proizvodov za domačo rabo.

Število ovc je upadalo tudi v obdobju 1952 do 1977. Ovca je bila v tistih časih znak siromaštva, bogati kmetje so redili govedo. Povpraševanja na trgu po ovčjem mesu in izdelkih iz ovčjega mesa in mleka v tem času ni bilo. Rezultat industrializacije in naraščanja prebivalstva so bile migracije v urbana naselja in s tem opuščanje kmetijstva, ki je imelo direkten vpliv na število živali. Večje povpraševanje po hrani je spodbudilo rejce, da se odločajo za bolj produktivne pasme. Višji dohodek je velikokrat povezan s spreminjanjem okusa in povpraševanjem za specifičnimi proizvodi, kar je vplivalo na odločitve rejcev za rejo drugih vrst živali. Da bi zadostila potrebam številčnejšega prebivalstva in večjega povpraševanja po hrani, je vlada subvencionirala velike proizvode sisteme za rejo goved, kar je prav tako vplivalo na odločitve rejcev o izbiri vrste in pasme. Veliko rejcev se je raje odločalo za rejo goved, ki je bila finančno bolj podprta. Pomembni dejavniki, ki so takrat vplivali na zmanjšanje populacije, so bili tudi pomanjkanje strokovnega znanja in veterinarskih storitev.

Do leta 1980 je število živali ostajalo isto in je začelo v letu 1981 počasi naraščati. Strokovno delo, znanje o reji ovc, uvajanje visoko produktivnih pasem so dejavniki, ki so imele direkten vpliv na odločitve rejca glede izbire pasme. V tem obdobju je pomembno omeniti tudi predstavitev in uvajanje rejskega programa. Vsi ovni, ki niso bili vključeni v rejski program, so morali biti kastrirani. Posledica je bilo zmanjšanje števila živali belokranjske pramenke. V obdobju od 1988 do 1994 je število ovc padalo in začelo naraščati ponovno v letu 1994.

V letu 1997 so bile ovce pasme belokranjska pramenka vključene v program ohranjanja. Od takrat število živali narašča. Dejavniki, ki ima direkten vpliv na število živali je starost rejca. Starejši ljudje imajo lokalno pasmo raje, saj ni zahtevna. Večje povpraševanje po pasmi in višja cena za proizvode in rejo belokranjske pramenke sta pozitivna dejavnika, ki sta imela direkten vpliv na odločitve rejca glede pasme. Zaradi kvalitete mesa, prilagojenosti in skromnosti pasme se rejci veliko raje odločajo za rejo belokranjske pramenke. Z Zakonom o živinoreji je vlada zaščitila avtohtone pasme domačih živali in uvedla podpore za avtohtone pasme, ker je povzročilo povečanje reje te pasme. Lastništvo zemlje (razparceliranost) pomanjkanje primernih plemenjakov so dejavniki, ki preprečujejo rejcem, da bi povečali številčnost svojih tropov.

Proces izgube ŽGV glede na okoljske vplive

Okoljski vplivi na izgubo ŽGV so bili razdeljeni na dve obdobji glede na pomanjkanje podatkov o belokranjski pramenki. Prvo obdobje se je končalo 1996, ko so znani prvi podatki o številu živali. Za prvo obdobje je najbolj pomemben biofizični vpliv izbruh bolezni, ki je povzročil večjo smrtnost lokalne pasme in s tem izgubo trga. Negativno je na zmanjšanje reje lokalne pasme vplival padec cene volne, kar je privedlo k prvim poskusom križanja in pomanjkanju naravnega vira – zemlje.

Druga svetovna vojna in obdobje po njej je zaznamovalo pomanjkanje dohodka in hrane, ki je imelo pomemben vpliva na odločitve rejcev o reju lokalne pasme. Obdobje industrializacije, ki je sledilo je znanamovalo množične migracije prebivalstva v urbana naselja. Da bi zadostili povpraševanju so bile predstavljene bolj produktivne pasme in tudi subvencije. Višja stopnja zaposlenosti pomeni višji dohodek in potrebe po drugih proizvodih. Razvoj znanja, nove tehnologije in nova dognanja so prispevala k uvajanju bolj produktivnih pasmah. Ovni, ki niso bili v rejskem programu so morali biti kastrirani, kar je pomembno vplivalo na število lokalne pasme.

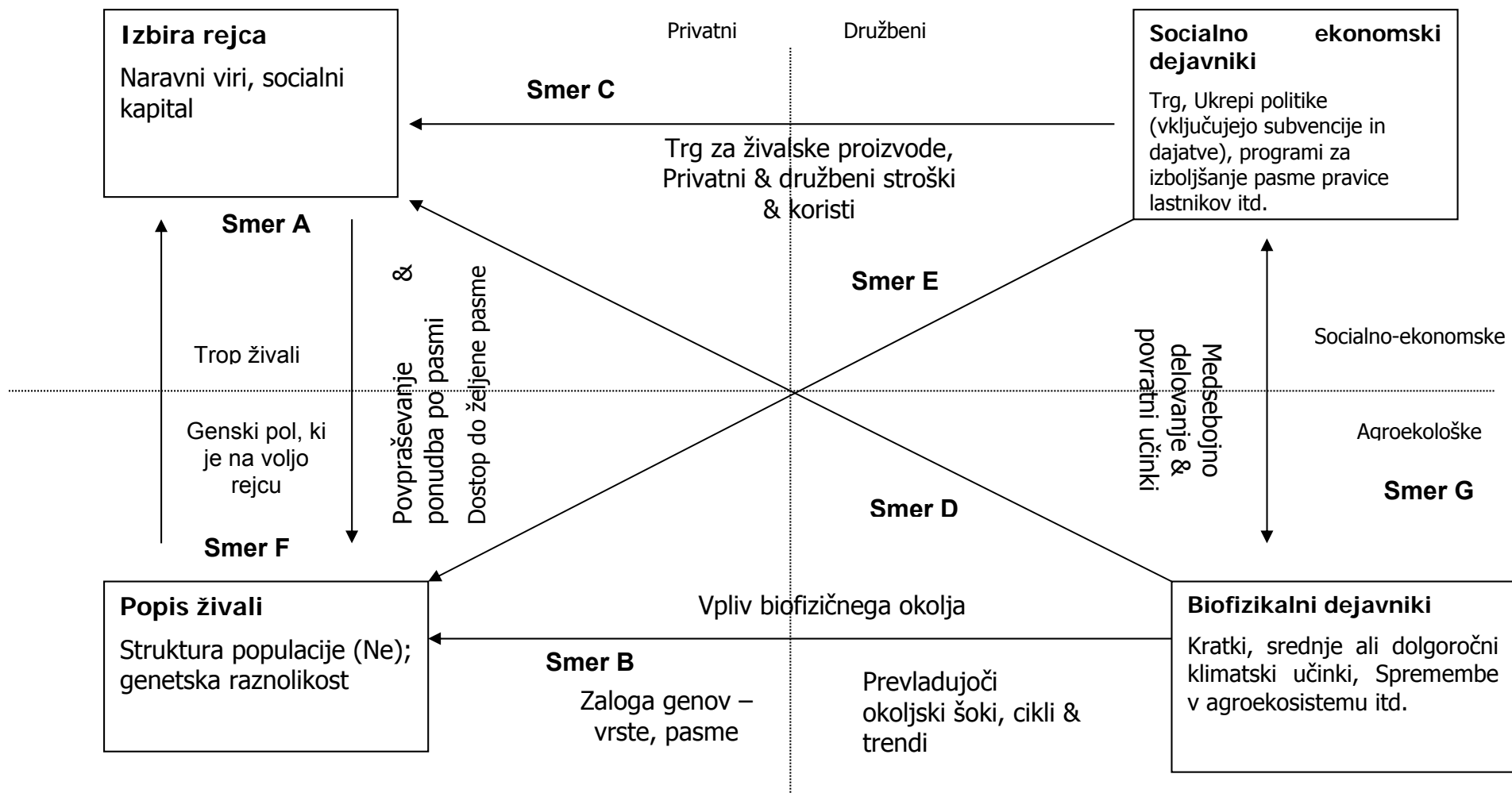

Od leta 1997, ko je število živali lokalne pasme poznano le to narašča. Najbolj pomembne determinante, ki so imele vpliv na odločitve rejca o pasmi so dostopnost trga, siromašni naravni viri, kvaliteta mesa in višje povpraševanje. Dostopnost informacij o možnih kupcih lokalne pasme je problem pri starejših ljudeh, ki živijo v odročnih krajih. Proizvodni sistemi za rejo govedi so postali ekonomsko sprejemljivi le ob dovolj razpložljivih virih kot so zemlja, tehnologija in višje število živali. Takšni proizvodni sistemi so v tej regiji izjemno redki. Okusi potrošnikov, njihove preference in zavest se spreminjajo in se nagibajo k bolj kvalitetni hrani, ki se smatra za bolj zdravo in pridelano z bolj sonaravnimi tehnologijami reje.

8.2.2.4 Zaključki in priporočila

Identifikacija glavnih okoljskih vplivov na izgubo lokalne pasme je pokazala, da so bile najpomembnejši dejavniki v preteklosti izbruh bolezni, obdobje vojne, padec v ceni volne, križanje z bolj produktivnimi pasmami in dostopnost naravnih virov – zemlje. Migracije v urbana naselja so povzročile večje povpraševanje po hrani. Visoko produktivne pasme so bile predstavljene in subvencionirane, nove tehnologije in nova znanja so prispevala k večji intenzifikaciji proizvodnje. V zadnjih letih narašča zavest ljudi o sonaravni prireji hrane, k ohranjanju BP pa prispevajo tudi programi ohranjanja, nova kmetijska politika in preference potrošnika.

Slika 1: Analitični model okoljskih vplivov na izgubo ŽGV

8.2.3 Dejavniki vpliva na populacijo drežniške koze

Začetki reje koz v Posočju sovpadajo z zgodovino sirarstva na območju, ki se je začelo uveljavljati v 13. stoletju. Fischione (1998) navaja, da je bil sir sestavljen iz kravjega, ovčjega ter kozjega mleka in je bil takrat najboljši sir, ki so ga kmetje tudi najdražje prodajali. Sir je bil tudi oblika dajatev v naravi, ki so ga poleg jagnjet in kozličkov kmetje na Tolminskem plačevali do leta 1509 (Juvančič, ?). V 17. stoletju so se kmetje v Posočju srečevali z slabimi letinami, k temu je pripomoglo tudi pretirano in primitivno izkoriščanje zemlje. Slaba letina od 1708 naprej ter živinska kuga v letih od 1711 do 1714 je povzročila veliko škode in pomora velikega števila živine na Bovškem. Leta 1765 je Marija Terezija ustanovila kmetijsko društvo v Gorici in namenila posebno skrb živinoreji z uvajanjem novih pasem (Fischione, 1998). Kmetijska družba je dobila nalogo, da poda predlog za izboljšanje razmer na Bovškem. Uvajali so nove pasme in poskušali izboljšati prodajo živine, sira in masla na Goriškem in v Trstu (Klavora, ?). Nov zakon, ki ga je uvedla cesarica Marija Terezija je prepovedal pašo koz v gozdovih (Fischione 1998). Vendar napredek in delitev zemljišč, ki ga je uvedla Marija Terezija v 18. stoletju ni bil najboljši ukrep za manjše kmete in kozarje. Nekateri so zaradi potreb po preživetju namesto ovc in koz začeli rediti vsaj eno kravo. Spet drugi so se začeli izseljevati.

Reja koz je bila tako večkrat onemogočena z različnimi prepovedmi. Blaznik in sod. (1970) navajajo, da je bila reja koz prvič prepovedana že z bamberskim gozdnim redom. Sledijo prepovedi paše ovc in koz v gozdu leta 1732 ter uredbe iz leta 1744 in 1761. Koze, ki so jih kljub prepovedi našli v gozdu, so ubili. V letu 1771 je bilo dovoljena le paša na travnikih na področju Kranjske, Krasa, Pivke in Istre. Fischione (1998) navaja, da so koze plenili tudi med leti 1860 in 1870 na področju Jesenic in Bohinja. V letu 1875 so kozjerejo ponovno prepovedali na področju Krasa in na Primorskem (Blaznik in sod., 1970). V letu 1810 je tudi francoska uprava prepovedala pašo koz v državnih gozdovih, razen na za to določenih mestih in kasneje še prepoved na Krasu in Primorskem v letu 1875 (Blaznik in sod., 1970).

Zaradi naraščanja prebivalstva so bile vedno večje potrebe po rastlinski proizvodnji in reji živine. Krčili so gozdove, da so pridobili nove površine za pašnike. Ustvarjali in urejali so nove senožeti in povečevali površine njiv tam, kjer je bilo mogoče (Planina, 1954).

Reja koz je bila najbolj razvita na območju Bovca in Tolmina. Stalež koz se je na teh področjih med leti 1869 in 1890 zmanjšal. Vidic (2003) navaja, da je višje število živali na področju Bovca najverjetneje posledica večjega števila pašnih planin na tem področju v

primerjavi s Tolminom. Stalež živali ni najbolj točen, kajti rejci so v popisih videli možnost ponovne obdavčitve živali. Zato so rejci mnogo koz zatajili, torej so tudi zbrane številke najbrž premajhne.

Industrializacija je povzročila izseljevanje ljudi v večja mesta. Začelo se je opuščanje kmetij in posledično zmanjševanje reje živali. Posledica opuščanja je bilo zaraščanje odročnih in strmih travnikov. Leto 1900 je bilo prelomno v kozjereji, saj so gozdarski strokovnjaki za Primorsko predlagali deželni zakon o omejitvi in regulaciji paše koz. Ukrep so obrazložili s tem, da pravega gozda na nekaterih pašnikih sploh ni (Blaznik in sod., 1970).

Leta 1905 je deželni odbor v Gorici izdal odločbo o prepovedi paše koz na občinskih tleh in v državnem gozdu. Prepoved so do prve svetovne vojne res izvajali. Po vojni so Italijani izvajali načela avstrijske določbe o omejitvi kozjereje. S priključitvijo Primorske k Jugoslaviji je ljudska oblast poskušala zatreti rejo koz, z utemeljitvijo, da poskušajo zavarovati rast mladih gozdov (Planina, 1954).

Veliko škodo na področju živinoreje v Posočju je prinesla tudi prva svetovna vojna in z njo povezana soška fronta med leti 1915 in 1917. Mnogo prebivalstva je moralo v pregnanstvo, porušeni je bilo mnogo domačij. Velika škoda je nastala tudi na planinah, ki so bile poškodovane ali celo porušene. Mnoge od njih si niso nikoli več opomogle. Tudi število živali se je močno zmanjšalo (Fischione, 1998). V času pred drugo svetovno vojno so bili tropi koz še dokaj številčni, vsa dodatna omejevanja in zakonske prepovedi paše so številčnost živali samo še zmanjšali.

Za leto 1952 Planina (1954) poroča, da je bilo kmetom dovoljeno rediti le majhno število koz, njihova paša pa je bila omejena na točno določene parcele.

V letih po drugi svetovni vojni je naraščanje prebivalstva v mestih in opuščanje kmetij privedlo do vse večjega povpraševanja po hrani. Država je podpirala razvoj govedorejskih kmetij, zato se je število govedi povečevalo na račun zmanjšanja ostalih vrst. Zaradi težav pri paši govedi v strmih in skalnatih planinah, je prihajalo do opuščanja planin (Planina 1954). Število koz se je z popularizacijo govedi in raznimi prepovedmi paše zmanjšalo navaja Kancler (2000). Razni predpisi o zaščiti gozdov ter prepoved paše in reje koz na prostem (Miklič, 1995) so koze skoraj popolnoma izrinili iz domačega okolja.

Skupaj s prepovedmi je prišlo v tistih časih tudi do načrtnega uničevanja vse dokumentacije o reji. Uničeni in izgubljeni so bili vsi podatki o pasmah, številu in načinu reje koz. Blaznik in

sod. (1970) poročajo, da so propadle tudi vse planine, kjer so se pasle koze (Kuklja, Veverica, Dimokljo, Babanj, Žagarsko) in še druge.

Iskanje koz na terenu in vključitev v rejski program se je začelo leta 2000. Seleksijska služba je opravila vse preglede drežniških tropov koz na terenu. Na Drežniškem so tako popisali 90 koz in na Bovškem 18 koz. Vse popisane živali so na koncu označili z rodovniško številko.

V letu 2001 so je v tropih, ki so bili vključeni v program ohranjanja, začela opravljati kontrola porekla. V tem času naj bi bilo na severnem Primorskem okoli 310 koz drežniške pasme.

8.2.4 Dejavniki vpliva na populacijo krškopoljskega prašiča

Zaradi povečevanja obsega reje sodobnih pasem se je v sedemdesetih in osemdesetih letih 20. stoletja reja krškopoljskega prašiča močno zmanjšala in je bila rejsko povsem zanemarjena. Po letu 1869 je Kranjska kmetijska družba namenjala sredstva za pospeševanje prašičereje in načrtno uvajala predvsem angleške pasme prašičev (Sporočilo o razdelitvi ..., 1876). Za dodelitev merjaščkov in mladic pasme jorkšir po polovični ceni so objavili razpise (Poziv kranjskim gospodarjem, 1889). Ustanovljene so bile prve postaje za rejo merjascev in plemenskih svinj, kjer so redili pasme prašičev iz Nemčije (Oblak, 1927). Takratna kmetijska družba je poskusila tudi z uvajanjem ogrskih (Oblak, 1927) in hrvaških turopoljcev in pikcev; (Oblak, 1927) ter kodrastih prašičev iz Srbije in Romunije. Te pasme so imele več masti (Oblak, 1927). Po drugi svetovni vojni so izvajali osveževanja s češko belo pasmo, jorkširjem iz Anglije, belo požlahtnjeno pasmo in žlahtno belo pasmo iz Avstrije ter holandsko belo pasmo (Ferjan, 1955). S temi pasmami je takratna kmetijska družba delno pokrila veliko pomanjkanje merjascev. Po drugi svetovni vojni je bila pasma krškopoljskega prašiča ogrožena z vpeljevanjem vedno novih pasem, z omejevanjem območja reje in pomanjkanjem ustreznih merjascev. Določeno je bilo, da morajo vsi plemenski merjasci izvirati iz rodovniške reje - vzrejnega središča. Na območju Novega mesta so to pasmo prašičev lahko redili le na določenih območjih kmetijskih zadrug Škocjan, Šmarjeta, Šentjernej in Brusnice (Zapisnik 7. redne ..., 1959). Drugje po novomeškem okraju so vpeljevali bele merjasce. Zaradi paše v gozdu je prišlo do nenačrtnega križanja z divjim prašičem. Manjše število svinj krškopoljske pasme je vzdrževal Kmetijski inštitut Slovenije v kontroli proizvodnosti. Zadnje raziskave o plodnosti krškopoljskega prašiča so bile opravljene v letu 1970, zadnje objave pa v letu 1972. Licenciranih merjascev se v tem obdobju ni dalo dobiti, se je pa strogo izvajala določba o kastraciji nelicenciranih merjascev.

8.3 Primerjava višine podpor za rejo lokalno prilagojenih pasem v nevarnosti opustitve reje¹⁶

8.3.1 Izhodišče

Večina razvitih držav namenja proračunske finančne spodbude rejcem, ki vzgajajo določeno lokalno prilagojeno pasmo, ki ji grozi izumrtje. Posredno spodbujajo manj intenzivno kmetijsko pridelavo, ki je manj obremenjujoča za okolje in ohranja biotsko raznovrstnost v kmetijstvu. Finančne spodbude rejam lokalno prilagojenih pasem so namenjene v prvi vrsti kompenzaciji višjih stroškov in nižji produktivnosti v primerjavi z rejami visoko produktivnih pasem (Environmental Performance..., 2008). V državah EU se izvajanje tovrstnih spodbud razvija od MacSharryjeve reforme SKP (1992), ki je ukrepe kmetijske politike nadgradila s kmetijsko-okoljskimi plačili (Erjavec in sod., 1997). Države članice izvajajo tovrstne spodbude pretežno v okviru njihovih programov za razvoj podeželja (PRP) in na ta način zagotavljajo neposredne in posredne spodbude za ohranjanje genetske raznovrstnosti v kmetijstvu. Načela izvajanja tovrstnih spodbud so opredeljena v Uredbi Komisije (ES) št. 807/2014 za lokalne pasme, ki jim grozi izumrtje in so genetsko prilagojene tradicionalnim proizvodnim sistemom ali okoljem v državi (Komisija ..., 2015).

Splošno mnenje je, da spodbude dolgoročno ne prispevajo k ohranjanju lokalnih pasem, saj ohranjanje lokalnih pasem ostaja manj donosno za mnoge kmete. Spodbude praviloma ne zadoščajo za ohranjanje sedanje populacije ogroženih vrst in kmetje niso motivirani za menjavo rej iz višje rodovitnih modernih pasem v manj produktivne lokalne pasme (Signorello in Pappalardo, 2003).

Lokalne pasme imajo svoj gospodarski pomen ter družbeno, kulturno in okoljsko vrednost. Pomembno prispevajo k razvoju podeželja, zlasti to velja za oddaljena in/ali za intenzivno kmetijsko rabo neprimerna območja (FAO, 2013). Ko države načrtujejo ravni tozadevnih podpor, je treba upoštevati vse te razsežnosti. Namen te raziskave je bil analizirati spodbude za ohranjanje lokalnih pasem v 35 državah članicah Evropske regionalne kontaktne točke (ERFP), pri čemer je dodaten poudarek namenjen pregledu stanja v Sloveniji.

8.3.2 Pristop k raziskavi

Anketa je bila opravljena v 35 državah članicah ERFP za živalske genetske vire (AnGR): Albanija, Avstrija, Azerbajdžan, Bosna in Hercegovina, Bolgarija, Hrvaška, Ciper, Češka, Danska, Estonija, Finska, Francija, Nemčija, Grčija, Madžarska, Islandija, Irska, Italija, Latvija, Litva, Črna gora,

---

¹⁶ Rezultati dela na tej delovni nalogi so bili predstavljeni v preglednem članku z naslovom Supports for local breeds in the European region – an overview (Bojkovski, D., Simčič, M., Kompan, D.), Poljoprivreda 21:2015(1) Supplement, 7-10. Prispevek predstavljamo v slovenskem prevodu (originalni članek je napisan v angleškem jeziku).

Norveška, Poljska, Portugalska, Srbija, Slovaška, Slovenija, Španija, Švedska, Švica, Nizozemska, Turčija, Ukrajina, Združeno kraljestvo.

Za zbiranje vseh potrebnih podatkov o ravni plačil v različnih državah je bil pripravljen podroben vprašalnik. Po reviziji vprašalnika z vključenimi zainteresiranimi stranmi je bil testiran vprašalnik posredovan vsem državnim koordinatorjem za gensko spremenjene živalske vrste v Evropski regiji po elektronski pošti. Podatki so bili zbrani posamično in organizirane so bile tri delavnice za končne pripombe za vse zainteresirane strani, vključene v raziskavo. Dodatne informacije o metodologiji vprašalnika so bile podrobno predstavljene v poročilu projekta Subsibreed (Subsibreed, 2014). Vprašalnik je vključeval trinajst poglavij. Pri pregledu rezultatov se osredotočamo na vprašanja o načinih izvajanja in ravni finančnih spodbud v državah, ki so bile vključene v to študijo. Podatki so bili urejeni in analizirani z uporabo programa MS Excel, kjer so bili opravljeni osnovni deskriptivni statistični podatki; le-ti so pokazali na razlike med državami v ravni finančnih spodbud. Vprašalnik je vključeval različne teme o pravnih ureditvah na področju živalskih genetskih virov (ŽGV), državnih programih, opredelitvi pasme in stopnje ogroženosti, nacionalnim spodbudam, namenjenih ohranjanju ŽGV, metodologijam za izračun subvencij in predlogih za izboljšanje.

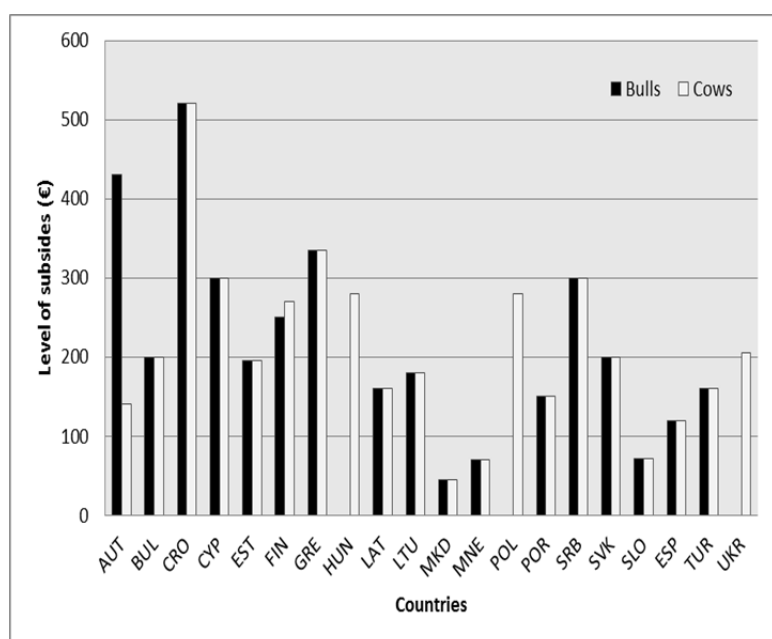
8.3.3 Rezultati z razpravo

V projekt je bilo resda vključenih 35 držav, vendar številni odgovorjeni vprašalniki niso bili popolni. Tako so rezultati prikazani samo za tiste države, ki so poročale o ravni finančnih spodbud za določene vrste ali pasme (slike 1 do 5). Ravni plačil za vrste in pasme se med državami izrazito varirajo. Tri države, vključene v projekt, so poročale, da ne izvajajo posebnih finančnih podpor za določene vrste ali pasme domačih živali. Tri države so poročale, da višino plačil prilagajajo stopnji ogroženosti določene pasme (višja plačila za višjo stopnjo ogroženosti).

V skladu z Uredbo Komisije (ES) št. 1974/2006 za obdobje 2007-2014 so bile spodbude za lokalne pasme v Sloveniji izplačane iz naslova kmetijsko-okoljskih plačil (Komisija ..., 2015). Plačila se dodelijo lokalnim pasmam, ki jim prenehanje reje in so genetsko prilagojene enemu ali več tradicionalnim proizvodnim sistemom ali okoljem. Najvišji znesek plačila iz kmetijsko-okoljskih ukrepov za lokalne pasme v tem obdobju je bil določen 89,38 EUR/GVŽ letno. Vrednosti za različne vrste živali so usklajene s količnikom GVŽ za pripadajočo vrsto in torej znašajo pri odraslem govedu in konjih lokalnih pasem 89,38 EUR/žival, za prašiče pa 44,69 EUR/žival in za ovce in koze 13,41 EUR/ žival (Program ..., 2007). V naslednjem programskem obdobju kmetijsko-okoljskih ukrepov 2015-2020 je v ukrepu za lokalne pasme, ki jim grozi prenehanje reje višina plačila izračuna na 193,62 EUR/GVŽ letno. V letu 2015 so bila sredstva za avtohtone in tradicionalne pasme izplačana v višini 60% izračunane vrednosti, kar pomeni 116,17 EUR/na GVŽ. V letu 2016 je bila sprejeta odločitev da

se za avtohtone pasme domačih živali izplača 100% izračunano vrednost, kar pomeni 193,62 EUR/na GVŽ, za tradicionalne pasme pa je ostalo plačilo 116,17 EUR/na GVŽ.

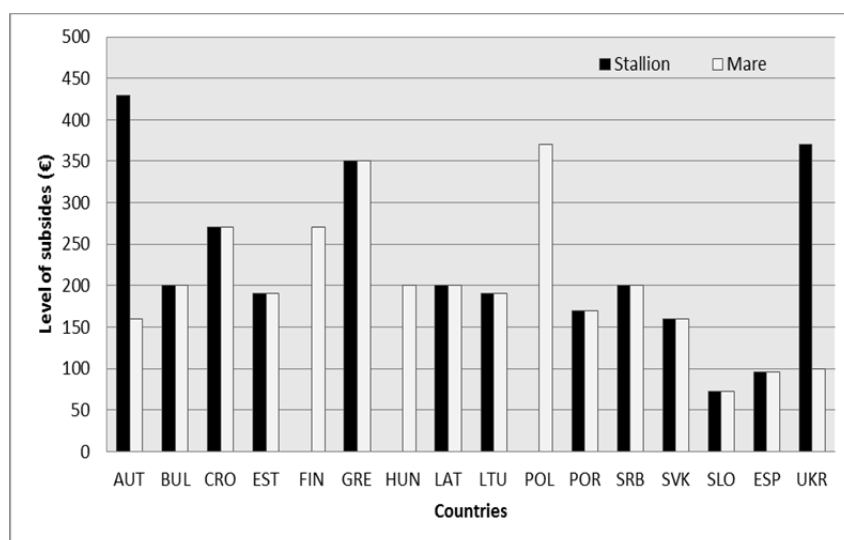
Primerjava podatkov med različnimi državami kaže, da je najvišja raven plačil praviloma namenjena reji govedi. Raven plačil se giblje v razponu od 45 EUR do 520 EUR za bike. Samo Makedonija in Črna gora, ki nista članici EU, poročata o nižjih plačilih za lokalne pasme v primerjavi s Slovenijo. Najvišje plačilo za rejo govedo so namenjali na Hrvaškem in v Avstriji in za bike v Grčiji. Madžarska, Poljska in Ukrajina so poročale o plačilih za ženske živali, medtem ko sta Avstrija in Finska poročali o različnih ravneh plačil za moške in ženske živali (slika 1).

Slika 49: Raven finančnih spodbud (EUR/žival) za rejo lokalno prilagojenih pasem govedi

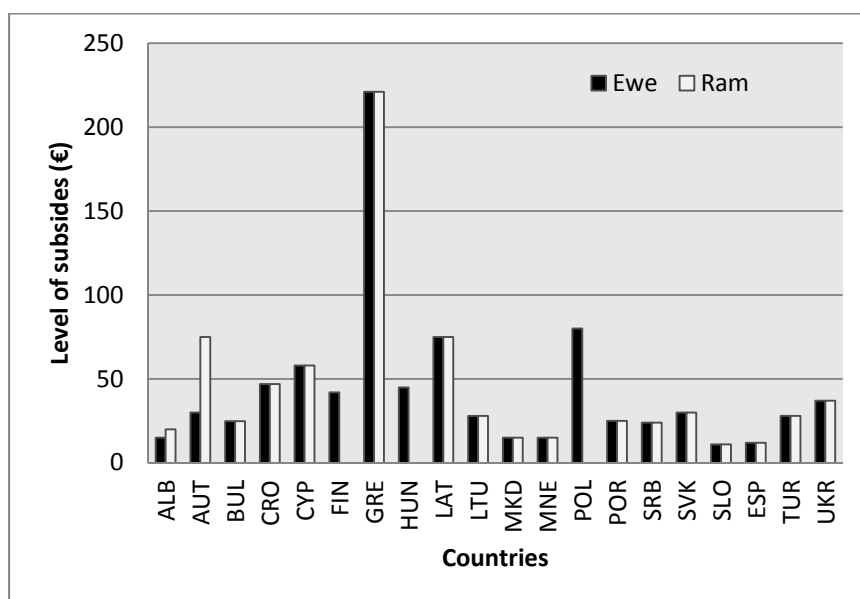
Plačila za rejo lokalno prilagojenih pasme konj v Sloveniji so v obdobju od leta 2007 do leta 2014 znašala 89,38 EUR na odraslo žival. Od vseh 35 držav, vključenih v projekt, je le 16 držav poročalo o finančnih spodbudah za rejo konj. V primerjavi z višino plačila v Sloveniji so bila plačila za konje v vseh poročanih državah višje. Finska, Madžarska in Poljska dodeljujejo pomoč samo plemenskim kobilam. V drugih državah ni bilo razlik med spoloma na ravni subvencij. Najvišjo podporo za rejo plemenskih kobil so izvajali v Avstriji v višini 430 EUR/žival in najnižji v Sloveniji v višini 72 EUR/žival (slika 2).

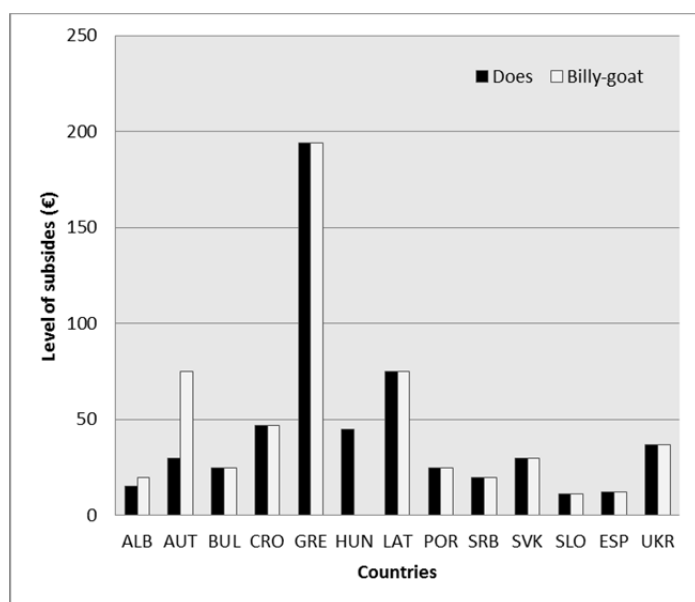
Slika 50: Raven finančnih spodbud (EUR/žival) za rejo lokalno prilagojenih pasem konj

Kljub temu, da sta dve pasmi ovc in eno pasmo koz v Sloveniji v status visoke ogroženosti (Register ..., 2014), je raven plačil za ovce in koze vseh lokalno prilagojenih pasem, vključenih v okoljska plačila, enaka, to je 13,41 EUR/žival. V primerjavi z 21 državami, ki so poročale o finančni podpori za ovce, sta le dve državi izplačevali nižja plačila kot v Sloveniji.

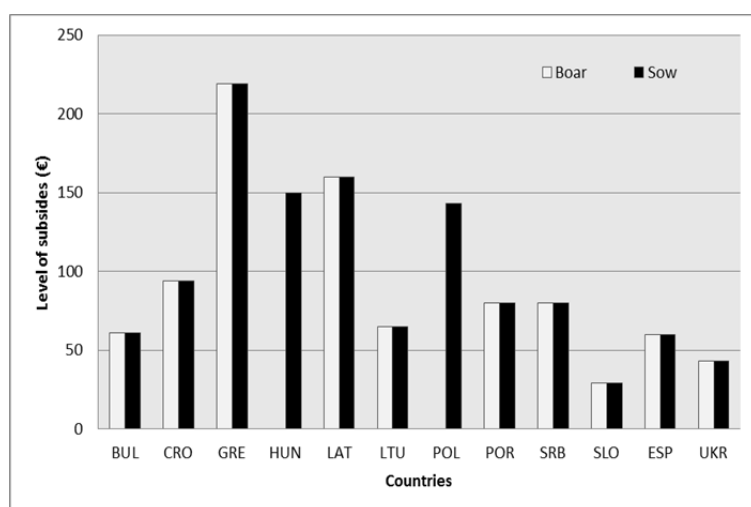
Slika 51: Raven finančnih spodbud (EUR/žival) za rejo lokalno prilagojenih pasem ovc

Po zneskih plačil navzgor izstopa Grčija, 221 EUR/žival. Po višini plačil sledijo Poljska, Latvija in Avstrija; Avstrija za ovne, Poljska za ovce in Latvija pa tako za ovce in ovne. Najnižje stopnje plačil poročajo Slovenija, Španija, Makedonija in Črna gora (slika 3).

Slika 52: Raven finančnih spodbud (EUR/žival) za rejo lokalno prilagojenih pasem koz

Raven podpor za koze je bila med državami podobna, ob čemer kaže opozoriti, da je le 13 držav poročalo o finančnih spodbudah rejcem lokalnih pasem koz. Slovenija in Španija spadata v kategorijo z najnižjo stopnjo podpore. Navzgor odstopajo Grčija, Latvija in Avstrija; zlasti Grčija s plačilom v višini 194 EUR/žival (slika 4).

Slika 53: Raven finančnih spodbud (EUR/žival) za rejo lokalno prilagojenih pasem prašičev

Tudi raven plačil za rejo prašičev je bila najvišja v Grčiji, 219 EUR/žival, sledila je Latvija s 160 EUR/žival. Slovenija se spet uvršča v skupino držav z najnižjimi plačili. Madžarska in Poljska sta izplačevali finančne podpore zgolj reji plemenskih svinj (Slika 5).

8.3.4 Zaključna razprava

Države, vključene v ta projekt, poročajo o različnih ravneh finančnih spodbud, namenjenih rejam lokalnih pasem. Velike razlike v ravneh podpor niso v opreki z odgovarjajočimi določbami uredb ES 1257/99 in 445/2002, kjer je državam članicam pri določanju višine podpor omogočen širok razpon - najvišja raven plačila je določena na 200 EUR/GVŽ. V izjemnih primerih se lahko ti zneski povečajo, države članice morajo tovrstne izjeme upravičiti v programih razvoja podeželja. Države, kjer so se odločile za tovrstne izjeme, so Hrvaška, Avstrija in Grčija. Drugi razlog za različne ravni podpor je, da enajst držav, vključenih v projekt, niso članice EU in razvijajo svoje sisteme v podporo ohranjanju ŽGV. Nekaj držav iz te skupine - Srbija, Ukrajina in Črna gora, izvajajo podobne finančne spodbude v okviru njihovih lastnih nacionalnih programov.

V Sloveniji je s tovrstnimi spodbudami podprtih enajst lokalnih pasem. Od leta 2003, ko so se začela plačila za rejo avtohtonih oz. lokalnih pasem, ki jim grozi prenehanje reje, se je nekoliko povečala kritična populacija nekaj pasem. Podatki kažejo, da je v zadnjih nekaj letih stalež petih lokalnih pasem v Sloveniji ostalo stabilen, medtem ko se je obseg populacije ene pasme zmanjšal. Prebivalstvo še šestih pasem se je rahlo povečalo. Če primerjamo situacijo s podatke drugih držav, lahko ugotovimo, da se je v nekaterih državah stalež zmanjšala ali ostal stabilen, čeprav je bila finančna podpora manjša ali ostal stabilen, kar pomeni, da ta plačila prispevajo k vzdrževanju staleža. Mnenje, izraženo za večino anketiranih držav je, da bi se brez sistema finančnih spodbud stanje poslabšalo. Nacionalni koordinatorji iz vseh vključenih držav so se strinjali, da je finančna podpora na žival zelo pomembno orodje za ohranjanje pasem, zaradi česar je treba takšno prakso nadaljevati. Vendar trenutna raven podpor ne nadomešča celotne izgube dohodka zaradi nižje produktivnosti lokalnih pasem. Za dolgoročno trajnostno ohranjanje ŽGV so predlagani nekateri dodatni načini financiranja, kot so podpora nacionalnim programom ŽGV, spodbujanje in ozaveščanje, financiranje genske banke in trženje izdelkov lokalnih pasem. Na splošno bi morala biti finančna podpora namenjena prispevanju k dolgoročni vzdržnosti staleža določene lokalne pasme.

8.4 Vprašalnik za rejce avtohtonih in tradicionalnih pasem domačih živali v Sloveniji

Obrazložitev za rejce:

V raziskavi poskušamo ugotoviti, na kakšen način bi lahko v prihodnosti izboljšali in spodbudili rejo avtohtonih pasem domačih živali v Sloveniji. Del raziskave je tudi ta anketa. V njej želimo od vas rejcev izvedeti, kakšne so vaše izkušnje, oziroma kakšno je vaše mnenje glede reje avtohtonih pasem na vaših kmetijah. S tem v zvezi vam bomo še posebej hvaležni, če boste pripravljeni deliti z nami vaše dosedanje izkušnje in prihodnja pričakovanja, povezana z ukrepi države za rejo avtohtonih pasem domačih živali. Eden od pomembnih ciljev te raziskave je namreč ocena ustreznosti dosedanjih ukrepov in izdelava predlogov javnih podpor, ki bi izboljšale pogoje za rejo avtohtonih pasem domačih živali v prihodnosti. Anketni vprašalnik je zaupne narave in vaša imena se ne bodo pojavila nikjer v rezultatih raziskave.

Številka ankete	KMG-MID	Naslov kmetije	GPS koordinate (bo vpisano naknadno)

(Opomba: številko ankete prepisite iz kartice)

ŠTEVILO ŽIVALI V LETU 2014

1. Katere vrste domačih živali ste redili na vaši kmetiji v letu 2014?

Vrsta	1.1 Skupno število živali ob koncu leta 2014?	1.2 Koliko od tega je živali avtohtonih pasem (konec 2014)?	1.3 Skupno število živali pred 10 leti?	1.4 Koliko od tega je bilo živali avtohtonih pasem (10 let nazaj)?
a) Ovce (skupaj)				
b) Koze (skupaj)				
c) Prašiči (skupaj)				
d) Govedo (skupaj)				
e) Konji (skupaj)				
f) Perutnina (skupaj)				
g) Drugo (naštej)				

 Podatki iz zbirnih vlog

 Podatki po poročanju rejca

2. Ali nameravate nadaljevati s kmetovanjem in rejo prašičev / ovc/koz* v prihodnosti?

DA

NE

Če DA, koliko realno ocenjujete, da bi lahko maksimalno povečali:

	Maksimalno povečanje (ha ali glav živine)
a) Velikost kmetije	
b) Število živali	

*Nanaša se na rejo tiste vrste/pasme živali, ki je glavni predmet našega zanimanja v anketi (krškopoljski prašič / belokranjska pramenka /drežniška koza)

3. Kaj bi vas najbolj spodbudilo k povečanju vaše kmetije?

IZBIRA PASME

4. Radi bi vedeli, katera lastnost je za vas najpomembnejša pri izbiri pasme/pasem, ki jih redite na vaši kmetiji?
(Opomba: vprašanje se nanaša na vrsto, ki je predmet naše raziskave)

	Lastnost pasme oz. njen pomen	4.1 Označi	4.2 Rangiraj od najpomembnejše do najmanj pomembne (1. - 6.)
1.)	Ohranjanje tradicije		
2.)	Proizvodnost pasme		
3.)	Prilagodljivost pasme		
4.)	Odpornost pasme		
5.)	Kakovost proizvodov		
6.)	Drugo (navedite kaj.....)		

*(1.- najpomembnejša; 6. .... - najmanj pomembna)

5. Tukaj je nekaj izjav, ki se nanašajo na okoljske in druge družbene koristi **avtohtone pasme**. Kakšno je vaše mnenje glede pomena spodaj naštetih koristi? (Opomba: Enako sprašujemo tudi rejce tradicionalnih pasem!)

	Ni pomembno	Malo pomembno	Pomembno	Zelo pomembno	Najpomembnejše
a.) Ohranjanje kulturne krajine	1	2	3	4	5
b.) Ohranjanje tradicije in kulturne dediščine	1	2	3	4	5
c.) Preprečevanje zaraščanja	1	2	3	4	5
d.) Turizem - atraktivnost	1	2	3	4	5
e.) Vir rejskega /genetskega materiala	1	2	3	4	5
f.) Tradicionalni proizvodi	1	2	3	4	5

KMETIJSKA POLITIKA

1. Ali sodelujete/boste sodelovali v slovenskem kmetijsko okoljskem programu?

1.1. Obdobje I? (2003-2007) Da / Ne

1.2. Obdobje II? (2007 -2014) Da / Ne

1.3. Obdobje III? (2015 -2020) Da / Ne

Če ste na katerokoli od zgornjih vprašanj odgovorili z 'NE' vas prosimo, da navedete vzroke za nesodelovanje?

---

2. Spodaj je naštetih nekaj kmetijsko okoljskih ukrepov, ki so bili rejcem na voljo do sedaj. Nam zaupate, v katere od njih ste bili vključeni doslej?

UKREP	Da / Ne	Obdobje sodelovanja (leto)	
		Začetek	Konec
a) Ukrep 214-I/7 Ekološko kmetovanje	Da / Ne		
b) Ukrep 214-II/1 Planinska paša	Da / Ne		
c) Ukrep 214-II/2 Košnja strmih travnikov	Da / Ne		
d) Ukrep 214-II/3 Košnja grbinastih travnikov	Da / Ne		
e) Ukrep 214-II/6 Reja avtohtonih in tradicionalnih pasem domačih živali	Da / Ne		
f) Ukrep 214-II/8 Sonaravna reja domačih živali	Da / Ne		
g) Ukrep 214-II/9 Ohranjanje ekstenzivnega travinja	Da / Ne		
h) Ukrep 214-II/10 Ohranjanje ekstenzivnih kraških pašnikov	Da / Ne		

Podatki iz zbirnih vlog

Podatki po poročanju rejca

2.1 (Če DA na VP1) Ali bi na vaši kmetiji še vedno redili živali (vrsta, ki je predmet naše raziskave), tudi če ne bi bilo na voljo nobenih sredstev iz kmetijsko okoljskih ukrepov (KOP/SKOP/KOPOP)?

Ne

Da, nespremenjeno

Da, spremenjeno (navesti, kako) _____

2.2 (Odgovarjajo samo rejci avtohtonih pasem) Če ne bi bilo podpor za rejo avtohtonih pasem domačih živali, ali bi vseeno redili avtohtone pasme?

Da

Ne

Če DA, koliko živali bi redili, če ne bi bilo tovrstnih podpor: _____

PRIPRAVLJENOST ZA SODELOVANJE KMETIJE V UKREPIH ZA OHRANJANJU AVTOHTONIH PASEM

Rejci, ki ohranjajo avtohtone pasme

V tem delu bi radi ugotovili, kakšna bi bila vaša pripravljenost za sodelovanje v ukrepih države, namenjenih ohranjanju avtohtonih pasem. Trenutno država ohranjanje avtohtonih pasem spodbuja v okviru kmetijsko-okoljskih plačil Programa za razvoj podeželja. Za sodelovanje kmetije v sistemu podpor za ohranjanje avtohtonih pasem so trenutno predvideni naslednji splošni in posebni pogoji upravičenosti (*Prikažite in pojasnite rejcu seznam pogojev*). V nadaljevanju vas bomo spraševali o pripravljenosti in pogojih sodelovanja v tovrstnih ukrepih. Prosim da upoštevate, da ni pravilnega ali napačnega odgovora in da so vsi podatki zaupni. Opozarjamo tudi, da odgovori na vaša vprašanja nimajo nobene povezave, niti posledic za izvajanje tovrstnih podpor v okviru Programa razvoja podeželja 2015-2020.

Seznam zahtev za sodelovanje v KOPOP:

Pogoji upravičenosti – za vstop v KOPOP mora KMG izpolnjevati naslednje pogoje upravičenosti:

- vpisano mora biti v register kmetijskih gospodarstev (RKG);
- obsegati mora najmanj 1 ha kmetijskih površin
- nosilec KMG mora imeti opravljen 6-urni program usposabljanja s področja kmetijsko okoljskih in kmetijsko podnebnih vsebin;
- izdelan mora imeti program aktivnosti kmetijskega gospodarstva/planine.

Splošni pogoji v času vključenosti v KOPOP- upravičenec mora:

- v obdobju trajanja obveznosti vsako leto opraviti najmanj 4-urni program usposabljanja v zvezi s kmetijsko okoljsko podnebnimi vsebinami;
- v prvih treh letih trajanja obveznosti najmanj enkrat uporabiti storitev svetovanja;
- ves čas trajanja obveznosti voditi evidenco o vseh delovnih opravilih, ki se izvajajo pri ukrepu KOPOP;
- upoštevati prepoved uporabe blata iz komunalnih čistilnih naprav.

Rejci, ki NE ohranjajo avtohtone pasme (rejci drugih tradicionalnih pasem)

V tem delu bi radi ugotovili, ali oz. pod kakšnimi pogoji bi ob določeni višini podpore zamenjali sedanjo pasmo z avtohtono, ali dodatno redili nekaj živali avtohtonih pasem (ovc, koz, prašičev). Trenutno država ohranjanje avtohtonih pasem spodbuja v okviru kmetijsko-okoljskih plačil Programa za razvoj podeželja. Za sodelovanje kmetije v sistemu podpor za ohranjanje avtohtonih pasem so trenutno predvideni naslednji splošni in posebni pogoji upravičenosti (*Prikažite in pojasnite rejcu seznam pogojev*). V nadaljevanju vas bomo spraševali o pripravljenosti in pogojih sodelovanja pri ohranjanju **avtohtonih** pasem. Prosim da upoštevate, da ni pravilnega ali napačnega odgovora in da so vsi podatki zaupni.

Seznam zahtev za sodelovanje v KOP:

Pogoji upravičenosti – za vstop v KOPOP mora KMG izpolnjevati naslednje pogoje upravičenosti:

- vpisano mora biti v register kmetijskih gospodarstev (RKG);
- obsegati mora najmanj 1 ha kmetijskih površin
- nosilec KMG mora imeti opravljen 6-urni program usposabljanja s področja kmetijsko okoljskih in kmetijsko podnebnih vsebin;
- izdelan mora imeti program aktivnosti kmetijskega gospodarstva/planine.

Splošni pogoji v času vključenosti v KOPOP- upravičenec mora:

- v obdobju trajanja obveznosti vsako leto opraviti najmanj 4-urni program usposabljanja v zvezi s kmetijsko okoljsko podnebnimi vsebinami;
- v prvih treh letih trajanja obveznosti najmanj enkrat uporabiti storitev svetovanja;
- ves čas trajanja obveznosti voditi evidenco o vseh delovnih opravilih, ki se izvajajo pri ukrepu KOPOP;
- upoštevati prepoved uporabe blata iz komunalnih čistilnih naprav.

KARTICA - AVTOHTONE PASME (belokranjska pramenka)	1.) Številka ankete	Anketar
1. Pasma (vrsta/ime pasme)		
2. Višina podpore na pasmo		22 € (ovce)
3. Če je plačilo za rejo avtohtone pasme (navedeno zgoraj) in pogoji za sodelovanje ostanejo isti, ali ste pripravljeni rediti avtohtono pasmo še v naslednjem obdobju?		
Odločitev rejca:		DA, sem pripravljen ☐ NE, nisem pripravljen ☐
4. (Če je odg. na VP3/DA) Koliko živali ste pripravljeni rediti ob tej višini podpore?		Število živali:
5. (Če je odg. na VP3/DA) Ali bi bili pripravljeni rediti to pasmo tudi, če bi vlada zmanjšala podporo na....?		10 € (ovce)
Odločitev rejca ob manjši podpori:		DA, še naprej bom redil pasmo ☐ NE, ne bom več redil pasme ☐
6. (Če je odg. na VP5/DA) Koliko živali ste pripravljeni rediti ob tej nižani višini podpore?		
7. (Samo če je odg. na VP3/NE vprašamo po višji podpori) Če se vlada odloči in poveša podporo na ..., ali bi ob višji podpori sodelovali v programu ohranjanja?		26 € (ovce)
8. Odločitev rejca ob višji podpori:		DA, bom sodeloval ☐ NE, ne bom sodeloval ☐
(Če je odg. na VP7/DA) Koliko živali ste pripravljeni rediti ob višji podpori?		Število živali:
9. (Odg. NE/VP7) kateri so vzroki, zaradi katerih ne bi sodelovali? (Označi odgovore):	☐ Podpore niso dovolj visoke ☐ Preveč birokracije ☐ Prestroge oz. neustrezne zahteve izvajanja ☐ Drugo _____	
Kateri od naštetih pogojev se vam zdi posebno problematičen:		

- 3 Ali mislite, da bi lahko katere druge vrste podpor dodatno, ali pa celo bolj prispevale k povečanju reje avtohtonih pasem domačih živali na vaši kmetiji?
(Opomba: vprašanje puščamo odprto, naj se sogovorniki sami opredelijo do različnih alternativ; samo v kolikor ne dobite nobenega odgovora, navedite spodnje primere)
(Primer: storitve svetovanja in izobraževanja, investicijske podpore v npr. ograje za pašnike, zgradbe in opremo, svetovanje in nakup plemenskih živali, podpora trženju (povezovanje proizvajalcev, skupinske blagovne znamke,...))

PROIZVODNI DEJAVNIKI- ZEMLJIŠČA

Kakšna je skupna površina vseh kmetijskih zemljišč v uporabi ob koncu leta 2014?	Leto 2014 (ha)		Koliko površin (lastnih in najetih) ste imeli pred 10 leti? Navedite površino v ha
	lastna	najeta	
a) Skupna zemljišča v uporabi			
b) Njive			
c) Travniki in pašniki			
d) Intenzivni sadovnjaki			
e) Travniški sadovnjaki			
f) Vinogradi			
g) Gozd			
h) Drugo (naštej)			

Podatki iz zbirnih vlog

Podatki po poročanju rejca

Potrebno izpolniti za VSE člane gospodinjstva		Potrebno izpolniti za člane gospodinjstva starejše od 16 let				Vloženo delo(vključenost v delo na kmetiji za vse družinske člane)			
Član gospodinjstva (prevzemnika KMG označimo z *)	C.1 Spol		C.2. Starost	C.3 Status člana gospodinjstva	C.4 Dosežena stopnja izobrazbe	C.5 Glavna zaposlitev	Št.	C.6 Koliko ur na dan posamezni član gospodinjstva v povprečju porabi za delo na kmetiji?	C.7 Koliko dni v letu je ta član gospodinjstva vključen v delo na kmetiji?
	Moški (0) Ženski (1)	Leto rojstva	Šifra	Šifra	Šifra				
Št.									
1							01		
2							02		
3							03		
4							04		
5							05		
6							06		
7							07		
8							08		

Status člana gospodinjstva - C.3	Dosežena stopnja izobrazbe - C.4	Status zaposlitve člana gospodinjstva - C.5
Nosilec kmetije..... (1)		Na lastni kmetiji .....
Žena/mož/partner..... (2)	Brez izobrazbe (nedokončana OŠ) ..... (1)	V kmetijski proizvodnji, vendar izven lastne kmetije ..
Otrok..... (3)	Osnovnošolska ..... (2)	Izven kmetijstva .....
Oče/mati ..... (4)	Srednješolska ..... (3)	Turizem na kmetiji .....
Brat/sestra..... (5)	Višje/visoko šolska - kmetijska smer..... (4)	Druga oblika zaposlitve na kmetiji .....
Vnuk..... (6)	Višje/visoko šolska - nekmetijska smer..... (5)	Gospodinjstvo/skrb za otroke.....
Stari starši ..... (7)	Univerzitetna- kmetijska smer ..... (6)	Brez dela/ brezposeln.....
Drug sorodnik..... (8)	Univerzitetna - nekmetijska smer ..... (7)	Šolanje... ..
Ni v sorodstvu ..... (9)		Upokojenec .....
Dnevni obseg opravljenega dela na kmetiji C.6 Navedite povprečno število ur, porabljenih za delo na kmetiji		

ŽIVINOREJA - RABA IN PRODAJA, PREDELAVA

Proizvodi (Letna proizvodnja 2014)	A. Skupna proizvodnja (vključno z domačo porabo!)		B. Skupna količina, namenjena prodaji	C. Glavni kupec proizvodov
	Enote	Količina	Količina	Preko posrednika ali zadruga (1) Lastna neposredna prodaja (2) Drugo (Navedi _____) (3)
GOVEDO				
a) Mleko		l		
b) Teleta, pitanci		kom		
c) Plemenske živali		kom		
d) Mlečni izdelki (Navedi _____)		kg/l		
e) Sveže meso		kg		
f) Mesni izdelki (Navedi _____)		kg		
g) Drugo (Navedi _____)				
PRAŠIČI				
a) Pitanci		kom		
b) Plemenske živali		kom		
c) Sveže meso		kg		
d) Mesni izdelki (Navedi _____)		kg		
e) Drugo (Navedi _____)				

Proizvodi (Letna proizvodnja 2014)	A. Skupna proizvodnja (vključno z domačo porabo!)		B. Skupna količina, namenjena prodaji	C. Glavni kupec proizvodov
	Enote	Količina	Količina	Preko posrednika ali zadruga (1) Lastna neposredna prodaja (2) Drugo (Navedi _____) (3)
KOZE				
a) Mleko	l			
b) Kozlički	kom			
c) Plemenske živali	kom			
d) Mlečni izdelki (Navedi _____)	kg/l			
e) Mesni izdelki (Navedi _____)	kg			
f) Drugo (Navedi _____)				
OVCE				
a) Jagnjeta	kom			
b) Plemenske živali	kom			
c) Mesni izdelki (Navedi _____)	kg			
d) Drugo				

DOHODKI NA KMETIJI V LETU 2014

1. Prosimo, navedite kateri dohodkovni viri sestavljajo skupni prihodek gospodinjstva za leto 2014:

	DA	% (približna ocena)
a.) Zasluzki od kmetovanja in prodaje lastnih kmet. proizvodov (skupni prihodka)		
b.) Prejemki iz naslova kmetijske politike in politike razvoja podeželja		
c.) Zasluzki iz dela na drugi kmetiji (npr. strojne storitve)		
d.) Zasluzki iz samozaposlitve izven kmetije (vključno z dopolnilnimi dejavnostmi)		
e.) Zasluzki iz zaposlitve izven kmetije		
f.) Javni transferji (t.j. pokojnine, štipendije, otroški dodatki)		
g.) Drugi socialni prejemki (brezposelnost)		
h.) Drugi prejemki		
S k u p a j		100

2. Ali lahko na podlagi prejšnjega odgovora približno ocenite višino letnih razpoložljivih denarnih sredstev vašega gospodinjstva v letu 2014?

_____ EUR

3. Če ne, ali lahko ocenite, v katero od naslednjih skupin bi uvrstili letna razpoložljiva denarna sredstva vašega gospodinjstva za leto 2014 (v EUR):

1	2	3	4	5	6
pod 5.000	5.000 - 10.000	10.000 - 15.000	15.000 - 20.000	20.000 - 25.000	25.000 in več

Kaj mislite, kaj bi se moralo spremeniti ali urediti, da bi bilo kmetovanje na vaši kmetiji lažje?

(Napišite odgovor rejca, ali bi se na njihovi kmetiji našteje spremembe morale UREDITI ali SPREMENITI. Pustite da odgovori sam, šele nato mu lahko navedete posamezen odgovor in označite DA/NE. V kolikor menijo da niso potrebne spremembe, vpišite NE. Odgovore smiselno uvrstite v spodnje rubrike in zapišite komentar rejca.)

	Odgovor (DA/NE)	Obrazložitev rejca/komentar
a.) lega kmetije/dostopnost kmetije		
b.) razpoložljivost zemljišč		
c.) razpoložljivost krme in drugih proizvodnih vložkov (zdravstvena oskrba, nastilj,....)		
d.) stroški krme in drugih proizvodnih vložkov (zdravstvena oskrba, nastilj,....)		
e.) odkupna cena živali		
f.) stroški nakupa plemenskih živali		
g.) organizacija odkupa		
h.) strokovne službe (svetovalna služba, kontrola, selekcija)		
i.) zakonodaja glede sistemov reje, zakola živali in predelave živil živalskega izvora na kmetiji		
j.) zakonodaja in predpisi glede označevanja živali in sledljivosti proizvodov		
k.) higiensko sanitarni predpisi vezani na predelavo živil živalskega izvora na kmetiji		
l.) zgradbe in hlevska oprema		
m.) drugo (navedite kaj)		

SPLOŠNO MNENJE

Tukaj je nekaj argumentov, kdo naj bi bil odgovoren za ohranjanje avtohtonih pasem za naslednje generacije.
Prosim navedite vaše strinjanje ali nestrinjanje s trditvami.

	Zelo se strinjam	Se strinjam	Se ne strinjam	Sploh se ne strinjam	Ne vem
a.) Vlada je odgovorna	4	3	2	1	99
b.) Rejci so odgovorni	4	3	2	1	99
c.) Lokalna skupnost (občina) je odgovorna	4	3	2	1	99
d.) Kupci so odgovorni	4	3	2	1	99
e.) Odgovornost je deljena med vsemi zgoraj navedenimi	4	3	2	1	99

Hvala lepa, z anketiranjem smo zaključili.

8.5 Kvalitativna analiza nakupnega obnašanja - intervjuji fokusnih skupin

8.5.1 Protokol za skupinski intervju

Hvala, da ste si vzeli čas. Mi delamo na enem projektu v zvezi z ponudbo in porabo mesa v Sloveniji. O samem projektu vam bom povedal več na koncu – če vas bo seveda kaj zanimalo, zdaj pa tega ne bi rad, da ne bi na kakršenkoli način povzročil t.i. »halo efekta«.

Ne vem če ste že kdaj sodelovali v skupinski diskusiji. To je kvalitativna raziskovalna metoda na področju družboslovja, kjer poskušamo v nevezanem, na pol usmerjenem pogovoru ugotoviti kaj so misli, stališča, trditve ljudi o posamezni zadevi. Tukaj je vse kar rečete prav, nič ni narobe, ne pričakujemo točnega odgovora, ampak nas zanima kako vi čutite, vidite, razumete zadeve. Jaz vam bom le odpiral določene teme in vas spodbujal. Na začetku vas prosim, če se lahko drug drugemu predstavimo, pa bom začel kar z nami, ki smo organizatorji.

Še preden začnemo pa imam eno prošnjo: če lahko to kar se bomo pogovarjali posnamemo. Seveda je potem, ko bom povedano analiziral, stvar anonimna. Če bomo uporabili kakšno misel v poročilu, ne bomo zraven napisal, kdo jo je izrekel. Se vsi strinjate s tem?

1. Takole za ogrevanje vas prosim, če se postavite v situacijo, da srečate ali imate na obisku nekoga, ki ne pozna Slovenije in bi mu poskušali predstaviti svojo domovino, predstaviti tisto na kar smo Slovenci ponosni. Če spustimo Tino Maze Petra Prevca in Ljubljanski grad ob strani in mu poskušamo predstaviti tisto, kar nas opredeljuje, po čem smo posebni, kar je naše in ne najdemo nikjer drugje...kar predstavlja naše narodno bogastvo, našo - slovensko identiteto - kar koli že to pomeni, kaj bi mu našteali? Prosim, če to na kar ste pomislili zapišete!

A: Bi lahko prosim predstavili to na kar ste pomislili?

(Asistent piše to, kar so napisali na tablo!)

2. Zdaj pa vas prosim, da se za trenutek poskušate postaviti v situacijo, ko kupujete meso, mleko, jajca in izdelke narejene iz teh – če lahko tako rečem – surovin. Na voljo je velika izbira. Prosim vas, da pomislite na osnovi česa se odločite, da boste nekaj kupili ali pa da tega ne boste kupili? Katere podatke, informacije upoštevate ali preverite ko kupujete? Na osnovi katerih podatkov in informacij se odločite za nakup? Prosim, če jih lahko zapišete! Lahko napišete posebej za vsako skupino; torej posebej za meso, mleko, jajca ali pa na sploh splošno!

B: Mi prosim lahko poveste kaj ste napisali!

(Asistent piše to kar so napisali na tablo!)

Opomba: Najverjetneje je, da bodo omenjali ceno, način reje in verjetno bodo omenili tudi kakovost. Če bo temu tako je treba prositi, da razložijo kaj si predstavljajo pod »kakovost«, kaj vpliva na kakovost.

3. *Zdaj bi vas pa prosil, če naredite isto še za sadje in zelenjavo.*

C: Ali ste pomislili še na kakšen drug faktor, ki ga niste omenili pri mesu, mleku in jajcih?

(Asistent piše to kar so napisali na tablo!)

Opomba: Obstaja možnost, da bo pri vprašanju 1 kdo omenil »pasma« ali kaj podobnega in pri vprašanju 2 »sorto« ali kaj podobnega.

Če bodo omenili pasmo oziroma sorto ali kaj podobnega:

3a *Omenili ste, da ne upoštevate le tistega kar se tiče zunanjih »pogojev« to je cene, krme, načina reje....pač pa tudi tisto, kar se tiče samih živali.*

Če ne bodo omenili pasme oziroma sorte ali česa podobnega:

3b *Več ali manj ste navedli faktorje, ki bi jih lahko imenovali »zunanji«: krma, način pridelave.....*

Ca: Kako bi z eno besedo imenovali to, kar se nanaša na »notranjost« živali (oz. rastlin) torej na gene/genetski zapis, ki jih imajo/nosijo živali?

Cb: Kaj menite ali se meso, jajca in mleko ali pa kmetijske rastline razlikujejo med seboj tudi glede na to, kakšna je njihova »notranjost« to je na to, kakšni so njihovi geni, njihov genetski zapis, njihove prirojene danosti? Kako bi to imenovali z eno besedo?

Opomba: Če ni »pravilnega« odgovora jim povemo, da temu pri živalih pravimo »pasma«.

Podamo enostavno definicijo pasme: **Pasma** je skupina domačih živali iste vrste, ki se po vedenjskih lastnostih, videzu in drugih značilnostih razlikuje od drugih predstavnikov iste vrste. Te lastnosti se, kadar so dedne, prenašajo na potomce

4. *Prosim vas, da malo pomislite in potem napišete na list imena pasem pri prašičih, govedu, konjih kokoših, ovcah, kozah, psih, čebelah ki vam pridejo na misel oziroma za katere ste že kdaj slišali.*

D: Prosim vas, če lahko list na katerega ste napisali imena pasem, ki ste se jih spomnili date (anonimno) na kupček.

(Asistent pobere listke)

5. *Verjamem, da se človek takole na hitro ne more spomniti vseh pasem za katere je že kdaj slišal. Zato vam bomo zdaj izročili listke na katerih so napisana imena nekaterih pasem pri posameznih domačih živalih.*

E: Prosili vas, da pri vsaki navedeni pasmi, v koloni »že slišal« v kvadrateg vnesete križec, če ste za to pasmo že slišali.

6. *V ZDA - če smo politično (ne)korektni - prebivalce opredeljujejo kot afroameričane, belce, hispanike, indijance, azijate. Če se vprašamo kdo so originalni, domorodni, prvobitni prebivalci odgovor najbrž ni težak: to so indijanci. Če bi dejali da so pasme pri domačih živalih nekaj takšnega kot rase pri ljudeh: kaj menite katere od pasem, ki smo jih napisali na listkih (so originalne, domorodne, prvobitne za Slovenijo) niso od drugje, torej niso, kot temu tudi rečemo, v Sloveniji tujerodne?*

F: Prosim, da takšne na listkih v koloni »domorodne« označite s križcem.

G: Prosimo, da napiše na lističu pri točki »sinonim« - če se slučajno spomnite - kako domorodnim, originalnim, prvobitnim - rečemo s tujko.

(Asistent pobere listke).

Povemo, da se takšnim reče »avtohtone«

H: Kdaj po vašem mnenju lahko neko pasmo opredelimo za avtohtono slovensko pasmo?

Podamo definicijo: Slovenske avtohtone pasme so tiste pasme domačih živali, ki so nastale na območju Republike Slovenije. Zanje je na podlagi zgodovinskih virov o pasmah dokazano, da je bila Slovenija prvotno okolje za njihov razvoj in da zanje obstaja slovenska rejska dokumentacija, iz katere je razvidno, da se za pasme vodi poreklo že najmanj pet generacij.

7. *Če bi primerjali količino mesa, mleka in jajc posameznih pasem živali, ki jih v Sloveniji privedimo z avtohtonimi pasmami v primerjavi z ostalimi, kolikšen je po vašem mnenju delež (v odstotkih), ki odpade na avtohtone?*

I: Prosimo zapišite odstotek pri vsaki vrsti za vsak proizvod!

(Asistent razdeli in pobere lističe).

8. *Na začetku smo se pogovarjali o tem na kaj smo Slovenci ponosni, o tem kaj sodi med t. i. slovensko identiteto, med narodno bogastvo.*

J: Se vam zdi, da bi sem lahko sodile tudi avtohtone pasme? So tudi te del slovenske identitete? V kakšnem smislu?

K: Bi lahko pomislili na to kakšne koristi imamo kot družba ali kot posamezniki od njih ali kakšne koristi bi lahko imeli?

Opomba: Če ne »steče« poskušamo z »olajšanim priklicem«:

Ka: Ali so lahko zanimive za ohranjanje okolja? V kakšnem smislu? Kako? Katere po vašem ja, katere ne?

Kb: Ali so lahko zanimive za razvoj podeželja? V kakšnem smislu? Kako? Katere po vašem ja, katere ne?

Kc: Bi jih bilo smiselno ohranjati zaradi »izročila«, da bi imele npr. takšno funkcijo kot slovenske noše ali kaj podobnega?

Kd: Pri prostoživečih živalih – t. i. divjih živalih si v zadnjem času prizadevajo za to, da določene vrste ne bi izumrle, da bi se torej ohranila genetska raznolikost? Kaj menite ali kaj takšnega obstaja tudi pri domačih živalih? Bodo »geni«, ki jih imajo avtohtone pasme pomembni v prihodnosti?

9. *Na lističih, ki vam jih bomo razdelili, so predstavljene v parih posamezne jedi, ki jih lahko najdete na nekaterih jedilnikih (na mizi pa so posamezni izdelki.) Oglejte si jih prosim!*

H: Prosim povejte katero jed (izdelek) bi izbrali? Zakaj ste se tako odločili?

Se vam zdi, da bi bili lahko oziroma bi morale biti jedi in izdelki iz »surovin« avtohtonih pasem dražje od običajnih? Zakaj? Koliko več bi bili – če bi sploh bili – pripravljeni plačati?

10. *S tem, da bi pogosteje izbirali jedi iz avtohtonih pasem in bili zanje pripravljeni plačati več, bi vi kot potrošniki prispevali k ohranitvi in razširitvi teh pasem.*

N: Ali menite, da bi morala tudi država poskrbeti za ohranjanje avtohtonih pasem? Na kakšen način?

11. *V Sloveniji »država« letno nameni približno pol milijona evrov davkoplačevalskega denarja za ukrepe s katerimi vzpodbujamo rejo avtohtonih živali?*

O: Se vam to zdi veliko, malo, ravno prav?

P: Imate kakršnokoli drugo misel, idejo, vprašanje v zvezi s to problematiko

12. Najlepša hvala za vaše sodelovanje.

8.5.1 Povzetek skupinskih intervjujev

V nadaljevanju najprej prikazujemo povzetek skupinskih intervjujev, ki so bili izvedeni v sklopu kvalitativne faze, sledijo pa rezultati anketne raziskave.

Opravili smo dva pol strukturirana skupinska intervjuja na temo avtohtone pasme. Na prvem razgovoru je sodelovalo pet in na drugem šest udeležencev. Prvi intervju smo opravili 2.2. 2017, drugega pa 3.2.2017, vsakič v prostorih Biotehniške fakultete na Oddelku za zootehniko. Skupinska intervjuja sta trajala približno 75 minut. Pogovora smo zvokovno posneli. Intervjuja sta potekala po predhodno pripravljenem vodilu, ki je v prilogi tega poročila. V nadaljevanju povzemamo ključne ugotovitve obeh skupinskih intervjujev po vsebinskih sklopih razprave.

Sklop A: Udeleženci so pri vprašanju o tem, kaj je tisto, kar bi bilo značilno za Slovenijo in kar bi lahko predstavljalo elemente nacionalne identitete, naštevili predvsem naravne lepote in turistične destinacije. Bližje tematiki, ki smo jo želeli proučiti so bili izrazi, ki so se nanašali na domače jedi, eden izmed udeležencev se je spomnil tudi kranjske čebele, pri čemer je bila omenjena beseda »avtohtona«, in soške postrvi, ena od udeleženk je omenila, da je značilna potica.

Sklop B: Pri nakupovanju mesa, jajc in mleka in izdelkov iz njih poiščejo informacije, ki govorijo o izvoru-poreklu (slovensko, domače, s kmetije), načinu pridelave (ekološko), proizvajalcu (Bohinjski sir, Ljubljanske mlekarne), svežini in ceni. Nihče ni omenil, da bi pri izbiri teh izdelkov poiskal informacijo o pasmi živali.

Sklop C: Podobno velja tudi za pridelke in izdelke rastlinskega izvora, s tem, da je v tem sklopu ena od udeleženk omenila, da se v okusu »stara« jabolka razlikujejo od »novih«. Pri razlagi pomena »stara« jabolka se je izkazalo, da misli na jabolka »starih« sort. Nekateri udeleženci so po tej izjavi potrdili, da pri izbiranju »rastlinske hrane« pogledajo tudi na sorto, medtem ko so drugi povedali, da jih to ne zanima. Na vprašanje, kaj je pri živalih ekvivalentno izrazu sorta, so po navedbi izraza »pasma«, ki ga je omenila ena od udeleženk praktično vsi izjavili, da poznajo izraz pasma. Na direktno vprašanje ali so pri izbiranju živil živalskega izvora pozorni na pasmo, pa so odgovorili nikalno. Kot razlog je bilo navedeno dejstvo, da o tem, da so na policah izdelki različnih pasem niso seznanjeni. (Citat: Pri mleku mesu in jajcih nikoli s tem (mišljeno je s pasmami) nismo bili seznanjeni. Jaz šele zdaj vem,

da je ena krava mesna. O tem nas ni nihče izobrazil.) Pri tem, kaj je pasma so omenjali izraze kot so izvor, rod, genetika, pa tudi okolje iz katerega živali izhajajo.

Sklop D: Analiza podatkov o spontanem priklicu pasem je pokazala, da so udeleženci spontano priklicali majhno število pasem. Če ne upoštevamo pasem psov, je večina udeležencev, z izjemo ene udeleženke, navedla manj kot pet pasem, s tem da so pasme opredelili tudi z »generičnimi izrazi« kot so: pritlikav pujs, črnobeli pujs, avtohtona kokoš, nesnica. Med priklicanimi pasmami so bile omenjene tudi pasme avtohtonih živali in sicer: cika, krško poljski prašič, jezersko solčavska ovca, lipicanec, kraški ovčar, kranjska čebela, kokoš štajerka. Prihajalo je tudi do navajanja »neobstoječih« pasem, kot so kraško poljski ovčar, šentjernejski petelin. Najpogosteje je bila sicer navedena cika, kar pa je posledica tega, da je ena od udeleženk takoj na začetku tega dela raziskave vprašala, če je cika pasma, kar je povzročilo, da so ta izraz zapisali kot pasmo vsi udeleženci v tej skupini. Ostale avtohtone pasme so bile med priklicanimi navedene največ dvakrat.

Sklopa E in F: Na podlagi analize podatkov z olajšanim priklicem pasem in olajšanim priklicem avtohtonih pasem je mogoče zaključiti, da so se udeleženci glede poznavanje pasem precej razlikovali, načeloma pa je bilo poznavanje pasem zelo omejeno in pomanjkljivo. Pri tem je zanimivo, da so udeleženci zlasti pri avtohtonih pasmah prepoznali kot avtohtone nekatere »izmišljene« pasme, zlasti, če so vsebovale izraze, ki so se navezovali na pokrajine (kraški prašič, prekmurski prašič, slovenska gorska ovca, posavsko mlečno govedo, bohinjski planšarski pes, slovenski delavski konj, gorenjska planinska koza, solčavska koza, kočevski lovski pes).

Sklop G in H: Udeleženci so večinoma vedeli, da je beseda »avtohtona« tujka, ki se uporablja za poimenovanje domorodnih pasem ali sort. Kako so si udeleženci predstavljali, kdaj za neko pasmo lahko rečemo, da je avtohtona, je mogoče pojasniti z njihovimi izjavami: »pri nas smo jo vzgojili«, »je prvobitna«, »je že 200 let tukaj«.

Sklop I: Udeleženci so menili, da je v Sloveniji veliko avtohtonih živali. Mogoče je bolje kot besedo »menili« uporabiti besedo »ugibali«. Od vseh živali, ki jih redimo v Sloveniji, naj bi bilo v Sloveniji pri govedu 5% živali, ki pripadajo avtohtonim pasmam (mišljenje udeleženca, ki je podal najnižjo vrednost), in celo 60% živali (mišljenje udeleženca, ki je podal najvišjo vrednost). Vrednosti za prašiče so bile 3% in 90%, za ovce 15% in 40%, za koze 0% in 50%, kokoši 10% in 50%, konje 10% in 60% ter za pse 3% in 40%.

Sklop J: Mišljenja o tem ali spadajo avtohtone pasme domačih živali med tisto, na kar naj bi bili Slovenci ponosni, torej med tisto, kar je del naše nacionalne identitete, so bila, če se lahko tako izrazimo, dokaj »medla«. Po mnenju ene od udeleženk bi to bilo lahko temu tako v primeru, če (ko) bi bile pasme bolj opazne, prepoznavne. (*Citat: Ne moreš se bahati z nečim, kar nihče ne pozna. Z medvedom se lahko bahamo in ga izvažamo sem in tja. Pa z lipicancem*). Po mnenju druge udeleženke, so bile živali vzgojene za to, da bi človek od njih imel določene koristi in od avtohtonih živali zdaj ni koristi, so eksotika, niso ekonomsko pomembne in jih ljudje redijo ljubiteljsko.

Sklop K: Udeleženci si ne predstavljajo kakšna je ali bi lahko bila korist teh pasem za posameznika in/ali družbo. (*Citat: Če ima nekdo avtohtono pasmo, kaj lahko naredi z njo?*) Edino konkretnije mišljenje o koristnosti, ki ali bi jih lahko imela družba od avtohtonih pasem omenja turizem in kulinariko. (*Citat: »Lahko bi imela korist kot turizem, kot kulinarika, če bi znali to predstaviti«*.) Pojavilo se je mnenje, da bi družba lahko imela korist tudi od izvoza teh živali. Kot primer je bil omenjen kraški ovčar, ki naj bi ga vzrejali na velikih vzrejališčih, ker je »tako dober« in ga tako promovirali, izvažali in prodajali. V diskusiji se je pojavilo vprašanje ali so avtohtone pasme primerne za »farme«, s tem da se je pokazalo, da udeleženci kot farme pravzaprav pojmujejo način vzreje, ki je »ekstenziven«. Po njihovem mnenju je treba te živali rediti »raztegnjeno po Sloveniji«, »ne stisnjeno v hlevu« in so zato »idealne za Slovenijo«.

Sklop Ka: Pri vprašanju kako pomembne bi lahko bile te pasme za ohranjanje okolja se je izpostavilo, da pod »ohranjanjem okolja« nekateri udeleženci razumejo problematiko okolja v kontekstu introdukcije novih rastlinskih in živalskih vrst, ki lahko okolje uničijo, ker se preveč razširijo. (*Udeleženec 1: »Prinesli so tuje ribe, ki so nam uničile domače ribe«*). Pomembnost za okolje, kot ga razume politika ohranjanja avtohtonih pasem, je pri eni do udeleženk razumljena v tem smislu, da bi morale bile živali avtohtonih pasem »pravilno umeščene v okolje«. (*Udeleženka 3: »Če bi imeli toliko koz, se ne bi gozd toliko širil. Domača (pasma) bi, če je navajena na določene stvari, lažje preživela«*). Glede pomena avtohtonih pasem za okolje so bili nekateri udeleženci skeptični.

Sklop Kb: Pomen teh pasem za razvoj podeželja, so udeleženci prepoznali v kulinariki in turizmu. V eni skupini so bili precej enotni v mišljenju, da so te pasme lahko pomembne za razvoj turizma, v drugi skupini pa tega pomena niso prepoznali. V prvi skupini je ena od

udeleženk kot primer navedla osmice v okolici Trsta in ponudbo mlečnih izdelkov v Logarski dolini.

Sklop Kc: Glede pomena teh pasem »za izročilo« so bila mnenja udeležencev različna; pokazalo se je, da je »izročilo« precej abstrakten pojem, prav tako pa je bil pomen pasem za izročilo »pomešan« s pomenom za kulinariko in razvoj podeželja. Izpostavljena je bila tudi ekonomska problematika; po mnenju nekaterih udeležencev se je mogoče z rejo teh pasem - tudi »za izročilo« - ukvarjati le tistim, ki so finančno dovolj močni, družba pa je še premalo razvita (*Citat: »Še ni tam«*), da bi v teh pasmah videla pomen »za izročilo«.

Sklop Kd: Mnenja o tem, da so avtohtone pasme koristnostne za biotsko raznovrstnost so bila pri večini udeležencev bolj deklarativna, saj je bil za njih konstrukt »biotska raznovrstnost in genetska variabilnost« precej abstrakten. V prvi skupini so tako načeloma vsi pritrdili mnenju udeležence, (ki je predstavila svoje videnje o koristnosti teh pasem za ohranjanje genetskega materiala), da bi lahko te pasme bile v prihodnosti zanimive zaradi genov, ki jih nosijo.

Sklop L: Pri izboru jedi s predstavljenega »jedilnega« lista, so se udeleženci odločali na podlagi svojih preferenc in percepcije, ki jo imajo o kakovosti in okusnosti posameznih sestavinah. Glede na to, da svojih preferenc glede izbora jedi niso spremenili potem, ko smo jim razložili katere od surovin, uporabljenih pri pripravi jedi, izvirajo od slovenskih avtohtonih pasem, lahko zaključimo, da atribut »izdelano iz mesa, mleka, jajc« slovenskih avtohtonih pasem ni pomemben za izbor.

Diskusija, ki se je razvila ob vprašanju ali menijo, da so surovine slovenskih avtohtonih pasem boljše od enakih surovin neavtohtonih pasem in kakšno ceno bi bili pripravljene plačati za takšne izdelke, je pokazala, da udeleženci zelo močno povezujejo kakovost z načinom reje. Menili so, da so ali pa bi morale biti živali avtohtonih pasem vzrejati na »naraven« in »neindustrijski« namen.

Po mnenju nekaterih bi bili v tem primeru izdelki lahko dražji, ker so proizvodni stroški višji. Zanje bi bili pripravljene plačati več, saj bi bila njihova kakovost zaradi načina reje, višja. Glede mnenja o tem, da so proizvodni stroški pri reji avtohtonih pasem višji, si udeleženci niso bili enotni. Pojavila so se tudi vprašanja o zaupanju glede načina reje, ki ga bi bil naveden na izdelku. Pojavila se je bojazen, da bodo živali avtohtonih pasem vzrejane na »farmski« način, na trg pa ponujane po višji ceni, čeprav ne bodo boljše kakovosti. Samo zaradi tega, ker so to izdelki avtohtonih živali, udeleženci ne bi bili pripravljene zanje plačati

več. Celo obratno, zaradi krajših oskrbnih verig, bi morali biti po mnenju enega izmed njih, ti izdelki cenejši. Eno od mnenj je bilo tudi, da bi morali biti cenejši od izdelkov iz neavtohtonih pasem, saj bi na ta način povečali povpraševanje in s tem vzpodbujali ponudbo, kar bi posredno povečalo število rejcev teh živali. Po mnenju udeležencev potrošniki ne bi bili pripravljene za takšno hrano – če ne bi bila bolj kakovostna – plačevati več samo zaradi pomembnosti in koristi, ki jih v teh pasmah vidi država oziroma družba. Če bi bil način reje živali avtohtonih pasem res takšen, na kakršnega so te živali najbolj prilagojene, to je »neindustrijski«, bi bili nekateri pripravljene plačati cenovno premijo, ki bi znašala približno 20-30%.

Sklop M: Za doseg ciljev oziroma za pomen, ki je vezan na ohranjanje okolja, razvoj podeželja, izročilo in genetsko pestrost, bi morala po mnenju udeležencev, poskrbeti država na ta način, da bi kmetje za rejo avtohtonih živali bili oproščeni določenih dajatev ali bi dobivali določena sredstva.

Sklop N: Sredstva namenjena za ohranjanje teh pasem živali, ki jih dobijo kmetje, so se udeležencem zdela (pre)majhna, zlasti če se upošteva dejstvo, da so stroški reje teh pasem višji kot stroški reje živali neavtohtonih pasem. Pojavila pa so se tudi posamezna mnenja, da so stroški proizvodnje pri avtohtonih nižji, pa tudi posamezna mnenja, da so stroški naših kmetov previsoki zaradi, neracionalne proizvodnje kot tudi mnenja da kmetje denarja, ki ga dobe od države ne porabijo namensko.

8.6 Anketni obrazec (potrošniki)

→ SPLOŠNO O HRANI

v1 **Za začetek vas prosimo, da se opredelite glede nekaterih vprašanj, ki se nanašajo na vaš odnos do hrane oziroma kmetijstvo**

	Nikakor ne drži	Ne bi rekel	Deloma drži	Drži v celoti	
Pri nakupovanju hrane ne uživam prav posebno, ampak je to opravilo, ki ga opravi bolj rutinsko					
Pogosto gledam oddaje o kulinariki in zbiram zanimive recepte					
Prepričan sem, da je hrana, ki jo proizvajamo v Sloveniji občutno bolj kakovostna, kot hrana iz uvoza					
Zame je pri nakupu živil zelo pomembno, da natančno vem, od kod prihaja oz. kdo je proizvajalec					
Vedno natančno preberem deklaracijo na živilu					
Zelo me skrbi dejstvo, da samooskrba s hrano v Sloveniji upada					
Ogroženost živalskih in rastlinskih vrst me skrbi					

v2 **Kako pogosto kupujete naslednje vrste živil in/ali izdelke narejene iz njih?**

	vsak dan	večkrat tedensko	večkrat mesečno	enkrat na mesec	enkrat na 3 mesece	redkeje	nikoli
Jajca	1	2	3	4	5	6	7
Mleko	1	2	3	4	5	6	7
Meso	1	2	3	4	5	6	7

v3 **Kje vse kupujete meso, mleko in jajca ter izdelke iz njih, (izpišejo se samo kategorije, ki jih kupuje vsaj 1x mesečno)?**

1. v trgovini
2. neposredno pri kmetu
3. na mlekomatu (če gre za mleko)
4. v mesnici (če gre za meso)
5. na tržnici
6. Drugje _____

ČE KUPUJEJO V TRGOVINI ALI NA TRŽNICI (V2_1=1 ali V2_5=1)

v4 **Na kaj ste v splošnem pozorni, ko kupujete meso mleko in jajca ter izdelke iz njih, (izpišejo se samo kategorije, ki jih kupuje vsaj 1x mesečno) v trgovini ali na tržnici?**

1. cena
2. hranilna vrednost
3. stopnja maščobe
4. poreklo (kje je pridelano oz. vzrejeno)
5. oznaka BIO
6. oznaka EKO
7. vrsta krme pri živalih
8. brez GSO
9. način reje
10. drugo _____
11. nič

v5 Ali bi pogrešate katere druge navedbe na mesa, mleka deklaracijah in jajc ter izdelkov iz njih (izpišejo se samo kategorije, ki jih kupuje vsaj 1x mesečno) v trgovini ali na tržnici??

1. _____ ODPRTO
2. Ne pogrešam nobenih oznak

ČE KUPUJEJO PRI KMETU (V2_2=1)

v6 Na kaj ste v splošnem pozorni, ko kupujete meso, mleko in jajca ter izdelke iz njih (izpišejo se samo kategorije, ki jih kupuje vsaj 1x mesečno) pri kmetu?

1. cena
2. vrsta krme pri živalih
3. način reje
4. pasma živali
5. nič od navedenega
6. drugo _____
7. nič

v7 Kako pogosto lahko na živilih, ki jih kupujete v vaši družini najdete informaciji o pasmi živali oziroma vam je informacija o pasmi živali poznana? (izpišejo se samo kategorije, ki jih kupuje vsaj 1x mesečno) pri kmetu?

OPICJA A

Meso in mesni izdelki

1. Pasma je vedno navedena/ oz nam je poznana.
2. Pasma je le občasno navedena/ oz. nam je poznana.
3. Pasma ni nikoli navedena/ oz. nam ni poznana.

Mleko in mlečni izdelki (npr. siri, jogurti)

1. Pasma je vedno navedena/ oz nam je poznana.
2. Pasma je le občasno navedena/ oz. nam je poznana.
3. Pasma ni nikoli navedena/ oz. nam ni poznana.

Jajca

1. Pasma je vedno navedena/ oz nam je poznana.
2. Pasma je le občasno navedena/ oz. nam je poznana.
3. Pasma ni nikoli navedena/ oz. nam ni poznana.

OPICJA B

Živila živalskega izvora (Meso, mleko, jajca in mesni in mlečni izdelki)

1. Pasma je vedno navedena/ oz nam je poznana.
2. Pasma je le občasno navedena/ oz. nam je poznana.
3. Pasma ni nikoli navedena/ oz. nam ni poznana.

➔ MAX DIFF PREVERJANJE PRIVLAČNOSTI »AVTOHTONIH PASEM« V OKVIRU OSTALIH LASTNOSTI

Metoda MaxDiff,

4 lastnosti na nalogo, 7 nalog, 300 verzij

1. Pridelano v Sloveniji
2. Pridelano v tujini
3. EKO/BIO načina pridelave
4. Iz pašne reje
5. Iz hlevske reje
6. Iz kmečke reje
7. Iz farmske reje
8. Od avtohtone pasme
9. Od moderne pasme
10. Rejec poznan
11. Rejec nepoznan

➔ AVTOHTONE PASME

v8 Kaj po vašem mnenju pomeni, da je pasma avtohtona:

1. Je avtonomna, samostojna pasma.
2. Je izvorna za določeno pokrajino ali državo.
3. Živali takšne pasme so zelo izenačene
4. Je samozadostna glede razmnoževanja
5. Ni nomadska pasma in se mora rediti v avtohtonem okolju.

V nadaljevanju se bomo osredotočili na slovenske avtohtone pasme živali, ki se uporabljajo v kmetijstvu (za pridelavo mesa, mleka in jajc.)

Po definiciji so slovenske avtohtone pasme živali tiste pasme, ki so nastale na območju Slovenije in so torej slovenskega izvora. Te pasme živali so značilne za Slovenijo in zanje obstaja slovenska rejska dokumentacija za najmanj pet generacij.

v9 Ali poznate katero avtohtono slovensko pasmo domačih živali?

1. da
2. ne
3. ne vem

v10 Katere avtohtone slovenske pasme domačih živali poznate?

OPEN

v11 Ali vam v zvezi s slovenskimi avtohtonimi pasmami domačih živali pride še karkoli drugega na misel?

OPEN

v12 Pokazali vam bomo nekaj različnih pasem. Označite, za katere izmed njih ste že slišali.

1. Cikasto govedo	9. Posavsko mlečno govedo
2. Krškopoljski prašič	10. Kraški prašič
3. Štajerska kokoš	11. Slovenska gorska ovca
4. Bovška ovca	12. Posoška koza
5. Istrska pramenka – istrijanka	13. Posavski kopun
6. Belokranjska pramenka	14. Angus govedo
7. Jezersko-solčavska ovca	15. Grahasta kokoš
8. Drežniška koza	16. Mangalica
	17. nobeno

v13 Katere izmed teh pasem pa menite, da so slovenske avtohtone pasme domačih živali (so nastale na območju Slovenije in so tu že vsaj pet generacij).

1. Cikasto govedo
2. Krškopoljski prašič
3. Štajerska kokoš
4. Bovška ovca
5. Istrska pramenka – istrijanka
6. Belokranjska pramenka
7. Jezersko-solčavska ovca
8. Drežniška koza
9. Posavsko mlečno govedo
10. Kraški prašič
11. Slovenska gorska ovca
12. Posoška koza
13. Posavski kopun
14. Angus govedo
15. Grahasta kokoš
16. Mangalica
17. nobeno

v14 Pomislite na lastnosti avtohtonih slovenskih pasem (pasem, ki izvirajo iz Slovenije) in pasem, ki izvirajo od drugod.

Katere od spodnjih lastnosti so po vašem mnenju bolj značilne za slovenske avtohtone pasme in katere za pasme, ki izvirajo od drugod.

	<u>Bolj velja za avtohtone pasme</u>	<u>Enako velja za obe vrsti pasem</u>	<u>Bolj velja za pasme, ki izvirajo od drugod</u>	<u>Ne vem, ne morem oceniti</u>
pomagajo pri ohranjanju okolja	1	2	3	4
prispevajo k razvoju podeželja	1	2	3	4
ohranjajo izročilo	1	2	3	4
pomagajo ohranяти genetsko raznolikosti	1	2	3	4
nižji stroški vzreje	1	2	3	4
krajša veriga »od rejca do krožnika«	1	2	3	4
višja kakovost	1	2	3	4
so bolj prilagojene našemu okolju	1	2	3	4
manj obremenjujejo okolje	1	2	3	4
končni izdelki (meso, mleko, jajca...) imajo nižje cene	1	2	3	4

v15 V spodnji Preglednici so navedene nekatere družbeno relevantne vrednote, h katerim naj bi prispevale tudi slovenske avtohtone pasme živali. Prosimo, da za vsako od navedenih vrednot navedete, ali, oziroma katera skupina avtohtonih pasem po vašem mnenju najbolj prispeva k določeni vrednosti.

	cikasto govedo	krškopoljski prašič	slovenske avtohtone pasme ovc in koz	nobena od naštetih
Pomaga ohranяти kulturno krajino, ker preprečuje zaraščenost				
Zagotavlja bolj kakovostno kulinarčno ponudbo na podeželju				
Prispeva k biološki pestrosti in ohranjanju redkih živalskih genov				
Kot del izročila utrjuje in dviguje narodno identiteto in nacionalno zavest				

v16 Še zadnje vprašanje, povezano s slovenskimi avtohtonimi pasmami domačih živali: prosimo vas, da nam zaupate vaša mnenja, povezana z rejo slovenskih avtohtonih pasem živali in zauživanjem živil, katerih surovine prispevajo te živali.

	Sploh ne drži	Deloma drži, včasih	Popolnoma drži
Živila proizvedena iz surovin avtohtonih pasem se v splošnem ne razlikujejo od ostalih živil.			
Živila proizvedena iz surovin avtohtonih pasem so bolj okusna kot ostala živila			
Živila proizvedena iz surovin avtohtonih pasem so bolj kakovostna kot ostala živila.			
Živila iz surovin avtohtonih pasem so bolj varna kot ostala živila.			
Reja avtohtonih pasem pomaga ohranjati raznolikost naravnih virov in biotsko pestrost			
Pri reji avtohtonih pasem živali je onesnaževanje okolja manjše, kot pri reji običajnih pasem			
Reja avtohtonih pasem je dobra alternativa intenzivni kmetijski proizvodnji.			
Slovenci smo lahko zelo ponosni na naše avtohtone pasme živali, saj so del narodne identitete.			
Prepoznavnost Slovenije bi lahko gradili tudi s predstavitvijo avtohtonih pasem živali, saj je to zelo privlačna tema za tujce.			
Živila iz avtohtonih pasem bi morala biti nujno vključena v kulinarčno ponudbo slovenskega turizma.			
Z živil iz avtohtonih pasem živali je možno pripraviti bolj privlačne jedi za turiste, kot z običajnimi živil.			
Jedi iz avtohtonih pasem sodijo samo v ponudbo kmečkih turizmov in gostiln in ne v mestne restavracije in hotele.			
Reja avtohtonih pasem živali omogoča kmetom boljši zaslužek, kot reja običajnih pasem.			
Za hitrejši razvoj slovenskega kmetijstva bi morali kmetije rediti samo sodobne mednarodne pasme živali.			
Če bi Slovenci kupovali več živil proizvedenih iz avtohtonih pasem živali, bi ohranjali delovna mesta na podeželju.			
Ko kupuješ živila iz avtohtonih pasem moraš biti pripravljen na plačilo višje cene.			

➔ DEMOGRAFIJA

Za konec bomo zbrali še nekaj demografskih podatkov.

D1. Spol

1. Moški
2. Ženska

D2. Leto rojstva:

D3. Zadnja šola, ki ste jo dokončali redno ali izredno

1. Nedokončana osnovna šola
2. Osnovna šola
3. Dveletna ali triletna poklicna srednja šola
4. Štiriletna ali petletna srednja šola
5. Višja šola, visoka šola, univerzitetna izobrazba
6. Specializacija, magisterij, doktorat
7. Ne želim odgovoriti

D4. Zaupajte nam vaš poklicni status. Ali ste...

1. Dijak,
2. Študent
3. Zaposlen
4. Gospodinja

5. Kmetovalec
6. Nezaposlen
7. Upokojen
8. Ne želim odgovoriti
9. Drugo_____

D5. Ali bi za svoj mesečni neto dohodek v primerjavi s povprečnim slovenskim mesečnim dohodkom, ki znaša približno 1.000 €, dejali, da je vaš dohodek...

1. Mnogo manjši
2. Deloma manjši
3. Približno enak
4. Deloma višji
5. Mnogo višji
6. Nimam rednega dohodka
7. Ne želim odgovoriti

D6. Statistična regija

1. Pomurska
2. Podravska
3. Koroška
4. Savinjska
5. Zasavska
6. Spodnjeposavska
7. Jugovzhodna
8. Osrednjeslovenska
9. Gorenjska
10. Notranjskokraška
11. Goriška
12. Obalnokraška
13. tujina